40

Teori ve Politika

HİKMET KIVILCIMLI ve MARKSİZM

Kıvılcımlı: Teorik-Politik Bir Marksizm İçin... • Metin Kayaoğlu
Kıvılcımlı'nın Mirasının Güncel Anlamı Üzerine Değinmeler • Fikret Kızıltan
Kilit Halka: Hikmet Kıvılcımlı • Mehmet Güneş
İlk Kıvılcım • Ali Osman Alayoğlu

Materyalizmin sorunları ve Marksizm
Pozitivizm ve Marksizm • Deniz Cumhur Başaraner
Materyalizm ve Nominalizm • Ali Pınarbaşı

Marksizmin krizi ve devrimci politikanın imkanları
Marksist Teori ve Kitle İdeolojisi Olarak Marksizm • John Milios
'İçerideki' İç-Barbarların Yıkıcılığı • Süleyman Yılmaz Bulduruç

Yıllar Sonra... Savunma! • Jale Karakaş

Emperyalizme Direnenlere Destek Görevi • Anahid Hazaryan
Küba Notları • Ömür Yurtöze

KIŞ 2006

Teori ve Politika

Teori ve Politika

Üç Aylık Ortak Kitap Dizisi: 40

Kış 2006

Yayına Hazırlayan
Metin Kayaoğlu

Mithatpaşa Cad. 24 / 15
Kızılay / ANKARA
Tel: (312) 434 25 33

Ayhan Işık Sok. 7 / 8
Fesçioğlu Apt.
Beyoğlu / İSTANBUL
Tel: (212) 251 88 46

e-mail: teopol@teorivepolitika.com
web: http://www.teorivepolitika.com

Baskı
Form Ofset
Tel: (312) 417 47 50

Basım tarihi: Haziran 2006

6.- YTL

Teori ve Politika

İÇİNDEKİLER

Kıvılcımlı: Teorik-Politik Bir Marksizm İçin..
Metin Kayaoğlu • 5

Kıvılcımlı'nın Mirasının Güncel Anlamı Üzerine
Fikret Kızıltan • 61

Kilit Halka: Hikmet Kıvılcımlı
Mehmet Güneş • 79

İlk Kıvılcım
Ali Osman Alayoğlu • 115

Pozitivizm ve Marksizm
Deniz Cumhur Başaraner • 135

Materyalizm ve Nominalizm
Ali Pınarbaşı • 161

Marksist Teori ve Kitle İdeolojisi Olarak Marksizm
John Milios • 171

'İçerideki' İç-Barbarların Yıkıcılığı
Süleyman Yılmaz Bulduruç • 189

Yıllar Sonra... Savunma!
Jale Karakaş • 203

Emperyalizme Direnen Her Kesime Destek Görevdir
Anahid Hazaryan • 211

Küba Notları
Ömür Yurtöze • 221

Kıvılcımlı: Teorik-Politik Bir Marksizm İçin...

Metin Kayaoğlu

1. Giriş

Kıvılcımlı'nın kişisel komünist nitelikleri önünde teslim olmaktan, ayrışan politik nitelikleri karşısında meydan okumaktan, teorik niteliklerini edinmekten kaçınmamak...

Hikmet Kıvılcımlı (doğumu 1902, ölümü 11 Ekim 1971) hala eşsiz niteliklere sahip biri. Türkiye'nin en uzun süre hapis yatan sosyalisti unvanını yakın zamanlara kadar korudu. Mücadeleci, kavgadan yılmayan ve davaya katı bir şekilde adanmış kişiliği, disiplinli yaşamı, çalışkanlığı ve üretkenliği, işkencehanelerde devrimci tutum alma konusunda bütün mücadele dönemi boyunca en önde olan konumu, kesin inançlı oluşu, ve bu niteliklerini 50 mücadele yılı boyunca korumasıyla her militan hareketin yaşamını eğitim konusu yapabileceği biri.

Ancak bu çalışmada, Kıvılcımlı'nın öznesini teslim alıcı bu yönü üzerinde durulmayacaktır. Onun teorik-pratik eseri, kişisel varlığı ve niteliğinden mümkün olduğunca ayrılarak ele alınmaya gayret edilecektir. Doğru yöntem budur.

Kişisel özelliklerinin ve karakter niteliklerinin teorisinde ve politikasında mutlaka etkileri olmuştur. Örneğin, ilk gençliğinde "teravihten sonra namaz kıla kıla sahura dek camide uyuya kalması", Tıbbiye'de imamın tek sadık cemaati olmasıyla sonradan İslamiyeti değerlendiren yazıları arasında ya da sofu denebilecek yaşantısı arasında bağlar kurulabilir. Ama bu sadece bir hikaye konusudur; teorik bir bağ kurmaktan kesin bir tutumla kaçınmak gerekir. Hatta teorik bakımdan bu enformasyondan yoksun olunması daha iyidir.

Kıvılcımlı'yı tam ve nihai bir karşılama iddiası taşıyamayacak bu çalışma, onun eserine ilişkin genel ve bazı temel konularda ayrıştırılmış bir konum alış ortaya koymayı amaçlıyor. Bu bağlamda, onun Tarih Tezi adıyla anılan çalışmalarının önde gelenleri, Yol adını verdiği çalışmaları ve son yıllarındaki bazı eserleri üzerinde yoğunlaşıldı. Burada bir üçlü olduğu belirgin olsa gerektir. Kıvılcımlı'yı üçlü bir gerilim tablosu ortamında sentezlemek hedeflendi.

Bu çerçevede vargılar şu üç boyutta ifade edilebilir:

Kıvılcımlı'nın politik olarak yaşamının 'en geri' momentini ömrünün son yılları oluşturmaktadır. Çünkü, paradoksal olarak, Türkiye'de devrimcilik pratik olarak 'en ileri' ve aslında ilk momentindedir bu yıllarda. Türkiye'de 1970'te bir devrimci kopuş olmuştur ve Kıvılcımlı, kopanların değil kopulanların safında kalmıştır.

Kıvılcımlı'nın politik olarak 'en ileri' olduğu dönemi Yol çalışmalarında (1933) cisimleşen dönem oluşturmaktadır. Bu, aynı zamanda, politik olarak uygun bir örtüşmeyle, Türkiye Komünist Partisi'nin tarihine de yazılan bir ileriliktir. Bu dönemin 'doğal' bir uzantısı olarak, Kıvılcımlı'nın ideolojik olarak 'en ileri' olduğu dönemi de, hapislik sonrası Marksizm Bibliyoteği ve Emekçi Kütüphanesi çalışmaları oluşturur. Ünlü "Marksizm Kalpazanları Kimlerdir?" (1936) ve "Edebiyat-ı Cedide'nin Otopsisi" (1935) bu dönemin en öndeki ürünleridir.

Kıvılcımlı'nın, 'ileri' ya da 'geri'den öte, teorik varlığı Tarih Tezi diye bilinen çalışmalarındadır. Tarih Tezinin hangi eserlerinde vücut bulduğu, tayin edici bir bakış tarzı konusudur. Ancak, 'temel eser' Tarih Devrim Sosyalizm adıyla yayımlanmış (1965), ancak yazımının çok daha eski tarihlerde olduğu bilinen çalışmadır. (Fetih ve Medeniyet adıyla 1953'te yayımlanan broşürün alt başlığı "Bir Tarih Tezinin Işığı Altında: İstanbul'un Fethi"dir.) Kıvılcımlı'nın bir Tarih Tezi üzerinde çalıştığı 1930'ların ortalarından beri bilinir.

Ancak Tarih Tezinin 'tarih'i yoktur. Tarih Tezinin herhangi bir tarihe gereksinimi yoktur.

Şu halde, üçlü vargıyı, Marksizm bakımından ifade etmek gerekirse, sondan başa şöyle gidilebilir:

Özel kişisel nitelikleri dışında bir Kıvılcımlı'dan söz edilecekse, bu, kuşkusuz Tarih Tezinin Kıvılcımlı'sıdır. Bu görüşün gerekçesi ileride ortaya konulmaya çalışılacaktır. Kıvılcımlı, Tarih Teziyle Marksizm alanındadır ve Tarih Tezi Marksizme ilişkin bir "katkı" iddiası taşımaktadır. O halde, Kıvılcımlı'nın en iddialı eseri, onun Marksizm bakımından en ileri mevzisidir. Bu vargı, Kıvılcımlı'yı Marksizm bakımından kategorik olarak epeyce ileri bir yere yerleştirmek anlamına gelecektir. Teorik Marksist Kıvılcımlı. (Bu, kendi başına kategorik nitelikteki önerme, Kıvılcımlı'nın bu niteliği tek başına taşımasıyla kritik hale geliyor. Gerçekten, yaşadığı dönemde, Marksizm anlamında teorik nitelikte çalışmaların tek belli başlı adresi Kıvılcımlı'nınkilerdir.)

Yol'daki Kıvılcımlı, politik olarak 'en ileri' Kıvılcımlı, gerçekte, TKP'nin bir militanıdır. Ama partisinin onu aşan tutarlılıkta bir militan önderi. Yol, yazıldığı zaman varolmayan bir varlıktır. Dolayısıyla, nasıl TKP, o dönemde Kemalist diktatörlüğe karşı savaş naraları attığı halde bunu eylemli hale, politik niteliğe, dönüştürmediyse, Yol da, savaş naralarıyla yazıldığı halde, sadece kişisel tarihin konusu bir çalışma olmuştur. Yani, Kıvılcımlı'nın politik olarak 'en ileri' olduğu dönem, aslında onun kişisel politik görüş olarak en ileri olduğu dönemdir, politik eylem olarak, politik pratik olarak değil... Bu dönemin 'doğal' uzantısı olan yayıncılık faaliyeti de, Türkiye'de TKP çevrelerinin öteden beri yaptığı, bir tür "legal Marksizm" denebilecek ama düzey olarak ideoloji-altı bir legal propaganda türünün, hakiki ideolojik muhtevasına kavuşmuş ve cevval bir form kazanmış tarzıdır.

Politik yaşamının son yılları, aslında Kıvılcımlı'nın öteden beri edindiği ve 'uygulamaya koyduğu' bir 'politika anlayışı'nın, çarpıcı bir şekilde değişen yeni koşullarda düştüğü ibret verici durumu göstermesi bakımından anlamlıdır. 1970-71'de devrimcilik artık pratik bir varoluş kazanmıştır ve bu küçük girdi, koca denklemi allak bullak etmeye yetmiştir. Bu ortamda Kıvılcımlı'nın Marksizmle herhangi bir politik (özel olarak 'pratik-politik') ilişkisi yoktur. Politik Marksizm ancak ve sadece devrimcilerin yörüngesinde bulunabilecek bir nitelik kazanmıştır.

Bu çalışma, Kıvılcımlı'nın eserini Türkiye'de Marksizm için bir sentezin bileşenlerinden yapma hedefinin ifade edilişidir.Hedef, daha önce, Teori ve Politika'da şöyle ifade edilmişti:

"Hikmet Kıvılcımlı'nın eseri, Türkiye'de Marksizmin teorik özgülleşmesinin ön-tarihini oluşturmasının; İbrahim Kaypakkaya'nın eseri, Marksizmin politik varlık kazanmasının, başlangıç momentleridir. Tarihin, bir anlamda, bir Marksistin alabildiğine 'öznel' / kendi perspektifiyle 'tarih' hüviyetine kavuşması, bu iki Marksistin eserinin 'özgülleştirilmiş edinimi'yle yerli yerine oturacaktır."[1]

Bu edinime, adı geçen iki Marksist de muhtemelen şiddetle karşı çıkacaktı. Kıvılcımlı için bir "CİA sosyalisti"yle adının anılması küfürle eşdeğer olacaktı herhalde. Öbür tarafın tutumu da herhalde farklı olmazdı. Şu sözler Kaypakkaya'nın Haziran 1972'de kaleme aldığı ve örgütsel ayrılık yaşadığı Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'ne (TİİKP), Aydınlıkçılara eleştirisinden oluşuyor: "Öte yandan, Mao Zedung Düşüncesi'yle Kıvılcımlı düşüncesini birbiriyle bağdaştırmaya, bu ikisinin birbiriyle çelişmediğini, aksine, Kıvılcımlı Düşüncesi'nin Mao Zedung Düşüncesi'nin Türkiye koşullarına uygulanması olduğunu kanıtlamaya giriştiler. Kıvılcımlı'nın Mao Zedung Düşüncesi'ni 1967'den beri kavramış olduğunu ileri sürdüler ve buna kanıt olarak onun, Stalin'e küfreden, Büyük Proleter Kültür Devrimi'ni asla anlamadığını gösteren 'Kızıl Bekçiler' yazısını PDA'da reklam ettiler. Revizyonist Vatan Partisi deneyini, Marksizm-Leninizm cilasıyla kurtarmak için canfeda bir çaba gösterdiler. Kıvılcımlı'nın kulaklarına fısıldadığı, 'Sosyalist Kurultay' masalını cümle aleme Mao Zedung damgasıyla okumaya başladılar. Onunla beraber haykırdılar: 'Anarşi Yok, Büyük Derleniş!' Dergide, Kıvılcımlı'yı okuma ve kavrama kampanyası açtılar. Onun, 'dünyanın en büyük Marksist-Leninistlerinden biri' olduğunu ilan edecek kadar gülünçleştiler."[2]

Kaypakkaya'nın karşı çıktığı Kıvılcımlı, dolaysızca, tarihinin 'en geri' dönemini yaşayan Kıvılcımlı'ydı, veya en iyi ihtimalle, TİİKP önderleri gibi döneminin önde gelen sosyalistleri nezdinde, Tarih Tezi ile son dönem 'politik' pratiğinin

---

[1] Melik Kara, "Devrimcilerin Marksizmi", **Teori ve Politika 12**, Güz 1998, s. 13

[2] İbrahim Kaypakkaya, **Seçme Yazılar**, Umut Yay., İstanbul 1992, s. 283-4

sentezlendiği Kıvılcımlı'ydı. Kaypakkaya, bu Kıvılcımlı'ya karşı durmakta haklıydı. Ama bugün karşımızdaki, sadece 1970-71'deki Kıvılcımlı değil; Kıvılcımlı, bizim için, 1920'lerin başlarında "partilenmiş", Yol'un yazarı, ..., Tarih Tezinin sahibi, ve elbette 1970-71'in Kıvılcımlı'sıdır.

Bu iki Marksistin, teorik Marksist Kıvılcımlı ile politik Marksist Kaypakkaya'nın eserinin "özgülleştirilmiş edinimi" çalışması teorik-politik meşruiyet kazanmıştır.

Yöntem sorunları

Kıvılcımlı ömrü boyunca bir komünist örgütlülüğün içinde olmamıştır. TKP, simgesel ve birkaç aylık Mustafa Suphi dönemi hariç hiçbir zaman Marksist devrimci bir örgüt olmamıştır. Kıvılcımlı, TKP'nin, Merkez Komitesinde görev aldığı 1929'a kadar komünist bir örgüt olamadığını yazar. Bu, Kıvılcımlı'nın politik niteliğini elbette üst-belirleyecektir.

Kıvılcımlı'nın politik niteliğiyle ilgili tanımlama çabaları, öncelikle, uzun bir mücadele geçmişi olan ve ardında bir külliye bırakan bir Marksistin bu özelliklerine dönük bir saldırı olarak algılanma eğiliminde oluyor. Oysa, Kıvılcımlı'nın mücadele tarihini, artık politik hassasiyetlerin gündemde olmaması beklenen bugünden ele almak, birtakım yaklaşım tarz ve yöntemlerini devreye sokmayı olanaklı hale getirebiliyor. Örneğin Kıvılcımlı, Rusya ve Türkiye'de ilk Marksist öbekleri değerlendirirken, tek tek kişilerin niteliğiyle hareketin bütününü ayırıyor ve "Ortodoks düşünceli kişilere karşın hareketin topu birden ve devrimci topluluğun genel eğilimi birdenbire öz komünist olabildi mi?" diye soruyor ve yanıtını "hayır" olarak belirliyor.[3] Marksist olmayan örgüt, hareket ve partilerde Marksist kişiler olabileceği gibi, Marksist örgütlerde de Marksist olmayan ileri gelenler olabilir.

* * *

Kıvılcımlı'nın Marksist politik niteliğine ilişkin ortaya getirilen ilk (ve) en büyük kanıt, onun 1933'te bitirdiği kabul edilen Yol adlı kapsamlı çalışmasıdır. Genel olarak kabul edildiği üzere, Yol'da Kıvılcımlı, öteki hususlar yanında, 1970'ten itibaren Türkiye sol hareketinde Marksist olmanın başlıca koşulu olmuş iki temel konuda, Kemalizm ve Kürt sorununda, 'tatmin edici' bir yaklaşım sergiliyor.

Ancak burada can alıcı bir sorunun varlığı vurgulanmalıdır. Yol çalışması –bazı genel bölümleri dışında-, ilk kez

[3] Hikmet Kıvılcımlı, **Yol 1**, Bibliotek Yay., İstanbul 1992, s. 207

1979'da yayınlanmıştır. Yani, Kıvılcımlı'nın Yol'daki görüşleri, bu tarihe kadar ilke olarak kendisi ve yakın kişisel çevresi dışında yoktur.

Yol yazıları, politik ve tarihsel olarak 1930'larda yoktur. O yazıların "yazılma tarihi" ile yayılma tarihi aynıdır: 1979. Bundan önce, Kıvılcımlı'nın Yol başlığı altında yazıları "yok"tur. Kıvılcımlı'nın kişisel birtakım davranışları ya da gizli niyetlerini, kendinden başka kimsenin okumadığı yazılarını, tarihe kaydolmayan illegal faaliyetlerini bir gerçek olarak kabul etmek kategorik olarak imkansızdır. Bu anlamda, Kıvılcımlı'nın örneğin Kürt meselesi üzerine görüşleri, Kaypakkaya'nın görüşlerinden "sonra"dır. Bunun elbette politik bir anlamı vardır. Kıvılcımlı'nın Yol'daki görüşlerini unutmadığı yaşamının son yılında gayet açık olarak bellidir. Ama bu açıklık sadece onun için bir gerçekliktir. 1970-71'in devrimcisi için Kıvılcımlı, "ordu gençliği"ni ürkütmemek adına Kürt meselesinden aman aman uzak duran biridir. Bir başka hususun varlığı da eklenmelidir. Kıvılcımlı'nın, 1934'ten sonra illegal faaliyeti "yok"tur.

O halde, ne "var"dır?

Yasal yayın faaliyetleri "var"dır. 1937'de yayınladığı "Demokrasi...."[4] kitabı vardır. Vatan Partisi (1954'te kuruldu) vardır. Onun tüzüğü ve gerekçesi vardır. Hapis yılları vardır. Tarih Devrim Sosyalizm kitabı (1965) vardır. 1960'larda ve 1970-71'de yayımlanan yazıları ve kamuya açık konuşmaları vardır. Politik ve tarihsel "yok"luk, kronolojik ve kişisel "var"lığa alternatif değildir.

Ancak bu "yokluk", metafizik bir manevrayla varlığa dönüştürülüyor, ve son yıllarının Kıvılcımlı'sı, Yol var sayılarak değerlendiriliyor. Yol, Kıvılcımlı'nın son yıllarının mazereti olarak istismar ediliyor.

Yol, dolaysızca varlığı yanında başka bir türlü de "var" olabilirdi; etkisiyle. Ancak bunun da söz konusu olmadığı açıktır. Kıvılcımlı'nın Yol'daki görüşlerinin tek yaşayan, varolan etkisi "legaliteyi istismar" taktiğidir, ve onu da kimse görmezden gelememektedir. Tersinden söylemek gerekirse, Yol olmasa da, bu "taktik", Kıvılcımlı'nın dile getirdiği bir fikirler, eylemler ve etkiler olarak "var"dır.

---

[4] Hikmet Kıvılcımlı, "Demokrasi: Türkiye Ekonomi ve Politikası Hakkında (Antiemperyalizm + Antifeodalizm) (Endüstri, Toprak, Sulh)" [İstanbul 1937]; **Emperyalizm: Geberen Kapitalizm** içinde, Tarih ve Devrim Yay., İstanbul 1974, ss. 143-171

Öte yandan, Kıvılcımlı'nın, çevresine sezdirdiği ya da güvendiği kimselere fısıldadığı söylenen, aslında varsayılan gizli görüş ve niyetlerine kategorik kimlik kazandırılmaya çalışılır.. Cumhuriyet fikrinin Mustafa Kemal'in ta baştan beri kendine sakladığı bir sır olduğu esprisi tarihi açıklamakta ne kadar anlamlıysa, Kıvılcımlı'ya ilişkin bu anlayış da o kadar anlamlıdır.

Kıvılcımlı'nın salt kendi kişisel tarihi bile, onun Yol'daki şu sözünün bizzat kendine karşı gerçekleşmesi olmuştur: "Geçmişin savaşları, geleceğin kavgasından kopmuş, gelecekte devam etmeyen ve gelişmeyen tozlu arşivler halinde, şunun bunun kafasından unutulmaya mahkum kalıyor."[5] Yol'daki Kıvılcımlı, özellikle 1969-71 ortamında, bir söylentiden ibaret kalmıştır. Kıvılcımlı, kendi eserini, başta ulusal sorun konusundaki olmak üzere, "tozlu arşivler"e gömerek bir söylenti halinde yaşatmıştır.

Kıvılcımlı'nın Yol döneminin niteliği üzerinde kompleks bir tartışma yürütmeye gerek bulunmuyor. İlk sorun, bu dönemin bitişini saptamakta ortaya çıkıyor. Marksizm Biblioteği dönemi, Kıvılcımlı'nın ilk orijinal dönemidir. Marksizm nihayet, Nazım Hikmet'in daha önceki radikal fırtınasından sonra, kamuoyunun dikkatine getirilmiş oluyor. Kıvılcımlı bu dönemdeki polemikleriyle bir çığırın da başlatıcısı oluyor; ama sürdüreni olmayan bir çığır. Yol'un geniş anlamda bitişini 1937'ye, "Demokrasi" broşürüne tarihlemek uygun görünüyor. Bu çalışmayla Kıvılcımlı, devrimci pratik politika gereğini bir yana itmiştir ve politika diye bellediği şeyin başlıca hedefi olarak devlet katlarındaki çatışmadan dolaysızca yararlanmayı saptamıştır. Bu nitelik Kıvılcımlı'yı ölünceye kadar bırakmayacak bir anlayışın göstergesidir. Kıvılcımlı'nın sonraki bütün 'politik' faaliyeti muhakkak bu niteliğin sağlamasından geçmelidir.

* * *

Tarih Tezini geliştirdikten sonra, Kıvılcımlı'nın bütün faaliyeti bu teorinin uygulanması olarak anlaşılabilir mi?

Tezin 'yaratıcısı'na sorarsanız; elbette..!

1960'lardaki politik tutum ve yaklaşımlarının Tarih Tezinin "o andaki stratejik ve taktik aşamaya karşılık düşen

[5] Kıvılcımlı, **Yol 1**, s. 18

uygulaması"[6] olduğu bizzat Kıvılcımlı tarafından iddia edilir. Ancak bunu esas ve veri kabul etmek söz konusu edilemez. Bu çalışmanın pozisyonu bakımından Kıvılcımlı nesnedir; bir özne değil. Dolayısıyla onun kendine ilişkin bilinci, ancak bir yaklaşım bütünlüğünde önem kazanacaktır.

Ta Yol'da görülen birtakım belirtiler ve 1930'ların ortasında bir hapishane konferansına rağmen, Tarih Tezinin, 1950'deki tahliyeye kadarki en uzun hapislikte olgunlaştırılarak ortaya konduğu kabul edilir. Artık bu tarihten sonra, bütün özgül teorik ve politik görüşleri veya 'politik' faaliyetleri, Kıvılcımlı'nın bizzat kendisince, Tarih Tezinin uygulamaları olarak nitelenecektir. Tarih Tezinin bugünü özel olarak ilgilendirmeyen teorik boyutu bir an bir kenara konursa, Kıvılcımlı'nın 1950'ler ve '60'lardaki politik görüşleri ve 'politik' faaliyetlerinin gerçek bir sorunsal niteliğinde olduğu kabul edilmelidir. Daha belirgin ifade etmek gerekirse, Kıvılcımlı'nın bu yıllar boyunca izlediği yordamın dolaysızca edinimi 'arkaik' bir "Doktorculuk" dışında mümkün değildir, ve olmamıştır. Yani örneğin, Yol yazılarıyla kıyaslandığında, Kıvılcımlı'nın 1960'lar boyunca yürüttüğü pratiğin bu ölçüde yalın ve sade bir anlaşılması ve açıklanmasının mümkün olmadığı veri olsa gerektir.

Şu halde, Yol dönemi bir yana bırakılacak olursa, ortada Kıvılcımlı adına analiz edilecek iki koca alan kalıyor. Bunlardan birini Tarih Tezi; ötekini Kıvılcımlı'nın ömrünün son yirmi yılına sığdırdığı faaliyet ve pratikler oluşturuyor. Bu iki alanın birbirine bağlı ve bağlayanın da Kıvılcımlı adındaki özne olduğu, bir başka ifadeyle, söz konusu yirmi yılda ifade edilen politik görüşlerin ve 'politik' faaliyetin bir teorinin politik uygulaması olduğu anlayışının en başta yöntemsel sorunu vardır. Bu anlayış, Kıvılcımlı'yı konu / nesne edinen bir yaklaşım geliştiremeyeceğini itiraf etmiştir peşinen; dolayısıyla bu yaklaşımla (yaklaşım sahipleriyle değil yaklaşımla) herhangi bir etkileşimin anlamı yoktur.

Tarih Tezi, bir kategori olarak Kıvılcımlı'nın varlığının temelidir. Eğer bu teori, çeşitli çevrelerce ifade edildiği üzere, önemsizse, saçma sapan bir sayıklamaysa, Marksizm dışında ise, Kıvılcımlı'dan geriye, pek önemli bir şey kalmaz. Çünkü, Yol çalışmasının oluşu ile varoluşu arasın-

---

[6] Kıvılcımlı, "Halk Savaşının Planları" (1969), **Oportünizm Nedir? - Halk Savaşının Planları - Devrim Zorlaması Demokratik Zortlama**, Derleniş Yay., İstanbul 1978, s. 118

daki kronolojik süre, Kıvılcımlı'ya önsel olarak atfedilecek niteliği gerçek anlamda tüketiyor.

Tarih Tezi, Kıvılcımlı'nın varlığının temelidir ve bu tez, ulaşılabildiği kadarıyla, Marksizm açısından edinilmesi gereken bir bütünsel anlam, kapsam ve derinliğe sahiptir.

***

Kıvılcımlı'nın 1950'den -ya da 1937'den- sonraki politik görüşleri ve 'politik' faaliyetleri, Tarih Tezi bağlamında üç seçenek bağlamında değerlendirilebilir.

1. Söz konusu pratik, Tarih Tezinin sağın uygulamasının gerçekleştiği bir nitelik arzetmektedir.

2. Söz konusu pratik, Tarih Teziyle ilişkisiz bir niteliğe sahiptir.

3. Söz konusu pratik, Tarih Teziyle ilişkisi bakımından sorunsal teşkil etmektedir. Önsel olarak, ilişkili, ya da ilişkisiz olduğu öne sürülemez. Bu, sonsal bir işlemin konusu olmak zorundadır.

Kıvılcımlı'nın kendine sorulsa, tereddüt etmeden birinci seçeneği işaret ederdi. Fakat bu sorunun hiç sorulmayacağı biri varsa o da Kıvılcımlı'nın kendisidir.

Bu çalışmada, üçüncü seçenek izlenmekte, ancak nihai denebilecek bütünsel bir senteze ulaşılamamaktadır. Kıvılcımlı'nın söz konusu pratiği sadece –dışsal- etkileri esas alınarak zaman zaman değerlendirilecek ve genel itibarıyla Marksizm adına reddedilecektir. Daha doğrusu, Kıvılcımlı'nın söz konusu yıllardaki görüşleri ve 'pratiği', politik devrimcilik bakımından açıkça ve kesin olarak reddedilecek, ancak bu faktörlerin, Tarih Tezine dönük etkilerine ilişkin tam bir sonuca ulaşılamayacaktır. Dolayısıyla, Tarih Tezi de, yer yer bazı damarlardan derinlere inilmeye gayret edilmesine rağmen, esas olarak genel anlamda bir anlamanın konusu yapılacaktır.

Kıvılcımlı'nın 'politik' olarak yapıp ettiklerini, mahiyeti ve etkileri şeklinde iki boyutta ele almak, birçok sorunu çözmeye değilse de, en iyi bir tarzda ortaya koymaya yetecektir. Örneğin, ünlü "Eyüp Sultan konuşması" (15 Ekim 1957), kendini Marksist gören birinin dudağını uçuklatacak cinstendir. Marksizmi ateist bir ideoloji olarak görenlerin kabul edeceği türden değildir. Kıvılcımlı, "Müslüman Eyüp semti"nde konuşma yaptığından söz eder. Ezan okunurken

konuşmasına ara verir. Cami cemaatinin karşısındaki bir imam gibi, İslami kültürün içinden konuşur.[7] Bu bir etkidir. Ama etki halkta vücut bulmamıştır; etki, varlığını solcular arasındaki politik kültürde icra etmiştir.

Diğer ünlü Kıvılcımlı eseri, 12 Mart 1970 darbesi üzerine İzmir'deyken kaleme alıp Sosyalist Gazetesine gönderdiği "Ordu Kılıcını Attı!" (16 Mart 1971) başlıklı yazıdır.[8] Bu yazının mahiyeti üzerine tartışmalar hala sürüyor. Fakat, bu yazının etkisinin 12 Mart'ı desteklemek şeklinde tecelli ettiği apaçıktır ve Kıvılcımlı bu etkiyi öngörmemiş olamaz. Böyle bir etkiyi, o günlerin tartışmalı ortamında düşünemeyecek biri, üzerine tartışmalar yürütülen Kıvılcımlı olamaz. Beri taraftan, yazının mahiyeti de gayet açık bir şekilde askeri darbeyi destekler niteliktedir. İfade edilen şey, politik bir gelişme üzerine bir politik tutumdur; açık, net ve 'üçüncü şahıslar'ca anlaşılır olmak zorundadır; böyle olmaması da bir politik tutum anlamına gelecektir. O halde, Kıvılcımlı'yı ordunun rolü konusunda henüz bu yazıdan bir-iki ay önce eleştirenler politik olarak devrimci bir görüş ortaya koydukları gibi, tarihsel olarak da haklıydı.

Bir başka örnek, Vatan Partisi Program Gerekçesi ve Önsözüne (Kuvayimilliyeciliğimiz: Gerekçe, 1957[9]) ilişkindir. Önsözde yazılanlar yıllar sonra Kıvılcımlı'nın karşısına tekrar çıkarılır. Kıvılcımlı, bu önsözde Menderes hükümetinin İkinci Kuvayimilliyeyi, yani "toprak reformu ve ağır sanayi"yi gerçekleştirme dinamiğini över. Etki icrasını gösterecek ve Kıvılcımlı, devrimci gençlik ortamında bu tutumunu reddetmek zorunda kalacaktır. Yıllar sonra dediğine bakılırsa, güya Menderes'le alay etmiş! Kıvılcımlı, gerçekte mahiyeti de sorunlu olan metinlerin dar-etkilerinden de sorumludur.

2. Yol'da iken...

Kürt sorunu

Kürt sorunu söz konusu olduğunda Kıvılcımlı'nın orijinal ve biricik olduğu sanılır. Oysa bu gerçeğe tam uymamaktadır. TKP, 1927'den itibaren, belki asıl 1926'daki Çalışma Programından itibaren, mücadelesini net olarak Kemalist devlete

---

[7] Kıvılcımlı, "Eyüp Sultan Konuşması", **Teori ve Politika** 17, Kış 2000, ss. 92-6

[8] Kıvılcımlı, "Ordu Kılıcını Attı!", **Teori ve Politika 23**, Yaz 2001, ss. 168-72

[9] Kıvılcımlı, **Kuvayimilliyeciliğimiz (Gerekçe)**, Vatan Partisi Yay., İstanbul 1957

yöneltmeyi öngörmüştür. Bunun, dönemin Komintern'inin "üçüncü dönem" çizgisinin eseri olduğu yaygın olarak ileri sürülür. Burada, TKP'nin Kemalist Cumhuriyet Türkiyesi rejimiyle arasındaki sorunun neye bağlı olduğu analiz edilmeyecektir. Durum saptanacak ve Kıvılcımlı'nın Yol çalışmalarındaki özgüllüğü değerlendirilecektir.

Komintern'in Temmuz-Ağustos 1928'deki VI. Kongresinde konuşan TKP delegesi Fahri'ye (Ali Cevdet) göre, "Mustafa Kemal'i orduyla, yükselen ticaret ve sanayi burjuvazisi destekliyordu: 'Kemalist burjuvazi' işçi sınıfına zulmediyordu ve 'tamamıyla karşı-devrim saflarına geçmiş'ti. Fahri konuşmasını, TKP'nin daha iyi örgütlenmesini ve 'Türk emekçi kitleleri önünde, Kemalistlerin ülkenin bağımsızlığına ve devrime ihanet etmiş, karşı-devrimci bir sınıf diye teşhir edilmesi'ni isteyerek bitirdi."[10] Bu dönemde TKP, "Kemalist burjuvazi ve diktatörlük"le savaşmayı öne almış gözükmektedir. Devleti karşısına almak, TKP'nin günün olay ve öznelerine yaklaşımını da hemen ve acil olarak tayin edecektir. Yani devrimcilik, bugünkü anlamıyla pratik devrimcilik, o zaman imkansız değildi.

Devlet aygıtını baş düşman belleyen bir hareketin, o aygıta karşı çıkan hareket ve dinamikleri değerlendirişi de çarpıcı bir şekilde değişecektir. Nitekim, kaynaklarda görüldüğü kadarıyla, 1925'teki Şeyh Sait İsyanının Kemalist rejim tarafından bastırılmasını savunan TKP, 1930'da patlak veren Ağrı İsyanını farklı değerlendirmiştir. TKP İstanbul İl Komitesinin haftalık yayın organı Kızıl İstanbul'da yer verilen, Kıvılcımlı'nın 1933 tarihli Yol'undan önce, 10 Temmuz 1930 tarihli "Ahmet" imzalı bir yazıda şu değerlendirme yapılır: "Kemalist burjuvazi Kürdistan'ı bir müstemleke [sömürge] halinde kullanmakta ve onun kanını emmektedir."[11] Kıvılcımlı da Yol'da, Şeyh Sait İsyanıyla Ağrı İsyanını TKP'nin temel öncelikleri doğrultusunda değerlendirir. Ancak onun sistematizasyonu sağlam ve politik bakışı daha net ve kesindir. Öte yandan, "Ahmet"in değerlendirmesiyle Kıvılcımlı'nın Yol'daki değerlendirmeleri arasında yine de önemli farklar vardır. Temel iki hususun aynılığı ise gayet

---

[10] **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ans.**, C. 6, İletişim Yay., s. 1889

[11] Ahmet, "Şarkta Köylü Harekatı", **Kızıl İstanbul**, 10 Temmuz 1930'dan aktaran: Emin Karaca, **Ağrı Eteklerinde İsyan: Bir Kürt Ayaklanmasının Anatomisi**, Karakutu Yay., İstanbul 2003, ikinci baskı (birinci baskı: Alan Yay., İstanbul 1991), s. 174

açıktır: Kemalist devletin baş düşman olduğu ve Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi gerçeği karşısında isyanın tarihsel meşruiyeti. Ancak sorun da burada başlamaktadır.

Ne TKP'nin ne de Kıvılcımlı'nın sonraki tarihi, Kürt sorununa bu yaklaşımın varlığının etkilerinin anlaşılabildiği bir mahiyet taşır. Ağrı İsyanı dönemi görüşler, tarihe gömülmüştür. O kadar! Bu görüşler üzerinden bir politika geliştirilmeye çalışıldığına dair emare yoktur ortada. Kıvılcımlı, net ve kesindir: "Biz Batıda bildiri dağıtırken, Doğuda ayaklanıyorlar." Bu kadar açık bir politik bildirge olur mu? Bu politik bildirgenin politik karşılığı tam anlamıyla ve tek kelimeyle yoktur! Ancak, Kıvılcımlı'nın ölümünden sekiz yıl sonra, 1979'da tarihe kaydolmuş bir varlık.

Kıvılcımlı'nın Elazığ'da mahpusken TKP'deki bu yönelimleri genel olarak bildiğinden kuşku duyulmamalı. Kıvılcımlı, partisiyle aynı doğrultuda hareket etmektedir, ancak Kıvılcımlı'nın politik-teorik kişiliğinin özgünlüğü işte burada ortaya çıkmakta ve Kürt sorunu konusundaki görüşleri sistemli bir halde ortaya koyma sorumluluğuyla hareket etmektedir. Bu konuda örgütünün yönelimini en ileri ve mantıksal / politik sonuçlarına götürmekten kaçınmamıştır.

Kıvılcımlı, Yol çalışmasının "İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark)" başlıklı kısmında şöyle der: "Şurası muhakkak ki, ulusallık sorunu, partimizin en zayıf cephesidir."[12] "Oysa", diye devam eder Kıvılcımlı, bu konu "Üçüncü Enternasyonali İkinciden ayıran en önemli karakteristik noktalardan biridir".

Kıvılcımlı, Kürdistan'ın "özel ve gizli bir sömürge" olduğunu savunur. Ek olarak, Kıvılcımlı, konuyla ilgisi bakımından Sovyetler Birliği'ne örtük bir eleştiri yöneltmekten de geri kalmaz: "Kemalizmin bu sömürgeci, yok etme siyaseti, birçok tarihsel ve siyasal zorunluluklar yüzünden, uluslararası denge içinde bugüne kadar adeta tarafsız bir ilgi ya da ilgisizlikle görüldü. Hatta belki emperyalizm Türkiye'nin bu 'Doğu sorunu'na daha büyük bir ilgi göstermeyi, çeşitli manevralarına uygun buldu."[13]

Ancak meselenin asıl can alıcı ve bugünü ilgilendiren yönü de bu noktadan sonra başlamaktadır. Kıvılcımlı saptamaktadır: 1. Kürt sorununa sosyalist Sovyetler Birliği değil emperyalist ülkeler ilgi gösteriyor. Kısaca, Sovyetler

[12] Kıvılcımlı, **Yol 2**, Bibliotek Yay., İstanbul 1992, s. 325
[13] **Yol 2**, s. 326

Kemalizmin yanındayken emperyalistler 'öteki taraf'ın yanında. Burada sorunun ikincisi belirecektir. 'Öteki taraf' nedir? 2. Kürt ayaklanmalarına Kürt feodalleri önderlik etmektedir. Ve "Kürt halkı zulüm denizine düşen herhangi bir insan gibi, emperyalizm ya da feodalizm yılanına sarılmaktan başka bir şey yapmıyordu".[14] Kıvılcımlı için, "Kürt halkı" karşısında "Kürt derebeyleri" ile "emperyalistler"in dışsallık bakımından bir farkları olduğu anlaşılmıyor. Kıvılcımlı'nın bu ayrımda, "ulus" terimi karşılığını, ancak ve sadece feodalizm sonrası toplumsal sınıfların bir kompozisyonu anlamında ele aldığı görülüyor. Çünkü onun feodallere karşı duruşu, tipik bir ilerlemeci önsel tutum olarak belirmekteydi. "Çünkü ağalık, zaten ekonomik ve sosyal bakımdan daha yüksek bir aşamayı temsil eden ulus kavramının taban tabana zıttıdır. Zaten Kürdistan'da Kemalizmin ağalıkla ittifakının bir anlamı da bu değil midir?"[15] Kürt feodallerinin ulusun önderliğini alabileceği ve dolayısıyla tarihsel olarak meşru bir konumda bulunabileceği Kıvılcımlı'nın anlayışının dışındadır. Bu nedenle, Kıvılcımlı, Kürdistan'daki feodal unsurlarla Kemalistlerin ilişkilerini nasıl formüle edeceği konusunda çelişkilidir. O, bir yandan, "Kürdistan ağalığıyla Kemalizmi birbirinden ayırmak ne kadar zor!"[16], "Ağalıkla Kemalizm arasındaki uzlaşma –ister dostça ister düşmanca olsun- vardır"[17] derken, öte yandan "Türk burjuvazisi Kürt ağalığına güvenemez. Hatta güven değil, tahammül bile edemez"[18], "Kemalist burjuvazi Doğu illerinde yalnız subaylarına güvenir"[19] demektedir. "Fakat Kemalizm yediği ekmek gibi biliyor ki, Kürt ağalığıyla el ele vermek, asla Türk mütegallibesi ve tefeciliğiyle uzlaşmak kadar istikrarlı ve emin bir şey değildir. Gittikçe 'ulusal' ve tek olan Kürdistan hareketleri bazen, hele küçük ağaları çoğu kez peşinden sürükler."[20]

Kıvılcımlı'nın Kürt sorununu modernleşmeci ya da çoğu yerde aynı anlama gelmek üzere sınıfçı bir paradigmadan ele alışının anlamı ne olabilir? Kıvılcımlı'nın Türkiye'nin kuruluş yıllarında ve hatta daha önceki onyıllar boyunca kapitalizmin gelişme düzeyini abarttığı görülüyor. Kendi deyişiyle, "derebeyleri"ni bile egemen sınıf ve kesim-

---

[14] **Yol 2**, s. 326
[15] **Yol 2**, s. 429
[16] **Yol 2**, s. 368
[17] **Yol 2**, s. 383
[18] **Yol 2**, s. 410
[19] **Yol 2**, s. 386
[20] **Yol 2,** s. 416

leri sıralarken genel olarak burjuvazi içinde kabul ettiğini söylüyor çoğu yerde. Onun açısından işçi sınıfının anlamlı bir varlık haline gelmiş olması komünizmin tarihsel meşruiyetinin kanıtı olarak telakki ediliyor.

Kıvılcımlı çelişkisini teorik olarak çözemeyecektir:

1."Doğu illerinde siyaset derecesinde yükselmiş herhangi bir oluşum ve hareket ancak üst sınıflara ve Kemalizme karşı kalabilmiş olan eski egemen sınıflara özgü olacağı gibi mantıksal bir sonuca varmamak olanaklı değildir. Onun için son zamanlara kadar Kürdistan'da gelmiş geçmiş bütün siyasal örgüt ve faaliyetlerin ruhu Kemalizmle henüz uzlaşmamış Kürt ağalığı ve beyliğinin ideolojisi olmuştur."[21]

2. "Acaba bugün devrim cephesinde bulunan Türk burjuvazisine karşı, yine bugüne kadar karşı-devrim cephesinden ayrılamayan Kürdistan ulusal hareketini tutmak karşı-devrim olmaz mı? Gerçekten, eğer göz göre göre emperyalizme alet olan bir Kürtlük hareketini, her ne pahasına olursa olsun, anti-emperyalist Kemalizme karşı tutmak bu söylenen sonuca varabilir."[22] Kıvılcımlı'nın bu açmazı çözmek için yaptığı akıl yürütmelerin dikkate değer bir niteliği bulunmuyor. Şeyh Sait isyanını her yönüyle karşı-devrimci bulmasını ve Ağrı Dağı isyanını ülkesel olarak devrimci bulmasını, birincinin ağalık yönünü, ikincinin burjuvalık yönünü abartarak gerekçelendirmeye uğraşır Kıvılcımlı.[23] Fakat bu açıklamalar tutarlı olduğu ölçüde devrimci-olmayan niteliktedir.

Kıvılcımlı'nın devrimci çözümü pratik-politikaya ilişkindir. O, "bugün için teorik olmaktan çok pratik" görevler öneriyor partisine. TKP "ezilen Kürdistan halkıyla" bağ kurmalı ve "Kürdistan Komünist Partisi"nin kuruluşuna önayak olmalı.[24] Çünkü "Kürdistan halkının kurtuluşundan vazgeçmek devrimden vazgeçmektir".[25] Kıvılcımlı, Kürdistan'ın sürekli bir savaş ortamında olduğunu vurgular. Sorunun genel bir bakış açısı oluşturma değil somut bir politik faaliyet sorunu olduğunu ve "acil" olduğunu ısrarla belirtir. "Sorun aceledir, sanıldığından çok daha aceledir. (...) Batıda bildiri

---

[21] **Yol 2**, s. 444
[22] **Yol 2**, s. 469
[23] **Yol 2**, s. 457
[24] **Yol 2**, s. 476
[25] **Yol 2**, s. 472

dağıtıyoruz, Doğuda ayaklanıyorlar."[26] "Geri Kürdistan'ın geriliğiyle uygun savaş slogan ve biçimleri bulmalıyız."[27] Kıvılcımlı, en kayda değer önerisini dile getirir: Gerilla hareketi başlatılmalıdır.[28]

Kıvılcımlı'nın "İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark)" yazısını, gününe ve geleceğine bağlamanın en iyi yolu yine ona başvurmaktır: "Bu sorun karşısında partinin şimdiye kadar takındığı tavır, ciddi ve acımasız bir eleştiriye değer."[29] Lenin'in, ulusal sorunda devrimci tutum almayan sosyalistleri "leş" olarak nitelemesini anan Kıvılcımlı, sorar: "Türkiye Komünist Partisi 'leş' midir? Hayır, bunu zaman daha iyi gösterecek."[30] Zamanın gösterdiği ne oldu?

***

Kıvılcımlı'dan başka hiçbir TKP'linin görüşlerini yaklaşık otuzbeş yıl sonra (6 Mart 1971'de) hala kişisel olarak koruduğuna ilişkin bir bilgi de yoktur. Şu uzun aktarma, onun bir seminerinde bir soruya verdiği yanıttan: "Gene, ikinci soru: Kürt sorunu karşısındaki tavır ne olmalıdır? (...) / Şimdi, kardeşlerim. Türkiye'nin bir Doğu Trajedisi var. Ve bunu ben, daha açılmadan önce, 'Doğu Üniversitesi'nde dört buçuk sene geceli gündüzlü etüt etmiş bir arkadaşınızım. O trajediyi. O trajedi ölçüsünde bana açılacak suallerin hepsini çok küçük görüyorum. Yani bu sorular, o trajedinin soruları değil, evvela. / Ondan sonra, o konuda, her defa karşılaşıyoruz. Yerden göğe kadar hak veriyorum soran arkadaşlarıma. İçlerindeki acıyı çok iyi biliyorum. Ben de, aynen o acıları dört buçuk sene yaşamış bir arkadaşınızım. Ancak, demin o silahlı savaş, falan filan meselelerinde olduğu gibi, bu konunun da böyle geniş salonlarda, tamamen demokratik bir hava içinde tartışılıp, konuşulup, çözüme bağlanacak konulardan olmadığına kaniim. / Bana, başka bir arkadaş, İstanbul'da bir seminer sırasında, kalktı: Lenin'den milliyet davası hakkında şöyle beş on tane pasaj okudu. Bunlar doğru mu, dedi. Tamam, doğru, dedim. E, ne susuyorsunuz, dedi. Affedersiniz: 'Sıkmıyor, ondan', dedim. Yani, kaba bir söz ama... / Şimdi, yani, bu konuda konuşmak, kuru kabadayılık biçimiyle olmaz, arkadaşlar. Zaten bu konuda konuşulacak tek söz de yersiz, boşa söz olur. Bu, ancak eylem-

---

[26] **Yol 2**, s. 465
[27] **Yol 2**, s. 466
[28] **Yol 2**, s. 478
[29] **Yol 2**, s. 465
[30] **Yol 2**, s. 471

lerin konuştuğu bir alandır. Ben bu kadar söylüyorum. Bu konudaki derdimi, arkadaşların açtırmamalarını özür dileyerek rica ediyorum."[31] Aynı konuşmada, Kıvılcımlı, "bir nevi sömürge metoduyla oraya, işte belirli bir ırkın elemanları göç ettirilmiş, iskan ettirilmiş"[32] der. "Bütün o sömürge politikacısı kafasıyla yapılan teşebbüsler boşa gitmiştir.[33]

Fakat heyhat! Kıvılcımlı'nın, görüşlerini ifade etmekte binbir tereddüt yaşadığı günlerde, kendilerini görevli atayan birileri "Doğu"da özel bölge komitelerine sahip örgütler kuruyor, gerillacılığın pratik imkanlarını araştırıyordu. Gerçek bir varlık olarak Kıvılcımlı, 1971 Martında konferans verirken, Kürt sorununa ilişkin, Türkiye solunun –başta devrimciler- önemli kesimlerinin çok gerisindeydi.

Kemalizm

Yol'da Kıvılcımlı Kemalist rejimi değerlendirirken çok serttir: "Kemalizm mali oligarşinin Bismarkizmidir."[34] "Türkiye Cumhuriyeti'ndeki faşist nitelikli halk düşmanı diktatörlük..."[35] "Kemalizm gibi katmerli 'militaristiko-faşist' bir sistem..."[36] "İnsaf edelim de, artık Kemalizmin faşizmden ayrılan noktalarını aramakla zaman yitirmeyelim."[37] "Halk Partisi, tam büyük kapitalistlerle büyük toprak sahipleri partisidir."[38] "Kemalist asker-banker-yunker diktatörlüğü..."[39]

Kıvılcımlı'nın Yol'da Kemalizmi mücadelenin baş düşmanı bellemeye iten yaklaşımının açıklamasının gerekçesi eleştirdiği şu yaklaşımda saklıdır: "Madem ki devrim var, herkes devrimcidir. Burjuva devrimcileriyle proletarya devrimcileri arasında hiçbir fark aranmamalıdır!"[40] Kıvılcımlı ısrarla, farkın çok önemli olduğunu, hatta farkın iki düşman arasındaki fark olduğunu söylüyor Yol boyunca. Kıvılcımlı artık bu aşamada, ekonomik denilen, proletaryanın burjuva-

---

[31] Kıvılcımlı'nın 6 Mart 1971'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Konferans Salonunda verdiği ve bizzat Kıvılcımlı tarafından "Durum Yargılaması" adı verilen konferansta, bir soruya verdiği yanıt. (Kıvılcımlı, **Durum Yargılaması**, Derleniş Yay., İstanbul 1999, s. 124-5

[32] **A.g.e.**, s. 127

[33] **A.g.e.**, s. 128

[34] **Yol 1**, s. 65

[35] **Yol 1**, s. 67

[36] **Yol 1**, s. 277

[37] **Yol 2**, s. 35

[38] **Yol 1**, s. 162

[39] **Yol 2**, s. 266

[40] **Yol 1**, s. 220

ziye karşı güya devletin karışmadığı mücadele esprisinin geçerliği olmadığını, zira "Türkiye proletaryasının en basit metelik mücadelesinde bile, karşısına tekmil burjuva devletinin bütün silahlarıyla seferber edildiğini"[41] söylüyordu. Yani mücadele bir soyut sınıfa ve soyut üretim tarzına değil doğrudan devlete karşı olmalıydı.

Fakat bu Kıvılcımlı'daki 'yeni' yön; bir de 'eski' ve kendini sıklıkla duyuran yön var: "Emperyalizm, dış siyasetinde Bolşevizme dayanan Türkiye'yi dış siyasetle sarsamadığından, iç çelişkiler ile avlamak için her zaman pusudadır."[42] Bu yüzden Türkiye'nin iç istikrarının korunması gerektiği yolunda bir politika bile önerdiği sezilir Kıvılcımlı'nın: "Şeyh Said isyanından Menemen olayına kadar, birbirini kovalayan irili ufaklı sarsıntılar, emperyalizmin, Türkiye'yi yarı-sömürgelikten sömürgeliğe doğru sürüklemek için, doğrudan ya da dolayısıyla tuttuğu, alkışladığı, kışkırttığı ve çok kere hazırladığı, bazen bizzat silahlandırdığı girişimlerden başka nedir? Türkiye'de göreceli bir istikrar yok değil. Bu konuda Çin'den çok Afganistan'a benziyor. Fakat bu göreceli istikrar, emperyalizmin yarı-sömürgeler hakkındaki niyetlerinin değiştiğini kanıtlayabilir mi?"[43]

Bu, Kıvılcımlı'nın Kemalizme karşı pratik mücadele ve Kürt hareketini pratik ele alma konusuna ilişkin 'teorik' anlayışının henüz yeterince belirmediği anlamına geliyor. Kıvılcımlı, iki devrim cephesinden söz eder. Bunlardan biri uluslararası devrim cephesidir ve Türkiye devleti bu cephenin bir mensubudur. Öteki, ülkesel devrim cephesidir ve Kemalist rejim bu cephenin tam karşısındadır. Kıvılcımlı, uluslararası cephenin öncelikli olduğunu söylemeden edemiyor.[44] Yol boyunca ve özellikle Kürt sorunu söz konusu olduğunda, bütün eseri boyunca Kıvılcımlı'da bu türden çelişkili ikilikler bulunacaktır.

TKP'lilik

Ağustos 1971 başlarında kaleme aldığı *Kim Suçlamış* başlıklı yazıdaki[45] bilgiler esas alınırsa, 1929'daki tutuklanmasından sonra Kıvılcımlı TKP'nin herhangi bir organında yetkili bir konumda bulunmamıştır. 1929'a kadar olan gelişme-

---

[41] **Yol 1**, s. 222
[42] **Yol 2**, s. 31
[43] **Yol 2**, s. 30
[44] **Yol 2**, s. 457
[45] Kıvılcımlı, **Kim Suçlamış? – Brejnev'e Mektup**, Yol Yay., İstanbul 1979

lere ilişkin TKP'deki mevkisi hakkında ayrıntılı bilgiler veren Kıvılcımlı, bu tarihten sonra partideki konum ve çalışmalarına ilişkin, Nazım Hikmet nezdinde başkalarının sanıları dışında herhangi bir bilgi vermekten kaçınır. Buna aykırı görünen tek husus, "legaliteyi istismar" taktiğini partiye mal ettiği yolundaki ifadesidir. Ancak bu ifadeden, söz konusu taktiğin parti yetkili kurullarında açıkça görüşülerek bir görevlendirme yapıldığına ilişkin açıklık yoktur. Bu muğlaklık, Kıvılcımlı'nın 1929'dan önceki partililiği hakkındaki açıklığına açıkça aykırı niteliktedir.[46]

Öte yandan, Kıvılcımlı'nın ömrünün son haftalarında her türlü sansürden uzak olmasına neden olan en az üç faktörün varlığında (ülke dışında olması ve kovuşturma riski olmadan yazması, ömrünün son günlerinde olduğunu bilmesi ve bir tür vasiyet niteliğinde yazdığının son derece bilincinde olması ve nihayet, "Doğu Bloku"na kabul edilmemesinden dolayı yaşadığı ağır hayal kırıklığı ve TKP'ye öfke), partiden ne zaman atılmış olabileceğine ilişkin şüphelerini ta 1930'ların ortasına, yani Elazığ Hapishanesinden tahliye olduğu tarihe kadar götürmesi, onun bu tarihten itibaren, partinin hiçbir resmi organında açıkça yer almamış olduğunun kanıtı niteliğindedir. Bu tarihe ilişkin şüphelerini yürütüş tarzından o dönemin TKP'sinin çalışma ve örgütlenme tarzın, konspiratif / vesveseci zihniyetini ve aynı zamanda Kıvılcımlı'nınkini de anlamak bakımından önemli belirtiler vermesi dışında bir bilgi edinilemez.

Şu halde, vargı açıkça ifade edilmelidir: Fiilen 1929'dan itibaren Kıvılcımlı'nın TKP'yle organ düzeyinde ilişkili olduğuna dair belirti yoktur. O kendini ömrü boyunca partili bilmiştir; ömrü boyunca, aldığını farzettiği birtakım direktifler doğrultusunda faaliyet yürütmüştür. Ancak bunların hiçbiri, ortada, 1929 öncesi türü –yani gerçek anlamda- bir partililik olduğu anlamına gelemez.

Fakat öte yandan Kıvılcımlı sıkı bir TKP'lidir. Onun politik faaliyetinin izlenmesi TKP'yle sıkı bir paralelliği verecektir. 1927-33 yıllarının, yani Yol çalışmasının Kıvılcımlı'sı, aynen partisi gibi devrimci bir dile sahiptir. (Elbet bu dil, bir kişide onun kişisel niteliğini devrimci kılabilen etkiler yaratabilirken,

---

[46] 1971 Martında verdiği konferansta, adının Hayati Tüzün olduğu belirtilen bir dinleyicinin sorusundan, 1929'un Kıvılcımlı'nın partililiğiyle ilgili önemli bir tarih olduğunu gösteriyor: "Ve 1929 tevkifatından sonra da, bu eylemin neresinde olduğu hakkında benim bilgim yok." (Kıvılcımlı, **Durum Yargılaması**, a.g.e., s. 137)

bir partide sadece bir sözde devrimcilik olarak kalabilecektir.) 1930'ların ilerleyen yıllarında ve özellikle bir zirve olarak 1937 çalışmasıyla Kıvılcımlı, Kemalizme yamanan TKP'nin sol ucunu temsil etmektedir belki. 1950'de legaliteyi istismar etmeye çabalayan Şefik Hüsnü şahsında TKP'yi kendi yordamınca izleyen Kıvılcımlı, 1954'te Vatan Partisini kurar ve inatçı bir çabayla 1957'nin sonunda partisi kapatılana ve kendisi tekrar hapse atılana kadar uğraşır. Demokrat Parti'nin iktidar olma sürecini, "partisi" TKP gibi destekleyen ama "mizacı" gereği aşırıya kaçan yine Kıvılcımlı'dır. Tek yanlı aşk nağmeleri bu yıllara aittir. 27 Mayısçıları yine "partisi" gibi destekleyen ama teorisini bu kez başka türlü kuran yine Kıvılcımlı'dır.

***

Kıvılcımlı, Yol'da Türkiye ile Rusya'yı hem ülke olarak hem de işçi hareketi ve sosyalist hareketin gelişimi bakımından gayet yavan ve şematik bir şekilde benzeştiriyor. Aşamalara ilişkin paralellik kurmasındaki pratik kaygıyı da şu ifadelerle dile getiriyor: "Konağımızı bulursak ileriye doğru gidişimizde artık çevreyi yoklayarak, körün değneği gibi değil, ufukları görenler gibi sıçraya sıçraya ilerleyebiliriz."[47]

Ancak bu şemanın, Kıvılcımlı'nın sonraki politik yaşamında tamamen çöktüğünü, hem de bizzat kendi elinden görmek gayet kolay oluyor.

Kıvılcımlı Suphi dönemi TKP'sini Marksist görmez. "Mustafa Suphi hareketi de özü itibarıyla bir Bakuninizmden ibaretti."[48] "Onbeşler"i eleştirirken kullandığı argümanların ileride kendisi için de geçerli olabileceğini aklına getirmeden yazar: "En küçük bir siyasal örgüt, kitleyle en basit teması olmaksızın, Onbeşler hangi sosyal gücü temsil ederek ve o güce dayanarak burjuva gibi kancık ve zalim bir sınıfla el ele verebilirdi? Burjuvazi Onbeşler'in elini, onları Karadeniz'in dibine indirmek için tutmaz mıydı?"[49] "Onbeşler", büyük güçler ortamında, bu ortamın güçler dengesini gözeterek ve halk kitlelerinin kendilerini beklediğini sanarak büyük politika yapmak üzere resmi kanallardan Kurtuluş Savaşına eklemlenmek istediler. Kemalizm de kendi bildiği yoldan gayet haklı olarak çözümünü dayattı. Kıvılcımlı, politik ömründe birkaç kez "Onbeşler"in yolunu tuttu ve büyük güçlerin sof-

[47] **Yol 1**, s. 178
[48] **Yol 1**, s. 181
[49] **Yol 1**, s. 184

rasına oturmak istedi. Ama "Onbeşler"in politik akıbetinden başkasıyla karşılaşmamalıydı.

Kıvılcımlı "Onbeşler"i eleştiriyor: "Bu bir kahramanlık olabilir. Fakat Marksist kahramanlık, yalnızca ölmeyi değil, kitleden kopuşmayarak ölmeyi bilmektir."[50] Kıvılcımlı ölmedi; ama kitleden kopuşmamayı bilmek konusunda "Onbeşler"den bir adım önde de olamadı hiçbir zaman... Kıvılcımlı elbette "kahraman" da olamadı bu yüzden. "Onbeşler" kahramanlıklarıyla sonraki kuşaklara en azından birer devrimci simge işlevi gördüler, ama aynı tarihlerde Kıvılcımlı, devrimci gençlik mücadelesinin sorunlarından kopan "gerçekçi"lerin sığınağı oldu: Bu, tarihsel bir nesnelliktir ve görmezden gelinemez.

"Onbeşler sınıf ilişkilerinin kendiliğindenci ve bazen kör doğa gücüne benzeyen eğilimlerini gerçekçice, oldukları gibi göremediler. O eğilimlere dayanarak, halk kitlelerinin derin çıkarlarını, devrimci yöntemlerle bilince çıkartarak dövüşemediler. Ve dövüşemeden öldüler."[51] Kıvılcımlı'nın politik tarihi için de aynen geçerlidir bu değerlendirmeler. "Onbeşler (...) örgüt değildi."[52] Kıvılcımlı da 1930'lardan itibaren hiçbir zaman "proletarya örgütü anlamında" bir örgütte yer almamıştır. Hatta, daha ileri gitmek için nedenler ve bilgiler mevcut; Kıvılcımlı, az-çok oluşmuş hiçbir örgütte yer almamıştır bu tarihten itibaren. Kıvılcımlı'nın "örgüt"leri birer şekilsiz ve devrimci mücadeleden uzak "çevre" ilişkilerinden ibaretti.

Kıvılcımlı, Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'da örgütlenme çabasında olan Halk İştirakiyun Fırkası'nı da Marksizm-öncesine yerleştirir. Halk İştirakiyun'un hümanist ideolojik yaklaşımlarını eleştirmesi dikkate değer niteliktedir.[53] Halk İştirakiyun, "Bolşevizmin insani esaslarını ülkemizde görmek istiyoruz" diyordu. Halk İştirakiyun'un komünizmin amacını açıkladığı "dünyayı dünya, insanları insan etmek" anlayışını şöyle eleştirir Kıvılcımlı: "Kapitalist toplumda kapitalist de, emperyalist de bir insandır, proleter de bir insan. Halkı ayaklanmaya çağırırken, ona hedef olarak 'insanı insan yapmak' işi gösterilirse, kitleler bu Sokratvari vaazdan ne yapacaklarını anlayabilirler mi?"[54]

---

[50] **Yol 1**, s. 184
[51] **Yol 1**, s. 185
[52] **Yol 1**, s. 186
[53] **Yol 1,** s. 191
[54] **Yol 1**, s. 192

Ancak Kıvılcımlı, Halk İştirakiyun'un bütün sorunlarına rağmen, gerçek hareketle bağ kurma çabasını işçici bir yaklaşımla eleştirmekten geri durmaz. Örneğin, Halk İştirakiyun'un işgal ve Kurtuluş Savaşıyla ilgilenmekten çok, ücret artışı, çalışma koşulları gibi konularla uğraşan ve işgalcileri lanetlemekten dikkatle kaçınan 1 Mayıs gösterileri yapan İstanbul işçileriyle ilgilenmemesini ve Ankara ile Eskişehir'deki işçiler yanında silahlı mücadele içindeki "serseri proleterler"i, "deklaseler"i önemsemesini eleştirir.[55] Bu eleştirinin gerekçesi, TKP'nin oluşturucularından "İstanbul Grubu"nun tarihsel mensubu olan Kıvılcımlı için anlaşılır niteliktedir. Kıvılcımlı, işgal günlerinde "İstanbul'da gerici bir saltanata ve burjuvaziye karşılık, devrimci işçi kitleleri vardı"[56] diyebiliyor. Öte yandan Kıvılcımlı, 1927'den önceki dönem TKP'sini ve adını anarak "Aydınlık dönemi"ni ("1922-25") ve sonrasını, özel bir ayrımlamayla, Leninist olmayan Marksist olarak adlandırır.[57] Kıvılcımlı'ya göre TKP'de Menşevizm ve Bolşevizm ancak 1927'den sonra tarihin gündemine girmiştir. "Kimin Menşevik, kimin Bolşevik olduğu 1927'den sonra belli olacaktır. Kıvılcımlı, Suphi TKP'si ile Halk İştirakiyun'u net olarak "devrimci" niteler; 1921-27 TKP'sinin ise genel olarak Marksist olmakla birlikte "devrimci olmadığını" vurgular.

"1927 tutuklama ve yargılaması Parti tarihinde belli başlı bir dönüm noktasıdır. Bunu polis bile sezmiş ve 1929 İzmir mahkemesine verdiği müzekkerede, 1927'ye kadar, salt işçi istemleri ve düşünsel akım vadilerinde hareket eden komünist örgütünün, o tarihten itibaren devlet aygıtına karşı açıktan açığa hücum ve saldırılarda bulunduğunu kaydetmiştir."[58] Buna rağmen Kıvılcımlı, partiyi bu dönemden sonraki yıllar boyunca da eleştirmeyi sürdürür. Örneğin, Yol'u kaleme aldığı dönemde, partinin "tüm ezilen kitlelerin keşif kolu" olamadığını, buna karşılık "burjuvazinin çizdiği sınırlar içinde, adeta burjuvaziden ilham alıyormuş gibi hapset(tiğini)"[59] yazar.

1927'den sonraki TKP tarihi, belki 1930'ların ilk yıllarına kadar belirtiler veren Bolşevikleşme çabasının akamete

---

[55] **Yol 1**, s. 194-5
[56] **Yol 1**, s. 195
[57] **Yol 1**, ss. 205-10
[58] **Yol 1**, s. 249
[59] **Yol 1**, s. 268

uğramasıyla koca bir başarısızlık tablosundan başka bir şey sunamayacaktır devrim ve devrimcilik'adına.

3. Yol'dan Çıkış

"Legaliteyi istismar"dan pratik legalizme

Kıvılcımlı, 1933-39'de, 1950-57'de, 1960-71 yıllarında legal alan dışında bir faaliyet yürütmemiştir. Bunun aksini iddia edenler kanıtlamakla yükümlüdür. Nasıl, 1929'a kadar Kıvılcımlı'nın faaliyetinin bir boyutunu da illegal alan teşkil ediyorsa...

Bu konuda, yaşamının son aylarında kaleme aldığı anılarda, konu gerektirdiği halde herhangi bir aksi bilgiye rastlanmaz. Kıvılcımlı, anılarında, tutuklandığı döneme kadar partinin merkez komite üyesi olduğunu yazar, ama sonraki yıllara ilişkin partideki konumuyla ilgili hiçbir bilgi vermez. Bu, çok büyük bir olasılıkla, verilecek bir bilgi olmamasındandır. Şu halde, Kıvılcımlı'nın, 50 yıllık politik yaşamının 40 yılı "legaliteyi istismar" taktiğini "uygulamak"la geçmiş oluyor.

Kıvılcımlı, "legaliteyi istismar" taktiğinin argümanlarını, Lenin'in Sol Komünizm'iyle, Engels'in Alman Partisiyle ilgili yazdıklarından ve Alman Partisinin "anti-sosyalist yasa" diye anılan düzenlemeden sonra uyguladığı "taktiği"nden devşirir. Bu yeterince anlamlıdır. Kıvılcımlı hep "Almanca konuşmacı"dır, döne döne "Almanca konuşma"yı salık vermektedir. Son zamanlarında bile, yer altı örgütlenmesi konusunun canlı tartışma olduğu günlerde, Vatan Partisi modelinde "proletarya partisi"ni ve cepheleri örgütlemek için çıkardığı çağrılarda adresler yazmıştır.[60] "Almanca konuşma'nın zamanı çoktan gelmiş, geçmek üzeredir."[61]

Kıvılcımlı'nın Yol'u izleyen yıllardaki politik ömrünün eleştirisi ve muhasebesi en başta Yol'daki önermeleri ve düşünceleri esas alınarak yapılmalıdır. Yol'da partisini devrimci eleştiriye tabi tutan Kıvılcımlı, aslında kendinin sonraki hapishane dışı yaşamını eleştirmektedir.

Kıvılcımlı'nın "legaliteyi istismar" taktik anlayışının uygulama yönergeleri, onun en azından söz konusu dönemde politikayı nasıl anladığının da kanıtı mahiyetindedir.

---

[60] Kıvılcımlı, "Yeter Be!" (2 Şubat 1971), **Teori ve Politika 23**, Yaz 2001, s. 176

[61] Kıvılcımlı, **Anarşi Yok! Büyük Derleniş!**, Derleniş Yay., İstanbul 1993, s. 15

Anlatıyor Kıvılcımlı: "Örneğin, işçi sınıfından geçmişin yanılsamalarını silmek için, finans-kapital şirketleriyle Kemalist devlet aygıtının nasıl içli dışlı biricik bir sisteme döndüğünü göstermek gerek. İşçiye kendi deneyimiyle 'iyi patron' ya da 'Halk Partisi'nin yansız devleti'ni tattırmak için İş Yasası'nın on onbeş yıllık ezeli gezisini izlettirmek güzel bir bahanedir. Yığına bu gezi yalnız illegal ajitasyon, propaganda ve örgütle kovalandırılamaz. İşçi içinden işletme komiteleri, işçi toplulukları aracılığıyla, örgütlü örgütsüz tüm kitleye seçtirilecek temsilci heyetlerini, Ticaret Odasında İş Yasası görüşülürken hiç olmazsa dinleyici sıfatıyla orada hazır bulundurmak gerekir. Türkiye'nin en kalın burjuvalarıyla bankerlerinin, hisse senetli şirket kodamanlarının orada işçiyi yasalamak sorununu bile nasıl koyup hallettiklerini, işçi, gözüyle görmeli. Sonra bu temsilciler, kendilerini seçenlere dönüp gördüklerini, duydularını, anladıklarını, hayır bir komünist gibi olmasa bile, birer basit ve açıkgöz işçi kavrayışıyla, hatta yalnız hikaye etmeliler. Bu işin parti yönetiminde ve partinin önceden haber verdiği biçimlerde yapıldığı düşünülsün. O zaman binler kolayca onbinlere ve yüzbinler milyonlara çıkabilir."[62]

* * *

Kıvılcımlı için illegal parti örgütlenmesi öyle ciddi bir işti ki, hiçbir zaman gerçekleşecek koşullar olmazdı. Kıvılcımlı'nın anlayış olarak gizli örgütü hiçbir zaman reddetmediği bilinir; ama bu onda salt anlamsız ve içi boş bir söz derekesindedir. O, kuşağının "konspiratif", gizliliği bile gizleyen tutumuyla, gizli partinin gerçek varlığının her militan için neredeyse, kendini partili varsaymak olarak somutlanacağı bir anlayışa sahiptir. Zaten 1934'ten sonraki bütün politik yaşamı bu anlayış üzerinden meşruiyetini bulur. Ama bu varsayımsal meşruiyet kalesi, Kıvılcımlı'nın sevdiği bir deyişle, "ayakları kilden bir dev gibi", "Doğu Bloku gümrük kapılarında" çöküverir Kıvılcımlı gibi bir devin üstüne.

Kasvetli gizlilik fetişizmi, onu son aylarında, "sosyalizmin kapıları"ndan kovdurur: 50 yıldır bir militanı olarak mücadele yürüttüğü, onca meşakkate davası yolunda gık demeden katlandığı partisinden atılmıştır ve bu olayın ne zaman olduğu merakından kahrolmaktadır. Kim Suçlamış'ta yazdıkları, kendisini kimlerin ne zaman partiden atmış olabileceği üzerine yıpratıcı akıl yürütme ve hesaplaşmalardır.

---

[62] **Yol 2**, s. 517-8

Politika yapmak

Kıvılcımlı'nın "legaliteyi istismar"ın dar anlamda uygulandığı ve 1933'ün sonlarında hapisten çıkışını izleyen ilk birkaç yıl dışında bütün politik yaşamı, hep büyük politika uygulamaları çabasıyla karakterize edilebilir.

Gerçeksizlik, örgütsüzlük, güçsüzlük, tecrit olmuşluk, iktidardan kategorik uzaklık gibi hususlar üzerinden Mustafa Suphileri eleştiren Kıvılcımlı, ardında bir örgüt olmadan, herhangi bir kitle bağı olmadan, gerçekte tamamen tek başına, politik taktikler izlemiş, politik programlar oluşturmuş, politik manevralar gerçekleştirmiştir!

Kim Suçlamış'ta Sovyetler Birliği devletinin Kemalist Cumhuriyet'le kurduğu ilişkileri ve bu ülkeye dönük politik manevralarını, kendisinin Türk ordusuyla ilişkilenişiyle kıyaslar. Sovyetler Birliğinin "evel ezel kapitalist olan Paşalar"la ilişki kurmasına bir şey denmez de, "kapitalist ülke şartları içinde" yaşayan kendisinin bir kişi olarak "manevra kabiliyetinde bulunabileceğine" niçin inanılmaz![63]

Girdiği 1957 seçimlerinde birkaç yüz oy alan Vatan Partisinin programının mantığı şu sözlerle açıklanır: "Görev: 35 yıllık deneyler açısından, Türkiye'de 1954 yılının diyelim, 27 Mayıs gecesi İşçi Sınıfı iktidara gelse, 28 Mayıs sabahı, Türk milletine hangi tekliflerle nasıl bir uygulama sunacağını çok kısa ve çok anlaşılır bir dille belirtmekti." Kıvılcımlı için bu mantık politika olarak anladığı şeyin temellerindendir.

* * *

Kıvılcımlı'nın "manevra" kabilinden ilk büyük girişimi, 1937'deki bir gelişmeyi politika konusu yapmak şeklinde belirecektir.

1937 gibi erken bir tarihte, Cumhurbaşkanlığı Bürosu'nun yaptığı bir açıklama üzerine politik taktik izlemeye yöneliyor ve "Demokrasi" broşürünü yayınlıyor. Bunun "yeni hava", yeni bir "devir" olduğunu kabul ediyor.[64] İsmet İnönü başbakanlıktan alınmış ve bu mevkiye Celal Bayar atanmıştır. Kıvılcımlı, bu olayı acilen politik değerlendirme konusu yapar! Ama ortada ne bu olayı politikleştirecek bir örgüt, ne örgütün kitlesi vardır, ve ne de egemenler arasındaki klik mücadelesi sandığı ölçüde derindir.

---

[63] Kıvılcımlı, **Kim Suçlamış – Brejnev'e Mektup**, a.g.e., s. 89-90

[64] Kıvılcımlı, "Demokrasi: ..."; **Emperyalizm: Geberen Kapitalizm**, a.g.e. içinde, s. 145

Demokrasi broşürü, TC'nin burjuva demokratik bir cumhuriyet olması hususunda bir arzuhal sayılabilir. Kıvılcımlı, güya, endüstrileşme, toprak reformu ve uluslararası alanda barışçı politikayla, Türkiye'nin bir demokratik cumhuriyet olacağını, bunun da, yerini bir işçi demokrasisine bırakacak zincirleme reaksiyonu başlatacağını umuyor.

Ona göre, Türk devrimi, anti-emperyalist olmak zorunda olan bir "milli endüstri" sürecine girmeli, buna bağlı olarak, kırlarda topraksız köylüye toprak dağıtacak bir reform hareketiyle süreç ivmelenmelidir. Bütün bunlar, uluslararası arenada barışçı bir dış politikayla ve özellikle "demokratik" ülkeler cephesinde yer alarak sağlanabilecektir. İşçi sınıfının demokratik mücadelesinin yolunun açılması ve ona demokratik haklarının verilmesi güçlü bir burjuva ekonomisi için de zorunlu önkoşuldur.[65] "Netekim, Avrupada, bunca tekellere rağmen, tekniğin hala durmayıp ilerlemesi başta işçi sınıfının demokratik mücadelesi sayesindedir."[66] "Eski ve yeni derebeği artıklar'ından ancak o sayede kat'i surette kurtuluruz."[67] Gerçi Kıvılcımlı, İnönü'nün devletçiliğinin adıyla sanıyla bir "Bismarkizm" olduğunu söylüyor, ama bu gelişmeye ilişkin politik taktiği, Lasallecileri andırıyor.[68]

* * *

Kıvılcımlı'nın büyük politika yapmaya yeltenmesinin ikinci dönemi, İstanbul'un Osmanlılar tarafından "fethi"nin 500'üncü yıldönümü vesilesiyle yayınladığı Fetih ve Medeniyet başlıklı çalışmadır. Bu çalışmanın alt başlığı "Bir tarih tezinin ışığı altında İstanbul'un fethi"dir. Ancak, yayınlanış gerekçesi, broşürde ifade edilen teorik görüşlerden ayrı ele alınmalıdır. Kıvılcımlı, böylece, halkın duyarlığını yakalayabileceğini ummaktadır. Bu "büyük olayın kutlaması"na kendi de katılmakta, böylece kamuoyunda ve halkta bir etki yaratabileceğini düşünmektedir. "İstanbul'un fethi, yalnız Türklerin değil, bütün dünyanın kutluyabileceği, kutlamakta haklı, - hatta bir dereceye kadar, insan olarak,- vazifeli sayılabileceği büyük *Tarihi inkılap*lardan biridir."[69] Ancak onun halkla ve büyük güçlerle uzlaşarak büyük politika yapma anlayışının ileriki örnekleri yanında Fetih ve Medeniyet pek masum

---

[65] **A.g.e.**, s. 152, 151
[66] **A.g.e.**, s. 152
[67] **A.g.e.**, s. 153
[68] **A.g.e.**, s. 157
[69] Kıvılcımlı, **Fetih ve Medeniyet: Bir Tarih Tezi Işığı Altında İstanbul'un Fethi**, Tecelli Matbaası, İstanbul 1953, s. 4

kalmaktadır. Bunların birini Vatan Partisinin varlığı oluşturmaktayken ötekini 27 Mayısçılara karşı tutumu oluşturacaktır.

Kıvılcımlı'nın iktidardaki güçlerin yönelimini güzellemesi, elbette Marksizan veya daha doğru deyişle sosyalizan görüşlerle birlikte ifade edilme mahareti göstermektedir. Fakat politik nitelikteki bu metinlerin güncel etkilerine ilişkin tamamen pragmatik umutlar beslemektedir. Kıvılcımlı böylece kamuoyunda yer edebileceğini sanmaktadır.

"Bir insan sevdiğinden maaş alırsa, aşkında samimi olur mu?.. Belki... Fakat ayni insan, aşkından ötürü kahır çektiği süründüğü halde gene sevdiğine bağlı kalırsa, onu hislerinde samimi saymak elbet daha caizdir."[70] Seven ve sevilenin kimliğini hemen açıklar Kıvılcımlı: "İktidardan faydalanmış partileri, sevgili Türkiyemizin nazü niyametiyle perverde oldukları için vatan aşklarında mutlaka şüpheli görmek haksızlıktır. Lakin, Vatan Partisi kurucuları içinde, fiysebililllah halk ve memleket aşkları yüzünden kahır çekmiş kimseler çıkarsa, hiçbiri maaşlı vatanperver değillerdir diye, onların vatan aşklarını belirtmeleri çok görülecek midir?..."

Bu sözler, Vatan Partisi programının 1954 tarihli "Gerekçe"sinden alındı. Kıvılcımlı, Gerekçe'yi Kuvayimilliyeciliğimiz adıyla 1957'de yayımladığında bir önsöz de yazar. Bu önsözde ifade edilen görüşlere göre, Vatan Partisi, "Birinci Kuvayimilliye hareketinden çıkarılacak derslerle, ikinci bir iktisadi Kuvayimilliye lüzümunu belirtmek"teydi. "İkinci Kuvayimilliye Seferi" "toprak reformu ve ağır sanayi temelleri üzerinde, modern halk teşebbüs, teşkilat ve kontrolu dışında, iktisadi, içtimai kalkınmamızı millete mal etmekti..."[71] Kıvılcımlı, bunu söyleyen Vatan Partisinin saldırılara uğradığını belirtir. "Şaşmadık. Sabırla bekledik... Bu gün, Sayın Başvekilimiz Adnan Menderes aynen şöyle buyuruyor: / 'İçte ve dıştaki siyaset bezirganları, el ele vermek suretile, Türk milletini bu itila yolundan saptırarak, onu iktisadi ve dolayısı ile de siyasi istiklalinden kısmen olsun mahrum etmek istemektedirler.' (9 Ağustos 1957, İnebolu) / Demek, Birinci Kuvayimilliye savaşımızdan 38 yıl sonra, çok partili demokrasi denemelerimizden 12 yıl sonra, Vatan Partisi 'Gerekçesi'nden 4 yıl sonra 'İktisadi ve dolayısile

---

[70] Kıvılcımlı, **Kuvayimilliyeciliğimiz (Gerekçe)**, Vatan Partisi Yay., İstanbul 1957, s. 5

[71] **A.g.e.**, s. 3

siyasi istiklalimize' kastedebilecek kuvvetler vardır. Başvekil devam ediyor: / 'Memleketin iktisadi inkişafını önlemek suretile, onu dış pazarlara açık bir istismar sahası halinde teslim etmek ve siyasi istiklalimizi bu yoldan tazyiklere maruz bırakmak istikametinde içli, dışlı çalışanları, Türk milleti mutlaka mağlup edecektir.' (İnebolu nutku). / Vatan Partisi o tehlikeye karşı, bu ümitle kurulmuştu. O zaman, açtığımız kutsal milli davamızı feci bir telaş içinde lekelemiye çabalıyanların hangi iç ve dış millet düşmanları olduklarını çok iyi tanıyorduk. Bunlar gayet sinsice, D. P. nin iyi niyetlerini 'açık bir istismar'a uğratmak istiyorlardı. Fakat, idealist ve gerçek vatansever D. P. lilerin er geç tepki gösterecekleri muhakkaktı. / Menderes'in son hamlesini, yaklaşan seçimlerin demagojisi zannedenlere hak verdirmeyecek sebepler var. Menderes Hükumetleri, (C. H. P. nin hazırladığı ve öğünme vesilesi yaptığı) **liberasyon** tuzağını atlatır atlatmaz, her ne pahasına olursa olsun sanayileşme gayreti güttü. Bu uğurda, tefeci-bezirgan şebekelerine kaptırılan fırsatları herkesten iyi gördü. (...) / Menderes: 'Beynelmilel siyaset karaborsacılarının müseccel simsarlarını' teşhir ederken diyor ki: 'Demokrat Parti köylünün ve halkın ve aziz Türk milletinin menfaatlerini en üstün tutan ve onu koruyan partidir.' İnşallah, köylünün kitlece teşkilatlanıp topraklandırılması ve cihazlandırılması, zirai kalkınmamıza temel yapılır. Menderes: 'Ağır Sanayi İşçileri Sendikası Başkanı' seçiliyor. İnşallah, ağır sanayi maddesile, demokratik işçi ruhu sınai kalkınmamıza temel yapılır. Derebeği artığı tefecilere et-tırnak olan komprador bezirganlar, inşallah, şuurlu ticaret ve ucuz devlet ihtiyacımız önünde imana getirilirler. İnşallah Menderes, köylülerin Başbakanı, işçilerin sendika Başkanı kalır. Her yiğitin bir yoğurt yeyişi olur. / Vatan Partisine göre: Olayların kendiliğinden gelişimile, ikinci kuvayimilliye seferberliğimiz, istesek de, istemesek de, günün meselesidir. (...) / Mübarek iktisadi ve içtimai kuvayimilliye seferimiz, sevgili milletimize uğurlu olsun."[72]

Kıvılcımlı, 1970'de, kendisinin Menderes hükümetini övdüğünü söyleyen gençlere, böyle bir şey yapmadığını anlatmaya çabalıyor. Elbette, bu gençlerin önemli bir bölümü için DP, kendilerini bir parçası hissettikleri ilerici 27 Mayısçılığın karşıtı bir güç olarak övülemezdi. Fakat, bilinir; Kıvılcımlı, 27 Mayısçıları övmek konusunda da o gençlerin en ilerisini geride bırakan bir politik pratiğin sahibidir.

---

[72] **A.g.e.**, s. 3-4

Öte yandan, Kıvılcımlı, genel sol kültürün yaygın kabulünün aksine, DP hükümetlerinin emperyalizme sınırsız teslimiyet durumuna bir set çekmek istediğini de görecek bir konum almıştır.[73]

Kıvılcımlı, Gerekçe'de, Yol'daki görüşlerine zıt bir şekilde, Mustafa Kemal önderliğindeki Kuvayimilliyecilerin Anadolu'da karşısına "kodaman şehir bezirganları"yla "taşra hacıağaları"nın dikildiğini yazabilir.[74] Oysa, Yol'da, Mustafa Kemal'in tam da bu kesimlere dayandığı savunuluyordu.

Kıvılcımlı, niyetinin ne olduğunu gösterecek bir ad verdiği diziden ("Günün Meseleleri") çıkardığı "Demokrasi" broşüründeki temel fikri aynen izlemekte, fakat fikrin tekabül ettiği özne değişmiş olmaktadır.

Kıvılcımlı'nın bir diğer büyük politik hamlesi, 27 Mayıs darbesini yapan Milli Birlik Komitesinin bekleme salonlarında boşluğa düştü. "bilmeden yapan" Alpler kuşağından olduğunu bildiği için 27 Mayısçı subaylara tarihsel misyonlarını öğretmeye kalkışan Kıvılcımlı, Tarih Tezi adlı teorisiyle de donanmış olarak, "Tarihsel Devrim"in "vurucu güç"üne yol göstermeye heveslenir. Uzattığı el havada kalır.

Kıvılcımlı'nın 12 Mart 1971 darbesi sonrası aldığı tutum da onun büyük güçler arasında oynayabileceği kuruntusunun devamı niteliğindedir. Darbe sonrası taktiği, asker kanatla sivil kanat arasındaki çelişkileri derinleştirmektir!

Oysa Kıvılcımlı, politik ömrünün hiçbir anında, taktik uygulayabilecek düzeyde bir öznenin içinde yer alamamıştır. Genel tutumları da, böyle bir öznenin yaratılması yönünde olmaktan çok, büyük güçlerle erken aşık atma hevesleri içinde boğulmaktan ibarettir.

Hamlık, çiğlik adına ağır bir şekilde eleştirdiği 71 devrimcilerinin toyluğundan farklı olmayan bir toyluktur Kıvılcımlı'nınki.

Kıvılcımlı, politika yapmak adına, 1930'ların sonunda İsmet İnönü'yü, 1953'te 500. yıl münasebetiyle Fatih Sultan Mehmet'i, 1950'lerde DP'yi, 1960'larda 27 Mayısçıları, 1971 12 Martında darbecileri savunuyor. Bu dönemlerin hiçbirinde elinde bir örgütsel mekanizma yok. Hiçbirinde bir hareketin içinde veya önünde değil. Hiçbirinde ezilen kitlelerin herhangi bir kesimiyle iç içe olamıyor; genellikle İstanbul

[73] **A.g.e.,** s. 19
[74] **A.g.e.**, s. 8

Cağaloğlu'da tecrit edilmiş bir halde yaşıyor. Hayatının son yıllarında gençlik kesimleriyle gerçek bir bağlantı kuruyor; o da, gençliğin dinamiği karşısında oldukça "sağcı" gerilek bir tarzda.

***

Kıvılcımlı, Yol'da beklenen tutumunu, aslında, devrimci gençlik mücadelesine uzak durduğu son yıllarında da koruyacaktır. O, Yol'da, "Elbet silah gücüyle eleştirilecek, yani silahla yıkılacak bir maddeci zorba düşman karşısındayız. O düşmanı lafla, kağıtla, kitapla deviremeyiz"[75] sözleriyle ifade ettiği politik devrimcilik anlayışını, 1970'de 12 Mart'tan bir hafta önce verdiği seminerde yineler. Ama bunların tümü birer sözden ibarettir; çünkü artık, "toy", "sinirli", "çocuk", "CIA piyonu" diye andığı birileri söze başka şeyler eklemişlerdir. Ve koca Kıvılcımlı, "ellerinde çakaralmazlar tutan çocuklar"ın gölgesinde kalmıştır.

4. '71 Devrimciliği ve Kıvılcımlı

Kıvılcımlı, 1960'ların sonlarına doğru dünyasal birtakım devrimci yönelimlerin yarattığı rüzgardan etkilense de bir duruş olarak o tarafa geçemedi. Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'yı işgalini alkışlarla karşılamadı, ama o dönemde ÇKP'nin başını çektiği kesimin tepkilerini de paylaşmadı. Çekoslovakya'da gelişen hareketin gerçekten liberal yönleri gözardı edilemezdi, ancak bu hareket, 1956'da Macaristan'da gelişen olaylar gibi bir etki yaratmıyor, ve dünyanın dört bir yanındaki yeni saflaşmaların varlığında alışılmadık tepkiler doğuruyordu. Çin'den esen ve devrimci etkiler yarattığı kesin olan rüzgar, Çekoslovakya işgalini de farklı ele almayı gerekli kılıyordu. Bu, aslında bir zincirin birbirine sıkıca bağlı halkalarından biriydi. Fransa'da patlak veren ve dünyanın "Batılı" ülkelerinde önemli etkiler yaratan '68 olayları da benzer bir yaklaşımı koşulluyor ve tarafları belirginleştiriyordu. Çin'de patlak veren Kültür Devrimi de bunun Marksizm hegemonyasındaki dünya eğilimleri ve politik kesimleri nezdindeki başlama vuruşu anlamına geliyordu.

Kıvılcımlı, 1960'ların sonlarında dünyada gelişen devrimci anaforun dışında kaldı. O, kendini hiçbir zaman bırakmıyordu. Hep bilinçlice olayları teorik öngörü ve çözümlemelerine göre 'görüyor' daha doğrusu 'öngörüyor'du. Kıvılcımlı'nın özel olarak Türkiye'de 71 devrimciliğinden uzak duruşunu ne arızi bir açıklamaya konu edebiliriz ne de

---

[75] **Yol 1**, s. 27

onun yapıp ettiklerini mazur gösterme yoluna gidebiliriz. Kıvılcımlı, düpedüz, 71 devrimciliği karşısında zaman zaman gerici denebilecek bir pozisyonda kalmıştır. Bir "eski zaman devrimcisi" "modern zamanlar"ın dinamiğinin, konjonktürün ve dolayısıyla gelişmelerin dışında kalmıştır. Kıvılcımlı'nın anlayışı sakattır. Onun birçok genel ve tek tek uyarısının 'doğru' olmasının hiçbir önemi yoktur; dönemin bütün reformcularının uyarıları yerindeydi ve dönemin bütün devrimcileri ham ve çiğdi.

Kıvılcımlı'nın 1970 devrimciliğinin gerçekleştirdiği kopuşun dışında kaldığı bir olgu durumundaydı. Kıvılcımlı, adeta nesnel olarak evrilen bir sürece direniyordu; direnişin sonunun politik adı devrimcilik değildir, adlı adınca Kıvılcımlı'nın duruşu, devraldığı 50 yılın duruşuydu; yenilerin yaptığı ilk kez olandı. Burada doğru-yanlış gibi ayrımların yeri yok. Devrimcinin varlığında reformcu tepkinin doğruluğunun herhangi bir hükmü yoktur. Öte yandan, soyut bir bakışla değerlendirilecek olursa, gerillaya yönelen devrimcileri eleştiren bir tek Kıvılcımlı değildi. Zamanın TİP yöneticilerinden Mihri Belli ve TKP'ye, devrimcilere pratik bakımdan en yakın konumda duran TİİKP'e kadar çeşitli kesimler, hatta THKP-C içinde önder konumunda olan iki kişi, devrimcilerin yöneliminin başarısız akıbetini öngörüyordu. Kıvılcımlı'nın eleştirilerinin bu ortamda herhangi bir ayırt ediciliği bulunamazdı. Kıvılcımlı'nın eleştirilerinin edinilme menziline çekilen bir bakış için artık Kıvılcımlı'nın bir ayrıcalığı kalmıyordu. "Doğru"yu söyleyen, çabanın beyhudeliğini gören birçoğunun arasında biri... Bu ortamda sorun, Kıvılcımlı'nın Kemalizmi Mahir Çayan'dan daha iyi değerlendirmesi olmaktan çoktan çıkmıştı. Meselenin tayin edici nabzı artık devrimcilik ile reformculuğun ayrıldığı yerde atıyordu. Ve Kıvılcımlı bu ayrımın, onun ezici varlığını görebilenler için söylemesi ve katlanması zor bir yanında duruyordu.

O hızlı tempolu yıllarda, Kıvılcımlı'nın temsil ettiği eğilimi, gününün öteki eğilim ve özneleriyle kıyaslayarak ele almak, yaklaşım yönteminin vazgeçilmez bir boyutunu oluşturmalıdır. 12 Mart'a doğru ve onu izleyen aylar boyunca, Kıvılcımlı, devrimci olamamış ama birçok bakımdan devrimcilere en yakın konumda duran TİİKP'in kesinlikle sağında konumlanıyordu. Hem pratik olarak, hem de günlük gelişmelere ilişkin tutum ve bunun anlayışı bakımından... Kıvılcımlı'nın, birçok anlayış ve görüşte, THKO ve THKP-C'nin solunda yer almasının hiçbir kıymeti bulunmuyordu o sıcak atmosferde. Öncelik anlayışlarda değil eylemli varoluştaydı.

Deyim uygunsa, o dönemde kategorik bir şey gerçekleşmiş oluyordu; devrimciliğe bir kopuş! Bu durumda bütün dikkatlerin, muhakkak çok eksikli olacak, acemi ve çiğ olacak bu kopuşa yönelmesinde bir sorun aramamak yöntem gereği olmalıdır. Örneğin 1990'larda Türkiye'de devrimcilik ardında iki onyıl bırakmışken, bir örgütün devrimcileşmesi kategorik bir nitelik arz etmeyecektir. (Örgütün kendi tarihi dışında.) Hal böyleyken, 12 Mart sıcaklığında Kıvılcımlı'nın bu pratik kopuşa göre ele alınması hem tarihsel olarak gayet yerindedir, hem de pratik olarak bir ampirik olgudur. O sıcak günlerden sonra Kıvılcımlı'nın varlığı neredeyse yitip gitmiştir (özel arayışlar dışında).

Ancak bugünden bir bakış, Türkiye'de Marksizmin tarihini aramaya yönelen bir bakış açısından, eksenin değişmesi, dizilişin farklılaşması meşrudur. Bugünün tarihyazımı hakkı, yani tarihsel olay, olgu ve süreçleri yeniden, ama elbette tutarlı bir bütünlük içinde tasnif etme hakkı vardır. Bugünden bakıldığında, örneğin Kaypakkaya'nın mirasını izleyen politik çizgilerin bir başarısızlık saptaması dışında ele alınması imkanı pek görünmemektedir. İbrahim Kaypakkaya'nın, kopuş ortamında yarattığı yeni kopuşun bugünün tarihyazımı için de 'politik Marksizm' olarak adlandırılmasında yöntemsel bir sorun bulunmamaktadır. Kaypakkaya'nın pratik-politik Marksizminin (komünist devrimcilik veya Marksist devrimcilik olarak da nitelendirilebilecek) bir moment, gelişmenin düğümlendiği bir an olarak anlaşılması, Marksizme ilişkin bütün bir tarihin, Marksizm sürecinin, bu momentin eksen olduğu bir şekilde ele alınmasına olanak verir, ancak bu yetmez.

Kıvılcımlı'nın Marksizmi, söz konusu momentte pratik-politik Marksizmle buluştu mu? Bu konuda iyimser olmak için hiçbir neden yok. Kaypakkaya, kendi kopuşunu, Kıvılcımlı adındaki varlığa karşı da gerçekleştirmiştir. Kaypakkaya, pratik-politik Marksist olarak koparken, Kıvılcımlı'nın da aralarında bulunduğu bir kümeden koptuğunu yazmaktadır. 71 devrimcileri için Kıvılcımlı'nın bir özünün aranmasına gerek yok. Kıvılcımlı, orduyu överek Kemalizmle ilişkisini ortaya koymuş oluyordu. Gerisi, lafın olumsuz anlamıyla "teorik" meseledir.

Devrimci mücadele karşısında Kıvılcımlı'nın tavrı, bu gelişmenin tamamen dışında birinin tutumundan ötesi değildir. Kıvılcımlı, gelişmenin tamamen dışındadır; eleştirirken de överken de... Örneğin bu dönemde Kıvılcımlı ile kıyaslanabilecek ikinci kişi olan Mihri Belli'nin, devrimci gelişmeyi

Kıvılcımlı'ya nazaran çok ileride bir ilgiyle ele aldığı görülecektir. Kıvılcımlı'nın eleştirilerinin birçoğu doğrudur; ama bu doğruların hiçbir hükmü yoktur. Zira bu eleştiriler, zaten daha önceden TİP önde gelenleri tarafından, akıl ve sağduyuya çağrı olarak gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Buna karşın, Kıvılcımlı, birçok başka hususta, TİP'lilerden çok olumlu konumdadır; ama bu konuda da onun önünde TİİKP örneği bulunmaktadır. TİİKP, Kıvılcımlı'nın devrimcilere dönük eleştirisini kategorik olarak organik bir yerden yapmıştır. TİİKP, her şeyden önce gerçek bir örgüttür –öteki üç devrimci örgütle kıyaslandığında- ve TİİKP, Marksizm donanımı bakımından da, Kıvılcımlı'nın bizzat örneklendirdiği ve "enyeni" sosyalist kuşağın en önde gelenlerinden en az ikisini barındırmaktadır.

Kıvılcımlı, "71 devrimciliği" ruhunun tamamen dışındadır. Kıvılcımlı, bu dönemde en erken yakalanan eylemcilerden Ömer Ayna'nın başına gelen aksiliği, bir çocuk oyununda en erken sobelenen çocuk imasıyla, Günlük Anılar'da, alaya alırken, olayın çocuğu Ömer Ayna bu işi pek ciddiye almakta ve babasının tuttuğu avukatı, politik savunma yapmadığından azletmekte ve "eğer Türkiye'de devrimci avukat yoksa" savunmasını bizzat üstleneceğini söyleyecek ve bu davadan 36 yıla hüküm giyecektir.[76]

5. Tarih Tezi

"Tarihin her yerinde komünizm var: Çünkü, bütün o sonsuz 'imha' çabalarına rağmen, İlkel Komünizmin gelenek-görenek ve kollektif aksiyon güçleri Tarihin gidişinden bir türlü silinememiştir. Bütün 'Medeniyetler Tarihi' boyunca ilkel de olsa Komünizm, insanlığın gözeneklerinde yaşamış ve en son Bilimsel Sosyalizm için katalizör, ana maya rolünü oynamıştır." (Kıvılcımlı)[77]

Tarihin motoru

"Marx-Engels 'Manifesto'ya şu sözlerle başlarlar: 'Tarih sınıfların savaşıdır.' 'Tarih' sözcüğünün 'Tarihöncesi'nden sonraki 'Yazılı Tarih' anlamına geldiğini biliyoruz. Tarih boyunca, 15. yüzyıla gelinceye dek geçen 'Antika Tarih' 'Bar-

---

[76] **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ans.**, C. 7, İletişim Yay., s. 2193

[77] Kıvılcımlı, **Tarih Tezi: Tarih Devrim Sosyalizm**, Sosyalist Kütüphanesi, İstanbul 1996, *(TDS, arka iç kapak, TDS, 1965 baskısı, Sonsöz)* ("Sosyalizm" terimi "komünizm"le değiştirildi.) Bu kitap, bundan sonra **TDS** kısaltmasıyla anılacak.

barlığın medeniyete geçiş tarihleridir', ya da 'Barbarlığın medeniyetle savaşının tarihidir' de diyebiliriz.

"Antika Tarih' denilen çağdaki toplumsal süreç birbirine çelişik, ama birbirini kovalayan iki ana yayla işler: Birinci yay, sosyal sınıfların savaşıdır. Bir medeniyet yaşadığı sürece ağır basan gidiş yayı budur. Son kerteye dek toplumun olaylarını, sınıfların savaşımı aydınlatır, belirlendirir. İkinci yay, barbarlığın medeniyetle savaşıdır. Bir medeniyetten öbürüne geçiş sırasında ağır basan gidiş yayı budur. Derin tarihsel ve sosyal koşullar antika sınıflar savaşımının bütün bir sosyal devrim sağlamasına elvermediği için, bir an gelir, eski medeniyet içindeki kadim sınıflar mücadelesi kördövüşüne benzer. Toplum ne ileri, ne geri gidemez: İçinde yaşayan insanların hemen tümü için dayanılmaz bir cehennem haline gelir. En kabadayı stoisyenlik-dervişliği bile insanı o gidişe katlandıramaz. O zaman, antika tarihin ikinci yayı zembereğinden boşanır. Barbarlığın medeniyetle güreşi üst plana çıkar. İnsanlık bir adım geriye de atsa, çöken medeniyetin yıkıntıları tarih yolu üstünde temizlenerek, yeni bir medeniyete doğru geçilmiş olur. Bu gidişin olaylarını ancak barbarlığın medeniyetle mücadelesi yeterince aydınlatabilir.

"Bu antika tarih gidişi doğadaki geceyle gündüze benzetilirse daha iyi anlaşılmış olur: Sınıfların mücadelesi gündüz dünyayı aydınlatan güneşe benzer; barbarlıkla medeniyetin savaşımı gece dünyayı aydınlatan aya benzer. Aslında ayın ışığı da gene güneşten yansımadır."[78]

Bu pasajda Kıvılcımlı, "Tarih Tezi"ni ana hatlarıyla ortaya koyuyor. Kıvılcımlı, Marksizmin kurucularının genel tarih anlayışından net olarak farklı bir tarihin motoru anlayışına sahip olduğunu da ortaya koymakta tereddüt etmiyor. En azından biçimseller itibarıyla, Kıvılcımlı'ya göre, tarih ancak kapitalizmle birlikte "sınıfların mücadelesi"nin tarihidir. Güneşle ay metaforu, bir başka bağlamda önemli olabilir, ama onun açıklamalarından, barbarlıkla medeniyet mücadelesinde sınıflar mücadelesinin nasıl tayin edici bir yerde durduğu anlaşılmıyor. Bir açıklamaya göre, medeniyet içindeki sınıflar kompozisyonu, barbarların tarihe müdahalesini zorunlu kılıyor. Sınıflar mücadelesinin düğümlendiği momentte, barbarlar düğüme kılıç çalıyor ve ilerleme kaldığı yerden sürüyor.

---

[78] **TDS**, s. 171-2

Kıvılcımlı, "iki yay" benzetmesiyle bir başka kanal açmış görünüyor. "Normal zamanlar"da, kapitalizm-öncesinde de, "Antika Tarih"te de, sınıf mücadelesinin tarihin motoru olduğunu söylüyor; ancak "geçiş dönemleri"nde bir başka yayın ağır bastığı görülüyor. Böylece sınıflar mücadelesi geri plana itiliyor ve topluma dışarıdan bir barbar müdahalesi gerçekleşiyor.

Benzer bir akıl yürütmeyi şu sözlerde buluruz: "Toplumun ekonomik ve sosyal yapısı, sınıflaşma **nedeni**, barbar akını, o süreci ivmelendiren sınıflaşma **vesilesi** olur."[79] Ancak bu ifadenin bir başka yorumu, barbarlığın sınıflaşmayı ve üretici güçleri hızlandırması olur; böylece, tipik denebilecek bir üretici güçler teorisi kalır elde.

Kıvılcımlı, tarihi devrimleri bakımından ikiye ayırır. Antika Tarihte toplumsal devrim, yani "bir sosyal sınıf(ın), eski gerici sosyal sınıfı devirip medeniyeti kurtaracak durumda kolektif aksiyon gücü" sağlaması imkansızdır.[80] Ona göre, "antika medeniyet"te de sınıflar vardır. Ezilen sınıf kölelerdir. Ama köleler, "en büyük üretici güç olan devrimci sınıf" değillerdi. Toplumun içinde kurtuluşu sağlayacak bir sosyal sınıf yoktu. Toplumun içinde "amacı belirli bir sosyal sınıf olmamıştı".[81] "Eskimiş medeniyetin üretici güçlerini boğan üretim ilişkilerini kökünden kazıyacak" olan, tarihöncesinden getirdikleri "ilkel sosyalist üretici güçlerini hareketa" geçirecek olan barbarlar devrim yapar.[82] "Tarihin büyük geçit konaklarında, tek vurucu güç, barbarların kolektif aksiyonlarıdır."[83]

Tarihte yasa

Kıvılcımlı'nın tarih anlayışı, kesin bir nedensellik ve determinizm üzerine kuruludur. "Tarih Tezi", açık, kesin ve geri alınamaz bir tarzda, "tarihin doğa türünden yasalı bir süreç olduğu"nun savunusudur. "Tarih Tezi"nin sunulduğu kitabı Tarih Devrim Sosyalizm'in hemen ilk pasajlarında, "medeniyetler tarihi" de dediği ve İsa'dan önce 4-5 bin yıllarından İ.S. 14. ya da bazı yerlerde 15. yüzyılda biten[84] kapitalizmden önceki "medeniyetleri" ele alan "Antika tarih"in yasaları, özel olarak "geçiş yasaları"nı ortaya çıkarmanın amaçlandı-

---

[79] **TDS**, s. 155
[80] **TDS**, s. 19
[81] **TDS**, s. 41
[82] **TDS**, s. 19-20
[83] **TDS**, s. 19
[84] **TDS**, s. 15

amaçlandığı[85] ifade edilir. "Doğadakine benzer şaşmaz yasa arayışı" eser boyunca ısrarla takip edilen bilişsel bir fikri temadır. İbn-i Haldun'u şu sözlerle över: "İnsanlık için, doğanın işleyişiyle tarihsel gelişim arasında genel yasalar açısından tam bir paralellik bulunduğunu koydu."[86] Ona göre, tarihsel materyalizm, devrim olgusunu, "Bir doğa olayını inceler gibi"[87] ele almaktadır.

Kıvılcımlı tarihin yasalı ve determinist niteliğini birçok yönde ve tarzda ısrarla savunur. "Tarihte en kör tesadüf saydığımız hadiseler bile, son duruşmada, önüne geçilmez: 'Tunç kanunlar' icabıdır."[88] "En kişice 'kapris', 'ilham' ya da 'mucize' gibi görünen olaylar, büyük toplum yasalarının küçük kişi katında yüze vuran, elle tutulur derme çatma ya da sistemli sonuçlarından başka bir şey değildir."[89] "Görünüşle insan aldatmasının en son silahı 'tesadüf'tür."[90] Kıvılcımlı, keskin bir duruşla, yasalılığın ne şekilde anlaşılması gerektiğini vurguluyor ve devam ediyor: "Bu hem en laik, hem en popüler silahı bay Toynbee de şöyle kullanır: / 'Kanımca' der, 'insan işleri içinde öyle şeyler vardır ki, onlara şemalar uygulanamıyor, çünkü onlar bilim yasalarına boyun eğmiyorlar... Bu şeylerden biri sanırım, iki ya da daha çok insanın rastlaşmalarıdır... Böyle bir tesadüfün, hatta bütün ondan önceki olayları tümüyle bilseydik bile, sonucu önceden kestirilemezdi.' / Bay bilgin burada örnek vermiyor. Hangi tesadüften bahsediyor? / Eğer bu tarih kişilerinin karşılaşması ise, tarihte bir Robenson'un rol oynaması şöyle dursun, kendisi bile yoktur. Tarihte daima toplumlar toplumlarla karşılaşarak yürünmüştür. İsa'nın doğumundan üç buçuk yüzyıl önce İskender'le Dara'nın karşılaşmaları, İsa'dan dört buçuk yüzyıl sonra Attila ile Aetius'un karşılaşmaları; ondan önceki olaylar bilininceye kestirilemeyecek şey değildir. Oralarda tarihi şu ya da bu yönde yürütenler, belli toplumların, gene belli toplumlara karşı kollektif aksiyonlarıdır. Bu kollektif aksiyonlar, gerekince koşullara en uygun kişiyi ister istemez seçmiştir. Tarihin her konağında tesadüf yalnız ondan önceki olaylar vaktiyle bilinmediği için 'tesadüf' sayılmıştır." Kıvılcımlı çok net ve kesindir: "Gılgamış destanı gibi İlyada ve Odysseia de, Hazreti İsa gibi Hazreti Mu-

---

[85] **TDS**, s. 16
[86] **TDS**, s. 30
[87] **TDS**, s. 39
[88] Kıvılcımlı, **Fetih ve Medeniyet**, a.g.e., s. 7
[89] **TDS**, s. 89
[90] **TDS**, s. 83

hammed de kendi çağlarında, matematik denecek kesinlikte sosyal ve tarihsel nedenlerle fışkırmışlardır. / Şiirin kendisi, tarihin hiçbir çağında toplumun istediğinden başka türlü olamamıştır."[91]

Kıvılcımlı, "burjuva bilim adamı"na karşı, neredeyse, bilinçli insanın yasalı hareketini, yani devrimciliğinin de yasalı olduğunu, devrimciliğin de bu cenderenin dışında cereyan etmediğini haykırıyor. Burjuva devrimcisine karşı proleter yapısalcısı!

Şu halde, Tarih Tezinde determinizm ve yasalılığa aykırı yönlerin budanması teorik olarak meşrudur.

***

Tarihte yasa meselesini izleyen Kıvılcımlı, kesin ve sade bir ayrımla, "iki zıt tarih anlayışı"nı ortaya koyuyor: "1. Tarih bilimi de her bilim gibi kendi incelediği olayların yasalarını bulmalıdır. Bulabilir de. / 2. Tarih insanın rol oynadığı bir alan olduğu için, insan ise kaprisine ve aklına geldiği gibi davrandığı için, Tarih alanında herhangi bir yasa olamaz; olmayan şey de aranıp bulunamaz."[92] Kıvılcımlı, iki karşıt tarih anlayışını dile getirdikten sonra devam ediyor: "Birinci anlayışa örnek: Büyük İslam tarihçisi İbn-i Haldun'dur. İkinci anlayış o kadar yaygın bir hastalıktır ki, ona az çok tutulmayan tarihçi kalmamış gibidir."[93] "İkinci anlayış"ın Marksizmin belirteci sayıldığı bir dönemde, Kıvılcımlı'nın bu sözleri öne ve daha da öne çıkartılmalıdır.

Kıvılcımlı, bu bağlamda, "irade-i cüz'iyye'nin bir yanılsamadan ibaret olduğu"nu da kesin bir şekilde belirtiyor: "İrade-i külliye' sözünün içinde bilimin 'determinizm' dediği bir belirlilik, bir yasalaşma gizleniyor."[94]

Kıvılcımlı'da, tarihsel süreçte öznel faktör üzerine, bilinç üzerine birçok pasaj bulunabilir, fakat onun yaklaşımının asıl nesnel ve ayırt edici yönü, bu tarihin yasalı işleyişidir. O, Asya'nın batısı ile doğusu arasındaki ticaret yolunun açılmasında ilk Müslümanların rolünü şu ifadelerle anlatıyor: "Arabistan barbarları, hiçbir derebeyleşmenin tıkayamacağı, dinlerin ve masalların destanlaştırdıkları Umman denizi üzerinden dünya bezirganlığı için açık ve işlek kalabilmiş son Güney Yolunu seçtiler ya da o yol Araplar'ı dünyanın

---

[91] **TDS**, s. 81
[92] **TDS**, s. 74
[93] **TDS**, s. 75
[94] **TDS**, s. 73

beklediği kıtalar ve medeniyetler arası bezirgan yolunu Hz. Adem yolunu açma görevine 'atadı'."[95]

Tarihsel süreçte Kıvılcımlı'nın bilinçli özneye verdiği rol, "Tarih Tezi" boyunca bundan fazlası değildir: Tarihin bir görevlisi.

Tarih Tezinde metafizik öğeler

Kıvılcımlı, toplumların hareketinin üretici güçler tarafından gerçekleştirildiğini kabul eder. Ancak bu belirlemeyi hep ve ısrarla, "son duruşmada" gibi bir kayıtla anmayı yeğlediği görülür.[96] Oysa, Kıvılcımlı, son derece geniş bir üretici güçler tanımı yapmaktadır. Ona göre, üretici güçler "başlıca dört bölümde" ele alınabilir: "1. Teknik: Toplumun doğayla savaşımında kullandığı cansız araçlar ve kullanım biçimleri, aygıtlar, avadanlıklar ve yöntemler. 2. Coğrafya: Toplumu doğrudan doğruya dışarıdan, daha doğrusu mekan içinde çevreleyen maddi ortam. İklim, doğa, vb. 3. Tarih: Toplumu doğrudan doğruya içerden, daha doğrusu zaman içinde çevreleyen manevi ortam, gelenek, görenek kalıntıları vb. 4. İnsan: Toplumun gerek dış-maddi ortamını, gerek iç-manevi ortamını teknik-araçla işleyen Kollektif Aksiyon (Topluca Eylem), zor ve şiddet anlamlı 'güç', vb."[97] Böyle bir üretici güçler yelpazesinde bile toplumun hareketinin ancak "son duruşmada" üretici güçler tarafından belirlenmesinin kabulü, bir itiraz olarak anlaşılmalıdır. Üretici güç terimindeki maddi niteliğe itiraz.

Kıvılcımlı'nın doğa ile gelenek-görenekleri üretici güçler arasında sayması, gerçekte, onun, "insan üretici gücü"nü eksen almasına hizmet eder görünmektedir. "Doğa"nın üretici güç sayılması gibi bir 'materyalist genişleme' ile, gelenek-göreneğiyle insanın üretici güç sayılması gibi bir 'idealist genişleme'nin sadece idealizme yaradığı söylenebilir. Bu işlem sonucu toplum doğanın etkisine açılmaktan çok, doğa toplumsal bir kategori haline getirilmektedir. Kollektif aksiyon sahibi insan üretici gücünün Marx'ta görüldüğü tarzda, "canlı emek gücü" olarak anlaşılabileceği çok sınırlı bir alan kalmaktadır geriye.

Kıvılcımlı'nın "Antika Tarih"te tekniğin sabit olmasından yola çıkarak, Tarihin dinamiğini insan üretici güçlerine aktarması, Marx'ın, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'da,

---

[95] **TDS**, s. 204
[96] **TDS**, s. 17
[97] **TDS**, s. 18

"Üretimi ebedi bir gerçek olarak ele alıp, tarihi ancak dağıtım alanına havale ettikleri" için eleştirdiği ekonomi politikçileri hatırlatıyor. Kıvılcımlı'nın akıl yürütmesi, kapitalizmde de geçerlidir. Tekniğin, "baş döndürücü" bir hızla değiştiği söylenen bu üretim tarzında da, sabit kabul edilebileceği süreçler pekala bulunabilir.

Kıvılcımlı Tarihsel devrimler sürecinde teknik üretici güçlerin "en son duruşmada" kesin hükmünü icra ettirdiğini ifade etmeye özel önem verir. Mesela, ona göre, teknik üretici güçler, Antika Tarihte, barbarlar yoluyla, "dolambaçlı yoldan, dışarıdan rol oynarlar". Çünkü aslında medeniyet, "hammadde kaynaklarının işletilmesi ve ticari ilişkiler" yoluyla teknik kolunu barbarların içine atmıştır. "çöken medeniyetin, barbarlık içine attığı maddi üretici güç kolları..."[98]

Kıvılcımlı, "tümüyle insanlığa, dört başlı üretici güç içinde teknik, en son duruşmada ağır basmıştır"[99] değerlendirmesini yapar. Oysa, üretici güçler de "en son duruşmada" belirlemekteydi. "Tarihin temeli üretimdir: Çatışmalı olaylar, hangi gerekçeyle, ne biçimde sahneye çıkarlarsa çıksınlar, en son duruşmada üretici güçleri yansıtır. Medeniyet başlayalı, insan toplumlarında hiçbir olay, ekonomi ölçüsünde geniş etkili olamamıştır."[100] "Bütün Antika Medeniyetler Tarihi gibi, Osmanlı Tarihinin de en son duruşmada belirlenişi elbet Ekonomi Tabanı üzerinde olur. Ancak, hele su yüzüne çıkalı beri bir 'Kolay Marksizm' türedi. Herhangi, Sosyal, Politik, Kültürel bir problem mi önümüze çıktı? Onun çözümü için: 'Ekonomiktir!' dedik mi, akan sular duruverir sananlar çoğaldıkça çoğalıyor."[101] Tekrar edelim: Son duruşmada üretici güçler, bunlar içinde de son duruşmada teknik belirler. Burada bir ifade sorunu olduğu açıktır. Bu, Kıvılcımlı'nın bir yerde dediği gibi bir sorunun taşındığının belirtisidir. Kıvılcımlı, ilk iki üretici gücü "maddi", sonrakileri "manevi" ya da "insani" üretici güç sayar.[102] "teknik üretici güçlerin modern çağ ölçüsünde kesin etken olmadığı antika medeniyet çağı..."[103]

---

[98] **TDS**, s. 20 ve 23
[99] **TDS**, s. 19
[100] **TDS**, s. 67-8
[101] Kıvılcımlı, **Osmanlı Tarihinin Maddesi, Cilt 1: Osmanlı Tarihinin Ruhu**, Tarihsel Maddecilik Yay., İstanbul 1974, s. 7
[102] **TDS**, s. 20
[103] **TDS**, s. 24

Ancak Kıvılcımlı, öncelikle, her bir toplumsal formasyonda, üretici güçler içinde belirleyici konumda olanların değişebileceğini söyler.[104] O, bunu felsefi bir mesele değil, bilime havale edilmiş bir yükümlülük olarak kabul eder. Bu bakışa dayanarak, ona göre, "Antika Tarih"te teknik üretici gücü binlerce yıl değişmeden kalmıştır. "(A)ntika tarih toplumunda tek başına teknik, insanı umutsuzluğa düşürecek kadar yavaş gelişmiştir. Buna karşılık, her toplumun içinden çıktığı tarih gelenek-görenekleri içine girdiği coğrafya etkitepkileri altında gösterilmiş, insanca, kollektif aksiyon teknikten hızlı davranmıştır, denilebilir. Onun için, özellkle antika tarihte, dört küme üretici gücün dördünü birden hesaba katmak gerekir. Yalnız teknik, olayların değil tümüyle aydınlanmasını, şemalaştırılmasını bile yapmaya yetmez."[105] Kıvılcımlı, Antika Tarihte tekniği bir varsayım derekesine indiriyor. Ama buna karşılık, "modern toplumda teknik, maddi coğrafya ve manevi tarih üretici güçlerini öylesine kökten ve kolaylıkla havaya uçurabiliyor ki, toplumun hareketinde yalnız teknikle kolektif aksiyon karşı karşıya kalmış gibidir."[106] Ona göre, "gene de, hangi toplum biçiminde olursa olsun insan: (öteki üretici güçlere göre) bir kolektif aksiyon başarır."[107] Kıvılcımlı bu son ifadesiyle gene, bilinçli insanın tarihteki yasa tanımaz rolüne dönüyor.

Fakat Kıvılcımlı, yine de sorununu tam çözememiş görünür. Örneğin, Plehanov'un, "hep Marksizmin ekonomik determinizmine toz kondurmaz görünürken", kapitalizm-öncesi üretim tarzlarında "ekonomi-dışı" faktörleri öne çıkarmasını eleştirir.[108] İbn-i Haldun'u izleyen bazı İslam tarihçilerini de tarihte ekonomik temeli göz ardı ettikleri için eleştirir. Kıvılcımlı, bir yandan "Antika tarih"te "teknik üretici güç"ün değişmediği için sabit olduğunu ve öteki üretici güç"lerin asıl rolü oynadığını ileri sürer; öte yandan, bazı tarihçileri, "maddi temeli, ekonomi ilişkilerini anlamazlar. Tarihin yalnız politika kabuğu üzerinde araştırma yaparlar". "Tarihi son duruşmada sürekli yönelten üretici güçler içinden yalnız barbar toplumun Tarihsel (gelenek-görenek) güçleriyle, sosyal (kollektif aksiyon) güçlerini hesaba katarlar. Asıl daha derinde daha kesince işleyen ve pek göze batmasalar bile, tarihsel ve sosyal üretici güçlere yol ve yön veren coğ-

---

[104] **TDS**, s. 17
[105] **TDS**, s. 18
[106] **TDS**, s. 18-9
[107] **TDS**, s. 19
[108] **TDS**, s. 59

rafya ve teknik üretici güçleri hiç ağza almazlar" diye eleştirir.[109]

Ancak Kıvılcımlı'da asıl olanın, söz konusu İslam tarihçileri ve Plehanov'a karşı konumlanışı olmadığı, onun her fırsatta şu ya da bu şekilde, "insan" döndüğü görülür. Kıvılcımlı'nın "son duruşmada", ekonominin, üretimin, doğanın belirleyiciliğini içine sindiremediği ve "kollektif aksiyon"u veya başka ifadesiyle "insan üretici gücü"nü –"tarih" de dediği "gelenek-görenek üretici gücü"nü ekleyerek ya da eklemeyerek- başat görmek istediği anlaşılıyor.

Determinizmi, hiçbir şekilde "kaba maddeci" anlamak istediği açık olan Kıvılcımlı, belirlemenin tek yönlü bir akış olarak anlaşılmasına bütün eseri boyunca, ta Yol'dan beri, ısrarla karşı çıkar. Şu tür sözler Kıvılcımlı'da yaygınca var: "Teknik mi devrimi yarattı, devrim mi tekniği? Elbet her iki güç karşılıklı olarak birbirlerinin hem sonucu hem de nedeni oldular. Ancak **her şeyi kuru tekniğe** bağlayan **mekanik** görüş, yalnız maddeci yobazlık olur. Canlı tarihte **insan** üretici gücü, modern sosyal devrimlerle politik alanda olsun, o görece, o bayağı kapitalist 'hürriyet'ine olsun kavuşmadıkça, teknik bin yıllık medeniyet gibi yerinde saymıştır."[110] "Gerçek insan: hem toplum yaratığıdır, hem toplum yaratıcısıdır."[111] "(S)anayi zekayı, zeka da sanayii karşılıklı diyalektik etki tepki yoluyla geliştirerek metafiziğin 'Tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan' saçmasını bir yana atar."[112]

Kıvılcımlı bir toplam belirleme anlayışını savunur görünüyor; ancak onun asıl etkin varlığını her örnekte aradığı asıl başat unsur "insan"dır. Kıvılcımlı'nın anlayışının felsefi karşılığının nesnel idealizm olduğu ileri sürülmelidir.

Ancak Kıvılcımlı bu türden eleştirilere kolay teslim olmuyor! O, belirleme ilişkisinin başat öğesini hemen "doğa"ya doğru çekiyor.

"Üreyim" ya da "kan" determinizmi

"Bilgin'in burada 'sosyal dayanışma'yı 'ekonomik bir bağ'la bağlayış 'Marksizm'ine de gerek yoktur. Çünkü Morgan'ın keşfedip Engels'in özetlediği kan örgütlenmesi yalnız üretimde değil, her alanda 'bütün bir topluluğun işbirliğini' sağlamaya yeter de artar. Ne 'sermaye yatırımı' kuruntusuna,

---

[109] **TDS**, s. 227
[110] **TDS**, s. 161
[111] **TDS**, s. 18
[112] **TDS**, s. 86

ne modern anlamda insanüstü bir mekanik zorbalığa gerek kalmaksızın barbar insan, kendi toplumu içinde kankardeşi, kanbirliği, canbirliği ölçüsünde en çözülmez işbirliğini hiç düşünmeden yaşamaktadır."[113]

Kıvılcımlı, burada, çok güçlü olduğunu hissettiği bir yerden konuşmaktadır. Ona göre, "kan", ekonomiden de "alt"ta yer alan bir düzlemi işaret etmektedir. O, "sosyal dayanışma"yı, ekonomiyi aşarak doğrudan canlı topluluk olmaya dayandırmaktadır. Ekonomi-öncesi canlı / biyolojik topluluk aşaması... Ekonominin üretimle birlikte varolduğu düşünülürse, üretimden önce 'insan toplulukları' ne üretirdi? Ekonomiden önce insan topluluğu var mıydı?

"İnsanlık tarihi sosyal-ekonomik determinizm yasalarıyla yürür. Bu determinizm üretim temeline dayanır. Üretimin içinde yalnız yaşayan bir kuşağın geçim maddeleri yoktur; geçmiş gelecek kuşakların geçinen insanları da vardır. Maddi ekonomik ilişkiler deyince, maddi üretim kadar, insan üretimi de akla gelmelidir. Geçim maddelerini yoktan var etmeye basitçe üretim dersek, geçinen insanları yoktan var etmeye üreyim adını verebiliriz. Barbarlık bu iki alanda olumlu olduğu için maddi güç ve tarihsel rol oynar."[114] Bu vurguyla, Kıvılcımlı, "insan"dan, "ilk sürü 'horde' halinde"[115] yaşayan topluluklar olarak anlamayı öneriyor.

'Sosyalist' "Tarihsel Devrimler" ya da "Tarihsel" 'Sosyalist Devrimler'

Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"nde bütün tarihi (geçmiş – bugün – gelecek olarak tasavvur edilen Tarih) gören bir enginlik yatıyor. Kıvılcımlı, kapitalizmle birlikte tarihsel devrimlerin yerini sosyal devrimlere bıraktığını ne kadar söylerse söylesin, Tarihsel Devrimleri kapitalizm-sonrasına kadar uzatmaktan kendini alamaz. Tarih Tezi, "insan toplumu"nun ayırt edilebildiği ilk andan komünizmin eşiğine kadar tarihin yasalarını ortaya koymayı hedefleyen bir eser. Tarih Tezi, üretimin bir sorun olarak varlığını koruduğu bütün tarih boyunca tarihsel devrimlerin geçerli olduğu perspektifine açık ya da örtük olarak sahip. Kıvılcımlı, Tarih Devrim Sosyalizm'in ilgisiz görünen bir yerinde şöyle diyor: **"Kapitalizmin 20. yüzyıl-**

---

[113] **TDS**, s. 132-33

[114] **TDS**, s. 287

[115] **TDS**, s. 94. Batı dillerine geçen bu sözcüğün Türkçe "ordu"dan geldiği bildirilir: Hareket halindeki insan sürüsü. Kıvılcımlı'nın, Türk tarihinde orduya verdiği önemin bu etimo-tarihsel kökenle ilişkili olduğu kabul edilebilir.

daki dünya savaşları gibi, bezirgan medeniyetlerin İ.Ö. 300 yıl önceki ve sonraki Tarihsel Devrimleri de, yarattıkları biçim değiştirmelerle birlikte benzer sonuçlar verdiler. İki büyük orijinal Akdeniz medeniyeti, iki büyük Tarihsel Devrimle bitti. // Makedonya'nın yukarı barbarlığı gibi, Orta Asya'nın orta barbarları da başardıkları iki büyük Tarihsel Devrimle ortamı hazırladılar. Kapitalizmin **Birinci ve İkinci Dünya Savaşları**, 20. yüzyılda **Sosyalist adını alan düzenleri** önce kışkırttı, sonra genişletti. İskender ile Atila'nın temsil ettikleri iki kıtalararası Tarihsel Devrim de, kıtalar ve medeniyetler arası bezirgan yollarının istikrarlı düzenini sağlayamadılar. Fakat insanlığın ilerleyişinde yeni basamaklar açmaktan da geri kalmadılar. Atila'dan sonra Muhammed gelecekti. Bezirgan **medeniyetin** –paralel anlamda- **sosyalizmi Müslümanlık** oldu."[116]

Kıvılcımlı burada önemli görüşler ortaya atıyor! Sosyalizm deneyimlerinin tarihsel devrimler modelinde anlaşılması gayet güçlü ve çarpıcı nitelikte. Kıvılcımlı'nın ufku ve tarih anlayışı, ya bir tarih felsefesi boyutunda, ya da engin bir gerçek tarih teorisinin belirtisi.

Bir kere, tarihsel olaylar, Kıvılcımlı'nın hem yukarı barbarlığı sosyalizm modelinde anlamasında, hem de öte yandan, sosyalizm deneyimlerini orta barbarlık değil de yukarı barbarlıkla benzeştirmesini yanlışladı. Sosyalizm deneyimleri, "yeni bir medeniyet yaratamadan" çöktüler, tıpkı orta barbarların tarihsel devrimleri gibi. Müslümanlığın da bir tür sosyalizm olarak anlaşılması, Kıvılcımlı'nın yukarı barbarlığa verdiği tarihsel primle olanak kazandı. Oysa yukarı barbarlık, sınıfsal nitelikte ayrışmayı baştan bağrında üretiyordu.

İkincisi, Kıvılcımlı, sosyalist devrimleri toplumsal devrimler değil tarihsel devrimler modelinde sayıyor. Tarih Tezi alan genişletiyor!

Üçüncüsü, Kıvılcımlı'nın buna kanıtı, devrimlerin, dışarıdan yapılan müdahaleyle kapitalist medeniyetlerin zayıflamasıyla patlak vermesidir.

Ancak, ya 1) Sosyalizm deneyimlerini, orta barbarların tarihsel devrimleri –belki de hatta, orta barbarların yukarı barbarlara karşı "ön tarihsel devrim"i[117]- modelinde anlayarak, bir sonraki devrimler dalgasını, yukarı barbarların "yeni

[116] **TDS**, s. 204. Vurgular sonradan.
[117] **TDS**, s. 322-23

medeniyet" kuracak, yani sosyalist uygarlığı kuracak "tufan"ını bekleyeceğiz, ya da 2) Tarih Tezini "ilk çıkış yatağı"na, pre-kapitalist toplumların hareket yasasına çekecek ve orijinal "sosyal devrimler" dalgasını bekleyeceğiz.

Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi, ikinci almaşığı varı-yoğuyla reddetmek zorundadır. Zira, 'sosyalist devrimler'in "sosyal devrimler" olduğu tezi, tarihsel olayların sonucunda kesin olarak geçersizleşmiştir. "Sosyal devrim"in çöküşü, "yeni bir medeniyet" yaratamaması söz konusu bile edilemez! Oysa bu örnekler, iddialar bakımından utanç verici bir akıbete uğramışlardır.

Tarih Tezinde ilerlemecilik ve üretici güçler teorisi

Kıvılcımlı, "tarihsel devrimler"e, Marx'ın "tarihin bilinçsiz aleti" esprisindeki rolü verir. Ona göre tarihsel devrimler, "Çürüyen, her çözüme elverişsiz, taş kesilmiş, insanlığı ve tarihi durdurup gerilemeye zorlayan büyük orijinal medeniyetleri bir vuruşta kırıp atarlar".[118] Artık üretici güçlerin önü açılmıştır, yeni bir kılıç darbesini gerektirinceye kadar.

Fetih ve Medeniyet'te üretici güçleri geliştirici rolden söz eder. Ona göre, "İstanbul'un fethi bir dinin öteki dine karşı zaferi değil, ilerlemenin gerilemeye karşı zaferidir." [119] "Osmanlılık, Bizans kalası önünde geriliği kaldıracak bir kuvveti temsil ettiği için muvaffak olmuştu. İstanbul'un fethile beraber yalnız Bizans surları değil, Avrupa derebeyliğinin şatoları da hükmen yıkılmıştı. Batıda yeni burjuva toplumu kuruluyordu. / Osmanlılık Viyana'yı muhasara etmeden 34 yıl önce, batı ülkesi yeryüzüne modern manasiyle ilk hürriyet bayrağını çeken İngiliz ihtilaline kadar yükseldi."[120]

Kıvılcımlı ilerlemeci çizgisini son anlarına dek koruyor. Burada Tarih Tezinin üretici güçler teorisi ve ilerlemecilik açısından bir eleştirisi de muhakkak gerekiyor. Sovyetlerin Türkiye'ye yaptığı sınai yardımları şöyle övüyor Kıvılcımlı: "İyi yaptılar. Türkiye'de Modern büyük sanayiin temellerini atarak, proletaryanın gelişimine yol açtılar."[121]

Kıvılcımlı'nın Osmanlı'da Celali isyanlarını mahkum edişi nettir. Bu isyanlarla ilgili bir tereddütünden bile söz edilemez. Patrona Halil ve Kabakçı Mustafa isyanlarıyla ilgili

---

[118] **TDS**, s. 237
[119] Kıvılcımlı, **Fetih ve Medeniyet**, a.g.e., s. 3
[120] Hüseyin Himmet Kırşehirli [Hikmet Kıvılcımlı], **Osmanlı Tarihi**, Tarih Bilimi Yay., İstanbul 1982, s. 229
[121] Kıvılcımlı, **Kim Suçlamış**, a.g.e., s. 90

görüşleri gayet modernisttir. Vakayı Hayriye'yi alkışlamaktan başka bir şey düşünmemiştir. Türk modernleşmesinin üniversite kürsülerinde okutulan Batıcı anlatımından ayrı bir görüşe sahip değildir Kıvılcımlı.

Ancak onun çelişkili olduğu bir örnek vardır: Bedreddin isyanı. Kıvılcımlı, bu isyana sahiplenmemek elinden gelmez. Fakat, onun anlayışı bağlamında bu isyanın sahiplenilmesinin geçerliği olamaz. Çünkü bu isyanın verili Osmanlı toplumunda "sosyal devrimler çağı"nı açması beklenemezdi. Kıvılcımlı gibi, tarihte yasalılık arayan biri için bu isyan sıkıntı verici bir örnektir. Fakat başkaları da gündeme gelmezse...

Nitekim, Bedreddin isyanını da kattığı bir değerlendirme onun yaklaşımını en uygun şekilde anlamaya olanak veriyor: "I. Mehmet'in sekiz yıllık dönemi Müslüman Anadolu derebeylerini ve Türk toplumsal devrimini (Bedreddin isyanı) boğdu. 30 yıl süren II. Murat dönemi Hıristiyan Rumeli derebeylerini geri attı. Ancak Fatih Mehmet önce içeride köklü toprak ve düzen reformu gerçekleştirdi. Sonra eskimiş orijinal Bizans İmparatorluğu ile, farkına varmadan Batı Avrupa derebeyliğinin ölüm çanını çaldı."[122] Çok açıkça, Bedreddin hareketi, Osmanlı'nın ikinci kuruluş döneminde "derebeylikle birlikte bir ayak bağı konumunda tarihsel olarak.

Kıvılcımlı, tarihte üretici güçlerin gelişmesini barbarlığa ait kabul ettikten sonra, medeniyetin rolünü olabildiğince düşürüyor: "Medeniyetin tekniği nitelikçe değil ancak nicelik olarak barbalığınkinden farklıdır. (...) medeniyetin bütün yaptığı, keşfi barbarlıkça yapılmış bir şeyi seri halinde imal biçimlerine göre yeniden üretmekti."[123] Bu idealist bakış sonucu, Kıvılcımlı, "medeniyet"in bütün bir gelişmesini görmez ve her "ilerleme"yi barbarlığın hanesine yazar.

Komünist Manifesto'da burjuvaziye atfedilen ne varsa, Kıvılcımlı, burjuvaziyi de içlerine katarak, barbarlara atfediyor. "İnsanı köle eden medeniyet, yaratıcı zekayı da binlerce yıl için öldürmüştür."[124] "Irak olayları hemen bütün yaratıcılığın barbarlıkta gerçekleştiğini, medeniyetin, tarihöncesi keşif ve icatlarını 'fuzuli işgal' etmiş, lükse çevirip göz kamaştırıcı yöntemlerle israf ederek dünyaya yaymakla kalmış bir mirasyedi olduğunu ortaya çıkarmıştır."[125] Kıvıl-

---

[122] **TDS**, s. 315-6
[123] **TDS**, s. 160
[124] **TDS**, s. 158
[125] **TDS**, s. 159

cımlı, medeniyetin yaratıcılığının bir efsane olduğunu bu fikri bir ara-başlık yaparak iddia ediyor.[126] "İleride medeniyete maledilecek bütün olumlu buluşlar, barbarlığın yaratığıdır."[127]

Kendi iç çelişkiieri sonucu çökmeyen, "öldürülmeleri" gereken medeniyetlerin öldürücü güçleri, mezar kazıcıları ortadan kalktıktan sonra ne olacak? Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'nin ilerlemeci yorumunun buna da bir çözümü olacaktır elbet. Binlerce yılın bezirgan ekonomisinin sarmalında dolanıp duran "geri ülkeler"in tekerleği, modern tarihe ilkel komünizmin gücüyle girmiş Batı ülkelerinin kapitalizmindeki teknik ve insan üretici güçleri tarafından harekete geçirilecektir. Modern çağın, sosyal devrimler çağının tarihsel devrim görevlerini sosyal devrimciler üstlenecek!

Yukarı barbarlık sorunu

Tarih Tezinin üretici güçler teorisiyle ve kapitalizmle uzlaşan, kapitalizme ulaşan kuruculuk anlayışıyla özdeşleştirilmesinde Kıvılcımlı'nın yukarı barbarlığa verdiği ayrıcalıklı yer tayin edici bir nitelik gösteriyor. Yukarı barbarlığın tarihsel devrimlerin orijinal anlaşılında tipik devrimcilik rolü alması, gerçekte, derin toplumsal katmanlaşma ya da gerçek sınıflaşmalar yaşayan bu toplumların devrimci eleştirisini olanaksız kılıyor. Ya da, bu toplumların yapılmış devrimci eleştirisine kayıtsız kalmayı zorunlu kılıyor.

Yukarı barbarlıktaki sosyal bölünmelerin orta barbarlıkla kıyaslanmayacak denli derin olduğunu kabul eder. "Grek kentlerinde kuşaklar ve kenttaşlar arasına sık sık giren çatışma ve kopuşmalar, ayrılma, yabanda yeni koloniler açmalar, bu gidişin en iyi bilinen örnekleridir. Orta barbarlıkta böylesine iç parçalanışlar yoktu. O yüzden, tıpkı medeniyetlerle barbarlar arasında en keskin biçimlerini alan farklar, daha ufak ölçüde, yukarı barbarlarla orta barbarlar arasında görüldü."[128]

Yukarı barbarlığın "kent"inin derin denebilecek sınıfsal ayrışmaya uğradığını Kıvılcımlı da reddetmez. "Roma kentinde toprak, 'patrici' adlı asillerindi. Bezirgan 'pleb'ler alışverişle zenginleşince, kendilerine benzer mülksüzleri kışkırtıp kamu otoritesine yükseldiler. Mekke kentinde toprak, 'Kureyş' adlı asillerindi. Bezirgan 'müslümanlar', Um-

[126] **TDS,** s. 157
[127] **TDS,** s. 150
[128] **TDS**, s. 323

man ve Şam ticaretiyle zenginleşince (...) Mekke ve (toprakları Evs-Hazreç adlı Yahudi tefeci oymaklarınca ipotek edilip mülksüz duruma düşmüş) Medine fukarasıyla el ele verip, Kabe otoritesini Kureyş'in tekelinden aldılar."[129] Öykü, Batı Avrupa'da burglar çevresinde toplanan tüccarların ve toprak kaçkını ayaktakımının aristokrasiye karşı mücadelesine benziyor. Ancak kesin olan bir şey, bu öykünün açık bir sınıfsal mücadele öyküsü olduğudur. Yani yukarı barbarlığa karşı gerçekleştirilen devrimler tarihsel olmaktan çok toplumsal devrimleri andırıyor.

"Kent yönetimi, yeryüzünün şimdiye kadar tanıdığı en saf demokrasi düzeni olarak başladı"[130] diyerek, "Atina demokrasisi" konusunda yaratılan Aydınlanmacı mitin dışında yer alamadığı anlaşılan Kıvılcımlı, burada köleleri unutmuş görünüyor. Söz konusu "demokrasi"nin en önemli kurumu "agora"da (Mekke'de "darunnedve", Roma'da "domicilium") kent asilleri toplanır ve her sorunu kendi aralarında, köleler ve öteki aşağı katmanlar karışmadan "eşitçe ve elbirliğiyle tartışıp çözümlerlerdi".[131] Oysa, Kıvılcımlı; Perslerin Ispartalıları, "agora"dan dolayı küçümsemesini aktarır: "Öyle kentlerin ortasında bir alan bulup, orada kendi kendilerini karşılıklı and içmelerle aldatmak için dolaşan kimselerden ben ömrümde korkmam."[132] Daha "aşağı" bir barbar, daha "yukarı" barbarın, gerçekte sınıfsal nitelikteki "agora" geleneğini küçümsüyor.

Kıvılcımlı, feodalizmi sadece derebeylik olarak yorumlar.[133] Bu, onun tarih anlayışına uygun görünür, ama Osmanlı tarihinin açıklanışı gibi, çeşitli imparatorlukların feodalizm ile ilkel sosyalizmin çatışmasına sahne olan kurumlar olarak anlaşılmasında bir zayıflık olduğu zorunlu olarak görülür.

Kıvılcımlı, "tarihsel devrim" yapan yukarı barbarların yeni medeniyetler kurabileceğini söyler. Gerçekte onda, "kent" uygarlığı yaratmış yukarı barbarların tarihsel devrimci nitelikleri konusunda temel bir sorun var gibi duruyor.

Kıvılcımlı, orta barbarlığı değil yukarı barbarlığı önemser. "Tarihte asıl orijinal medeniyetleri doğuracak güçte barbar akınları, hiç de çoban aşkı yaşayan göçebelerden

---

[129] **TDS**, s. 193-4
[130] **TDS**, s. 179
[131] **TDS**, s. 178
[132] **TDS**, s. 69
[133] **TDS**, s. 238

gelmemiş, tam tersine sapına kadar yerleşik tarımsal kentlerden çıkma yukarı barbarlardan gelmiştir."[134] Bu, köklü katmansal ya da sınıfsal ayrışmalar yaşayan "yukarı barbarlar"ın tarihi ilerletici misyonuna, bir anlamda üretici güçlerin gelişmesi esprisine bağlı bir yorumdur. Kıvılcımlı, yukarı barbarlar içindeki toplumsal ayrımlarla ilgilenmez.

Yukarı barbarlık kavramlaştırmasının izlenmesi, Kıvılcımlı'nın Tarih Tezinde çok önemli sonuçlar verecektir. Onun Osmanlı tarihinden başlayarak, Türk toplumunun orijinalitesi saydığı husus da, yukarı barbarlığın tarihsel devrimci misyonu anlayışının çelişik bir öğesidir. Ona göre, orta barbarlıktan gelmelerine rağmen Osmanlılar yeni bir medeniyet yaratabildiler. Bütün Türkiye tarihi bu temel temadan çıkarılıyor. Ancak bu, Kıvılcımlı'nın nedenselliğini açıklayamadığı bir istisna.

Ezilenlerin barbarlığı ya da Tarihsel Devrimciliği

Kıvılcımlı'nın Tarihsel Devrimler anlayışı, varolduğu yerlerde kölecilik ve feodalizmi kölelerin ve toprak kölelerinin yıkmadığı, fakat kapitalizmi proletaryanın yıkacağına ilişkin Marksizmin genel tezindeki 'açık' üzerine bina edilmiştir. Kıvılcımlı bu olgusal gerçekten ve bu teorik kabulden yola çıkarak Tarihe bir açıklama getirmiştir. Bu tarihte ezilenlerin aktif varlıklarının görülmemesi, Kıvılcımlı'nın tarihsel olaylara rağmen, üstelik Yol'da bu konunun farkında olduğunu göstermesine rağmen, modelini modernleşmeci tarzda kurduğunun teorik kanıtı olarak değerlendirilebilir. Modernleşmeci tarzda kurmayla kast edilen, Kıvılcımlı'nın kapitalizmin gelişmesi ya da "modernleşme" denilen sürecin eleştirisine girmeyi hiçbir şekilde düşünmediği gibi, tam tersine bu tarih şablonunu esas kabul ederek, kendi tarih modelini o momente varması üzerine kurmasıdır. İngiltere ve Japonya'nın kapitalizme geçişlerine ilişkin çalışmaları bu anlayışın ürünüdür. O, Marx-Engels'e eleştirel yaklaşmadığı fakat aynı zamanda onların boş bıraktığı alanı doldurmaya yöneldiği için, tarih anlayışı orijinal olarak bir ekleme, lehimleme manzarası vermiştir. Bu tutumundan uzaklaşmaya ve Marx-Engels'in çalıştığı nesneye, kapitalizme doğru genişletmeye başladığı zaman Tarih Tezinin dinamik ve ufuk açıcı yönleri belirmeye başlamış; fakat bu kez de bizzat Kıvılcımlı'nın kendi tezini politik ve ideolojik sömürüye tabi tutması bir kahredici sorun olarak kendini göstermiştir.

---

[134] **TDS**, s. 58

***

"Tarihte medeniyetler kendiliklerinden, doğal yoldan ölmüyorlar. Söz yerinde ise öldürülüyorlar. Mezar kazıcılarını ise –modern devrimlerdekinin tersine- dışardan çağırıyorlar..."[135]

Kıvılcımlı, Tarih Tezinde "antika toplum"un, yani kapitalizm-öncesi toplumların ezilenlerine hiçbir yapısal rol vermez. Bu onun temel bir sorunu konumundadır.[136]

Modern çağla, yani kapitalizmle birlikte, yani Marx-Engels'in üzerinde konuşmaya başladığı dönemle birlikte "tarihsel devrimler" sona erer.[137] Nedenlerini şöyle açıklar Kıvılcımlı: 1. Yeryüzünde fethedilmeyen coğrafya kalmamıştır, barbarlar kalmamıştır. 2. Teknik üretici güçler öylesine büyük sıçrayışlar yaptı ki, yalnız başına teknik güçlerin gelişimi toplum içinde hem coğrafya, tarih, barbar kolektif aksiyonu, üretici güçlerinin yerini tutabilecek maddi gelişimi sağladı; hem de (...) sosyal devrimci modern sosyal sınıflar yetiştirebildi."[138] Artık "eskiden beri varolan medeniyet yıkılmaksızın, yeni ve daha ileri üretim ilişkileri sağlayan bir sosyal düzen daha insancıl yollardan kurulabilmiştir."[139] Ona göre, "17. ve 18. yüzyıllardaki kapitalist devrimler, 19. ve 20. yüzyıllardaki sosyalist devrimler, modern çağın sosyal devrimleridir."[140]

Buradaki anlayış, burjuva uygarlığı ile sosyalizmin birbiriyle bağına, hatta sosyalizmin burjuva uygarlığının tarihsel devamı olduğuna, tarihsel devrimler tarzı bir yıkım değil üzerinde, kazanımlarında yükselme anlamında, işarettir. Aydınlanmacılığın zihniyeti tam da budur. Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi böyle mi anlaşılmalıdır?

---

[135] **TDS**, s. 70

[136] Örneğin, eleştirerek andığı Toynbee'nin, ilginç bir kavramsal reveransla, toplumların alt sınıflarını "iç proletarya", barbarları ise "dış proletarya" olarak adlandırması ve yeni medeniyetin, din aracılığıyla birleşen iç proletarya ile dış proletaryanın eseri olduğu yolundaki geçerken kayda değer niteliktedir. (**TDS**, s. 48-9) Bir yerde, köleleri anar: "Tarihte barbarların oynadıkları rol, antika medeniyetlerin ekonomi temellerinde kölelerin oynadıkları rolden aşağı kalmaz." (**TDS**, s. 69)

[137] **TDS**, s. 22

[138] **TDS**, s. 22

[139] **TDS**, s. 23

[140] **TDS**, s. 23

Kıvılcımlı'da "sosyal devrimler" "dışarısı"nın bittiği yaklaşımı çerçevesinde tarihsel meşruiyet kazanıyor. Dışarının bittiği ve artık tarihsel devrimlerin tarihin konusu olduğu anlayışına ilişkin, spekülatif nitelikte bir akıl yürütme zorunlu görünüyor. Kıvılcımlı'nın muhtemelen Tarih Tezinin ilk sistematiği bu anlayışa dayanıyordu, ancak çalışmalarını görece sıcak gelişmeler ortamında yayına vermeye hazırlanan Kıvılcımlı, yaptığı müdahalelerle Tarihsel Devrimi kapitalizm sonrasına kadar uzattı. Bu tür bir açıklama, Tarih Devrim Sosyalizm gibi sistematik hazırlanmış bir eserdeki bazı çelişkilerin anlaşılmasını sağlayabilir.

Tarihsel Devrimin üretici güçleri geliştirici misyonuna ilişkin olan orijinal anlayış, bu devrimin kapitalist toplumsal formasyona karşı mücadelede de geçerli olduğu anlayışıyla genişletilince, mesele, üretici güçlerin önünü açmak olarak anlaşılmaktan da çıkacaktır.

Tarih Tezini eğer kapitalizmde de geçerli bir olgu olarak almak mümkünse, bunu, ezilenlerin dinamik hareketine bağlamak ve kapitalist üretici güçlerin hızlı gelişimi karşısında çözülen alt sınıfların tepkileri olarak yorumlamak gerekecektir. Ayrım tam da burada saklıdır. Ekonomist, üretici güçlerci ve sınıfçı bir yaklaşım, devrimci dinamiği en yeni canlı üretici güç bölüklerine atfederken, tarihsel devrim tezi, devrimci dinamiği 'gerici' sınıf kesimlerine yüklemektedir. Bu, Kıvılcımlı'nın deyişiyle, "medeniyet" tarihi boyunca süregelen tarihsel devrimci güçlerin dinamik bir yorumudur. Tarihsel devrimci güçler böylece, ezilenlerin hareketinde varlık bulmuş olacaktır.

Bu anlayışta, ezilenler aslında ileri toplumsal formasyonun asli oluşturucusu konumunda olamıyor ve gelişen yeni emekçi sınıf bölükleri somut ilişkileniş olarak ezilenler arasında yer almayabiliyor. Çünkü bu kesimler toplumsal formasyonun tarihsel devrimcisi değil, "toplumsal devrimcisi" –ya da daha yapısal ifadesiyle 'evrimsisi'- oluyorlar.

Tarihsel devrim anlayışının bu yorumu, devrimlerin neden geri ülke ya da bölgelerde ortaya çıktığını açıklayacağı gibi, devrimlerin tarihin neden "imdat freni" (W. Benjamin) olduğunu da açıklayacak kapasitededir.

Şu halde, "medeniyetler" hala "doğal yoldan ölmüyor"; öldürülüyorlar ya da bu olmazsa öldürülmeye teşebbüs ediliyorlar. Failler hala yabancılardan (barbarlar) oluşuyor.[141]

***

Kıvılcımlı Tarihsel Devrimi, nihai olarak üretici güçlerin gelişmesi meselesine bağladığı için, tarihte sadece kurucu inisiyatife dikkat çekti. Bütün aykırı yönlerine rağmen, Tarihsel Devrim anlayışının üretici güçlerin en son ve devrimci üretici güç olan proletaryayı doğuracak tarzda ele alınması sonucu, Kıvılcımlı, ne tarihte ne de günümüzde – kapitalizmden, onun sonrasına geçme çağında- "üretici güçleri geliştirmeyen" dinamiklere önem verir ve onları tarihdışı, çökmekte olan medeniyetle birlikte yok olacak safralar olarak görür. Bu, Tarih Tezinin, devrimci mücadele açısından en temel sorunudur.

Gerçi, bazı çalışmalarında Kıvılcımlı'nın günümüzde de toplumların kovuklarında yaşayan bazı toplulukların ilkel komünist özelliklerine dikkat çektiği görülür, ama bu onda tabir uygunsa, yapısal nitelik kazanmamış, teorik boyut almamış bir yön olarak kalır.

Kıvılcımlı'da, Troçkizan denebilecek bir köylü antipatisi, işçiler dışındaki ezilenlere, örneğin eşkıyalara, soğuk ve şüpheci bakış hep süregelen bir özelliktir. Bu, onun Yol çalışmalarından itibaren değişmemiş zihniyetidir. Onun nazarında "vurucu güç", "medeniyet kurucu kudrette" olan ve genellikle toplumda ezenlere yakın duran ya da onların içinde yerleşik topluluklardır. Tarihsel olaylarda yol bulmak, kısa erimli mücadelelerde taraf olmak bakımından gayet pratik olan bu yaklaşım, ezilenlerin tarih boyunca süregelmiş gerçek hareketinde olumlu bir şey görmez.

Tarihsel devrimlerin dinamiğini, "medeni toplumlar"ın barbar özellikler barındıran ezilenlerine bağlama yönünde bir girişim, Kıvılcımlı'nın Tarihsel Devrim anlayışına politik bir operasyonellik kazandırabilir. Üstelik, zaman zaman "paralı asker" olarak barbarların medeniyetin içine girdiği örnekleri vermektedir. Ya da bir bakışla, Kıvılcımlı'nın dışarıda görünen barbarları, aslında tekniğin onlar aracılığıyla rol oynaması görüşünde olduğu gibi, dış ezilenler konumunda olabiliyor.

---

[141] Bu mesele, A. O. Alayoğlu'nun bazı yazılarında ve son olarak S. Y. Bulduruç'un bu sayıda yer verilen yazısında da görüleceği üzere, verimli tartışmalar açıcı nitelikte.

Tarihsel devrimlerin, iç ve dış olmak üzere iki boyutlu olduğu anlayışı önemli avantajlar sağlayabilir. Kıvılcımlı'nın medeni toplumların safralaşmış ve toplum-altı nitelikteki paryalarına ilişkin şüphelerine kategorik bir karşılık oluşturulmalıdır. Ezilenlerin en alttakilerinin gerçekten toplum-altı (toplumsal hayvan bile değil) bir nitelik gösterdiği kabul edilmelidir. Ancak, salt tarihsel olayların bir dökümü, tam da medeni toplumun, Kıvılcımlı'nın çoğu zaman örnek vererek horladığı ezilenlerinin, onun bile ölçülerine uyan gayet "medeni" ve "yapıcı" hareketler geliştirdiğini gösterir.

Aynı yaklaşımın geliştirilmesi, yani tarihsel devrimin ezilenlere bağlanması, örneğin 1960'larda ordudaki "devrimci kıpırdanışları" açıklayabilir. Gerçi bunları Kıvılcımlı, onların "halk çocukları" olmasına bağlamıştır, ama bu, Kıvılcımlı açısından hiç de orijinal bir açıklama değildir: Bildik, basmakalıp geleneksel açıklama!

Ya da tarihsel devrimciliğin, bir tarih misyonerliği şeklinde ortaya konması söz konusu olabilir. Bu durumda, tarihsel devrimciliğin ikiye ayrılması gerekecektir. Ezenlerin ve ezilenlerin...

***

Kıvılcımlı'da, Tarihsel Devrimler çağında ezilen halk kitlelerinden yükselecek herhangi bir hareketin devrimsel bir şansı olamaz.

O, ezilen halk yığınlarının iktidardakilere karşı tepkisinin başlıca iki türlü olduğunu belirtir: Bunlardan biri, "Hasan Sabbah yolundan yarı mistik, yarı 'meczup', kolayca esrarkeşliğe dökülen Anarşizm"dir. Öteki ise, "Celali Ayaklanmaları yolundan, gene mistik ve sonuna dek dar sınırlı, Simavnalı Şeyh Bedreddin isyanı kadar mutsuz ve süreksiz Ortaçağ Köylü Savaşları" türündendir.[142] Kıvılcımlı'ya göre, her iki tip tepkide de, "sosyal bilinç'in yerine 'insanüstü inanç' geçir(ilmiştir)". Oysa biliyoruz, Kıvılcımlı, Bedreddin İsyanıyla ilgili bir yazısında, bu isyanın önderini "ilk bilinçli sosyal devrimci" sayacaktı. Öte yandan, Hasan Sabbah'ın adıyla anılan Nizari İsmaililiğiyle ilgili bilgileri yetersiz görünen Kıvılcımlı, bu hareketin gayet dünveyi komünal oluşumları nasıl yaratabildiğini açıklayamaz. Kıvılcımlı, ezilenlerin hareketine ilişkin bilgilerini ve yakınlığını henüz teorileştirememiştir.

---

[142] Kıvılcımlı, **Osmanlı Tarihinin Maddesi**, a.g.e., s. 231

Kıvılcımlı'ya göre, kapitalizm öncesi toplumların ezilen hareketlerinin herhangi bir şansı yoktur. "Antika toplumun Halk hareketleri, en keskin örgütlü hatta silahlı olduğu zaman bile, net duru, açık bir Sosyal Bilince ve evreni gerçekten kavramış bir Dünya Görüşüne (Weltanschaung) kavuşamadığı için, daha doğarken ölüme mahkum kaldı."[143] Bu, elbette, Kıvılcımlı'nın çağdaşı Marksist yazınla paylaştığı bir yanılgıydı. Ama bu kusur, yaygın Marksist yazında özel bir öneme sahip olmazken, Kıvılcımlı'nın eserinde tayin edici bir öneme sahip olmak durumundaydı. Çünkü, Kıvılcımlı, genel Marksist yazından farklı olarak, bu tarihsel dilimle özel ve iddialı olarak ilgileniyordu; bir teorik kuruluş gerçekleştiriyordu!

Oysa, işçiler dışındaki ezilenlere soğukluğunun belirgin olarak hissedildiği bir eser olan Yol'da Kıvılcımlı, tarihte ezilen ayaklanmalarının öğretilenden binlerce kat daha fazla olduğunu yazıyordu. "Zaman zaman en kızıl isyancı liderler yetiştirerek, ezilen sınıfların bütün dileklerini bir atılımla gerçekleştirmek için ortalığı kana boyayan tarikatlar, İslam-Türk tarihinde kitapların yazdığından yüzler ve binlerce kez daha sık ve kuvvetle görünürler."[144]

***

Kıvılcımlı'da, ayaktakımı düşmanlığıyla işçicilik birbirini besleyen bir ikilik olarak işlevleniyor. Ona göre, "Türkiye'nin ayaktakımı, 1908'den önce karşı-devrim cephesindeydi, 1908'den sonra devrim cephesine geçti –kuşkusuz proletarya devriminin değil, başka burjuva devriminin, fakat ne de olsa devrimin cephesine geçti."[145] "örneğin hamallar arasında İttihat ve Terakki'nin güçlü propaganda ve örgüt faaliyeti hiç eksik olmadı."[146] Ayaktakımı kendi başına devrimci hareketler ortaya koyarken Kıvılcımlı kitaba uygun bir şey görmüyor ve onları "gerici" olarak nitelemekte duraksamıyor. Aynı ayaktakımı, kitaba uygun şekilde burjuva devrimcilerinin arkasında saf tuttuğunda Kıvılcımlı bu 'malzeme'ye istemeden olumluluk atfediyor.

Ayaktakımının mahkum edilmesinin bir başka örneği Halk İştirakiyun Fırkasının eleştirisi yapılırken gerçekleşir. Kıvılcımlı, direniş Anadolusu işçileri arasında örgütlenen bu hareketin işçiler arasında ayrım yaptığını, lumpen proleterler

---

[143] **A.g.e.,** s. 231
[144] **Yol 2**, s. 285
[145] **Yol 1**, s. 77
[146] **Yol 1**, s. 77

arasında örgütlendiğini, silahlı çeteleşmeye yöneldiğini yazar.

Ayaktakımına dönük olumlu bir ilgi ancak yaşadığı dönemde meydana gelen olaylarda görülür. Bu, politik olarak önemle kaydedilmelidir. "kuyrukçular" diye nitelediği ve İstanbul'da liman tekeli kurulurken aç kalan hamallarla mavnacıların çatışmalı direnişlerini anlatırken yaşanır. Kıvılcımlı, "kuyrukçuları" "açlığın ayaklanışını 'ortaçağa özgü' bir tepki olmakla damgaladı"kları için eleştirir. Hamalları işçiden saymamış, mavnacılarla sosyalizmin ilgili olamayacağını bildirmişlerdir![147] Oysa, Kıvılcımlı için hamallar ayaktakımındandı.

***

Kıvılcımlı, tarihsel devrimler çağında da sosyal devrimler çağında da, "medeni" bir toplumun ezilenlerini devrimci misyonlar bakımından önemsemez. Genellikle "ayaktakımı" diye nitelediği bu "çürümüş medeniyet kalabalığı"ndan hiçbir şey beklenemeyeceğini ısrarla savunur.[148] Neredeyse, Yol dahil, bütün eseri boyunca tutarlı ve kararlı bir şekilde izlediği belli başlı temalardan biri budur.

"Durgun bataklık ölümünde"ki bu yığınları ancak barbar akınlarının "dürtüp kımıldattığı"nı savunur.[149] Kıvılcımlı'nın oryantalistlerin "uyuşuk Doğulu" imgesini paylaştığı düşünülebilir.

Şu uzun pasaj, onun "ayaktakımı"na nefretini yansıtıyor:

"Kölelik ve derebeyi düzeniyle turşuya dönmüş halk binbir basamaklı, her biri ötekini atlatmaya eğilimli, birbirini tutmayıp kemirir, 'Külahını kurtaran kaptandır' diyen bir ayaktakımı kara kalabalıktır. Bu ayaktakımının tutunduğu küçük üretim kadar küçük görüş ufku, gerçek hiçbir ülkü ve davranışa elvermez; en kahredici kısırlıkta en alçak bencilliklerle övünür; en sonu gelmez ve onmaz pis çıkarcılıkla avunur. Ne maddi ne manevi durumu bilinçli ve örgütlü yeni bir dünya kuracak düzeye erişemez. Onun için, ikide bir kopardığı ayaklanmalarla, herhangi bir sosyal devrim yapmak şöyle dursun, eski sallanan yapıyı bile yıkamaz, yalnız gerilemeyi ve gericiliği kolay bir zaferle daha tavlandırmaya yarar. Çünkü o küçük ve dejenere mazlumların eski sonuç-

---

[147] **Yol 1**, s. 232
[148] **TDS**, s. 300
[149] **TDS**, s. 283

suz talancı eğilimi, ortalıktaki varı yoğu düzenlemek değil, hemen çapul edip ne yaptığını bilmeden, hırs ve korkuyla kararmış inine çekilivermektedir. Neden kapıldığını bilmediği birkaç mazlum elebaşısını, daha zalimce yeni bir saltanat kurmaya bırakarak, onun çanak yalayıcı dalkavukluğuyla taban yalama tapıncını göklere çıkarır. Sonra da 'Gelenin gideni arattığını' görerek kötümser umutsuzluğun en derin kuyusunda kendine en ufak güvencini de gömer."[150]

Bu burjuvaca ve daha doğrusu Aydınlanmacı bir elitist görüş açısından başka bir şey değildir. Neredeyse bütün ezenler tarihi, ezilenleri, ilk bilinen köle isyanlarından beri bu şekilde betimler. Kıvılcımlı'nın ezilenlerin hareketi üzerine ayırt edilebilir bir teorisi yoktur.[151]

Kıvılcımlı, Osmanlı kentlerine akın eden kalabalıklarda hiç olumlu bir nitelik göremez. Aynı II. Enternasyonalci nedenle: Üretici değiller.

"Osmanlılık, derebeyleştikçe, kadim Roma'nın yoluna girmiştir. Payitahtlara akın eden bu aç ve şuursuz ve teşkilatsız kara kalabalık, büyük şehirlerde üretimi veya sanayii arttıran prosperitenin fedailer kitlesi olamaz. İçine termit adlı çöl karıncaları düşmüş ağaç gövdeleri gibi şehirleri çürüten, gayrimüstahsil 'Kul' veya 'ayaktakımı' hazır yiyiciler haline girer. İmparatorluğu içeriden yıkmakta bire bir olan, bir nevi içeriden Coup de grace (Son öldürücü vuruş) yapan ayaktakımı ayaklanmalarına kaldırım malzemesi hazırlar."[152]

Görünümlerden hareket eden bir yaklaşımla şu soru neden sorulmasın? İmparatorluk sınırlarına dayanmış barbarların "hazır yiyiciliği", "aç ve şuursuz" oluşu (hadi teşkilatlı kabul edelim) hakir gördüğü ayaktakımından daha mı azdır. Bu ayaklanmalar "son öldürücü vuruş"u yapabilecek güç ve nitelikteyse nasıl bir eleştiriye konu edilebilir?

Öte yandan, bir tek Patrona Halil ayaklanması bile, Kıvılcımlı'nın horladığı şehir ayaktakımına misyon vermeye yeter.

***

---

[150] **TDS**, s. 300

[151] Öte yandan, bir hikayeleştirme olarak, Kıvılcımlı'nın uzun hapislik yıllarında iç içe yaşamak durumunda kaldığı bu "tortular"a karşı kişisel yaşantısının da bunda bir etken olduğu düşünülebilir. Kemal Tahir'in eşkıyalara prim vermemesi de buna bağlanır.

[152] H. H. Kırşehirli [Kıvılcımlı], **Osmanlı Tarihi**, a.g.e., s. 253

Kıvılcımlı, Osmanlı'yı Kanuni Süleyman'dan itibaren kasıp kavuran isyan dalgalarını, "derebeyleşmenin kaçınılmaz sonucu" görüyor.[153] Şu halde, derebeyleşmeden önceki isyanlar hangi gelişmenin kaçınılmaz sonucuydu?

"Türkmenler temiz göçebe ruhlarını kaybetmemiş Türklerdi. Onlardan kuvvetli bir vicdan isyanının doğması pek tabii idi."[154] Fakat bu konuda da umutlu olmamak salık verilecektir. "Osmanlı toplumunun kendi içinde, kendi kendisini temizleyecek bilinç ve teşkilata sahip yekpare bir devrimci sınıf yoktu. Tek tük ayaklanan aşiretler ise, o çöken medeniyetleri tasfiyeye çağırılı barbar akınlarındaki sağlam, seciye ve disipline sahip yekpare teşkilatlı fedakar kudrete sahip değillerdi. Asırlarca içinde kaldıkları Osmanlı toplumunun ufunetinden az çok nasip almışlardı."[155] Bu tablodaki devrimcinin adresini Kıvılcımlı zaten göstermiştir. Osmanlı'nın yıkılması sürecine önayak olan güçlerdir bu Tarihsel Devrimi gerçekleştirenler. Yani emperyalist kapitalizmle nesnel olarak el ele veren kollektif aksiyon gücüne sahip Türk ordusu bu çürümüş medeniyeti yıkmıştır.

Öte yandan, periferide yaşayan göçebe aşiretlerin bile Osmanlının kötülüğüyle kötülendiği, kiriyle kirlendiği bir tarihsel ortamda, Osmanlı'nın tam da göbeğindeki ordunun, barbar nitelikleri nasıl koruyabildiği canalıcı bir soru oluyor.

6. Son Bir Söz

Teori ve Politika, Türkiye'de özgül bir Marksizmin ortaya konuluşu bakımından, baştan beri ama giderek daha belirgin bir şekilde, Kıvılcımlı'nın kategorik yerinin ayırdında oldu. Bir gecikmenin dış nedeni, Kıvılcımlı'nın son döneminin politik niteliğidir.

Teori ve Politika, baştan beri bilinçli ve ısrarlı bir şekilde, Kaypakkaya'nın izini sürdü. Çünkü politik Marksizm pratik önceliğe sahipti.

Ampirik bir bakış için, binlerce sayfası ve 50 yılıyla Kıvılcımlı ile, iki yıllık politik Marksistliği ve birkaç yüz sayfa tutan yazısıyla Kaypakkaya'nın birlikte anılması acayiptir.

Anlaşılmayan şudur: Kaypakkaya bir kopuşun yaratıcısıdır. Kopuş, bir atılım, bir moment anlam ve eylemini doğal olarak içerir. Engin bir birikimden tek hamleyle

---

[153] **A.g.e.,** s. 230
[154] **A.g.e.,** s. 232
[155] **A.g.e.,** s. 237

kopulur. Kaypakkaya'nın yaptığı, "medeniyet"in her şeyini reddeden, dolayısıyla, onu yakıp yıkan dehşetengiz orta barbarların eylemine benzer.

Kıvılcımlı'nın yaptığı bir kopuştan çok, "eski medeniyet"i yıkmadan, onun üzerinde "yeni"sini kuran "sosyal devrimci"ye, ya da belki birçok açıdan daha uygun bir benzetmeyle, "medeniyet"le tanışık yukarı barbarın yeni medeniyet kurmasına benzer.

Kıvılcımlı'nın yaptığının, tıpkı yukarı barbarların yaptığı gibi, daha derin bir iş olduğu iddia edilebilir. Ama tam da bu iddia, Kıvılcımlı'nın yukarı barbarlara verdiği tarihsel misyonun sorunu değil midir?

Kıvılcımlı'nın Mirasının Güncel Anlamı Üzerine Değinmeler

Fikret Kızıltan

Güncel siyasetle tarih arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Güncel siyasal mücadeleleri yürüten özneler önlerindeki meselelere tarih tarafından koşullandırılmış çerçeveler içinde bakarlar. Bu anlamda tarih bugünü etkiler. Ancak bir yandan da tarih, güncel siyasi mücadelelerin ihtiyaçlarına bağlı olarak sürekli yeniden yazılır, yeni anlamlar kazanır. Güncel siyaset tarihi yeniden inşa eder. Tarihi konuşmak gerçekte bugün üzerine konuşmaktır.

Kıvılcımlı'nın politik mirası üzerine düşünürken de hareket noktamız ister istemez bugünün politik sorunları olacaktır. Kapitalizmin son 30 yıldaki dönüşümünün getirdiği yenilikler ve dünya güç dengelerinde son 15 yılda yaşanan alt üstlük, teori alanındaki gelişmelerle birlikte devrim ve sosyalizm mücadelesinin de yenilenmesini bir zorunluluk haline getiriyor. Sosyalizm mücadelesinin yeni bir döneminin belki de eşiğinde olduğumuz şu günlerde, bundan 35 yıl önce sonsuzluğa uğurladığımız Kıvılcımlı'yı anımsamanın ne anlamı olabilir? Kıvılcımlı'nın mirası 2006 yılının Türkiye'sinde devrimci mücadele için ne anlam ifade edebilir?

Yeni bir döneme başlarken geçmiş dönemlerdeki mücadele pratiklerini ve düşünsel mirası gözden geçirmek mücadele tarihinde neredeyse kural niteliğindedir. Kuşkusuz aslolan her zaman güncel gerçekliktir. Tarihi gözden geçirme eğilimi ise, didaktik bir öğrenme çabasından ziyade geçmiş kuşakların bıraktığı mirasın Marx'ın deyimiyle yaşayanların üzerine bir kâbus gibi çökmemesi için, onu güncel siyasetin ihtiyaçları çerçevesinde yeniden yorumlama ihtiyacının ürünüdür. Belki de bu yüzden her yeni söz, geçmişe müracaat etmek zorunda hisseder kendini, çünkü geçmiş (her zaman) yanlış ya da eksik anlaşılmıştır.

Bu yazı Hikmet Kıvılcımlı'nın devrimci mirası üzerine yeni tespitler yapma iddiasında değildir. Burada Kıvılcımlı'nın düşünsel-politik mirası üzerine bir değerlendirmeden çok, bu mirasa bugün nasıl bir perspektiften bakmak gerektiği ve onun güncel siyasal önemi üzerinde durulacaktır.

Aşağıda Kıvılcımlı'nın çok kaba olarak özetlediğim kimi tespitlerinin her biri elbette detaylı araştırmalar ve tartışmalar yapmayı hak etmektedir. Bu konudaki araştırmaların derinleştirilmesine başta belirttiğimiz gibi salt entelektüel bir merak değil asıl olarak bugünkü mücadelenin problemleri yön vermelidir.

* * *

Türkiye'de devrimci mücadele saflarında Marksist teori üretimi deyince herhalde ilk akla gelen isim Kıvılcımlı olacaktır. Kürt sorunu, Kemalizm, Türkiye'nin tarihi ve toplumsal yapısı, ordu, din, strateji vs. hemen hemen solun tüm çetrefil konularında Kıvılcımlı'nın özgün ve alanında çoğu ilk olan çalışmaları mevcuttur. 1920'li yıllardan 1971'e kadar 50 yıllık mücadeleci bir yaşam pratiği ve kaleme alınmış onlarca eserle Kıvılcımlı'nın sosyalist hareketin en üretken militanı olduğunu söylemek herhalde abartı olmayacaktır. Hikmet Kıvılcımlı tarihten felsefeye, edebiyattan psikolojiye, siyasetten ekonomiye çok çeşitli alanlarda onlarca broşür ve kitap yayınlamıştır. Eski yazıyla kaleme alınmış olup henüz yayınlanmamış çalışmaları da mevcuttur. Kıvılcımlı'nın ele aldığı tüm konu başlıklarına bu yazıda değinmek mümkün değil. Ancak Türkiye'de sol siyaset açısından önem taşıyan konulara dair temel yaklaşımlarını ortaya koymaya çalışacağım.

Kemalizm

Kemalizm'e bakış, Türkiye sol hareketini ayrıştıran başlıca konulardan biridir. 1920'li yıllarda şekillenen TKP'nin Kemalizm'e karşı net bir tutum alamamasının ardında politik ve teorik nedenler sayılabilir. Kemalist iktidarın bir kurtuluş savaşının ardından kurulmuş olması ve Sovyet Rusya ile ilişkileri politik açıdan TKP'yi Kemalizm'e karşı tavır almakta tereddüde düşürmüştür. Ayrıca Marksizm'in II. Enternasyonalci kavranışının da bunda önemli bir etkisi olmuştur. TKP önderlerine göre Kemalizm feodalizme karşı ileri bir aşamayı temsil ediyordu. Bu yüzden Kürt isyanlarına ve İslami renk taşıyan tepkilere karşı desteklenmeliydi. Türkiye'de sosyalizme geçebilmek için önce Kemalizm'in kurduğu burjuva düzenin oturması, "gerici" kalıntıları temizlemesi ve böylece proletaryanın sınıf savaşımı için koşulları hazırlaması gerekiyordu. Kabaca ifade edilen bu tutum, TKP'nin, Kemalist iktidarın ülkede gücünü pekiştirmeye yönelik hamlelerine yedeklenmesine yol açtı. Bu konuda parti içinde farklı sesler dile getirilmiş olsa da Kemalizm karşısındaki bu zaaflı duruş büyük ölçüde sürmüştür.

Hikmet Kıvılcımlı'nın 1930'ların başında, yani burjuva iktidarının pekişmiş olduğu ve Kemalizm'in bir ideoloji olarak sistematize edildiği koşullarda, Elazığ cezaevinde kaleme aldığı Yol çalışması TKP'yi Kemalizm'in etkisinden kurtarma çabası olarak da görülebilir. Kıvılcımlı bu çalışmasında Kemalizm'in bir burjuva ideolojisi olduğunu söylerken TKP'nin o dönemdeki tezlerini tekrarlamış olur. Ancak Türk burjuvazisinin ilericiliğinin 1923'ten itibaren bittiğini ilan eden Kıvılcımlı II. Enternasyonalci kavrayışa ağır bir darbe indirir. Kıvılcımlı'ya göre Türk burjuvazisi emperyalizme karşı devrimci rolünü Kurtuluş Savaşı sırasında oynamış ve zaferden sonra kendi soygun düzenini kurmuştur. Zaten onun bütün ilericiliği içerde köylü yığınlarını mobilize etme ihtiyacından, uluslararası alanda ise Bolşevik iktidarla ittifak halinde emperyalizme karşı cephe açmasından kaynaklanıyordu. "*Türk burjuvazisi, Türkiye'nin sömürge kurtuluşu mücadelesinde devrimci rolünü oynadı ve zaferden sonra kendi soygun düzenini kurdu. Zaferin ganimeti ile yaşıyor. Türk proletaryası, yarım kalan ve yarım bırakılmak istenen işi bütünleştirecek, sömürge kurtuluşunu yapan Türkiye halkını sosyal kurtuluşa götürecektir.*"[1] Kıvılcımlı, "önce kapitalizm gelişsin,

[1] Hikmet Kıvılcımlı, **Strateji Bahsi**, s. 9'dan akt. Mehmet Yılmazer, "Türkiye'de Proletarya Hareketi ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı", **Dr. Hik-**

sonra sınıf savaşı..." anlayışını softalık olarak görür. Zaten Türkiye'nin proletaryanın öncülüğünde bir devrim için "geri" olmadığını düşünmektedir.

Kıvılcımlı, Yol'da Kemalizm'e karşı net bir tutum ortaya koyar. Kemalizm'in ideologluğuna soyunan Kadroculara karşı sert eleştirilerde bulunur. Kemalizm'in bir burjuva ideolojisi olduğunu söylemekle kalmaz, onu Bonapartizm'e benzetir, ancak emperyalist dönemindeki Bonapartizm'in farkı mali oligarşinin egemenliği altında gerçekleşiyor olmasıdır. Kimi yerlerde 1930'ların Kemalist iktidarı "militarist faşizm" olarak tanımlanır. Bu tanımı yapan Kıvılcımlı'nın Kemalizm'den herhangi bir ilericilik beklentisi olması söz konusu değildir.

1960'lı yıllarda gelişen sol harekette Kemalizm tartışmaları önemli bir yer tutmaya devam etti. Kemalizm'i bir tür sosyalizm olarak gören anlayışlardan komprador burjuvazinin ideolojisi olarak gören anlayışlara kadar çeşitli yaklaşımlar geliştirildi. 1960'ların sonunda Kemalizm'i bir küçük burjuva ideolojisi olarak görmek yaygın olan görüştü. Kıvılcımlı bu dönemde de Kemalizm'in burjuva ideolojisi olduğunu, Kurtuluş savaşının küçük burjuvazinin değil Türk burjuvazisinin önderliğinde yürütüldüğünü ısrarla vurguladı.

Bugün sol harekette Kemalizm'in etkisi kendisini çeşitli gündemlerde ortaya koymaktadır. Özellikle siyasal İslam'a karşı gösterilen laik-modernist refleks ve Kürt meselesindeki sosyal şoven tutumlar Kemalizm'in sosyalist hareket üzerindeki etkisinin sürdüğünün temel göstergeleridir. Türkiye'de düzenin kurucu ve asli ideolojisi olan Kemalizm karşısında net bir tutuma sahip olmak devrimci Marksist bir var oluşun temel koşuludur. Kıvılcımlı'nın özellikle 1930'ların başında kaleme aldığı Yol'da ileri sürdüğü görüşler, ulusalcı yaklaşımların sola şırınga ettiği Kemalist etkilere karşı panzehir işlevi görecek niteliktedir.

Kürt sorunu

Hikmet Kıvılcımlı'nın sosyalist harekete en büyük katkılarından birisi Türkiye'nin bugün de en yakıcı demokrasi problemi olan Kürt sorunu konusunda getirdiği açılımlardır. 1933 yılında kaleme aldığı İhtiyat Kuvvet: Şark adlı eserinde Türkiye'nin şark meselesinin temelde bir ulusal sorun olduğu açık bir şekilde ortaya konulur. Kürtlerin ayrı bir ulus oldu-

---

met Kıvılcımlı ve Devrimci Hareketin Genel Otokritiği içinde, Alaz Yay., İstanbul 1994, s. 61

ğunu belirten Kıvılcımlı'ya göre dış ilişkilerinde emperyalizme bağımlı olan Türk devleti aynı zamanda kendi çapında bir emperyalist güçtür. Çünkü Kürdistan'ın Türkiye sınırları içinde kalan topraklarında bir sömürge yönetimi kurulmuştur.

Kıvılcımlı dini gericilik kılıfıyla yaftalanan Kürt isyanlarının ulusal karakterinin altını çizer. Kürtlerin bir ulus olduğunu vurgulayan Kıvılcımlı sınıfsal analizi de elden bırakmaz. Kürt feodal önderlikleriyle yoksul köylüler arasında isyan anlarında bile sınıf mücadelesinin sürdüğünü güncel örneklerden yola çıkarak açıklar. Kıvılcımlı'ya göre Kemalizm'in sömürgeci tahakkümüne karşı gelişen Kürt isyanlarında iki temel zaaf söz konusudur. Birincisi isyanlara ağaların ve şeyhlerin önderlik ediyor olması, ikincisi ise emperyalizme bağlanan umutlardır. Kıvılcımlı, Kürdistan halkının mücadelesinin ancak kurulacak bir Kürdistan Komünist Partisi'nin yol göstericiliği ve köylülerin önderliği ile başarıya ulaşabileceğini belirtir. TKP'nin de görevi böyle bir partinin örgütlenmesine yardımcı olmaktır.

Kıvılcımlı misakı millici değildir, sınırların çok yapay bir şekilde emperyalizmin bastonu tarafından çizildiğinin ve Kürdistan'ın parçalandığının farkındadır. Ayrıca Kürdistan'da yürütülecek mücadelenin bölgenin toplumsal ve siyasal koşulları nedeniyle Türkiye'nin Batısındaki mücadeleden farklı bir karakterde olacağının bilincindedir. Bu yüzden Kürtlerin ayrı örgütlenmesini gerekli görür. Ancak Türk devletine karşı Kürt ve Türk devrimcilerinin ortak mücadele etmesi gerektiği vurgulanır. Kürtlerin ulusal mücadelesi Türkiye devriminde proletaryanın ittifak gücü olması anlamında İhtiyat Kuvvet olarak tanımlanır.

Kıvılcımlı'nın 1933'te yaptığı tespitlerden bugün hem Kürt ulusal hareketi hem de Türkiye sosyalist hareketi açısından çıkarılması gereken sonuçlar vardır. Sömürge tespitinin yanı sıra Kürtlerin ayrı örgütlenme hakkı üzerinde durmuş olması Kıvılcımlı'yı sol harekette günümüzde de sürmekte olan tartışmalar açısından hala son derece önemli kılmaktadır. Türk devletinin Kürdistan'daki egemenliğinin niteliği ve Kürtlerin örgütlenmesi sorunu bugün de sol hareketi bölen konuların başında gelmektedir. Sömürge gerçekliğini görmeyen sol örgütler ayrı örgütlenme konusunda da Kürt ulusal hareketini inkâra varacak bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Kürt hareketi açısındansa, emperyalizmden beklentilerin büyük hayal kırıklıkları yaratacağı tespiti bugün için de geçerli olan bir tehlikeye işaret etmektedir. Ayrıca feodal

önderliklere karşı köylülerin önderliği meselesi de bugün kendi içinde sınıfsal gerilimler yaşayan Kürt hareketi için dersler çıkarılacak niteliktedir. Bugün de Kürt hareketinin ne yönde evrileceği Kıvılcımlı'nın 70 küsur yıl önce işaret ettiği iki temel konuya bağlıdır: Mücadeleye hangi sınıfın önderlik edeceği ve emperyalizme karşı alınacak tavır. Kürt burjuvazisine karşı yoksul Kürt halkının inisiyatifinin öne çıkması ve emperyalizme karşı duruş konularında İhtiyat Kuvvet: Şark'ta yapılan tespitler güncelliğini hala korumaktadır.

Toplumsal ve siyasal yapı

Hikmet Kıvılcımlı, Osmanlı devletinin 19. yüzyıldaki reform çabalarını kapitalizmin gelişimi çerçevesinde ele alır. Batılılaşma, modernleşme gibi kavramların kapitalistleşmeyle eş anlamlı olduğunu vurgular. 1908 devriminde komprador burjuvazinin iktidara geldiğini, Kurtuluş savaşında ise Anadolu burjuvazisinin iktidarının kurulduğunu belirtir. 1920'li yıllardan itibaren burjuva egemenliği doğrudan tekelci bir karakter taşır. Bu dönemden itibaren Türkiye'de egemen zümre burjuvazi içinde de bir azınlık olan "finans-kapital" olarak belirlenir. Komprador burjuvazinin yerinden edilmesiyle ekonomide finans-kapitalin (siyaset düzlemindeki ifadesiyle mali oligarşinin) egemenliği kurulmuştur.

Türkiye'de kapitalizm kendinden önceki sömürü ve tahakküm mekanizmalarını tasfiye ederek burjuva demokrasisini kurmak yerine eski güç odaklarıyla uzlaşarak hatta onların gücünü pekiştirerek kendi iktidarını kurabilmiştir. Ekonomik alanda finans kapital kırlardaki geleneksel elitlerle işbirliği halinde sömürü düzenini kurmuştur. Kıvılcımlı'nın 7000 yıllık tefeci-bezirgan sermaye dediği asalak güç finans kapitalin yerel bayileri haline gelmiştir. Bu yüzden Kıvılcımlı Türkiye'de egemen sistem kapitalizm olsa da kapitalizm öncesi dönemden kalma sermaye ve sömürü biçimlerinin modern biçimlerle melezleşerek sürdüğünün altını çizmiştir. Türkiye kapitalizminin özgünlüğü de bu melez yapıdan kaynaklanmaktadır. Kıvılcımlı'ya göre bu melez yapılar sadece Türkiye için değil tüm sömürge ve bağımlı ülkeler için geçerlidir.

Siyasi açıdan ise Cumhuriyet'le birlikte kurulan düzen, mali oligarşinin diktatörlüğü olarak belirlenir. Türk burjuvazisi toprak ağalarıyla, tefeci-tüccar tabakalarla uzlaşmış, toprak reformu, siyasi özgürlükler gibi demokratik görevleri gerçekleştirmeden kendi baskı düzenini kurmuştur. Bu yüzden demokratik devrimin gerçekleştirilmesi işçi sınıfı ve

köylülerin misyonudur. Kıvılcımlı'ya göre Türk burjuvazisi demokrasiyi geliştirme potansiyeline sahip değildir, bu yönde bir beklentiye girilmemelidir. Demokrasi ancak işçi ve köylü yığınlarının mücadelesi ile ve bir devrim sonucunda kazanılabilir.

Kıvılcımlı'nın antika-modern karması olarak gördüğü finans kapital-tefeci bezirgan ittifakı, bu iki kesimin çıkarlarının rezonansa gelmesi ile açıklanır. Günümüzde kapitalizmin gelişim seviyesi düşünüldüğünde artık kapitalizm öncesi öğelerle iç içe geçen bir yapıdan çok, çeşitli ölçeklerdeki kapitalist ilişkilerin oluşturduğu karmaşık bir yapıdan söz etmek daha doğru olacaktır. Ancak Kıvılcımlı'nın analizini bugün için de geçerli kılan yönü onun yerel iktidar odaklarının egemen sisteme hangi mekanizmalar üzerinden bağlandığını, hangi çıkarların rezonansa geldiğini ve böylece hangi ittifakların oluştuğunu incelemiş olmasıdır. Bugün de Türkiye'de iktidarın işleyiş mekanizmasını anlamak böyle dinamik analizlerin yapılmasını gerektiriyor. Yerel, ulusal ve uluslararası ölçekteki güç odakları arasında oluşan bağlantıların ekonomik sömürü ve siyasi mücadele açısından ne gibi sonuçlar doğurduğu ve günümüz Türkiye'sinde yarattığı özgünlükler Kıvılcımlı'nın somut olaylardan hareket eden yöntemiyle incelenmelidir.

20. yüzyılın başında itibaren burjuvazinin ilericiliğinin bittiğini vurgulaması ise, bugün uluslararası ya da ulusal burjuvaziden ilericilik bekleyen liberal ya da ulusalcı eğilimlere karşı demokrasinin asıl olarak halk sınıflarının mücadelesine bağlı olduğunu ve devrim mücadelesinden ayrı düşünülemeyeceğini hatırlatmak açısında önem taşımaktadır.

Tarih Tezi

Kıvılcımlı'nın kapitalizmin evrensel eğilimlerini göz ardı etmeden yaşadığı toprakların özgünlüğünü anlama çabası onu Tarih Tezi adı altındaki çalışmalarına götürmüştür. Kıvılcımlı'yı tarih incelemelerine sevk eden Türkiye toplumunu derinlemesine kavrama ihtiyacı ve tüm dünya üzerindeki sömürge ve yarı sömürge ülkelerdeki siyasi mücadeleleri açıklama çabasıdır. 1950'li ve 60'lı yıllarda sömürge ülkelerde devrimler ulusal kurtuluş mücadeleleri biçiminde gerçekleşmiştir. Buralardaki mücadelelerin doğrudan sosyalizm hedefi ile gerçekleştirilmesi II. Enternasyonal'in aşamacı anlayışı ile bağdaşmıyordu. Geri olarak görülen toplumlar ileri kabul edilen ülkeleri geçerek sosyalizm hedefli devrimler gerçekleştiriyorlardı.

Kıvılcımlı bu ülkelerde kapitalizmin henüz sindiremediği kapitalizm öncesi geleneklerin bu devrimlerde önemli bir rol oynadığını belirtmiş ve komünist partilerin sadece kapitalist yapı ve ilişkileri değil henüz kapitalizm tarafından sindirilememiş olan bu gelenekleri de hesaba katması gerektiğini vurgulamıştır.

Kıvılcımlı'nın tarih çalışmalarında asıl olarak Osmanlı ve İslam tarihi ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir. Yalnız Tez'in kapsam alanı çoğu zaman sanıldığı gibi sadece "Doğu" toplumları değildir. Tez, belli bir coğrafyayı değil, ilk medeniyetlerin (sınıflı toplumun) ortaya çıkmasından kapitalizmin ortaya çıktığı zaman kadar geçen yaklaşık 7 bin yıllık dönemi incelemektedir. Bu yüzden Tez'de Akdeniz medeniyetlerinin yanı sıra, Çin ya da Amerika'daki uygarlıklara da değinilir; yeri geldiğinde Osmanlı ve Fransa toprak düzenleri arasındaki benzerliklerin altı çizilir. Kapitalizm öncesi dönemde farklı coğrafyalarda şekillenen uygarlıklar arasında kategorik bir ayrım söz konusu değildir. Toplumlar arasındaki kategorik farklılık kapitalizmin ortaya çıkması ile başlar. Kapitalist Batı ülkeleri dünyanın geri kalanı karşısında farklı bir rota izlemeye başlar. Kıvılcımlı Batı ve Doğu kavramlarını coğrafi bir tanım olarak değil zamansal bir ifade olarak kullanır. "'Batı', Avrupa coğrafyasında bir bölge değildir, insanlık tarihinde bir aşamadır."[2] Doğu, sınıflı toplumun ortaya çıkışından kapitalizme kadar geçen dönemi ifade etmektedir, Batı ise kapitalizm ile eşanlamlı olarak kullanılır.

Kıvılcımlı tarihte ilkel, köleci, feodal, kapitalist toplum dizilişini reddeder. "İlkel sosyalizm" olarak adlandırdığı sınıflı toplum öncesi dönem ile kapitalizm arasında "antika tarih" vardır. Antika tarihte kent medeniyetleri sınıflı toplumun örgütlenmesiyken barbarlar ilkel sosyalist geleneklerin sürdürücüsüdür. Ortaçağ ya da feodalizm, Avrupa'ya özgü bir üretim biçimi olarak değil bütün antik medeniyetlerin başlangıç ve çöküş dönemlerinde yaşanan geçici bir dönem olarak resmedilir. Kıvılcımlı, Doğu'ya özgü üretim biçimi arayışının kesin olarak karşısında durur. Antik tarihin yasaları tüm dünya için geçerlidir. Bu açıdan Tarih Tezi, insanlık tarihine Avrupa merkezci ve oryantalist bakışların köklü bir eleştirisini sunar.

Antik tarihte göçebe barbarlarla yerleşik medeniler arasındaki mücadelelerin rolünü öne çıkaran Kıvılcımlı salt

---

[2] Kıvılcımlı, **27 Mayıs Yön'ün Yönü Devletçiliğimiz**, Bibliotek, İstanbul 1989, s. 54

üretim aletlerinin gelişimine odaklı teknolojist açıklamaya karşı coğrafi şartların, ticaret yollarının, savaşların, toplumsal örgütlenmenin, ilkel sosyalizm dediği çağlardan kalma geleneklerin etkin bir rol oynadığı daha dinamik bir tarihsel açıklama ortaya koymaya çalışır. Alt yapı üst yapı ikiliğini kullanmakla birlikte salt üretim araçları üzerinde odaklanan eğilime karşı somut tarihin şekillenişinde kültürel, sosyal, siyasi ve askeri faktörlerin etkisini öne çıkarır. Teknoloji zaten antik çağ boyunca çok az değişime uğramıştır. Antik çağın ezilenleri olan köleler sosyal devrim yapacak potansiyele sahip değillerdir, iktidarı devirseler bile sonuçta yeni bir köleci düzen kurulmaktadır. Sosyal devrimlerin söz konusu olmadığı bu dönemde barbarların kılıcı ile "tarihsel devrimler" gerçekleşmiştir. Kıvılcımlı'ya göre, medeniyetleri yıkan barbarlar yıkıcı oldukları kadar dönüştürücü bir rol de oynamışlardır.

Antik çağda barbarların yaşattığı ilkel sosyalist gelenekler kapitalizmin ortaya çıkışında da diğer etmenlerin yanı sıra önemli bir rol oynamıştır. İngiltere örneği üzerinde bunu inceleyen Kıvılcımlı "İlkel sosyalizmden kapitalizme" geçiş ifadesini kullanır. İlkel sosyalist gelenekler kapitalizmin topluma derinlemesine nüfuz ettiği "emperyalist metropollerde" yok olsa da, güçlü bir hegemonya kuramadığı sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde sürmektedir. Kıvılcımlı "üçüncü dünya" olarak adlandırılan bu ülkelerde emperyalizme ve kapitalizme karşı yürütülen mücadelelerde ilkel sosyalizmden kalma geleneklerin önemli bir rol oynadığını düşünmektedir. Ancak bu gelenekler, modern sınıflar mücadelesinin taraflarından birisinin yanında saf tutmak zorundadır. Çünkü görece "geri", güçsüz ya da eskiyle uzlaşık olsa da egemen olan sistem sonuçta kapitalizmdir.

Kıvılcımlı Türkiye'de ilkel sosyalizmden kalma geleneğin Osmanlı devlet sınıfları üzerinden sürdüğünü düşünmektedir. Jön Türkler, Kurtuluş Savaşı'nı yapan kadro, 27 Mayıs bu geleneğin ürünleridir. 1960'lı yılların Türkiye'sinde vurucu güç olarak nitelediği "silahlı ve aydın gençlik" kapitalizmin henüz bünyesinde eritemediği bir tarihsel devrimci geleneğin temsilcisidir. Ordu gençliği ve aydın gençlik (devlet sınıflarının alt tabakaları) dışında Alevi-Türkmen köylerinde ve Kürt aşiretlerinin yaşantısında ilkel sosyalist (barbar) gelenekler sürmektedir. Bunlar kapitalist üretim biçiminin henüz bütünüyle bünyesinde eritemediği tarihsel kalıntılardır. Kapitalizmin bu tarihsel devrimci kalıntıları çözmesini beklemek yerine, bu gelenekleri proletaryanın devrim mü-

cadelesinde ittifak gücü olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu toplum kesimlerinin kapitalist gelişime karşı direnci Leninist siyasetin hesaba katması gereken bir gerçekliktir.[3] İşte_Türkiye'deki ve genel olarak üçüncü dünyadaki sınıf mücadelesini "emperyalist metropollerdeki" mücadelelerden farklı kılan bu tarihsel koşullardır.

Kıvılcımlı ilerici gerici kavramlarını çoğu zaman tersyüz eder. Kapitalizm öncesinde sadece derebeyleşen "antika" devletleri değil aynı zamanda ilkel sosyalizmin mirasçısı barbarları da gördüğü için kapitalizmin gelişimine doğrudan bir ilericilik atfetmez. Zaten tekelci dönemde kapitalizm tüm ilerici potansiyelini yitirmiştir. Öyleyse "feodalizme" karşı desteklenecek bir kapitalizm söz konusu değildir. Burjuvazinin devrimci barutunu tüketmiş olması bir yana, kapitalizm öncesi toplum, bünyesinde barındırdığı eşitlikçi söylem ve pratikler dolayısıyla bütünüyle "geri" olarak da görülemez. Daha da önemlisi tarihsel gelenekler kapitalizme ve emperyalizme karşı mücadelede önemli bir rol üstlenebilecek bir potansiyele sahiptir. Örneğin Kıvılcımlı millet kavramının ümmet anlayışına karşı daha ileriyi temsil ettiğini düşünmez. Hatta ümmet ideolojisinin, emperyalizme karşı direnişte milli ideolojiye göre çok daha birleştirici bir kavram olduğunu düşünür.[4]

Tarih Tezi özünde sömürge ve yarı sömürge ülkelerin sol hareketlerinde "burjuvaziyi bekleme" siyasetine teorik bir cevap niteliğindendir. Tezin politik açılımlarının yarattığı tartışmalara aşağıda değinilecektir.

Dine yaklaşım

Aslında Kıvılcımlı'nın tarih çalışmalarının bir parçası olan din konusu güncel siyasetteki ağırlığı nedeniyle ayrı bir başlık altında ele alınmayı hak ediyor. Kıvılcımlı'nın dine yaklaşımı Marksist geleneğe sinmiş olan pozitivist/aydınlanmacı anlayıştan dikkat çekici ölçüde farklıdır. Öncelikle Kıvılcımlı katı dinsel ve seküler düşünce ayrımını aşan bir pozisyonda durmaktadır. Dinsel düşünce ile seküler düşünce arasında kalın bir duvar çekmek aydınlanmanın mirasıdır. Kıvılcımlı

---

[3] Bu konuda sistematik bir değerlendirme 1995 yılında Ekrem Demirci tarafından yapılmıştır. Bkz. "Alevi Tarihsel Devrimciliğinin Kökleri", **Direniş**, Kasım 1995, S.31; "Alevi Tarihsel Devrimciliğinin Günümüze Uzanışı", **Direniş**, Aralık 1995, S.32; "Leninist Öncü Siyaset ve Aleviler", **Direniş**, Ocak 1996, S.33

[4] Kıvılcımlı, **Yol Anıları**, Derleniş Yayınları, İstanbul 1988, s.188-192

ise din içi tartışmaları insanlığın genel düşünce evrimi içinde ve sosyo-politik faktörlerle birlikte değerlendirir. Dini kabaca "halkın afyonu" ya da muhafazakâr bir ideoloji olarak görmez. Tarihte birçok kez gerçekleştiği gibi din, toplumsal dönüşümlerin ve devrimlerin de ideolojisi olabilir. Önemli olan dine, hangi sınıf ve gruplar tarafından nasıl bir anlam yüklendiğidir ya da daha kaba bir deyimle dinin hangi amaçlar için kullanıldığıdır.

Bu çerçeveden bakıldığında, Türkiye'de geniş halk yığınlarının dini akımları kolayca benimsemesi cahillikle açıklanacak bir durum değildir. Alt sınıflar açısından dine yöneliş çoğu zaman, modern-laik bir etiketle iktidara gelen burjuvazinin sömürü ve baskısına duyulan tepkinin bir ifadesidir aslında. Bu yüzden Kıvılcımlı ünlü Eyüp Konuşmasında olduğu gibi, güncel sömürü ve tahakküm mekanizmalarını anlatırken ve bunlara karşı mücadele çağrısı yaparken İslam dinine ve tarihine referans vermekten çekinmez.

Kıvılcımlı'nın din karşısındaki tutumu 1970'lerde sola hakim olan kaba ateist söyleme göre çok daha ilerdedir. Günümüzde ise dine ve siyasal İslam'a yaklaşım daha kritik bir konu haline gelmiştir. Son 25 yılda geniş halk kesimleri üzerinde dini ideolojinin etkisi artmıştır. Siyasal İslam'la devletin asıl sahibi "laik" kanat arasındaki çekişme alt sınıfları da bu eksende kutuplaşmaya sevk etmektedir. Sol hareket, son derece heterojen bir nitelikte olan ve Müslüman ülkelerde emperyalizme karşı muhalefetin dili haline gelen İslam'a yaklaşımda bugün Hikmet Kıvılcımlı'nın titizliğine ve yaratıcı yaklaşımına büyük ihtiyaç duymaktadır.

Kitlelerle ilişki

Türkiye'de 1974-80 aralığı dışında sosyalist hareket geniş halk yığınlarıyla güçlü bağlar kuramamıştır. 1960 sonlarında üniversite öğrencileri arasında belli bir yaygınlık yakalanmış olsa da işçi ve köylüler büyük ölçüde burjuva partilerinin etkisi altındaydı. Kıvılcımlı'nın sol harekete dair yaptığı tartışmalarda en çok üzerinde durduğu sorunlardan birisi hareketin geniş halk kesimlerini örgütleme konusundaki yetersizliğidir. Kıvılcımlı'nın bu zaafın aşılması yönünde iki ana vurgusu olduğu söylenebilir. Birincisi halkın gelenek ve görenekleriyle, popüler bilinciyle uyumlu bir dilin geliştirilmesidir. Kıvılcımlı konuşma ve yazılarında halkın popüler bilincine seslenmeye çalışır. Ayetlerden hadislere, efsanelerden halk deyimlerine, manilerden küfürlere kadar halk kültürünün çeşitli öğelerine başvurur. Gerçi bu çabasının çoğu zaman

ortalama okur için metinlerin anlaşılmasını daha da güçleştirdiği söylenebilir. Ancak burada Kıvılcımlı'nın bu çabasında ne kadar başarılı olduğundan ziyade çabasının yönü önemlidir. Bugün de halkın popüler bilincine seslenebilecek bir dilin geliştirilmesi solun temel sorunlardan birisidir.

Fakat Kıvılcımlı için solun örgütlenme sorunu elbette bir dil sorunundan ibaret değildir, sorunun kökü daha derinlerdedir. Kıvılcımlı'nın daha önemli ikinci vurgusu halkın gündelik yaşamındaki sorunları esas alan bir örgütlenmenin gerçekleştirilmesi gereğidir. Sol, çoğu zaman "yüksek siyaset" yapmaktan halkın gündelik sorunlarına eğilmenin önemini kavramamaktadır. Kıvılcımlı ilk yazılarından itibaren Türkiye sol hareketinin ajitasyon ve propaganda çalışmasına denk düşen bir örgütlenme yaratamamış olmasını eleştirmiştir. Sol kendi içinde onlarca örgüt kursa da halk örgütleri yaratma konusunda oldukça kötü bir karneye sahiptir. Bu durum sol hareketin halkın gündelik mücadelesi üzerine düşünsel ve pratik bir yoğunlaşma içinde olmamasının sonucudur.

> *"Biz siyasi bilinç deyince, büyük ve soyut formülleri kitaplardan alıp tekrarlamak sayıyoruz. Oysa siyasi bilinç bu değildir. Yani, dünyanın her yanında, siyasi bilinç deyince: Yığınların en küçük, günlük küçük dileklerini toplayıp, memleket ölçüsünde ve dünya ölçüsünde değerlendirmek anlaşılır.*
>
> *Biz küçük işleri küçümsüyoruz.*
>
> *Fabrika'da işçinin patronla ücret, yahut süre, yahut çalışma şartları, yahut başka herhangi bir konu üzerindeki dileklerini o kadar önemli görmüyoruz. O kadar parlak yüksek sosyalizmle meşgulüz ki, yani biz o sosyalizmi ortaya dökersek, her şey düzelir sanıyoruz.*
>
> *Tabii büyük yığınlar ise, o küçük meselelerin küçük olmadığını, hiç değilse Türkiye ölçüsünde bir mesele olduğunu, hatta dünya ölçüsünde bir mesele olduğunu anladığı zaman siyasi bilince varacaktır.*
>
> ...
>
> *Yığınlarımızı kendi hareketimiz içinde –yahut hiç olmazsa kendi hareketimizin etkisi altında- görmek istiyorsak, önce kendi davranış ve düşünce sistemimizi değiştirmek lazım. Bu davranışımızla salonlardaki kulüp toplantıları biçiminden artık çıkmak, fabrikaya gitmek, mahalledeki, esnaf çarşısındaki, köydeki insanların günlük küçük problemlerini ve tabii*

dileklerini göz önünde tutup onlara aksiyonla yol göstermek ve katılmak... Bundan başka çıkar yol yok."[5]

Kıvılcımlı kitleleri bilinçlendirmek için yapılan ajitasyon ve propagandanın etkisinin sınırlılığının farkındadır. Kitlelerin ajitasyon ve propaganda ile değil ancak kendi deneyimleriyle öğreneceğini ısrarla vurgulamıştır. Bu yüzden önemli olan gündelik pratik mücadelenin içinde olmak, bu mücadeleye şekil vermek ve bu yolla örgütlenmektir.

Teori-pratik ilişkisi

Kıvılcımlı Lenin'in "Devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz" sözünü tüm mücadele hayatının temel şiarlarından biri olarak benimsemiştir. Bir yandan da teorisizmin ve dogmatizmin mücadeleye verdiği zararlara sürekli dikkat çekmiştir. Olaylarla teorik formüller arasında mutlak bir uygunluk olamayacağı bilinciyle soyut teorik doğrularla somut gerçeklik arasında bire bir tekabüliyet aranmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Somut olgularla teorik formüller arasında bir çelişme olduğunda ise tereddütsüzce formülleri bir kenara bırakmıştır. Kıvılcımlı bu tutumunu soyut doğrular yerine "olaylara bakmak" olarak açıklar. "Somut durumun somut tahlilini" yapmak yerine güncel gelişmeleri açıklamada genel teorik doğruları tekrarlamayı politik analiz yapmak sananları "Marksizm'in softaları" olarak niteler.

Kıvılcımlı'nın en çok eleştirdiği konulardan biri soyut tartışmaların somut pratiğin önüne geçirilmesidir. Teorik doğruların somut gerçeği analizde yeterli olamayacağını, olayların formüllerin kabına sığmayan özgünlükleri olabileceğini vurgular. Teorinin sınanacağı yer nihai olarak pratiktir. Bu yüzden teorinin her zaman tarihsel pratiğin ışığında yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

Ordu meselesi

1950'li yıllardaki İkinci Kuvvayı Milliyecilik söylemi ve 1960'lı yıllarda tarih çalışmalarının bir sonucu olarak geliştirdiği "vurucu güç" tespiti, Kıvılcımlı'nın daha sonraki yıllarda Kemalist, hatta cuntacı olmakla eleştirilmesine neden olmuştur. Aslında 1960'lı yıllarda ordu içerisinden 27 Mayıs benzeri, hatta ondan daha ileri bir hareketin çıkabileceği düşüncesi solun genelinde yaygın bir beklentidir. Bu dönemde TSK'nın orta ve alt kademelerindeki rahatsızlık ve hareketlenme yer yer isyanlarla sonuçlanacak ölçüdeydi. Böyle bir

---

[5] Kıvılcımlı, **Üç Seminer**, Derleniş Yayınları, İstanbul 2000, s. 159-160

gelişmeyle devrimci bir siyasi öznenin ilgilenmemesi düşünülemezdi elbette. Sorun bu tür imkanları değerlendirebilecek bir örgütlü gücün mevcut olmamasıydı.

Hikmet Kıvılcımlı 1960'lı yıllar boyunca asıl olarak örgüt sorununa ve işçi ve köylülerin örgütlenmesi konularına vurgu yapmıştır. "Ordu gençliği" ise sınıf mücadelesinde yararlanılacak bir Türkiye orijinalitesi olarak değerlendirmiştir. 1950'lerde ortaya attığı İkinci Kuvvayı Milliye söylemi, başlangıçta halkın güncel bilincine seslenmek için düşünülmüş olsa da 27 Mayıs sonrasında ordu ve bürokrasinin alt tabakalarındaki radikal eğilimlerle rezonans kuran dil olmuştur. 1960'larda "İkinci Kurtuluş Savaşı" ifadesi hemen hemen solun tüm kesimleri tarafından dillendirilmektedir. Kıvılcımlı aslında İkinci Kuvvayı Milliye deyimini ilk olarak Vatan Partisi'nin kuruluş gerekçesinde bir toplumsal kurtuluş programının popüler ifadesi olarak gündeme getirmiştir. Vatan Partisi programının Lenin döneminde Sovyetler Birliği'nde uygulanan NEP programının Türkiye koşullarına uyarlanmış hali olduğunu belirtir. İkinci Kuvvayı Milliye ifadesi de bunu halkın popüler hafızasında yankı bulacak tarzda ifade edilmesinden ibarettir.

Ordu meselesinde Kıvılcımlı'nın yaklaşımına ilişkin olarak cuntacılık suçlamasından daha anlamlı bir tartışma, birisi teorik diğeri politik nitelikteki iki konuda yapılabilir. Birincisi, 1960'lı yıllarda ordu ve bürokrasinin orta ve alt tabakalarındaki radikal eğilimler Kıvılcımlı'nın ifade ettiği gibi Osmanlı devlet sınıflarına oradan da barbarlığa uzanan yüzlerce yıllık bir geleneğin ürünü müydü, yoksa güncel toplumsal ve siyasal çelişkilerin sonucu muydu? Ya da hangisi ne ölçüde etkiliydi? 1960'lı yılların Türkiye'sinde bizzat Kıvılcımlı'nın vurgulayarak gösterdiği kapitalizmin gelişkinlik seviyesi düşünüldüğünde asıl ağırlık devam eden geleneklere mi yoksa kapitalizmin gelişiminin yarattığı güncel çelişkilere mi verilmelidir? Öte yandan Kıvılcımlı tarihsel devrimci gelenekleri öne çıkarmakla beraber, aslında TSK'ya dair incelemelerinde güncel siyasi çekişmelerin, sınıfsal çelişkilerin, hatta kurum içi gerilimlerin analizini de yapmaktadır. Özellikle 27 Mayıs Yön'ün Yönü kitabı buna örnek gösterilebilir. Bu kitabında Kıvılcımlı'nın "devletçiliğimiz"in eleştirisini yaptığı düşünülürse bu eleştiriyle olumlanan "dirlikçi devlet sınıfları" geleneği arasında bir gerilim olduğunu kabul

etmek gerekir.[6] Süregelen "gelenek" vurgusu Kıvılcımlı'nın mirasının yeniden gözden geçirilmesi gereken bir yönünü oluşturuyor. Bizzat Kıvılcımlı'nın kendisi bu gözden geçirmeyi mümkün kılacak analitik yaklaşımı sunmaktadır.

Ordu konusunda tartışmanın ikinci boyutu ise politik olarak yeterli bir güce sahip olunmadığı bir dönemde çeşitli dinamiklere seslenmek için yapılan taktik esnemelerin ne gibi sonuçlar doğuracağı sorunudur. Kıvılcımlı'nın konjonktüre duyarlılık ve atılganlık özelliği, onun hiçbir zaman güçlü bir örgütlülük içinde yer alma şansına sahip olmadığı düşünüldüğünde, kimi zaman siyasette naiflik olarak görülebilecek sonuçlara yol açmıştır. Burada bunlara işaret etmekle yetineceğiz.

Kıvılcımlı ulusalcı mı?

Yukarda anlatılanların bu soruyu zaten cevapladığı düşünülebilir. Ancak günümüzde yükselen şovenizmin soldaki yansıması olan ulusalcı eğilim, solun tarihini kendi pozisyonunu meşrulaştıracak tarzda içini boşaltarak sözde sahiplenmeye çalışmaktadır. Bu yüzden solun devrimci mirasını kurdaçakala (kızıl elmacılara) yem etmemek bugün büyük bir önem taşıyor.

28 Şubat sürecinden bu yana Hikmet Kıvılcımlı'nın mirasına sahip çıkma iddiasında olup "ulusal sol" bir çizgi tutturmuş olan grup ve kişiler var. Politik olarak önemli bir varlıkları olmasa da "mide bulandıran" bu çevreler, Kıvılcımlı'nın 1950'li ve 1960'lı yıllardaki yaklaşımlarını politik-tarihsel bağlamından ve Kıvılcımlı'nın teorik ve politik üretiminin bütünlüğünden koparıyorlar. Bugünkü MGK'cı çizgilerine Kıvılcımlı'yı payanda etmek isteyenler onun Kürt sorunu ve Kemalizm tespitlerini görmezden geliyorlar. Böylece hayali bir ulusalcı Kıvılcımlı karikatürü yaratmaya çalışıyorlar.

Yukarda İkinci Kuvvayı Milliye deyiminden Kıvılcımlı'nın ne anladığını ifade etmiştik. Toplumsal kurtuluş perspektifinin halk bilincine hitap edecek bir şekilde dile getirilmesi anlamındaki Kuvvayı Milliye deyimi ile günümüzdeki devletçi-şovenist Kuvvayı Milliyeciliğin bir ilişkisi yoktur. Kendisi de gençliğinde bizzat Kuvvayı Milliye içinde yer

---

[6] "İlkel sosyalist" gelenekleri sürdüren bir başka kesim olduğu belirtilen Alevi ve Türkmenlere dair analizde böyle bir sorun söz konusu değildir. İktidarın uzağında ve görece erişilemez bölgelerde yaşayan bu kesimlerin yaşayışında eşitlikçi geleneklerin sürme olanağı iktidarın merkezinde olanlara nazaran çok daha fazladır.

almış olan Kıvılcımlı 1950'li yıllarda Kuvvayı Milliye deyimini özellikle tercih etmişti. O dönemde yakın tarihin konusu olan Kuvvayı Milliye, Kurtuluş Savaşı sırasındaki halk inisiyatifini temsil ediyordu. Müdafaayı Hukuk Cemiyetleri ise Kurtuluş Savaşında Anadolu burjuvazisinin örgütlenmesiydi. Bu yüzden Kıvılcımlı, Müdafaayı Hukuk Cemiyetlerine asla referans vermez, onunla bir özdeşlik kurmaz. Siyasetini sadece halkın mücadele geleneklerine bağlama ihtiyacı duyar. Kıvılcımlı'yı sözde benimseyerek laik/şovenist "sol" çizgide saf tutmak kendisinin deyimiyle düpedüz kalpazanlıktır.

İki Kıvılcımlı mı?

Kıvılcımlı'ya ilişkin iddialardan birisi de onun 1920'li ve 30'lu yıllardaki teorik yaklaşımları ve siyasi tutumlarıyla 1950 sonrası arasına kalın bir duvar örmektir. Birincisi genç Bolşevik Kıvılcımlı, ikincisi ise Kemalist-orducu Kıvılcımlı olarak resmedilir. Özellikle Kürt meselesinde görüşlerini değiştirdiği bile ileri sürülebilmiştir.

Kıvılcımlı'nın farklı dönemlerdeki politik-taktik tutumları elbette siyasi ortama göre şekillenmiştir, ancak temel konularda yaklaşımlarını değiştirdiği söylenemez. Elazığ Cezaevinde kaleme alınan Yol çalışmasındaki tutum Kıvılcımlı'nın tüm yaşamında izlediği çizginin temel taşlarını oluşturmuştur. Ancak buradaki siyasi önermelerinin bütününü siyasi taktiklere dönüştürme şansına sahip olamamıştır. Kıvılcımlı 1938 Donanma Davasından sonra Cezaevinde geçirdiği 12 yıl boyunca derinleştirdiği tarih çalışmalarının etkisiyle yeni düşünceler de geliştirmiştir. Örneğin "vurucu güç" tespiti, üretici güçlere dair getirdiği yeni tanım vb. düşünceleri büyük ölçüde 1940'lı ve 1950'li yıllarda sistemli hale getirmiştir.

Kıvılcımlı'nın düşünsel-politik evriminde bir kesintiden ziyade gelişim söz konusudur. Tarih Tezi'nin ilk işaretlerini Yol'daki analizlerinde görmek mümkündür. Türkiye tarihine ilişkin ilk analizlerini zamanla zenginleştirmiş ve insanlık tarihi üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda yeni bir tarih teorisi ortaya koymuştur. Siyasi tutumlar açısından, örneğin Yol'da yer alan "Legaliteyi İstismar" taktiğinin onun tüm mücadele yaşamına yayılmış bir taktik olduğu söylenebilir. 1930'larda legal yayıncılık, 1950'lerde legal parti, 1960'larda sendika ve dernek faaliyetleri bu taktiğin dönemsel açılımlarıdır. Kıvılcımlı'nın geniş halk kesimlerine ulaşmak için yasal olanakları azami ölçüde kullanma çabası hareketin

1960'lara kadar çok dar bir aydın ve işçi çevre ile sınırlı kalmış olmasının bir sonucudur.

Kıvılcımlı'nın Kürt sorununa ilişkin İhtiyat Kuvvet: Şark'taki yaklaşımını mücadele hayatı boyunca bir siyasi taktiğe dönüştürmediği bir gerçektir. Ancak bu durum Kıvılcımlı'nın Kürt meselesinde önerdiği siyaseti dövüştürebilecek imkan ve araçlara sahip olmaması ile ilgilidir. 1950'li ve 60'lı yıllarda Kıvılcımlı Kürt sorununu gündeme taşıyabileceği bir politik atmosfer olduğunu düşünmez. 1960 sonlarında bir panelde bu konuda neden yazmadığı sorulduğunda "Sıkmıyor, ondan" cevabını vermiştir. Ankara'da Mart 1971'de yapılan bir seminerde ise gençlerin ısrarlı soruları üzerine yaptığı açıklamalar Yol'daki tespitlerinden başka bir şey değildir.[7] Kıvılcımlı, Kürt sorunu üzerine tespitlerinin yasal bir ortamda ifade edilmesinin mümkün olmadığını düşünüyordu. Tıpkı silahlı mücadele sorunları gibi Kürt sorunu da Kıvılcımlı'ya göre salon toplantılarında rahat rahat konuşulabilecek, yasal olarak yazılıp çizilebilecek bir konu değildi. Kürt sorunu "ancak eylemlerin konuştuğu bir alandır".[8] Aslında 1960'ların sonundaki politik ortam düşünüldüğünde Kıvılcımlı'nın bu konuda aşırı ihtiyatlı bir tutum sergilediği söylenebilir. Kürt sorunu, bu dönemde Kıvılcımlı'nın taktik politika alanının dışında kalmıştır. 12 Mart öncesinde İhtiyat Kuvvet'in basılmamış olması, solun genç kuşaklarının Kürt sorunu konusunda Kıvılcımlı'nın daha 1930'larda ifade ettiği doğruları el yordamıyla keşfetmesine yol açmıştır.

Kıvılcımlı ölümünden kısa süre önce kaleme aldığı günlük notlarında Kürt sorununa ilişkin temel yaklaşımını sürdürmektedir.[9] Kürt sorununa dair bir pratik siyasi yöneliş geliştirmemiş olsa da bu konudaki duyarlılığının onun genel tutumuna sinmiş olduğunu aşağıdaki örnekte görmek mümkündür. 1967 yılında kaleme alınan Uyarmak İçin Uyanmalı broşürünün giriş kısmında TİP programını eleştirirken "Türk işçisi" tabirinin kullanılmasını şovenizm olarak değerlendirir: *" 'Türkiye'de' nüfus kâğıdına rağmen kendisine 'Türk'ten başka ad veren yığınlar var. Programa göre öncü sınıf 'Türk*

[7] Kıvılcımlı, **Durum Yargılaması**, Derleniş Yayınları, İstanbul 1999, s. 124-129
[8] **A.g.e.**, s. 125
[9] Kıvılcımlı, **Yol Anıları**, s. 67

işçi sınıfı'dır. Bilerek mi bu şovenizme düşülüyor, bilmeyerek mi? Hepsi bir."[10]

* * *

Kıvılcımlı'nın mirası kuşkusuz onun kitaplarından ibaret değildir. Bütün devrimci önderler gibi değeri, düşünce ve davranışlarının bütününden kaynaklanmaktadır. 50 yıllık mücadele hayatı boyunca sürdürdüğü azmi, direngenliği, cesareti, inadı onun düşünsel-politik mirasının ayrılmaz bir parçasıdır. Henri Barbüs'ün ardından söylemiş olduğu sözü Kıvılcımlı'nın kendisi için söyleyecek olursak o, "parlak bir kitap değil, savaşçı bir hayattır".

Kıvılcımlı'nın tüm hayatına yön veren çabayı ve tüm yaşamına hâkim olan duyguyu iyi anlatan bir pasajı Legaliteyi İstismar broşüründen aktararak bitirelim:

> *"Burjuvazi bizi gizli yargılamak istedikçe, biz cezaevinden çıkışımızdan, yolda gelişimizden, mahkeme koridorlarından geçişimizden, mahkemenin ilk duruşma, son karar celselerinden, kapı altlarında bekleyişimizden, cezaevi içindeki yaşayışımızdan, özetle her yerden ve her şeyden yararlanarak, olanak bulursak yüksek sesle, bulamazsak fısıldayarak; ağzımızı dikerlerse kaşımızı gözümüzü oynatarak yüzümüzle; yüzümüze maske geçirirler, peçe takarlarsa, başımız, elimiz, kolumuz, ayağımızla; elimize kelepçe, boynumuza lâle, kolumuza zincir, ayağımıza pranga takarlarsa, duruşumuz, oturuşumuz, hatta giyinişimizle; öldürülürsek gebermemizle, gömülsek mezarımızla, yakılarak dumanımız havaya savrulsa heyulamızla, hatıramızla... her neyle olursa olsun, ajitasyonumuzu yapacağız! Burjuvazi bizi istediği kadar ezsin, sıksın, kapasın, biz bir delik bulup kızıl soluğumuzu halka duyuracağız!"*[11]

---

[10] Kıvılcımlı, **Uyarmak İçin Uyanmalı Uyanmak İçin Uyarmalı**, Derleniş Yayınları, Ankara 1980, s. 18

[11] Kıvılcımlı, "Legaliteyi İstismar", **Yol: Cilt 2**, Bibliotek Yay., İstanbul 1992, s. 486

Kilit Halka: Hikmet Kıvılcımlı

Mehmet Güneş

Doktor üzerine yazmak

Teori ve Politika Dergisinin (TP), Dr. Hikmet Kıvılcımlı üzerine bir yazı yazmamı istemesi, Doktorcu geçmişimizin önümüzde zorunlu bir görev olarak duran muhasebesini yapmanın vesilesi oldu. Zaten hemen tüm önemli sorunlar üzerine konuşurken ve yazarken sürekli Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya referans yapan biri olarak bu görevi daha fazla geciktiremezdim.

Dr. H. Kıvılcımlı hakkında yazılabileceklerin ucu bucağı yok. Ama yazan bunun ne kadar hakkını verebilir; orası belli değil. Doktor'da yok yok. Akla gelebilecek tüm konularda yığınla emek ve ürünleri var. Henüz tam bir Doktor külliyatı bile çıkarılmış değil.

Konuşurken ve yazarken Doktor'dan alıntı yapmak kolay ama onun üzerine yazmak gerçekten çok zor. Doktor ele almadık konu bırakmadığı gibi, ele aldığı her konunun da hakkını vermiştir. Konuyu teorik bir temele oturtarak, teori-pratik birliğini koparmadan, ayrıntıları ve olasılıklarıyla, gelecekle bağlantılarını kurarak ve günlük pratiğe ucunu dokundurarak yani Marksist yönteme uygun olarak ele al-

mıştır. Doktor üzerine yazmak Doktor'la az çok aşinalığı olan herkesin ayaklarını titretecek bir görevdir.

Doktor, görüşlerinin ve tezlerinin ötesinde çırılçıplak bir insandır. Uzun ömrünü nasıl titizlikle bir davaya adayabilmişse, aynı titizlikle yaşamını yüksek bir devrimci ahlak üzerine oturtmuştur. Nasılsa öyledir. Nasıl düşünüyorsa öyle yaşamıştır. Tevazusu en yüksek hasletidir. 1970 yılında tamamladığı "Devrim Zorlaması, Demokratik Zortlama" kitabının girişinde şunları yazıyor: "Görev başında ömür merdivenlerinin son basamaklarına geldik. Kimsenin kara yahut mavi yahut yeşil, ela gözü için yaşamadık. Kimseden proletarya doğruluğu ve yoldaşlığı dışında hiçbir şey istemedik. Kimsenin de bizden başka bir şey istemesine göz yummadık. Görev yapıyorduk, muhallebi değil".[1]

Toprağına sağlam basan dünyalı

Doktor, yazılarında sık sık bir işçi militanın, bir halk önderinin nasıl olması gerektiğini anlatırken sürekli bir "derviş" adanmışlığından söz eder. Bütün yaşamı buna örnektir Doktor'un. Türkiye'nin ilk komünist kuşağı içinde bu yönüyle ayrı bir yerdedir. Türkiye komünistlerinin ilk kuşağının hemen tümü üst sınıflardan gelmiştir. Bu bir kusur değildir. Ama yaşam ve politikada bu üst sınıf ve tabaka özellikleri ve alışkanlıkları devam ettirildiğinde çok ciddi bir kusura dönüşür. Doktor, bu kuşak içinde halkçı-emekçi karakterini koruyan tek örnektir. O bütün hayatını bir emekçi gibi yaşamıştır.

Dr. H. Kıvılcımlı büyük bir devrimci ve eylem adamıdır. Daha önemlisi devrimci teorinin sorunlarıyla evrensel düzeyde ilgilenen bir devrimcidir. Evrensel teoriye katkıları veya en azından bu konuda iddiaları olan bir devrimcidir. Ve devrimci mücadeleye zengin bir hazine bırakmıştır. Bu büyük birikimi politik mülahazalarla kıyısından, köşesinden sahiplenen veya eleştirenler olmuştur. Ama takipçileri de dahil Doktor'u gerçekten kavrayanlar bile çok azdır. Türkiye Devrimci Hareketi (TDH) ile Doktor arasında teorik alanda kapanması zor bir açı vardır. Devrimci hareket hem teorinin evrensel sorunlarında hem Türkiye özgülünde Doktor'un teorik birikiminin çok uzağındadır.

Dr. H. Kıvılcımlı Osmanlı döneminin çocuğudur. Bundan dolayı sorunlara Misak-ı Milli'ci daralmanın dışında yaklaşır. Türkiye 1923'ten sonra kendi geçmiş tarih ve kültür birikimiyle tüm bağlarını koparmayı esas almıştır. Bu kök-

---

[1] Dr. H. Kıvılcımlı, **Devrim Zorlaması Demokratik Zortlama**

lerden kopuş en zehirli etkisini aydınlar üzerinde göstermiştir. Buna komünizme yönelenler de dahildir. Doktor bu konuda da tektir. O bu toprakların geçmiş tüm birikiminin sürdürücüsüdür. Doktor'da Osmanlılık, İslamiyet, Türkiye'nin orijinallikleri bir süs değil, içselleşmiş doğal bir bilinç durumundadır. Bu sağlam köklere bastığından dolayı yerele daralmayan, evrensele uzanan bir bilinç ve davranış yeteneği kazanmıştır. Enternasyonalist bir dünyalı ama ayağı kendi köklerine sağlam basan bir dünyalıdır.

Doktor doğudan batıya bakar

Doktor, Batı kültürüne hakimdir ama Batı dışındaki tüm dünyanın birikimiyle iç içedir. Gelişkin bir Marksist bilinç birikimiyle İslamiyet'in ve tüm Doğu dünyasının kaynaklarına uzanmıştır. Olgunlaşmasını Doğu halklarının tarihsel ve kültürel birikimi üzerinden tamamlamıştır. Doktor'un belki de en başta gelen özelliği insanlığın tarih öncesine, ilkel toplum yönüne dönük yüzüdür. Bir dönemden sonra Doktor tüm dünyaya ve olaylara ilkel toplum döneminden bakar. Baktığı her olayda insanlığın bu uzun döneminin bilinmeyen ilkel sosyalizm kalıntılarını arar. Uzun araştırma ve gözlemlerden sonra olağanüstü yetkin ve zengin bir görüşler bütünlüğüne ulaşır. İnsanlığın toplumsallaşma sürecinin yepyeni bir kapısını aralar. Doktor, İslam ve Doğu dünyasının ve insanlığın tarih öncesinin en yetkin materyalist analizcisidir. Bu yanlarıyla Marksizm'in geliştirilmesinde önemli bir kaynaktır.

Doktor aramızdan ayrılalı 34 yıl oldu. Buna rağmen TDH'nin bugün pençesinde kıvrandığı tüm temel sorunları Doktor ele almış, incelemiş ve görüşler geliştirmiştir. Bunlar tarihsel kültürel geçmişimizdir ve kendi deyimiyle "Türkiye'nin orijinallikleridir." Doktor'un görüşlerinin gerçekliğe oturan doğru tezler olması veya Marksizm'e uygun olup olmamasından önce gelen bir şey var. Asıl önemli olan bu sorunların ele alınıp irdelenmesidir. Bunlar daha sonrasında TDH tarafından aynı ciddiyetle ele alınıp tartışılmamıştır. TDH'nin geneli açısından Doktor'un görüşleri yok sayılmıştır.

Çağdaş Yol Dergisi'nin yaptığı bir röportajda Ertuğrul Kürkçü, Doktor'un görüşleriyle ilgili kendi konumunu açıklarken aslında genel anlamda TDH'nin Doktor karşısındaki durumunu da anlatmış oluyor. Bu uzun paragrafı buraya aktarıyoruz:

"Kendim için çok net söyleyeyim, bütün her şey olup bittikten, af çıkıp da herkes gittikten sonra cezaevinde tek

başıma kaldığımda, karşıma şöyle bir mesele koydum: Doktor'un Tarih Tezi ile bir şekilde hesaplaşmam gerektiğini düşündüm. Ancak Tarih Tezi'ni önüme aldığımda onunla hesaplaşabilmek için sadece toplum bilimleri değil, aynı zamanda doğa bilimleri alanında da, sadece tarih değil aynı zamanda felsefe ve nihayet genel teori alanında değil Türkiye'nin toplumsal yapısına ilişkin pratik veriler alanında da o kadar çok fırın ekmek yemem gerekiyordu ki ben bu işi çok sonraya bırakmak zorunda kaldım. Velev ki; Doktor'un orada söylediği her şey teorik olarak yanlış dahi olsaydı o teorik düzeyden Doktor'la tartışmak benim için son derece güçtü. Doktor için bütün muhatapları bakımından bu aynıydı. O yüzden hep tek başına teori yapmak gibi bir durumla baş başa kaldı. Belki, böyle bir tartışma düzeyi tutturabilseydik birbirimizden yeni bir şeyler öğrenebilirdik. Ama işler hiç öyle gitmedi."[2]

Doktor'un görüşlerine yeniden yönelmenin Doktor'a kazandıracağı bir şey yok. Ama bu, kriz ve çöküş içindeki devrimci harekete çok şey kazandıracaktır. Devrimci hareket Doktor'un üzerinden atlayamaz. Bu yaşamın gerçeklerine olduğu gibi bilimin gerçeklerine de terstir. Bilim daha önce geleni yok sayarak gelişemez. Devrimci hareket Doktor'u kabul etmek için değil reddetmek için bile yeterli çabayı gösterebilseydi, teorik birikim olarak bugünkünden çok ileri bir yerde dururdu. Bu çok açık bir gerçektir. Bir tek program sorunu bile söylediğimizin inkar edilemez kanıtıdır. Birçok siyasal örgüt program sorununa çok büyük önem verir. Bugün Sosyalist Devrim diyenler hariç TDH'nin geniş kesimi Demokratik Halk Devrimi'ni (DHT) savunuyor. Bütün DHD programları Doktor'un 1970'lerde tekrar güncelleştirdiği demokratik devrim perspektifine yakın dönemde varabilmiştir. 30-35 yıl boyunca sürekli program sorunları tartışılmış, kafa göz yarılmış, uzun yıllar çok geri ve çarpık, Türkiye'yle ilgisiz taklit metinler program olarak kabul edilmiştir. Bir 30 yıl boşa kaybedilerek 1970'lerde zaten var olan noktaya gelinmiştir.

Mümin ve put kırıcı

Kendinden önceyi yok saymaya Doktor çok hiddetlenir ve çok sert eleştirilerde bulunur. Bu tavırlara "olağanüstü eşekçe küçümseyişler" der. Çok doğru olarak bu tavırların kendi önüne çukur kazmak olduğunu söyler. Marksizm'in gelişimi-

[2] Ertuğrul Kürkçü, "Söyleşi", **Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Devrimci Hareketin Genel Otokritiği,** Alaz Yay., s. 154

nin esası da böyledir. Marx, kendisinden önce söylenmiş hiçbir şeyi atlamaz, onlarla hesaplaşarak aşmayı esas alır. Kendi düşüncesinin temelini oluşturan kavramların büyük çoğunluğunun (emek-sermaye, sınıf mücadelesi, artı-değer, proletarya diktatörlüğü dahil) kendisine ait olmadığını açıklar. "Bu keşifleri yapmış olmak onuru bana ait değildir" der. Ve kendisine ait olanları ekler.

Doktor yaşamı boyunca "proletarya doğruluğu ve yoldaşlığı"nı her alanda uygulamıştır. Devrimci bilincinin ve vicdanının üzerinde devrimci eleştiriden azade hiçbir put, Allah, kral, Marx, Lenin tanımamıştır. Yer yer Marx, Engels, Lenin ve öğretileri Marksizm-Leninizm için bir mümin inancına yaklaşan övgüler ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Ancak bunun tersi yaklaşımları da gösterebilmiştir. Açıkça, "Marx, Engels, Lenin de olsalar etten kemikten insanlardır. Doğaüstü hiçbir özellikleri yoktur. Bundan dolayı yanılgıların insanlarıdır" der. Marx-Engels-Lenin'e yakıştırılan yanılmazlığı yerden yere vurur. "Marx-Engels-Lenin çokça yanılmışlardır ve kendi yanılgılarıyla hesaplaşmayı bilmişlerdir". Doktor'a göre mükemmel insan yoktur. "Mükemmel insan ölmüş insandır" sözü kendisine aittir.

Doktor'un öğretiye bağlılığı ona hakimiyetinden, onu hazmetmesinden ileri gelir. Bu konuda çok rahat davranır. Öğretinin direkt kendisiyle ilgili konuşma ve yazılarında ortadoksça bağlılık gösterir. Bunun dışında politikanın alanında çok rahat kalem oynatır. Doktor'da öğretinin temel öğelerine yönelik eksiklik, sınırlılık, darlık anlamında bir eleştiri göremeyiz. Buna rağmen öğretiyi hep zorlamıştır. Birçok alanda sınırlara vardığında orada büyük bir özgüvenle kendi görüşlerini öğretinin devamı veya parçası gibi öne sürmüştür. Önemli yanı sınırları zorlamasıdır.

Teoriye dönmek Doktora dönmek

Doktor üzerine giderek artan bir ilgi olsa da, ortadaki ürünleriyle kıyaslandığında eleştiri, analiz anlamında yazılanlar "devede kulak"tır. Bu bir yanıyla TDH'nin teoriyle ilişkisini de göstermektedir. Doktor H. Kıvılcımlı'nın takipçileri dışında üzerinde en çok duran Teori ve Politika'dır. TP eleştirileriyle birlikte Dr. H. Kıvılcımlı'yı Türkiye'de Marksist teorinin ilk halkası olarak ele almaktadır. "Hikmet Kıvılcımlı'nın eseri, Türkiye'de Marksizm'in teorik özgülleşmesinin ön-tarihini

oluşturmasının; İbrahim Kaypakkaya'nın eseri, Marksizm'in politik varlık kazanmasının başlangıç momentleridir."[3]

TP'nin Doktor'la ilgilenmesi tesadüf değil. Kim ne derse desin; dönem, çubuğun teoriden yana bükülmesini zorunlu kılıyor. TP bunu yapıyor, üstelik de oldukça cesur bir adımla. Direkt "Marksist teori krizdedir" diyor. Söylediklerinin altını doldurmak için on yıldır yayın yapıyor. Bu kışkırtıcı çıkışa rağmen söyledikleri üzerine neredeyse çıt çıkmıyor.

TP, yukarıdaki tespitleri yaptıktan sonra belirli aralıklarla iki ciddi Doktor eleştirisi yayınladı. Birincisinde direkt Doktor'un görüşleri ve tezleri esas alındı; ikincisinde Doktor'un mirası üzerinden yürüyen Çağdaş Yol Dergisi üzerinden yine Doktor'un tezleri ve politik yönelimleri eleştirildi. Yazıların ikisi de kendisi bir dönem Doktor'un görüşlerini benimseyen Ali Osman Alayoğlu'na ait. Ali O. Alayoğlu benim Doktor üzerine gördüğüm en kapsamlı eleştiriyi getiriyor. Ciddi olarak Doktor'u etüt ederek, onun tezlerini ve temel politik yaklaşımlarını kendi Marksist anlayışının süzgecinden geçiriyor. Eleştiri birçok konuda Doktor'un hakkını veriyor ama esas olarak Doktor'un işini bitiriyor. Politikada reformcu; Tezlerinde Marksizm-dışı olarak mahkum ediyor. Yine de ciddi bir iş yapıyor. Doktor'un üzerindeki sususun perdesini aralıyor. Ancak bu iki tespitten sonra TP, Melik Kara'nın yukarıya aldığım Doktor'a dönük belirlemelerini koruyor mu, korumuyor mu bilinmiyor. Hem reformist kampta hem anti-Marksist. Türkiye Marksizmi'nin ön-tarihi çok çürük duruyor.

Burada geçerken A. O. Alayoğlu'nun kullandığı "pro-sovyet" kelimesi üzerinde durmak gerekiyor. Pro-sovyet daha çok Avrupa'daki geniş sıradan solcuların kullandığı bir deyimdir. Ama bu kavramın asıl sahibi CIA'dır. TP'nin bu CIA deyimini kullanması hiç hoş olmadığı gibi titizliğine de ters düşüyor. Benim de içinde olduğum gelenek hiç kullanmasa da geçmişte birbirimize karşı kullandığımız "sosyal faşist", "Maocu faşist" kavramları yanlışlığı, saçmalığı bir yana, pro-sovyet deyiminden farklı olarak bizden, yani içeriden belirlemelerdir.

Pro-sovyet tanımı bir yana klasik Sovyetçi kampın içine de zor sığar Doktor. Doktor net ve açık olarak Sovyetçi kampta yer alır. Sovyetler Birliği'ni direkt eleştiren yazılarını

---

[3] Melik Kara, "Devrimcilerin Marksizmi", **Teori ve Politika 12**, Güz 198, s.13

hatırlamıyoruz. Ömrünün sonuna kadar Ekim Devrimi'ni ve Sovyetler Birliği'ni savunmuştur. Sovyetler için söyledikleri Stalin eleştirileriyle sınırlıdır. Ama yine de Mao, Çin ve Kültür Devrimi üzeri yazdıkları çok önemlidir. Klasik okullara göre böylesine özgür bir tavır Kıvılcımlı'ya hastır. Doktor'un Sovyetler Birliği'ni eleştirmemesini büyük bir kusur olarak görmek eleştiricinin konumu açısından problemlidir. Teori ve Politika'nın "Marksizm'in Alanı" tarifi ve "okullu Marksizmler" üzerine söyledikleri önemlidir. Ancak Alayoğlu burada "bitti" dedikleri "okullu" Marksizmlerden birinin yanında durarak tavır alıyor.

İki Kıvılcımlı mı?

Ali O. Alayoğlu "Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi ve Politik Sonuçları" adlı eleştirisinin[4] giriş bölümünün sonunda iki Kıvılcımlı ayrımı yapıyor; Yol 1-2 ve TKP döneminin Kıvılcımlısıyla Tarih Tezi kaynaklı 1960 sonrası politik duruşundan "partisiz" Kıvılcımlı olarak ayırıyor ve şu altı çizili tespiti yapıyor: "Kıvılcımlı özgün olmaya çalışmadığı, Bolşevik III. Enternasyonalci dönemlerinde özgün sonuçlara ulaşmıştır. Özgün olmaya çalıştığı dönemler ise hem teorik hem de politik açıdan başarılı olamayan, özellikle politik açıdan –tüm kişisel tarihine rağmen– devrimci olmayan bir pratik doğurmuştur."[5] Bu uzun cümledeki fikrin izahı oldukça etkili ve ilk bakışta okuyanı kavrıyor. Ancak acaba ne anlatabiliyor? İki varsayım da Kıvılcımlı'yla ilgisiz. "Özgün olmaya çalışmak-çalışmamak." Ne demek istiyor? Kıvılcımlı İslamiyet'i, Osmanlı'yı araştırmaya başlarken özgün olmaya mı çalışıyor? "İki Kıvılcımlı" gibi, bu iki varsayım da yazara ait. Kıvılcımlı'nın bu taraklarda hiç bezi yok. Yol 1-2'de klasik Bolşevik çizgidedir. "Özgün" Türkiye gerçeklerine dönük araştırmaları ise daha sonraki dönemdir.

Ali O. Alayoğlu daha sonra Tarih Tezi'nin üzerinde duruyor. Kıvılcımlı'nın çok önemli bir tezini özetliyor: "Kıvılcımlı, Marx'ın kapitalizmin yüzündeki perdeyi kaldırdığını ve dogmatik olmayan Marksistlerin de kapitalizm öncesi toplumsal formasyonların peçesini kaldırmak gibi bir görevinin

---

[4] Ali Osman Alayoğlu, "Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi ve Politik Sonuçları", **Teori ve Politika 12**, Güz 1998

[5] **A.g.e.**, s. 46

olduğunu, çünkü Marx'ın buna ömrünün yetmediğini söyleyerek işe koyulur. Ortaya Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi çıkar."[6]

Bu önemli tespit konusunda bir tavır belirlemeden Tarih Tezi'nde Kıvılcımlı'nın kullandığı kavramları sıralıyor: "'Sosyal devrim', 'tarihsel devrim', 'barbar, tefeci-bezirgan sermaye', 'üretici güçler (teknik, coğrafya, tarih, insan), 'rönesans', 'barbar aşısı', 'iç dinamik-dış dinamik' hatta 'eşit, hür, yiğit' gibi kavramlar ve terimler üzerine oturur" diyerek bu kavramların Marx'ta olmadığını, olanları da Kıvılcımlı'nın farklı anlamda kullandığını söylüyor. Sonrasında kestirip atıyor. Tarih Tezi'nin Marksizmle ilişkisinin olmadığını baştan ilan ediyor.

Şöyle bir yöntem daha doğru olurdu: Kıvılcımlı'nın bütün ömrünü verdiği tezine temel teşkil eden bir önermesi var. Kapitalizm öncesi toplumsal formasyonların Marx-Engels tarafından incelenmediğini, ömürlerinin yetmediğini ve bu alanın eksik olduğunu söylüyor. Eğer bu doğru bir iddiaysa elbette bu dönemler yeni kavramlara ihtiyaç duyar. Yok, eğer bir boşluk iddiası saçmaysa her halükarda konuya buradan girmek gerekir. Yazar asıl sorunu atladığı için sonuçta, "Bu kavramlar Marx'ta yok veya olanları da Kıvılcımlı farklı anlamda kullanıyor" demekten öteye bir şey söylemeden, tezin Marksizm dışılığı sonucuna varıyor.

"Kıvılcımlı Marksizm'de boş bırakılan bir alana giriyor" deniliyor ama Marx'ın kavramlarını (olmayan) kullanmadığı için eleştiriliyor. Her bakımdan sorunlu bir yaklaşım. Ya, "Bu kavramlar Marx'ta vardır ve bu haliyle yeterlidir, gerisi abeste iştigaldir" ya da "Marx'ta bu kavramlar yoktur, bu kavramlara gerek de yoktur" demesi gerekiyor. Bunlarla ilgili bir şey söylemeden "bu kavramlarla oluşturulan Tez'in Marksizm'e ters olduğuna inanmamızı istiyor. "Marksizm'de olmayan hakikat değildir" veya "Marx'ta yoksa gerçekten de yok" demek dışında ne diyor? Bu tür yaklaşımlara en hak eden cevabı Kıvılcımlı veriyor: "Marksizm'e inanmış, Batılı sol düşünürler vardı. Sömürgeler dünyasındaki sırrını aramaya koyuldular. Marksizm metinlerinde üzerine oturtulmuş bir işaret bulunup bulunmadığına eğildiler. Samimiydiler. Müslüman kişiler, uçağı ve radyoyu Kuran ayetlerinde daha önce belirtilmiş görmüyorlar mıydı? Kimi Marksistler de o

[6] **A.g.e.**, s. 47

saf iyimser düşünüş ile Marx'ın dışında hakikat bulunamayacağına inanmışlardı."[7]

Daha sonra Kıvılcımlı'nın Marksizm'deki en karmaşık klasik "üretici güçler" kavramını genişleterek yeniden tarif ettiği, bundan dolayı en tartışmalı ve bütün Kıvılcımlı eleştirilerinde baş yeri alan "üretici güçler" (teknik, coğrafya, tarih, insan) görüşünün eleştirisine giriyor. Alayoğlu bu konuda klasik Marksist bakıştan öteye Teori ve Politika'nın Marksizm'de kendilerince öne çıkardıkları vurgulu haliyle Doktor'un kavramlarına bakıyor. Burada da Marksizm'e ters ama TP'nin Marksizm anlayışına daha ters "idealist" bir Kıvılcımlı buluyor. Uzun alıntılarla ve izahatlarla Kıvılcımlı'nın, tarihi, bazen "son kerte" diyerek determinizmin, daha çok açıkça üstyapının belirlediğini savunduğunu ileri sürüyor.

Kıvılcımlı'da ekonomi veya altyapı ve determinizme ilişkin net tespitler vardır. Daha öteye Kıvılcımlı'nın bütün mantığına bu bilimsel yan sinmiştir. Tersi belirlemeler Marx'ta hele Engels'te Kıvılcımlı'dan az değildir. Marx-Engels'in benzeri tespitlerini TP sayfalarında sıkça bulmak mümkün.

Kalıpları zorlayan Kıvılcımlı

Burada girişte genel olarak dokunulan bazı tespitlerin tekrarını göze alarak Kıvılcımlı'nın Marksizm'in bilimsel önermelerine yaklaşımını biraz genişleterek anlamaya çalışmak zorunlu oluyor. Marksizm'in kurucularında kapitalist Batı dışında Doğu dünyasıyla ilgili somut tespitler anlamında çok şey olmadığı biliniyor. Rus obşina'sı gibi, Hindistan üzerine "tarihsiz halklar" gibi geçerken söyledikleri dışında. Asyatik toplumlar üzerine oldukça kapsamlı şeyler söylüyorlar ama bunlar da parlak gözlemler dışında somut nesnel tespitlere varamıyor. Doğu toplumları üzerine en can alıcı tespiti Marx, Engels'e yazdığı bir mektupta yapıyor: "Barnier haklı olarak, Doğu'nun –Türkiye, İran, Hindistan'dan söz ediyor– bütün olgularının anahtarının özel toprak mülkiyetinin olmamasında olduğunu buluyor. İşte gerçek anahtar bu, Doğu cennetinin gerçek anahtarı bu."[8]

Engels'in verdiği yanıt çok daha ilginç: "Toprak mülkiyetinin yokluğu, gerçekten de bütün Doğu'nun anahtarıdır.

---

[7] Kıvılcımlı, **Toplum Biçimlerinin Gelişimi**, s. 15

[8] "Marx'tan Engels'e mektup" (2 Haziran 1853), Marx-Engels, **Din Üzerine**, Sol Yayınları, s. 123

Ama Doğulular'ın toprak mülkiyetine, feodal toprak mülkiyetine bile geçememesinin kökeni nedir?"[9] Kıvılcımlı bu anahtarı alarak Doğu'nun kapısını aralamaya girişir. Açtığı bu kapıdan yepyeni bir dünyaya girer. Şurası çok önemli değil veya başka bir düzlemde önemlidir: Kıvılcımlı'nın tespit edip girdiği bu boşlukta veya yeni dünya ile ilgili söylediklerinin tümü yanlış bile olsa o buzu kırmış ve yeni bir kapı açmıştır.

Kıvılcımlı kapıyı açmakla kalmıyor, bütün ömrünü bu kapıdan girdiği dünyayı anlamaya, açıklamaya hasrediyor. Marx'ın izinden gidiyor. Felsefe, bilim, tarih, kültür, siyaset vb. Doğu için daha önce söylenmiş tüm birikimi inceliyor. Dinlere, İslamiyet'e, buradan çok daha uzaklara uzanarak daha önce söylenmemiş ve el atılmamış geniş bir alanda büyük bir hazine biriktiriyor. Bu yeni dünyaya ilişkin bildiği tarihsel maddecilik yöntemiyle sorular sorup cevaplar üretiyor.

Kıvılcımlı'nın cevapları bir yana soruları kallavi sorulardır. Yalnız bu soruları sormak için bile Marksizm'e, Marksizm'in bilimsel temellerine güçlü biçimde hakim olmak gerekir. Ali O. Alayoğlu'nun bizzat Doktor'un söylediklerinden kalkarak vardığı sonuçların tam tersi sonuçları verir: Marksist determinizme hakim ve bağlı bir Kıvılcımlı. Herhangi bir konuda yazdığı bir eserin herhangi bir sayfasında benzeri soruları bulmak mümkün.

Hemen Ali O. Alayoğlu'nun da kaynak olarak kullandığı "Tarih Tezi" üst başlıklı "Tarih Devrim Sosyalizm" eserinin girişinden bir paragraf alarak irdeleyelim. Araştırmasının konusunu anlatıyor Kıvılcımlı: "Araştırmamızın konusu budur: Medeniyetlerin kuruluş ve yıkılış yasaları!." Aynı önsözden devam edersek: "Geri ülke tarihleri, neden Batı ve Ortaçağ tarihinden başkadır? Neden Uzakdoğu'da Japonya 30 yılda ultra modern bir kapitalizme ulaştığı halde Türkiye'nin aralarında olduğu ülkeler 300 yıldır yerinde sayıyor? Japonya, nasıl Batı emperyalizmiyle at başı giderken, aynı Uzakdoğu'nun Çinhindi ülkeleri aynı sosyal yapılarına rağmen sömürgeleşmişlerdir? vb. vb."[10]

Daha sonra Japonya üzerine ayrı bir kitap çıkarır. Japonya üzerine söylediklerine katılmayabilir, Marksist kalıplara ters diyebiliriz. Doktor Japonya'da kapitalizmin gelişmesiyle ilgili tüm varsayımları alır tek tek çürütür. "Bu söyledik-

---

[9] "Engels'ten Marx'a..." (6 Haziran 1853), **a.g.e.,** s. 123
[10] Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, s. 12

lerimiz aynen tüm Uzakdoğu ülkeleri için geçerlidir, neden onlar değil Japonya?" diye sorar ve kendi özgün kavramları ve sistematiğiyle cevap verir.

Kıvılcımlı ne kadar Marksist'tir veya Marksizm dışıdır veya Ali O. Alayoğlu'nun dediği gibi "çifte ontolojist" veya "öz"cüdür. Kıvılcımlı'nın Marksizm'in doğuşu ve bizzat Marx-Engels üzerine söyledikleri çok önemli ve anlamlıdır. Marx-Engels'e mümin tavrına yakın bağlılığına yukarıda işaret etmiştik. Eserlerine ve öğretilerine olağanüstü hayranlığını da kendisi sık sık belirtir. Ama aynı yerde onların doğdukları ortamın yarattığı kişilikler olduğunu, daha öteye Marksizm'in onların eseri olmadığını, Marx-Engels doğmasaydı da birilerinin üç yıl önce-beş yıl sonra aynı sonuçlara varabileceğini basit bir dille anlatır. Marksizm'in "onların kahin kafalarından çıkmadığı"nı, toplumsal gelişmenin zaten bu aşamaya geldiğini belirtir. Bu mudur tarihin "öz"le açıklanması?

Kıvılcımlı'nın yukarıdaki tarzı bütün araştırmalarına sinmiştir. Ama rahat ve kendinden emin yazarken, fazla esnek bir tarzda eleştirilecek şeyleri de sık sık tekrar eder. Politika alanında daha karmaşık bir Kıvılcımlı buluruz. Ama aynı yetkin Marksist analizleri politika üzerinde yazdıklarında fazlasıyla buluruz. Hatta propagandist sözlerinde bu durum daha bir yüksek düzeydedir. Meşhur Eyüp Sultan konuşmasında Kuran üzerinden artı-değer ve sömürüyü anlatması nefistir.

Son bir değerlendirmesini TP'nin da çok katılacağı bir yerden verelim: "Devrim; ne bir kişinin, ne bir veya birçok partinin, ne bir zümre tabaka veya tek sosyal sınıfın dileği ile olmuş, olacak şey değildir. Önceden ölçülüp tartılmaz; yıla, güne, saate vurulmaz, kimsenin elinde değildir. Geldi mi onu hiçbir güç engelleyemez..."[11]

Kıvılcımlı öğretiye kalıpçı denilecek kadar bağlıdır ama o hiçbir kalıba, formüle sığmaz. Allah kelamı da olsa kalıp ve formül kırıcıdır. Kıvılcımlı'nın düz takipçiden öte yanı önemlidir. Diğerlerinden her dönem çokça vardır. Kıvılcımlı'yı Kıvılcımlı yapan yan burasıdır. Öğretiyle ilişkisi de böyledir. Bağlı ama aşan, zorlayan. Öğretinin söylemediği noktada durmaz, yöntemini esas alarak zorlar ve kapalı uçları açar, yeni kavramlar ve bunların sistemleşmiş açılımını sunar. Tarih Tezi'ne bir de böyle bakmak anlamlıdır.

---

[11] Kıvılcımlı, **Halk Savaşının Planları**, s. 253

Marksizmin sınırlarını zorlamak

Alayoğlu daha sonra Doktor'un üretici güçler (teknik, coğrafya, tarih, insan) olarak saydığı dört öğeyi tek tek ele alarak irdeliyor. Coğrafya üretici güç tanımının Marksizm'in altyapı tanımı içinde bulunmadığını ileri sürüyor: "Coğrafya, tarihin var olabilmesi için bir koşuldur, yoksa tarihin bir boyutu değildir. Tarih biliminin bilgi nesneleri arasında coğrafya diye bir şey yoktur" diyor. Burada da işler karışıyor. Coğrafyanın "boyut" veya "koşul" olmasından önce toprakla ilişkisi kavranmalıdır. Toprak hem üretici güçlerin içindedir, hem de toprağın belli dönemler belirleyici olduğu Marx'ta da vardır. Dolayısıyla kapitalizmden geriye doğru gittikçe toprağın üretici güçler içindeki önemi de belirleyiciliği de artıyor.

Alayoğlu, "Kıvılcımlı için mesela, ilkel toplumda coğrafya kapitalizme göre daha önemlidir" diyor ve devamında, "Yani kapitalizmde belirleyenin teknik olduğu ortadadır ama bir başka zamanda bir başka üretici güç daha etkili olabilmiştir" diyor. Zaten böyle değil mi? Ancak Alayoğlu'nun cümlesi bitmiyor "ve" ekiyle "Gelecekte de olabilir" diyor. Daha doğrusu bunu Doktor'a söyletiyor. Doktor, bu dört üretici gücün her dönem topluca etkide bulunduklarını ama dönemlere göre birinin veya diğerinin daha etkili olduğunu söylüyor. Alayoğlu, "Ve gelecekte de olabilir" derken Doktor'un tutarsızlığını göstermek istiyor. Doktor gelecek bir yana kapitalizmle birlikte tekniğin (üretim araçları anlamında) belirleyici olduğunu net olarak ortaya koyuyor.

Alayoğlu'nun eleştirisinde sorunlu yerlerden biri Demir Küçükaydın'dan yaptığı alıntıyla ilgili söyledikleridir: "Kıvılcımlı'nın takipçilerinden Demir Küçükaydın, 'Tarih tezi, antik tarih boyunca tarihsel sürecin motorunun teknik değil (çünkü binlerce yıl pek az gelişmiştir) insan olduğu önermesine dayanır. Tarih tezi doğrusal gelişimci anlayışlara ölüm darbesi vurur' diyerek doğrusal bir şekilde ilerlemeyen (siz, determinizmden kurtulmuş olan diye anlayın) 'özgür' toplumsal gelişimi büyük bir zevkle benimsedi." Demir Küçükaydın'ın Kıvılcımlı'yı nasıl yorumlayıp yorumlamadığı ayrı ama Alayoğlu'nun aydınlanmacılığın temel tezi olan tarihsel ilerlemeciliği nasıl yorumladığı önemli. Alayoğlu tarihin doğrusal bir çizgi izlediğine mi inanıyor? Bu alıntıdan, özellikle "doğrusal bir şekilde ilerlemeyen (siz determinizmden kurtulmuş olan diye anlayın)" mantığına nasıl varıyor? Biz de kendisine soralım: niye öyle anlayalım?

Barbarlar ya da silahlı halk

Burada Kıvılcımlı insan derken veya onun barbar dediği, Alayoğlu'nun "insan" olarak anladığı ve eleştirdiği uzun karmakarışık pasajları geçerek konuyu sadeleştirmek ama özünü karartmadan yapmak gerekiyor. Alayoğlu, Kıvılcımlı'dan alıntılar yaparak "belirleyen barbarlardır" diyor. "Barbarlar ise 'iyinin eşit, hür insanın ifadesi oldukları için belirleyici olanın 'ahlak' olduğunu rahatlıkla" söylüyor. Devamla Kıvılcımlı'nın tarihte barbarlığın veya "barbar aşısı"nın her şeyi belirleyen, "Fransa'da kapitalizm İngiltere'de kapitalizme ilk geçiş... Nihayet modern sosyalizm ve Rusya'da sosyalizmin kuruluşunda" kısaca tarihte "iyi" olan her şeyi barbarlarla izah ettiğini uzun uzun anlatıyor ve "ahlaki" belirleyiciliği kıyasıya eleştiriyor.

Kıvılcımlı'da barbarlığa hayranlık derecesinde övgü olduğu ve onun, tarih öncesinden günümüze bütün tarihsel olaylara ve Türkiye'ye, barbarlığın izleriyle baktığı doğrudur. D. Küçükaydın'ın bir yerde dediği gibi, "Doktor baktığı her olayda ve olguda ilkel sosyalizm (barbarlık) görür"; ama Ali O. Alayoğlu'nun gördüğü biçimde değil, kendi sistematiği içinde.

Marx-Engels'te ilkel toplum övgüsü Kıvılcımlı'dan az değildir. İlkel toplumu ve insanını coşkulu bir sahipleniş vardır. Engels'in "Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni"nde bu vurgular çok açıktır. Doktor üretici güçlere katkı olarak koyduğu "kolektif aksiyon, gelenek-görenek" ile tarihteki tüm gelişmelere bu ilkel toplumdan gelen etkilerle bakar. Kıvılcımlı'nın tüm bu konularla ilgili temel tezinin kıvrımları arasında iki önemli bütünsel önerme vardır: 1) Eşitsiz gelişim yasası, 2) Tarihte gerinin ileriliği yasası. İngiltere'de kapitalizmin neden ilk geliştiğini olduğu gibi Osmanlı'nın yükseliş ve çöküşünü de aynı yasaların etkisiyle açıklar. Her iki yasa da Marx-Engels'e olduğu gibi Lenin'e de hiç yabancı değildir. Tersine bu iki yasa düz bir ilerlemeci tarih anlayışından çok daha bilimsel ve Marksizm'le uyumludur.

Kıvılcımlı'nın ne demek istediğine hemen hiç aldırmayan Alayoğlu kendi mantık kurgusuyla devam eder: "Kıvılcımlı için sosyal devrimlerin oluşum nedenleri, tarihsel devrim olanağının kalmamasıdır. Yani barbarlar kalmadığı için sosyal devrim olmaktadır." Bu sonuca ulaşacak ve bu mantığı kurduracak, bir yerde bir alıntı Kıvılcımlı'da bulunabilir, Alayoğlu da bulmuş. Ama el insaf denir. Kıvılcımlı "Devrim Nedir?" diye kitap yazmıştır. Daha öteye, proletarya vurgu-

sunu her şeyin başına alıp klasik Bolşevik devrimi üzerine yığınla yazısı vardır. Kaldı ki Alayoğlu'nun alıntılayıp yukarıdaki sonucu çıkardığı yerde Doktor bambaşka şeyler anlatır. Sosyal devrimlerin, tarihsel devrim olanağı kalmadığı için değil, kapitalizm ve proletaryanın gelişmesiyle toplumların kendi iç dinamikleriyle devrim koşullarının olgunlaşmasını belirtir.

Alayoğlu devam eder: "Aslında, barbarların kalmadığı bu yüzden sosyal devrimlere geçildiği pek doğru değildir... Barbarlar ordu, aleviler, az gelişmiş ülke işçileri veya bir başka zamanda bir başka güç olabilir... Sivil toplumcu yaklaşımlarla ne kadar uyuşuyor" diye yazar. Öyleyse öyledir; ne diyelim. Gerçi Kıvılcımlı devrim dediği her yerde sınıf der.

Peki, Kıvılcımlı barbar derken gerçekte ne der? Birinci sonucu; ilkel toplumun komünal davranış özelliğidir. İkinci sonucu toplumsal düzeyle ilgilidir. Barbar hür, yiğit, dürüst olduğu için eyleme geçmez, ilkel komünal toplumun doğal insanı olduğu için eyleme geçer. Hürlük, yiğitlik, dürüstlük onun doğal halidir. Ama hürlük, yiğitlik, dürüstlük vb. silahlı halk olmak demektir. Silahlı halka kim, hangi güç, kulluğu dayatabilir? Kıvılcımlı'nın barbarlar derken, ilkel sosyalizm derken ve bunlara devrimci roller biçerken her yerde gördüğü özgür silahlı halk kitleleridir. Ama buradan da üstyapıya belirleyicilik verdiği eleştirisinden kurtulmuş olmaz. Burada devreye "ihtiyat kuvvet" veya "vurucu güç" kavramları girer. Silahlı halk her yerde her zaman silahlanmış hazır kitleler değildir. Bazı olaylarda tam böyledir. Günümüzde "kolektif aksiyon" gösterme, haksızlığa direnme, hemen örgütlenip silahlanma geleneğidir.

Vurucu güç

Alayoğlu, daha sonra Kıvılcımlı'nın tefeci-bezirgan tanımının Marx'ta olmadığını karşılaştırmalı olarak açıklamaya girişir ve "Marx'la Kıvılcımlı'nın uyuşması mümkün değildir" der. Marx'ın servet ve sermaye üzerine yaptığı ayrımları açıklar. Kıvılcımlı'nın "tefeci-bezirgan sermaye" dediğini iddia eder. Kıvılcımlı tefeci-bezirgan terimini Alayoğlu'nun anladığı anlamda "sermaye" olarak kullanmaz. Kıvılcımlı'da "tefeci-bezirgan sermaye" biçiminde kullanımlar bulunsa bile genel olarak "tefeci-bezirgan sınıflar" olarak kullanır. Kıvılcımlı konunun abc'si olan servet-sermaye ayrımını veya kapitalizm öncesi para birikimlerine sermaye denmeyeceğinden habersiz değildir. Alayoğlu'nun Marx'tan alıntılarla anlatmak

istediği ile Doktor'un üzerinde durduğu sorunlar ayrı sorunlardır.

"Doktor'un Tarih Tezi'nin politik sonuçları 'vurucu güç' terimiyle özetlenebilir" diyen Alayoğlu, buradan "sınıfsız alan" tanımına vardığını ileri sürer. Burada da sorun var. Doktor, "Şu gök kubbenin altında sınıflar dışında, onlardan bağımsız hiçbir hareket olamaz" diyen biridir. Doktor'un bahsettiği çok daha karmaşık, son derece özgül olaylardır. Medeniyete geç giren toplumlarda eski komün toplumunun kardeşlik ilişkilerinin toplumun belirli kesimlerinde gelenek olarak yaşamaya devam ettiğini söyler. Daha doğrusu uzun araştırmaları sonucu yukarıda da belirttiğimiz gibi bu özelliklerin (barbar) izlerine rastlar ve bu izlerin kapitalizm öncesinde çok etkili sonuçlarını görür. Bütün çabası bunları anlamak, çözmek ve sonuçlar çıkarmak üzerinedir. Türkiye'de orduya özel bir rol vermez. Bunu Alayoğlu'nun söylediklerinden daha öteye şeylerin ordu üzerine Doktor'un kaleminden çıktığını bilerek söylüyorum. Tartışma başka bir düzlemdedir. "Vurucu güç" derken ve "vurucu güç"e devrim programında yer verdiğini bilerek söylüyorum.

Alayoğlu'nun ileriki sayfalarda anladığı düzlemden haklı olarak eleştirdiği birçok konuyu tek tek cevaplamaktansa sorunu burada nasıl ele almamız gerektiğinde anlaşmamız daha iyi bir yöntemdir. Doktor'un ordu üzerine söyledikleri yanlış veya abartılı bulunabilir. Yukarda da söylediğim gibi Doktor rahat yazan biridir. zaman zaman bir yerde sapma olarak yerden yere vurduğu bir tavrı Kıvılcımlı başka bir yerde kendisi söyleyebilmektedir. Kıvılcımlı bu konularda çok rahattır.

Kıvılcımlı gerçek bir devrimci olarak ordu konusunu çok ciddiye alır. Buradaki hassasiyetinin cuntacılıkla, Kemalistlikle, orduculukla uzak yakın ilişkisi yoktur. Devrim yapmak için orduyla uğraşır. Yukarıda söylediğim zaman zaman daha ileriye götürdüğü orduya ilişkin politik söylemleri dışında devrimci mücadelesinde Kıvılcımlı'nın orduyla da, subaylarla da hiçbir ilişkisi olmamıştır. Cuntaların cirit attığı, hemen tüm devrimci kesimlerin şu veya bu biçimde bir tarafından bu ilişkilerin içinde olduğu 12 Mart döneminde de Kıvılcımlı'nın cuntayla da cuntalarla da uzak yakın ilişkisi olmamıştır. Kıvılcımlı o dönemde kendi işine bakar. Derleniş der, parti der, işçi sınıfı der, başka bir şey demez.

Cuntaların veya ordunun Kıvılcımlı'nın siyasal ve örgütsel pratiğinde hiçbir yeri bir yana, izi bile yoktur. Kıvılcım-

Iı bu konuda Marksist hiçbir ilkeyi; eğmez, bükmez, dosdoğru bildiğimiz devrimin öncü partisini yaratmayı ve bunun politikalarını esas alır. Devrimci güçleri kıyasıya geri yanlarından eleştirir. Sol içi bütün tartışmalara müdahale eder, tartışmaları esas görevler üzerine çekmek için çırpınır. 12 Mart'a gelirken yaptıkları, yazdıkları, söyledikleri hemen her konuda ortamın çok ilerisindedir.

Kemalizm üzerine dersler

Kemalizm, devletçilik, ordu konularında kim istiyorsa 12 Mart öncesi dönemde Kıvılcımlı'nın orduyu "sınıflar üstü" gördüğünü ispat etsin. Biz tersini iddia ediyoruz. Kemalizm, devletçilik, ordu konusunda İbrahim Kaypakkaya dışında tüm kesimler teorik olarak da pratik politikada da yanlışlar ve hayaller içindedir. Hatta Kaypakkaya bile en sert tavırları almasına rağmen Çin ve Mao etkisiyle "milli burjuvazi" ile ittifaka proletarya hegemonyası koşuluyla açıktır. Doktor bunlara kapalı olmak bir yana Türkiye'de milli burjuvaziyi görenlere en sert ama en öğretici açıklamayı yapar.

"27 Mayıs ve Yön Hareketi'nin Eleştirisi" kitabında Doktor, Kemalizm'i ve 27 Mayıs'ı çok över. Burada politik olarak söylediklerinden çoğu zaman Kemalizm'in sınıf karakterini görmediği izlenimi edinilebilir. Bu yanlarına rağmen bu kitap bir politika şaheseridir. Abartmasız Marx'ın Fransa üzerine yazdığı üçlemeye benzer. O zamana kadar Türkiye'de Marksizm ve devrim üzerine öne sürülen tüm kavramları alır ayakları üstüne oturtur. Türkiye'nin tarihsel ve sınıfsal ilişkilerine derin hakimiyetiyle bütün sınıfsal ilişkileri masaya yatırır ve Marksist bakış açısıyla yerli yerine oturtur.

"Devrim Zorlaması Demokratik Zortlama"yı 1970 yılında yazar. Orada Milli Demokratik Devrim'ciliğin (MDD) program, strateji, taktik, örgüt vb. tüm teorisini Marksizm açısından yerden yere vurur. En çok eleştirdiği Türkiye'nin sınıfsal yapısına şaşı bakışı ve Kemalizm konusundaki kuyrukçuluğudur. MDD eleştirilerinden çıkarak Türkiye'de bugün sosyalist devrim diyenler dışındaki tüm devrim programlarından daha ileri "demokratik devrim" programını ortaya koyar.

Milli burjuvazi üzerine dersler

" 'Demokratik devrim' dünyanın her yerinde bilinen 'burjuva demokratik devrimi'dir. 'Burjuva' sözcüğü ile 'milli' sözcüğü arasında bilimcil sosyalizm bakımından hiçbir fark yoktur."

"20. yüzyılla demokratik devrimin mantıklı sonuca varması, ancak işçi sınıfının köylülüğü yedek güç olarak kazanması, başına illaki bir sözcük getirilmek istenilirse bu ne 'burjuva', ne 'milli' sözcükleri olamazdı... parola halk demokratik devrimi biçimine girmeliydi."[12]

"Asıl develeri at gibi kişnetecek olan kuruntu, 20. yüzyılda Kemalizm'in bir serbest rekabetçi 'burjuvazi yaratma çabası' olabileceğini akla getirmek olurdu. Egemen bir sınıf bütünlüğü olarak serbest rekabetçi milli burjuvazi egemenliği, çoktan 19. yüzyılla birlikte tarihe karışmıştır... Onu Allah'ı bile bir daha diriltemezdi."

Genelde Kıvılcımlı'nın Kemalizm karşısındaki tutumu problemlidir. Kemalizm'e önemli misyonlar biçen değerlendirmeler Doktor'da çokça bulunur. Alayoğlu da haklı olarak bu noktaları eleştirmektedir. Buna rağmen Kıvılcımlı, Kemalizm'i doğru kavrar. Burası böylesine çelişkilidir. Nitekim Alayoğlu Kıvılcımlı'ya rahatlıkla Kemalizm konusunda eleştiriler getirir ama somut olarak ortaya koymakta zorlanır. Birçok yerde Kemalist eğilimleri şu biçimde açıklar: "Mahir Çayan'ın Kemalizm'i küçük burjuva devrimcisi olarak anlayan görüşüyle paralel sonuçlar doğurur."[13] Bir başka yerde: "Bu anlayışın Mustafa Kemal ve arkadaşları da ordudan olduğuna göre, Kemalizm'e olumlu misyon biçtiği ve Kemalist olmayı hak ettiği söylenmelidir"[14]

Kıvılcımlı 1970 yılında MDD'yi şöyle eleştirir: "MDD'ciler Kemalist devrimin bir burjuva devrimi olduğunu kabul etmediler." MDD broşüründen şunları alır: "Kemalist Türkiye'yi gerçekleştiren devrim, küçük burjuva radikalizminin o dönemki anlayış sınırları içinde milli bağımsızlık ilkesine sıkı sıkıya bağlı bir devrimdi."[15] Doktor buradan devam eder: "Bu ne demektir? Kemalist devrim = küçük burjuva devrimi demektir. Bu her şeyden önce Birinci Kurtuluş Savaşı'nın sınıf karakterinde yanılmaktır. Gerçi küçük burjuvazi de bir burjuvadır ama asıl büyük burjuvazi ile taban tabana zıt bir sosyal kategoridir. Demokratik devrime genel olarak her iki küme de katılabilir. Mesele milli mücadeleye katılanlar değil, egemen ve güdücü olan sınıftır. O sınıf, Türkiye burjuvazisidir.

---

[12] Kıvılcımlı, **Devrim Zorlaması Demokratik Zortlama**, s. 362
[13] Alayoğlu, **Teori ve Politika 12**, s. 66
[14] **A.g.e.,** s. 66
[15] MDD Broşürü, s. 25'den aktaran: Dr. Kıvılcımlı, **Devrim Zorlaması Demokratik Zortlama**

"Birinci Milli Kurtuluş Savaşı'nda burjuvazinin egemenliğini inkar etmek tarih ötesi bir tezdir."[16] Başka birçok yerde böylesi net, kesin belirlemeler vardır. Alayoğlu en azından bunları görmek zorundadır. İlla yine Doktor'u Kemalist yapmakta kararlıysa bu görüşlerine karşıt ikna edici şeyler getirmeliydi. Şurası kesindir; teorik olarak Kıvılcımlı, Kemalizm'i Türkiye'de yerli yerine oturtan bir Marksist'tir.

Kemalizm konusu önemli olduğu için son bir nokta daha. Alayoğlu bir de Kıvılcımlı ardılları üzerinden Kıvılcımlı'nın Kemalistliğini tescil etmek ister: "Kıvılcımlı ardıllarında ne zaman Tarih Tezi'nin diliyle konuşmaya kalksalar Kemalist eğilimler ortaya çıkar" diyor. "Eğri oturup doğru konuşalım" diye bir söz var. Kıvılcımlı geleneğini takip edenler birçok bakımdan eleştirilebilir. Ama Kemalizm eleştirileri havada kalır. Söylediklerine meaz bulmakla titiz olan Alayoğlu burada da sadece "vardır" diyor. Kıvılcımlı geleneği Kemalizm'e solun genelinden farklı bir misyon biçmez. İşçici, Sovyetçi, reformcu eğilimler vb. eleştiriler olabilir. Aydınlanmacı etkiler de güçlüdür, ancak ordu kuyrukçuluğu yoktur. Teorik olarak Kıvılcımlı'nın ordu konusundaki tüm söylediklerini halen aynen savunanlar bile gidip subay aramazlar. "Körün değneği bellediği gibi" işçi sınıfını bellemişlerdir.

"Olan şeylerin adını koymak"

Buradan ordu konusuna tekrar girmek gerekiyor. Bu konuda da Alayoğlu anlamaktan çok eleştirmek için yaklaşıyor. Burada da bir tespitle devam edelim. Doktor ordu konusunda da politikada farklı, teorik olarak farklıdır. Politik, propagandist konuşma ve yazılarında Kıvılcımlı ordu konusunda herhangi bir devrimcinin dudağını uçuklatacak şeyler söyler. Alayoğlu bunları uzun uzun sergilemiş. Ancak yine iddia ediyoruz; Kıvılcımlı Marksist-Leninist teorik tahlillere sıra geldiğinde orduyu yerli yerine oturtur. Bu konuda en ufak yanılsama içinde değildir. Kavram olarak orduyu net biçimde egemenlerin baskı aygıtı olarak koyar. Aslına bakılırsa propagandist, orducu konuşmalarında bile kurduğu cümlelerle, teşbihlerle, satır aralarında ordunun Marksist tahlilini dikkatli okuyucu gözden kaçırmaz. Egemenlerin baskı aygıtı olan orduyu alıp Türkiye ve benzeri ülkelerde önemli bir devrimci misyon biçerken bile bunu fark ettirir. "Vurucu güç" kavramını kullanır. Egemenlerin vurucu gücünü devrimin vurucu gücü haline getirmenin yollarını arar.

---

[16] Kıvılcımlı, **a.g.e.**

Vurucu güç için kendisinin söylediklerini esas alarak devam edelim: "Özgüç sırasında işçi sınıfının yanına proletarya aydınları diye özel bir bölük devrimci koyduk. Bu ne demektir?" Önce "koyduk" derken, sanki "biz" yani şu satırların yazarı, kendi karihasından, yani sübjektif (kimesneci) aklından bir katkı uydurmuş gibi anlaşılmasın. Bu feci bir yanılgı olur." Devamla vurucu gücün tarihsel ve toplumsal temellerini kendince açıklar. Bunun benzerlerinin Batı'da, Rusya'da, Türkiye'de olduğunu söyler. Dirlik düzenini vurucu gücün maddi temeli olarak koyar ve devam eder. "Niçin olan şeylerin adını koymayalım. En son birinci Milli Kurtuluş savaşında olduğu gibi, 27 Mayıs ihtilallerinde de sosyal sınıfların yönünde, neredeyse bağımsızmışca görüntüler alan bir vurucu güç vardır. Bu vurucu güç 'devleti' ve 'memleketi' koruma ve kurtarma sorumluluğu duyan Antika Osmanlı 'sünûf'u devlet'inin ilmiye+seyfiye+mülkiye+kalemiyye diye ayrılmış dört devlet sınıflarının tarihsel ve sosyal kalıntısıdır..."

Söyleneni doğru anlamak ve aktarmak gerekir. Alayoğlu buralardan başka nereden aldıysa bilmiyoruz "sınıfsız devlet sınıfları" diye bir tanıma varıyor. Doktor hiçbir yerde sınıfsız devlet sınıflarından bahsetmez. Devlet sınıflarından ve bunların "sosyal sınıflar yönünde neredeyse bağımsızmışcasına görüntüler" alabilen tavırlarını somut olaylar üzerinden söyler. Bu güçlerin sınıfsızlığı üzerine en küçük bir kuşkuya yer vermez. Dedikleri çok nettir. Bu güçler antika tarihten gelen sınıfsız toplum özelliklerinin kalıntılarının etkisiyle dönem dönem sınıflardan bağımsızmışcasına tavırlar göstermişlerdir der. Bunun yalnız Türkiye için değil Mısır, Cezayir, Libya, Sudan, Irak dahil krallıkları yıkan Baas iktidarları için de söyler. Yaşasaydı Venezüella ve Chavez'i de aynı kategoriye koyardı.

"Vurucu güç" konusunda yaptığımız bu belirlemeler bu konunun savunusundan veya doğruluğundan önce, doğru anlaşılması içindir. Doktor'dan devam edersek: "Vurucu güç: gerici iktidarı, sırası geldiğinde, bir gecede vurup düşürebiliyor. Ondan sonrası, öne geçen özgüç'ün niteliğine kalıyor." Asıl olarak anlattığı şudur; benzeri ordu unsurlarının kendi başına hiçbir yere varamayacağını, kısa zamanda egemen sınıfların bir biçimde yeniden hakimiyetlerini kuracağını net olarak söylüyor. İşte benzeri bir tekrarda, eğer işçi sınıfı savaşçı bir partiye sahipse ve yeterince örgütlü ve güçlüyse devreye girerek bu değişimi kendi iktidarı doğrultusunda kullanabilir, diyor. Doktor'da ordulara ve cuntalara

ilişkin bundan öteye hiçbir şey yok. Doktor'un iktidar için mücadele yöntem ve araçlarında klasik Bolşevik parti ve topyekün ayaklanma dışında fazla bir şey yok. Nitekim kendi örgüt ve mücadele anlayışında "vurucu güç"ün ne anlama geldiğinin dikkatle altını çizer. "Demokratik devrimi özgücü olan işçi sınıfı yanına konulan "proletarya aydınları" deyimi, o devrimci vurucu gücün daha özel karşılığı olur. Vurucu güç: proletaryanın kendi yapısı içine giren öncü örgüt değildir." Bu bir nevi dışarıdan monte edilmiş gibidir. Bir olanak, imkan vb. olarak değerlendirilebilir. Bundan öteye, bu güç için veya bu güce doğru hiçbir ilkeyi eğip, bükmez.

Boşluktaki çığlık:Tarih Tezi

Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi ve uzantılarıyla ilgili söylenenler için sorunlar burada bitmiyor, tersine buradan sonra başlıyor. Zorluk şurada: 1. Kıvılcımlı bizlerin (klasik Marksizm ekolünden gelenler) hiç bilmediği veya çok az bildiği bir dünyadan konuşuyor. 2. Doğu denilen büyük dünyanın engin denizinin kültür hazinelerine hakim olarak konuşuyor.3. Marx-Engels döneminde bilinmeyen, bundan dolayı ayrıntılı incelenmemiş, bilimin yeni buluşlarıyla tarih öncesi toplumsal gelişmelere ilişkin kendi geliştirdiği tezler üzerinden konuşuyor. Kendisine vardığı sonuçları tartışacak hiçbir muhatap bulamıyor. Çok nettir. Ölümünden önce siyasal, teorik, felsefi, tarih, kültür vb. vb. tüm eserleri üzerine tek bir eleştiri, tek bir değinme, tek bir satır yoktur. Burası çok manidardır. Bütün Kıvılcımlı eleştirileri ölümünden sonradır. Üstelik kıyısından köşesinden, veya "en zayıf yerinden" belden aşağı vuruşlardır. Daha önemlisi evrensel düzeyde sonuçlar öne sürmesine rağmen yine muhatap bulamamıştır Kıvılcımlı. Kıvılcımlı tezleriyle baş başadır.

Tarih Tezi'ni yazıp Sovyetler Birliği ve Komünist Enternasyonal'e göndermiştir. Çeşitli rivayetlere göre Stalin'in tezlerden haberi oluyor. Dönem, Stalin'in 5'li şemayı esas alıp toplumsal gelişme biçimleri üzerine diğer tartışmaları yasakladığı dönemdir. Yine rivayet odur ki, aktarılan biçimiyle Stalin Tarih Tezi'ni "saçmalıklar" olarak niteleyip bir kenara atmıştır. Rivayetler bir yana somut olarak gönderilen tezlere ne SB'den ne Komintern'den bir karşılık görmemiş, muhatapsız kalmıştır.

Marx-Engels büyük bir birikime doğmuştur. Daha önemlisi kurucu olarak iki kişi olmakla birlikte, en az kendileri kadar bütünlüklü olmasa da, birçok alanda karşıt veya taraftar oldukça iddialı, geniş bir düşünürler ortamında ve yoğun

polemiklerle adım adım tezlerini oluşturmuşlardır. Onların döneminde, onların yanında veya ortamlarında kendi mektuplarında bahsettiği ve her yeni sorunu ve kavramı tartıştıkları onlarca isim vardır. Yanlarında olduğu gibi karşıtlarında da zamanının büyük devleri vardır. Zaten I. Enternasyonal ortamının kendisi dünyadaki en fırtınalı düşüncelerin ileri sürüldüğü benzeri olmayan dönemdir. Anarşizmin babaları gibi bütün akımların, kurucu fikirlerin oluştuğu dönemdir. Marksizm aynı zamanda bu güçlü muhataplarıyla mücadele içinde gelişmiş, olgunlaşmış ve güçlenmiştir. Zaten Marksizm'in tüm temel kavramları da bu dönemde geliştirilmiştir. Sonrasında Lenin dönemi için de benzeri bir ortam söz konusudur. Kıvılcımlı hem tarih olarak hem evrensel anlamda daha geniş ve daha uzun dönemleri ele almasına rağmen tek kelimeyle yapayalnızdır. Söyledikleri ve yazdıklarının tek muhatabı kendisidir. Etrafında bu sorunları tartışabileceği tek kişi bile bulamamıştır. Buna rağmen inatla ve ısrarla kendinden emin yoluna devam etmiştir.

Kıvılcımlı açısından olduğu gibi üzerine yazanlar açısından daha ciddi zorluklar şuradan geliyor. Kıvılcımlı'nın iddiasına göre; Marksizm'in kavramları ve analizleri tarihin kısa bir dönemi ve dünyanın belli küçük bir coğrafyası incelenerek ortaya konulmuştur. Bu kadar dar bir alan ve kısa bir dönem, ama bu darlığı içerisinde muazzam bir miras ve düşüncenin zirvesidir. Kıvılcımlı cesaretle bu sınırları aşar ve "kitapta yeri olmayan", "kitabın" dışında kalan alanlara girer. Bir; kapitalist gelişmenin geciktiği Batı dışındaki tüm dünyaya açılır. Burada klasik Batı kapitalizminden türetilmiş kavramlar ve bu analizler temelinde oluşturulan sistem olduğu gibi Doğu dünyasına aktarılamaz. Doğu için açıklayıcı veya yanlışlar denmiyor yöntem esas alınarak yeni kavramlar zorunludur deniyor.

Kıvılcımlı bu alana tarihsel materyalist yöntemle giriyor. Marx-Engels'i takip ediyor. Tüm Doğu dünyasını tarih, din, kültür, felsefe, söylencelere varıncaya kadar bütün birikimi yeniden gözden geçirir. Orada bulduğu toplumsal ve sosyal yapıların, üretim ilişkilerinin üzerinden kendi kavramlarını oluşturur. Bunların bütünlüğünden oluşan bir sistem kurmaya varır ve ilk ham haline Tarih Tezi adını verir. Ama Tarih Tezi yalnızca bunlardan oluşmaz. Burada Marksizm'deki eksik olduğunu ileri sürdüğü ikinci alan devreye girer. Bunlar sıralamalı değil iç içe gelişir.

İkinci boşluk: tarih zaman dilimi açısındandır. Ömürleri yetmediği ve yeterli malzeme birikmediği için, Marx-

Engels topu topu 200-300 yıllık bir tarih dönemiyle uğraşmış insanlığın uzak geçmişine uzanamamıştır. Kıvılcımlı bu iddialarla kendine göre bir tarihsel dönemler oluşturur. Modern tarih Marx-Engels'in asıl "peçesini açtığı" yasalarını keşfettiği kapitalizmin tarihidir. Antika tarih-kapitalizm öncesi sınıflaşmanın başlamasıyla ve aynı zamana denk düşen yazılı tarih. Tarih öncesi; doğanın ve toplumların uzak geçmişleri sınıfsız komünal toplumlar dönemi.

Kıvılcımlı açısından zorluklar. Modern tarih konusunda çok fazla bir sorun da, zorluk da yok. Antika tarih zaten coğrafya olarak daha çok Batı dışı dünyayı kapsıyor. Tarih öncesinde ise asıl zorluk yazının olmaması ve yazılığı kaynağa dayanmayan alanlardaki bilimsel bulguların değerlendirilmesi ve inançların, söylencelerin benzeri kaynakların kullanılması. Buradan yaptığı analizlerle ilkel sosyalizm üzerine bilinen Marksist üretici güçler tanımını zorlayarak ve bunları birinci alanın sonuçlarıyla birleştirerek sistemini tamamlar veya tarih öncesi toplumların peçesini aralar.

Yapayalnız Kıvılcımlı

Tekrar Marksizm'in gelişme ortamına dönelim. Marx-Engels dönemi ve sonrası akademiler dahil Avrupa'nın tüm düşünen beyinleri yoğun toplumsal alt üst oluşların pratiğiyle iç içe Marksizm'in kavramlarını ve sistematiğini kullanıyor. Ekim Devrimi sonrası Marksist terminoloji tüm dünyada yoğun, kitlesel, militan bir ilginin odağı haline geliyor. Milyonlarca insan bu kavramlarla konuşuyor, Marksizm burjuva akademilerinde bazı alanlarda kürsülere sahip ve ders olarak okutuluyor. Doktor'un Tarih Tezi kendi ömrü boyunca geliştirdiği muazzam yoğun emek olarak bir köşede duruyor.

Doğal gelişim yasasıdır. Hiçbir konu veya sorun ilk haliyle tam ve doğru olarak ortaya konulamaz. Tabii beylik hakikatler konumuz dışı. Yine bilimsel gelişme çizgisi doğrusal değildir. Daha önemlisi son tahlilde pratiğe dönük bundan dolayı kolektif bir tartışma ortamına ihtiyaç duyar. Doktor tezini daha çok Marx-Engels sonrası bilimsel veriler üzerinden geliştiriyor. Marksizm'in yöntemini alıyor, sistematiğini alıyor ama yeni kavramlarla konuşuyor. "Marx'ta yok, kitap dışıdır" diyemeyiz. Henüz çok fazla işlenmeye muhtaç diyebiliriz. Marx'ın belirlemelerine aykırı yanlar içeriyor denilebilir ama Marksist değil veya aynı anlama gelen bilim dışı demek mevcut nesnellikte boş bir iddia olmaktan ileri gitmez. Kıvılcımlı ilerlemeci tarih anlayışını kırarak yeni bir

alan, yeni bir düşünüş ufku, yeni bir dünya açıyor. O dünyanın bugünkü durumda en yetkin tek temsilcisi kendisi oluyor.

Yazının başından beri bu zorluklardan dolayı, sık sık böylesi metinlerde bulunmaması gereken "söyledikleri yanlış olsa bile", "yanlış veya doğru olmasından önce...", "Marksizm'e uygunluğu veya tersliği önemli değil..." ve benzeri boşlukta değerlendirmeler yaptım. Doktor'un kavramları ve bu temelde oluşturduğu tespitleri bizim şimdiki düşünüş biçimimize göre ters, zira bizim sistematiğimiz başka kavramlara dayanıyor. Eğer bu düşünüş kalıplarıyla yaklaşırsak Alayoğlu'nun vardığı sonuçlara varırız veya Alayoğlu'na fazla bir itirazımız olmaz. Ama bu koşulda da boşluk ortadan kalkmaz. Doktor'un el attığı sorunlar yığını bir köşede durmaya devam eder. Yine Kıvılcımlı kendi tez ve sonuçlarının tek referans kaynağı kalır ve biz yeniden başa dönmüş oluruz.

Buradan Alayoğlu'nun Doktor geleneği üzerinden Doktor'u eleştirdiği "Bir 'Yol' Hikayesi..." başlığını taşıyan ikinci yazısına[17] geçebiliriz.

Önceki yazısının verileriyle hareket eden Alayoğlu bu yazısını "anti-Marksist" ve "reformcu" Doktor'un politik çizgisini yine maalesef anlamaktan çok mahkum etmek üzere yola çıkar. Yazının girişinde Doktor'un "Türkiye'de Marksizm'in teorik özgülleşmesinin ön tarihini oluşturduğu tespitini aktararak başlar. Ardından hemen "1971 devrimci kopuşunda Kıvılcımlı reformcu tarafta konumlandı" der. Uzun yazının genelinde daha çok Doktor'un "ordu" konusundaki ve '71'deki politik tavırlarına birçok bakımdan haklı olarak eleştiriler yöneltir. Bir tarafı devamcıları üzerinden Doktor'u mahkum etme çabası olarak görülse de, kendince Doktor'un olumlu ve öğrenilmesi gereken yanlarını da belirtir. Bu yanıyla eleştiri ilkine göre daha derli topludur.

Alayoğlu, Çağdaş Yol'un politik evrimini analiz ederken oldukça başarılı ama Doktor'u Çağdaş Yol üzerinden mahkum ederken hem haksız hem de başarısızdır. Yukarda söylediğim zorluk Alayoğlu için de geçerli. Ama Alayoğlu bunun farkında değil. Bu durum Ertuğrul Kürkçü'nün söylediklerine itirazından da anlaşılıyor. Doktor'da eksik olan şeylerin sebepleri üzerine hiç düşünmeden genel ortama ilişkin değerlendirmelerini sıralıyor.

---

[17] Alayoğlu, "Bir 'Yol' Hikayesi: Kıvılcımlı Geleneğinin Politik Analizi", **Teori ve Politika 23**, Yaz 2001

Burada eksik yan Doktor'a açık alanda söyledikleri ve yaptıklarıyla bakıp bazı yerlerde doğru, bazı yerlerde yanlış eleştirilerde bulunmasıdır. Ama sorun şurada: 22 yıllık hapislik diyelim, bir ömre sığan pratik çileli devrimci yaşamın getirdiği "ketumluk" diyelim veya bir ömrü vererek sonuna kadar yürümenin rahatlığı denilebilir. Doktor asıl düşüncelerini ve görüşlerini açık alanda söylemez. Nitekim açık alanda söyledikleriyle legal çalışmadan öteye devrimci perspektifi sınırlı bir Doktor buluruz. Eserlerinin hemen hepsi yasal sınırları zorlar ama burada asıl engel yasal sınırlarda değildir. Bu Doktor'un ve genel anlamda Doktor kuşağının devrimci faaliyet tarzıdır. Onlar temel sorunları hiçbir zaman "uluorta" konuşmaz ve yazmazlar. Bundan dolayı Alayoğlu'nun "Asıl işleri (şiddet, iktidarı almak, yasadışı örgüt vb.) orduya havale etmiş" tespitine rahatlıkla varılabilir. Ancak bu kesinlikle gerçek durumu yansıtmaz.

Politik tespit ve değerlendirmelerinde Kıvılcımlı'nın son derece rahat ve "özgür" bir dil kullandığını söyledim. "Kanlı katil" olarak gördüğü Menderes'i "evliya" katına yükseltebilir. Yerden yere vurduğu İsmet İnönü'yü başka bir yerde göklere çıkarabilir. Ordu konusunda ise söyledikleri genel olarak methiyelerle doludur.

Doktorun siyasal yaşamında ve eyleminde öne çıkan hep halkın örgütlenmesi olmuştur. İki tür örgütlenme: 1. Devrimin öz örgütü proletarya partisi. Bu klasik Bolşevik partisidir. Ama Türkiye'nin partisi. 2. Çeşitli kitle ve halk örgütlenmeleri. Doktor, zamanının en ileri programı bugün de Türkiye devriminin özgül programı olan kesintisiz olarak sosyalizme geçecek Demokratik Halk Devrimi programını savunur. Bu program doğrultusunda proletarya partisinin oluşturulmasını ve halkın örgütlenmesini temel görev, her şeyin başı olarak almıştır. Bu yöndeki tüm ideolojik-politik tespitleri ve pratiğinde cuntacı, orducu hiçbir yan yoktur. MDD'nin kendisi ve uzantısı olan MDD'ci eğilimlerin hepsinde orduyla ve ordu içindeki cuntalarla organik ilişki vardır. MDD'nin kendisi bizzat orduyu gözeterek oluşturulmuş bir stratejidir. "Sivil-aydın-asker zümre", "zinde güçler" tespitleri ve bu temellerde orduya ve Kemalizm'e umutlu ve iyimser yaklaşımlar buradandır. "Ordu gençlik el ele, milli cephede" vb. sloganlar bunun politik tezahürleridir. Milli Demokratik Devrim'in milli cephelerinin hepsinde Kemalizm ve ordu ittifak güçtür. Yukarıda belirttiğimiz gibi Kaypakkaya'da, Kemalizm hakkındaki ileri tespitlerine rağmen "milli burjuva-

zi" ittifak gücüdür. Sezar'ın hakkı Sezar'a verilecekse durum budur.

Ancak buradan öteye şu sorunlar ortada durmaktadır: Doktor'un pratiğinde ve devrimci mücadele tarzında klasik Leninist parti ve ayaklanmacılık ötesinde bir şey yok. Daha ötesi yasadışı mücadele ve devrimci şiddet üzerine satır aralarında söylediklerinden başka somut bir şey yazmamıştır. Yazdıklarıyla sınırlı olanlarla bir anlamda Alayoğlu'nun eleştirileri haklılık kazanır. Ancak gerek '71'deki tavırları gerek reformculuk tespiti kolay ve yüzeysel bir yaklaşımdır.

Bir konferansta Kıvılcımlı'ya niçin Kürt meseleleriyle ilgili görüş belirtmediği sorulur. Kıvılcımlı elini açıp kapayarak "Sıkmıyor" der. Buna rağmen "Yol" çalışmalarını '60'lı yıllarda tekrar yayınlamaması önemli bir olumsuzluktur. Yine Kaypakkaya'dan yaptığı, "1930'larda... TKP'nin şiarı 'Kahrolsun Kemalistler'in faşist diktatörlüğü"... ama bu sonraları terkedilmiştir" alıntısıyla "Kuşaklar arası bağ" kurma konusundaki eleştirileri de haklıdır.

71 ve Kıvılcımlı

Alayoğlu, "Doktor'un '71 kopuşundaki tavrı reformisttir" diyor ve arkasından yukarıda söylediğim gibi hem haklı hem haksız eleştirilerini sıralıyor. İlk yanlışı, süreci anlatıyor gibi olsa da konuyu tarihselliğinden ve ortamından koparark ele alıyor olması. Zaten, "'71 kopuşuna karşı tavır" belirlemesi yerli yerine oturmuyor. Doktor '71 kopuşuna her şey olup bittikten sonra tavır almıyor. Uzun yıllar boyu savunduklarıyla '71'e gelen süreci adım adım ve her adımda hareketin temel zaaflarını esas alarak eleştiriyor ve kendi önerilerini savunuyor.

Doktor TİP'i çok ciddiye alır ve sonuna kadar TİP'e sahip çıkarak onu ilerletecek çok doğru eleştiriler ve önerilerini sıralar. Israrla bunun mücadelesini yürütür. TİP dışına atıldığında ve MDD saflarından da TİP'e dozajı sertleşmiş ama yine sahiplenen bir tavrı sürdürür. Daha devrimci ve savaşçı bir TİP için hep mücadele eder ve MDD'nin TİP'e yönelik sekter tavırlarını eleştirir.

MDD'ci saflardadır ama MDD'cilerden çok farklı bir tavırla aynı saflarda durur. MDD'yi teorik ve pratik eleştiri oklarının altına alır. MDD bölünmelerinde de tavrı aynıdır ve ayrılıkları aşıp büyük bir yasal partide derlenmeyi esas alır. Bunun için önce "sosyalist kurultay" önerisi yapar. Burada Yön-CHP-MDD-TİP'i de içine alan geniş bir yasal partiyi hedefler. Ardından Devrimci Derleniş Komiteleri'ne geçer.

Devrimci Derleniş Komiteleri'nin bir hedefi "proletarya partisi"ni kurmaktır. Bu "proletarya partisi" ile önerdiği parti yasal bir partidir ama bununla sınırlı değildir. Bu geniş yelpazenin içinde "işçi-köylü gönüllüleri" diye özel olarak devrimci (çelik-çekirdek) kadroları ama yasadışı temellerde örgütlemeyi öngörür. Onların kendi etrafında "halk uyanış güçleri"ni örgütlemesini hedefler. Bütün bu çalışmaların tümüne birden baktığımızda politik hedefleriyle birlikte Bolşevik ayaklanmayı örgütlemeye çalışan klasik Leninist partiyi hedeflediğini görürüz. Leninist parti (proletarya partisi) yasal ve yasadışı tüm çalışmaların merkezi kurmayı olur. Yasal plandaki bütün faaliyetler yazdıklarıdır. Yasadışı faaliyetler ise kendi kafasındakilerdir. Bunları da ancak güvendiği çok sınırlı bir çevreyle paylaşır

Kim haklı?

Doktor Türkiye gerçekleri üzerine hayal kurmaz. Kiminle aşık attığının farkındadır. Uzun hapislik yıllarının ve tüm bu dönemler boyunca yaşadıklarının sonucu olarak aşırı ihtiyatlılığı, ketumluğu bugünden bakılarak kolayca eleştirilebilir. Ancak bu eleştiriler yerine oturmaz. 71'e gelirken Doktor arkasında son derece zor bir mücadele ve toplumsal hareketlilik bakımından alabildiğine kısır bir 50 yıl bırakmıştır. Hem devleti hem Türk toplumunu çok iyi tanımaktadır. Gelen dönemi ve varacağı aşamaları çok önceden görür ve politikalarını buna göre çizer.

Döneme bu perspektiften yaklaşan Doktor'un '71 öncesi süreçte aldığı tavırların tümü yerli yerine oturur. Buradan tekrar Alayoğlu'nun katılmadığımız eleştirilerine geliriz. Alayoğlu bu eleştirileri alarak Doktor'u reformist kampa oturtur. "12 Ocak 1971'de Sosyalist gazetesinde 'Başsız Develiğe Son' yazısında yine parti inşasından bahsediliyor. Gerçek sosyalistin parti insanı olduğu vurgulanıyordu..." "15 Aralık 1970'de 'Devrimcilerde Başsız Develik' isimli yazısında Kıvılcımlı Al Aydınlık'ın bekle gör yaklaşımını eleştirerek, eylemciliğe karşı tavır alıyordu..." Alayoğlu'ndan aldığımız bu pasajlar eleştiri için yazılmış. Ama çok dikkatsiz. Hadi eylemciliğe tavır alışını eleştirmesini anlayalım ki; bu da tartışılır. Eylemcilik eleştirilmez diye bir kanun mu var. "Somut şartların somut tahlili" diye bir şey var. Ama daha önemlisi ortada TİP dışında bir örgüt yok ve mücadele hem çok şiddetleniyor hem de Doktor'un çok net olarak gördüğü ve sürekli üstüne bastığı gibi faşizme doğru gidiyor. Alayoğlu ne diyor? Bu koşullarda Doktor partisizliği mi savunmalıydı?

Doktor'un ünlü "Yeter Be" yazısı bile, orduya yönelik ve eleştirilecek yanlar dışında yukarıdaki perspektifiyle uyumludur, ve kendi açısından Doktor haklı bir noktada durmaktadır. Alayoğlu'nun eleştirmek üzere aldığı diğer yazılar da hakeza. Alayoğlu burada yukarıda da söylediğimiz gibi kendi durduğu noktadan '71'e bakıyor ve Doktor'u '71'in karşısına ve reformcu safa yerleştiriyor. Alayoğlu bugünden bakıyor, Doktor günün içinde mücadele ediyor. Alayoğlu haklı olarak bugün '71'in her şeye rağmen silaha sarılmasını "devrimcilik" ve "kopuş" olarak değerlendiriyor. Doktor silaha sarılmak intihardır diyor. Kim haklı? Sorunun cevabı kolay değil. Hoca Nasrettin olsaydı her ikisi de haklı derdi. Alayoğlu '71'e haklı ve doğru bir yerde durarak "devrimci kopuş" diyor. Peki, Doktor, "Yapmayın, bu işin sonu faşizmin cehenneminde bitecek" derken haksız mıdır? Başka nasıl davranabilirdi?

'71'de Doktor'un tavrı doğru anlaşılmak durumundadır. Doktor başlayan sürecin nereye doğru evrileceğini çok önceden görür. Daha, "Anarşi Yok, Büyük Derleniş" broşüründe: "Son kerteye kadar kritik durumdayız... Bu kargaşalıkta herkesin payı büyük... Bir elin sesi çıkmaz. Finans kapitalin önünde sol devrimcilerimiz, İsrail önünde Arap devletlerine döndüler. Yuvarcıkların (mahfillerin) yağdırdıkları suçlamalar kin'den, dağınıklık'tan, bozgun'dan başka bir şey getirmez oldu. Herkes yanıldığını illa faşizmin zindanında mı öğrenecek?" Bir alıntı daha zorunlu oluyor: "... Türkiye içinde dışında, kurulmuş kurulacak bütün devrimci yuvarlar ... ya anlayışla dayanışacaklar; yahut finans-kapitalin sırat köprüsü üstünde boynuzlaşan beyinsiz keçiler gibi faşizm cehennemi içine yuvarlanıp yanacaklar. O zaman birbirlerine sarılınsa da iş işten geçmiş bulunur." [18]

Doktor genel siyasal süreci neredeyse kendi yazdığı bir senaryo gibi önceden görür aynı biçimde devrimci hareketin gerçekliğini de doğru olarak görür. Bölünmeler başlar ve hızlanır, ana bölümler dışında da Doktor'un "yuvar" dediği grupçuklar oluşur. Hareketin örgütlülük düzeyi her geçen gün geriler. Kitle bağları pamuk ipliğine bağlıdır. Kadroların örgütlülüğü, bilinç düzeyi geri, tecrübeleri zayıftır. Politik olarak öne çıkanların Marksizm bilinci geri, Türkiye gerçeğine yaklaşımları hayalcidir. Hareketin ilk darbede tuzla buz olacağı açıktır. Bu gerçekleri Doktor hep öne çıkarır ve bu temelde eleştirilerini sertleştirerek sürdürür. Bu koşullar-

[18] H. Kıvılcımlı, **Anarşi Yok! Büyük Derleniş!**

da Doktor'un eleştirilerden vazgeçip sürüklenen ortama uyması hiçbir gerekçeyle öne sürülemez ve böyle yapmadığından dolayı kolaycı bir mantıkla "reformcu" kampa yerleştirilemez.

Asıl ilginci, "Taslak" 71'le ilgili değerlendirmesinde Doktorla aynı yerdedir. "Komünist hareketlerin 1970, 1978, ve1989'da başlayan sosyal hareketteki durgunluk ve gerileme eğilimine gösterdikleri tepki , küçük burjuva devrimciliğinin üzerlerindeki etkisinin ve durumu anlama – kavrama konusundaki dehşet verici aymazlıklarının açık göstergeleridir."[19] Burada söylenenler açıktır. Komünistler içine kimler giriyor bilmiyoruz ama bu komünistler "dehşet verici aymazlık" içindeler. 1970'de sosyal hareketteki gerileme eğilimini anlamadıkları için... Aynı yerden Taslak şöyle devam ediyor: "...kitleler geriliyormuş ne gam! ..her üç durumda da, küçük burjuva devrimciliğiyle, hem duruma yaklaşım hem de durumun sonunda kader birliği içinde olunmuştur. Yükselen mücadele havası ve bozgun."[20] Burada birçok sorun var. Taslak 71'e verdiği payeleri geri alıyor gibi. Özellikle "kader birliği içinde" olmayı eleştirmesi yanlış. Alayoğlu benzeri eleştirilerinden dolayı Doktor'u çok kolayca reformcuların içine atmıştı.

Konuya Alayoğlu'nun da yazısında kullandığı "Taslak"taki bir tespitle devam edelim: "12 Mart dönemi devrimciliği 'gereğinden çok ileri' gitmiştir. Çünkü 'gereğince' hareket eden hiçbir akım devrimci olamamıştır. Bu bir tarihsel saptamadır"[21] Önemli ve doğru bir tespit ama zorlanırsa suyu çıkar. Alayoğlu biraz böyle yapıyor. Bu tespitten kalkarak Doktor'un '71 karşısında ve reformcu kampta olduğuna hükmediyor. Uyarılarından ve haklı eleştirilerinden vazgeçip sanki "kör gözüm parmağına" demesini istiyor.

'71 öncesi Doktor'un tavrı Paris Komünü öncesi Marx'ın tavrına benzetilebilir. Marx, Paris Komünü'nün yenileceğini önceden görür ve bütün gücüyle önlemeye çalışır. "Ayaklanmak intihardır" der. Ayaklanma gelip çattığında tereddütsüz destekler. Doktor'un sonrasında ne yapacağı, yaşasaydı '71'i nasıl değerlendireceği meçhul. "Ordu Kılıcını Attı" ve sonrasındaki "silahla oynanmayacağı" vb. eleştirilerine rağmen kimsenin müneccimlik yapmaya hakkı ola-

---

[19] Melik Kara, İ. Mert, S. Sahra, **Bütünsel Marksist Oluşum Yolunda Bir Girişim İçin Genel Çerçeve Taslağı (Taslak)**, s. 46
[20] **Taslak**, s. 46
[21] **Taslak**, s. 44

maz. Zira "Ordu Kılıcını Attı" Sosyalist gazetesinin manşet yazıdır. Elimde nüshası olmadığı için hatırımda kaldığı kadarıyla yazıyorum. Aynı gazetenin ikinci büyük manşeti faşizme karşı birlik ve mücadele çağrısıdır. Bu yazı da faşist bir darbenin gelmekte olduğu ve faşizme karşı ittifakları ivedi olarak gerçekleştirme çağrısıyla biter. Onun için bu yazılar sonrasını gösteriyor denemez. Daha önemlisi Kıvılcımlı geleneğinin tavırları Doktor'un da aynı tavrı göstereceği sonucunu hiç vermez. '71 dahil her dönem için reformculuk-devrimcilik ayrımının önemi vazgeçilmez ama kaba yaklaşımlar sakattır. Kaba yaklaşımlar benzeri ölçüleri aynı mantıkla Marx'a vurduklarında kocaman bir "reformcu Marx" bulurlar. Üstelik Doktor'un yaşam boyu hapsi filan düşünülürse işler iyice karışır.

Yine Taslak'taki "gereğinden ileri gitme" tespitinin çerçevesi "gereğinden çok ilerilere" götürülürse saçmalaşır. Hiçbir maceracılığı hatta provokasyonu eleştirilemez mertebeye yükseltir. '71 "ileri gitmiştir" ve devrimcidir. Ancak sonrası sorunludur. '71 bir zorunluluksa sonrası bu zorunluluğun ötesindeki eksik, hata ve yanlışların bilimsel analizini şart koşar. Sonrasında aynen tekrar edilemez. '71 "devrimci kopuş"tur ama aynı zamanda halen kurtulamadığımız birçok hastalığın da kaynağıdır. Grupçuluk, rekabet, bölünme, örgütler arası çatışma, teorinin küçümsenmesi ve teorik yüzeysellik, dış dünyayı taklit ederek program, strateji çizmek hatta bunu örgütsel boyuta kadar uzatmak... Bir de '71'i fetiş haline getirmek var ki evlere şenlik. '71'in öncüleri "devrimci kopuş" gerçekleştirdiler ama sonrasının değerlendirmesini yapmaları fiziken imkansız ama devamcıları sadece tekrarla yetindiler.

Kılıcını atan ordu mu faşizm mi?

Alayoğlu'nun Doktor'un her yerde "ilkel sosyalizm" araması ve görmesini eleştirmesi gibi kendisi de Doktor'un her satırında "orduculuk" arıyor. Bulmakta da zorlanmıyor. Doktor'un '71'e gelen döneme ilişkin söylediklerinden sadece "ordu" beklentisi çıkarmak ve aynı anlama gelmek üzere diğer tüm söylediklerini anlamamak veya hiç görmemek nesnel bir tavır olmuyor. Türkiye'de çokça yapılan ve kimsenin de bir hayrını görmediği rakibi "mat etmek" tarzını tercih ediyor. Böyle yapmakla haklı olarak gördüğü ve eleştirdiği önemli noktalar da güme gidiyor.

Alayoğlu eleştirisinin kapsamını geniş tuttuğu için rahatlıkla her konuya giriyor. '71 ve gelen döneme ilişkin tüm

sorunlara giriyor. Doktor'un belli konularda doğru önerilerde bulunduğunu da kabul ediyor. Ama "Bunları da cuntacılık için böyle yapıyor" diyerek önemsizleştiriyor. Halbuki kendisi "Teori ve politika aynı şeyler değildir, aralarına epistemolojik engel koymak zorunlu" diyor. Hatta ikisi arasında "ilişkiden önce ilişkisizlik" olduğunu ileri sürüyor. Yine TP'den biliyoruz ki "Marksizm'in temeli bilimdir" diyorlar. Bu söylediklerine titizlikle uygun davranmaya çalışıyorlar. Alayoğlu bu eleştirisinde aynı şeyleri tekrar etmesine rağmen hiçbir titizlik göstermiyor. Eğer biraz dikkat etseydi bazı çelişkiler görmesi kaçınılmazdı. Çelişkiler şunlar: Doktor 12 Mart öncesi yazılarında o dönem kimsenin görmediği bir gerçeği görüyor. Faşizm geliyor diyor. TİP'in "Aman faşizm gelir ha" umacısı dışında gelen faşizm üzerine söz söyleyen kimse yok. Tersine herkes devrimin öngününün ruh haleti içindedir. Çelişki burada. Gelenin kimin eliyle uygulanacağından hiç süphesi yok. Doktor budur. Bilimsel tahlil yaparken ordu eliyle faşizmin geleceğini söylüyor. Politikadan bakarken "ordu kılıcını attı" demekte tereddüt etmiyor.

Taslak'ta bir ifade var: "TKP-ML Hareketi o dönemde, kendini hem geleneğimiz. hem de tüm devrimci hareket içinde biricik kılan bir temel tez koymuştur" diyor.[22] Tüm devrimci hareket içinde "biricik" sıfatını hak eden teze geliyoruz: "Türkiye geri kapitalist bir ülkedir ve bu kapitalizm esas olarak 'Prusya tarzı'yla gelişmektedir."[23] 1976'daki bu tespiti böyle değerlendiriyorlar. Doktor bu tespitleri daha ileri boyutlarda, daha düzgün ifadelerle ve bütün ayrıntılarını geliştirerek 50 yıldan beri yapıyordu. Yukarıdaki tespiti "biricik" görüp 50 yıllık daha ileri şeylere hiç önem vermemek uygun bir tavır değil.

Evet, yukarıdaki tespit doğrudur, 1975'deki TKP (B) programında da hemen aynı sözcüklerle (Prusya tipi) yer almıştır. Ama burada her şey baş aşağı duruyor. Bir: İlk önce bu yeni değil, çok eski bir tespittir. İki: Bir tespitin çok önemli olması için illa özel bir ekibin mi söylemesi gerekiyor? Bir tespit daha önce yapılmışsa bilimsel dürüstlük onu belirterek korunur. Marx başkalarının söylediklerini ben buldum diye ortaya çıkarsaydı ne olurdu? Yok, biz bunu yeni öğrendik deniyorsa, cahillik mazeret olamaz. 50 yıllık bir doğrudan haberdar değilseniz, bu sizin en azından bu alanda öncü değil nal topladığınızı gösterir.

---

[22] **Taslak**, s. 45
[23] **Taslak**, s. 45

Bunlara rağmen niçin bu konuya girildi? Bakış ve yönteme ilişkin. İstediğiniz zaman bakıyor ve iyi süzüyorsunuz. Kara gecede, kara koyunun altında, kara kuzuyu görüyorsunuz. Alayoğlu iki yazıda da aynı yeteneği sergiliyor. İsteseydi programatik olarak Doktor'un en azından benim yukarıda kısa kısa aktardığım Kemalizm üzerine görüşlerinin, en doğru, o zaman için "biricik" olduğunu çok rahat anlardı. Yine kendi tarzına uygun "bilim" adına hakkını teslim ederek politikalarının eleştirilerini yine yapabilirdi.

Doktor'un talihsizliği 12 Mart sonrası Sosyalist'te yayınlanan "Ordu Kılıcını Attı" yazısıdır. Daha sonra Doktor hep bu yazıyla anılmış veya hatırlanmıştır. Kısa bir dönem sonra hastalığının ağırlaşmasıyla Türkiye'yi terk etmiştir. Ömrü boyunca savunduğu sosyalist ülkeler tarafından hasta, hatta ölüm döşeğinde kapı dışarı edilmiştir. Uzun ve çileli bir yolculuk sonunda Yugoslavya'da ölmüştür. Dolayısıyla bu yazısı ve sonrasındaki gelişmeler konusunda neler düşündüğü ve nasıl tavır alacağı bilinemez olarak kalacaktır.

Devrimci Harekette Kıvılcımlı etkisi

Doktor öldü, "Ordu Kılıcını Attı" yazısının etkisiyle "cuntacı", "orducu" görüntüsü daha bir kalıcı oldu. Buna rağmen Doktor Türkiye Devrimci Hareketi'ni (TDH) oldukça güçlü bir şekilde etkilemiştir. Etkileri Doktor takipçilerinden daha öteye uzanmıştır. 12 Mart sonrası ilk kurulan yasal sosyalist parti olan "Türkiye Sosyalist İşçi Partisi" (TSİP) Doktor'un görüşlerini kabul etmekteydi. TSİP yasadışı TKP(B)'nin çalışmaları üzerine kurulmuştu. TKP(B)'yi değişik geleneklerden gelerek oluşturanlar, "ordu" konusundaki görüşleri tartışılmak üzere Dr. H. Kıvılcımlı'yı kendilerine temel almıştır. TKP(B), 12 Mart sonrasından 1976 yılına kadar Doktor'un teorik ve siyasal görüşlerini esas alarak mücadele yürütmüştür. 1976 yılında TKP(B) Merkez Komitesi'nin aldığı bir kararla başlayan tartışmalar sonucu bir Doktor eleştirisiyle Kıvılcımlı'dan kopulmuştur. Daha doğrusu yetersiz, basmakalıp ve Avrupa merkezci bir bakış açısıyla Doktor'un üzerinden atlanmıştır.

Yukarıda TDH geneli için söylediğim gibi TKP(B) açısından da eğer hakkı verilerek Doktor'la ciddi bir hesaplaşma yaşanabilseydi teoriden kopukluk, teorik yüzeysellik bu derece derinleşmezdi. TDH'de teorik miras bir yerde duruyor, onunla ancak iman düzeyinde sıkı bir ilişki kuruluyor ama amel olarak hiçbir etkisi görülmüyor. TDH'nin pratiğine

Marksist teori yön göstermiyor. Marksizm boyunlara asılan bir "muska" derekesine düşürülüyor.

1975 yılından itibaren kitle mücadeleleri hızlı bir yükselişe geçti. Pratik mücadelenin akıcılığı içinde Türkiye'de başka rüzgarlar esmeye başladı. TKP(B)'nin yasal uzantısı durumundaki TSİP yönetiminde Sovyetler Birliği dolayısıyla TKP etkisi güçlendi; özetle, o günün ortamında Doktor bir yük haline geldi. Tamamen politik bir sebeple bir eleştiriyle Doktor'dan kurtulmak istedik. Bu bir yanıyla bindiğimiz dalı kendi ellerimizle kesmek gibi bir şeydi. Gerçekte tarihsel teorik mirasla kopuştuk.

Biz Doktor'dan koptuk ama Doktor bizi bırakmadı. Sonraki pratiğimizde reddetmemize rağmen derin izler bıraktı. Yayınlanan "Doktor Eleştirisi" Alayoğlu'nun ilk yazısının belli bölümü ile üst üste düşüyordu. Ancak söylediğim gibi Doktor'un üzerimizdeki etkileri hep devam etti. Doktor'dan çok şey öğrendik.

Doktor'dan çok şey aldık. Ordu üzerine söylediklerini çok tartıştık. 12 Mart üzerine yazdığı "Ordu kılıcını attı" yazısı üzerinde hiç durmadık. Bizim için en önemli miras ve devrimci olan yanı Türkiye'nin özgüllüklerine yaptığı vurguydu. Soyut kelam etmiyordu. Türkiye'de devrim yapmayı gerçekten isteyenlere zengin bir hazine sunuyordu. Türkiye gerçeklerini anlama çabasını Doktor'dan aldık.

Kıvılcımlı'dan çok şey aldık. Dine yaklaşım, tarih bilinci... Aydınlanmacı, batıcı sol localardan koptuk. Türkiye gerçeğine dönerek Türkiye tarihinde ne varsa aramaya koyulduk. Alevilik, Türkmenler, İslam, Osmanlı, Türklük... bu konularda derinleştik. Bazı tespitlerde Doktor'la ters düştük ama onun açtığı yoldan yürüdük. Baba İshak'tan Bedrettin'e, Celali, Türkmen ve Alevi ayaklanmaları, kısaca tarihteki tüm halk ayaklanmalarıyla ilgilendik. İslamiyet'teki İsmailiye ve Hassan Sabah'a, teorik olarak İslam dinine yoğun olarak yöneldik. Bütün bunlardan öğrendiklerimizi kendimizin kılarak edinmeye çalıştık.

Doktor'un Sovyetler Birliği ve reel sosyalizme açık eleştirisi yok. Ama sınırlı Stalin eleştirileri bizim için yeterliydi. Net, kararlı bir şekilde Sovyetçi kampta yer aldık. Sovyetler Birliği'ni dünya devriminin kalesi olarak gördük ve buna iman ettik. Enternasyonalizmi sosyalist kampı savunmak olarak anladık. Buna rağmen Sovyet tezlerini eleştirmede hiç tereddüt etmedik. Türkiye devrimi üzerine görüşlerimizi oluştururken Sovyetler Birliği ne diyor diye hiç düşünmedik.

"Kapitalist olmayan yol", "Barışçı geçiş" vb. gibi zırvalara hiç aldırmadık.

En keskin iç çatışmalar döneminde Çin Halk Cumhuriyeti ve Arnavutluk'u sosyalist ülkeler olarak kabul ettik. Politikalarını eleştirdik ama bizim gibi düşünmedikleri için birer sosyalizm deneyi oldukları konusunda tereddüt etmedik. Mao'yu ve Maoculuk'u çok yönlü eleştirdik. Çin devrimini ve önderi Mao'yu devrimci saflardan silmek gibi bir saçmalığa düşmedik. "Maocu bozkurtlar" deyimini hiç kullanmadık. Saflarımızda zaman zaman boy veren bu yönde eğilimlerde mücadele ettik. Bir kongre kararıyla Maocu ve Arnavutçu çizgide mücadele edenleri devrimci ve anti-faşist mücadelede müttefik olarak belirledik.

Doktor'un Stalin eleştirilerinden "Kruşçevcilik", "Gorbaçovculuk" çıkarmak bir yana, sosyalist yasallığı ve devrimci eleştiriyi yüksekte tutmayı anladık. Örgüt içi sosyalist hukuku başa alarak kişi veya organ veya örgüt fetişizminden kurtulduk. Saflarımızda devrimci eleştiri ve örgütsel hukukun temel kriterleri olarak kongre ve konferansları esas aldık. En önemlisi kendi kendini eleştiri ve halka karşı açık olmayı devrimci bir silah haline getirdik.

Kıvılcımlı'dan çok şey öğrendik. Enternasyonalizm anlayışımız dönemin yanlış geleneğinden etkilendi ama katıksız enternasyonalist bilincimizi hep canlı tuttuk. Bunu Türk ve Türkiye gerçeğinden kopmadan kazanabildik. Kürt ulusal sorunu konusunda bildiğimiz sadece "sömürge" tespiti yaptığıydı. Altını doldurmamız için bu kadarı yetti. 1978'de Kürdistan'ın sömürge olduğunu kabul ettik. 1980 yılındaki I. Kongre ve konferansımızla Kürt devriminin ayrı bir hatta yükselebileceğini ve bunun haklı ve devrimci bir gelişme olacağını kongre kararı haline getirdik.

TDH'de olmayan bu "özgün" arayışlar ve eklenebilecekler bize gökten gelmedi veya çok yetenekli, öngörülü, derin Marksist birikime sahip olduğumuzdan bu sonuçlara varmadık. Böylesine geniş bir bakış açısının kapılarını bize Dr. Hikmet Kıvılcımlı açtı. Bugün kuru, donuk kavramlardan kurtulup Türkiye, Kürdistan ve İslam dünyasının gerçeklerine Doktor Kıvılcımlı'nın öncü fikirleri bizi taşımıştır. Bugün de bu sorunlar TDH'nin kıvrandığı krizin anahtarlarını içinde taşımaktadır.

Bir kök gerekli mi?

Alayoğlu eleştirilerini sürekli Kaypakkaya'nın görüşleriyle destekleyerek devam ettiriyor. Taslak'ta Kaypakkaya zaten TDH'de "politik Marksizm"in ilk oluşumu olarak görülüyor. Kaypakkaya hiç eleştirilmeden sahipleniliyor. Kaypakkaya'yı ve TKP-ML'yi Türkiye Marksizminin kaynağı olarak almak TP'nin savunduğu Marksizm anlayışıyla çelişkili bir durumdur. Marksizm TP'nin iddia ettiği gibi "teorik bir bütünlükse" İbrahim böylesi bir Marksizm bilgisinden ayrı bir yerdedir. Bu ayrıca onun suçu veya eksikliği de değildir. Çünkü bu böyledir. İbrahim öldüğünde Türkçe'ye çevrilen Marksist eserler bellidir. Buna rağmen İbrahim'in Marksistliğini, üstelik yetkin bir Marksist olduğunu iddia edenler çıkabilir. Ama Marksizm'e "bilimsel bir bütünlük" diyenlerin aynı lüksü olamaz.

İbrahim bütün övgüleri hak eden genç ve parlak bir devrimcidir. Türkiye'de döneminde öne çıkan genç teorik beyinlerden biridir. İbrahim'in Marksizm'in bilimsel sistematiğinden uzak olması onu önemsizleştirmez. Tersine yetersiz Marksizm bilincine rağmen, kısa yaşamında Kemalizm ve Kürt sorununda devrimci sonuçlara varması onun teorik yeteneğinin gücünü gösterir. Yaşasaydı nasıl teorik sıçrama yapmaya aday olduğunu gösterir. Daha fazlasını değil. Daha fazlasını İbrahim'e atfetmek İbrahim'in değil atfedicilerin idealizmini gösterir. Marksizm'in temelinin "bilim" olduğu konusunda ciddi olan TP'nin iki önemli politik sorunda doğru görüşler ileri sürmeyi Türkiye Marksizm'ine temel alması tek kelimeyle tutarsızlıktır.

Kaypakkaya'nın tutarlı devamcılığı TKP-ML bile değil şimdiki adıyla Maoist Komünist Parti'dir (MKP). TP hem Marksizm'de pozitivist ve idealist etkileri silmeyi önüne koyup hem Kaypakkaya'yı bu biçimiyle ele alamaz

Konumuz Kaypakkaya olmadığı için şu kadarını belirterek geçelim. Kaypakkaya bu iki sorun dışında Türkiye'nin dışında başka bir yerde devrim yapmaya çalışır. Programından kavramlarına, yönteminden sınıfsal-stratejik konumlanmaya ve mücadele tarzlarına varıncaya kadar. TP Türkiye Marksizmi'ne bir kök ve kaynak veya başlangıç aramaktan vazgeçmelidir. İlla bir kök aranacaksa bu Osmanlı Amele Fırkası'na gider. Orda durmaz Bedrettin'e, Babailere, kısaca bu topraklarda sömürüye ve zulme karşı en eski başkaldırılara gider. Ama bir ilk Marksizm kökü olmaz. Bir süreç, sürekli gelişen bir harekettir söz konusu olan. Bu

tarzda yaklaşımların hepsi keyfi seçmeciliklere yol açar. Halbuki "Marksizm'in alanı" gibi bir kavrama varanlar Türkiye Marksizmi'ne de keyfi seçmeci bir ilk anlayışından kurtulup genel bir süreç olarak bilimsel bir çerçeveye oturtmalılar. Ellerinde bunun verileri zaten var.

Buraya kadar söylediklerimiz; Doktor'da hiç yanlış bulunmaz, ne yaptı ne söylediyse doğrudur biçiminde bir Doktor savunusu olarak anlaşılmamalı. Böylesi anlayışlarla Doktor acımasızca alay eder. Doktor'da eksik yanlar vardır ve bunlar ciddi eksiklerdir. Doktor kadrolaşma, örgüt ve siyasal pratik açısından teorik düzeyinin zıttı bir yerdedir. Doktor da içinde olmak üzere TDH'nin neden maya tutmadığı hala tam olarak kavrayamadığımız can alıcı sorunlarımızın başında gelmektedir.

Alayoğlu Teori ve Politika'nın en üretken yazarlarından. İyi bir birikime sahip olduğu anlaşılıyor. Ek olarak teoriye yatkın bir kafası var. Bu yazılarında da ciddi bir emek ürünü ve kendince yetkin tespitlerde bulunuyor. Buna rağmen, her iki yazıdan, bildiklerini veya birikimini tam hazmedememişlik, hamlık veya oturmamışlık hissediliyor. Marksizm "ölçülerini" alıyor, Kıvılcımlı'ya vuruyor, "uyuşmuyor" diyor. Nerede uyuşmadığı üzerine düşünmüyor. Hatta Kıvılcımlı'nın ne demek istediğini bile anlamaya çalışmıyor. Marksizm'in çokça Avrupacılık kokan bir yorumuyla Kıvılcımlı'yı mahkum ediyor. Bundan dolayı kitabi ve seçmeci kalıyor. Asıl olarak Marksizm'e dışardan sızmış yanlış kalıpları kırma görevini öne alan bir eğilimin temsilcisi olarak Kıvılcımlı eleştirisinde başarısız kalıyor.

Kilit halka

Bütün bunlardan sonra Alayoğlu'nun temel bir tespitine geri dönüyoruz: "Kıvılcımlı özgün olmaya çalışmadığı, Bolşevik, III. Enternasyonalci dönemlerinde özgün sonuçlara ulaşmıştır. Özgün olmaya çalıştığı dönemler ise hem teorik hem politik açıdan başarılı olmayan özellikle politik açıdan –tüm kişisel tarihine rağmen– devrimci olmayan bir pratik doğurmuştur."[24] Bu önermenin birinci iddiasını tam tersine çevirmek gerekiyor veya tam tersi doğrudur. "Birinci Kıvılcımlı" veya Yol'daki Kıvılcımlı'da özgün olan bir şey yoktur. Tersine kalıpçılık denilebilecek tarzda takipçilik vardır. Nitekim Alayoğlu da bu yanları tespit ediyor, "pro-sovyet" ve benzeri eleştiriler getiriyor. Kıvılcımlı Yol çalışmalarında elbette çok

[24] Alayoğlu, "Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi ve ...", **a.g.e.**, s. 46

ileri bir teorik gelişkinlik sergiliyor. Ama hepsi bu kadar. Yetkin bir takipçidir.

Doktor olumlu olumsuz tüm söyleneceklerden öte bir yerde durmaktadır. Marksizmin Avrupacı hegemonyadan kurtulup dünyalılaşmasında Doktor kilit halkadır. Doktordan başka hiç bir devrimci bu göreve soyunmamıştır. Lenin ve Mao klasik kapitalizmin eleştirisi temelinden varılan sonuçlarla yürüyememiş ve teoriyi bu noktada zorlayarak ilerleyebilmiştir. Ancak yaptıklarının teorik analizini sonuna kadar götürmemişlerdir. Bu bakımdan da Marksizmin dünyalılaşmasında Doktor tek halkadır.

Yol'daki Kıvılcımlı, klasik Marksist ve aydınlanmacılığın etkileri altındadır. Nitekim Osmanlı'dan günümüze tüm yukarıdan gelen "yenilikçi" Batılılaşma çabalarını olumlar ve destekler. Bunlara karşı gelişen halk hareketlerini gerici olarak mahkum eder.

"İkinci Kıvılcımlı", Allah, kitap, peygamber, cennet, cehennem, İslam, diğer dinler, Ahilik, Alevilik, tarihsel devrimler, barbarlar vb. vb. diyen Kıvılcımlı. Marksizm düşüncesini olgunlaştırmış, hemen her satırında "özgün" konuları işleyen Kıvılcımlı. Teoride hep aynı yerde Marksist Kıvılcımlı, politikada kendinden emin, eğen-büken, çelişkili, zaman zaman kendi kendisinin tam tersi görüşleri sıralayacak denli rahat bir Kıvılcımlı.

Doktor Marksizm'i proletaryanın ideolojisi olarak anlar ve bunda hiç tereddüt etmez ama burada durmaz. Marksizm'in sadece kapitalizmin alanında etkili olacağını sananların tersine Doktor Marksizm'i derinliğine ve genişliğine, dünyanın ve tarihin bütününe taşır veya bütün ömrünce bu yönde mücadele eder.

Kıvılcımlı Yol'daki çizgisini düz olarak devam ettirseydi, netameli konulara el atmasaydı, yine de, TDH'nin en yetkin teorisyeni olmayı, açık fark arayla devam ettirirdi. Ama asla Kıvılcımlı olamazdı. Benzerlerinden her ülkede çokça bulunan mektebin sadık bir izleyicisi olarak kalırdı . Kıvılcımlı asıl olarak içerdiği bütün çelişki ve sorunlarla birlikte, Tarih Tezi'yle ve sonuçlarıyla önemli ve "özgün"dür.

İlk Kıvılcım

Ali Osman Alayoğlu

70 yıllık ömrünün 50 yılını mücadeleye adayan, 22 yıl hapis yatan Kıvılcımlı'nın mücadeleci, devrimci kişiliğinin anılması, onu her değerlendirme girişiminin vazgeçilmez başlangıcı oluyor.

Ya trajedisi? Hayatının son günlerinde "Hiç değilse trajedimle kalayım diyorum. Komediye gelemiyorum. Gelecek kuşaklar hesabını sorsun. Benden bu kadar."[1] demesi...

50 yıl aralıksız mücadeleyle geçen hayatının, 1971'de yaşanan devrimci kopuş esnasında 'devrimci olmayan' tarafta kalarak son buluşu... Devrimciliğin var olmadığı topraklardaki sancılı mücadelesinin yarattığı tortuların yeşeren devrimciliğin içine boylu boyunca atılmasını engelleyişi... Kısaca, devrimcilik yokken yaşaması, devrimcilik doğduğunda ise "Ordu Kılıcını Attı" deyip ölüşü...

Tutarlı, tavizsiz bir pro-Sovyet olmasına rağmen Sovyetler Birliği kapılarından, "Babasının evi" bildiği o diyardan ölüm döşeğinde geri çevrilişi... Kendi deyişiyle "Leninizm demiri bir **'Kutva'** içinde dövülmemişti. Bedenin tüm tükenişinden önce insan **"Babasının evi"**nde dinlenmeyi hak edemezdi. (Ne demeli ki, **1. Kategori** insanları [Hikmet Kıvılcımlı] için o tükenişten sonra dahi bu yasak olacakmış)."[2]

---

[1] Hikmet Kıvılcımlı, **Yol Anıları**, İstanbul 1998, Derleniş Yayınları, 1. Baskı, s.227.

[2] Brejnev'e Mektup

"Senin gibi bir delinin ha tımarhane olmuş mekanı, ha hapishane: Gömülmüşsün. Demek ölmüşsün. Var mı elinde bir damgalı belge **"Komünizm suçundan"** 22 yıl yattığına. Burjuvaziden ben sakladım, şimdi proletarya için bulamıyorum. Fena saklamışım."[3] Ve mektubunda hala pro-Sovyet bakışla Brejnev'e seslenişi: **"Sizin Sosyalist Adaletinizi umabilir miyim?"**

***

Mihri Belli anılarında eleştirel bir tutum takınarak "Hikmet Kıvılcımlı'yı hareketten soyutlayarak ona sahip çıkanlar da var"[4] diyor. Böylece Kıvılcımlı'yı yaratanın TKP olduğuna dikkat çekmek istiyor, ardından diğer TKP'lileri de değerli insanlar olarak sayıyor. Kötü bir tarihe sahip olan TKP'yi onurlandıracak bu yaklaşımdan uzak durulmalıdır. Hikmet Kıvılcımlı ve Mihri Belli TKP'nin ötesinde algılanmak durumundadır.

Hikmet Kıvılcımlı ile Mihri Belli'nin adını andığımızda aralarındaki farkları da belirtmek gerekir. Bunlar, hem gençlerle bağı Kıvılcımlı'nın değil Mihri Belli'nin kurabilmesini, daha uygun politik tutumlar alabilmesini sağlayan, hem de Mihri Belli'nin değil Kıvılcımlı'nın ardında bir gelenek ve geleneğinin takipçilerini bırakabilmesini sağlayan farklardır. Yani Kıvılcımlı'dan bize kalacakları görmemize yardımcı olabilecek farklardır.

Kıvılcımlı, ara vermeksizin mücadele etmesine, olağanüstü bir enerjiyle savaşmasına rağmen neredeyse hep yalnız başınadır. Oysa Mihri Belli için böyle bir yalnızlıktan bahsedilemez. Kıvılcımlı politik yalnızlığını biraz da kişisel özelliklerine bağlayarak şöyle anlatır:

"Ben ilkokuldan beri, -bir bakıma uykuda gezer- çevresinden hiç kimseye benzemeyen, alabildiğine zamansız ve yersiz, Donkişot'tan daha ağlanacak durumları bile gülünçlük derecesine varmış bir **'Şövalye'**yim. Emsalim varsa domino! Bu kimseye benzemeyen iç dünyam, her dışa, aksiyona vuruşta: Önüne geleni bana ilkin yabancı bıraktı. Biraz yakınlaşanları anadan doğma "hasım", düşman etti. 'Böyle de adam olur mu?'"[5]

---

[3] Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.,** s.128

[4] Mihri Belli, **İnsanlar Tanıdım**, İstanbul 2002, Doğan Kitap, 4. Baskı, s.432.

[5] Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.,** s.141.

Kıvılcımlı, uzun yıllar içerde kalmış olmasının da yalnızlığında payı olduğunu, uzun hapisliğin politik anlamda yol almasını engellediğini düşünmektedir:

"1925'ten 1960'a dek: 35 yılda 22 yıl "içerde" kalınca, "dışarıda" geçen toplam ömrüm: 13 yıl. Onun da 1950-57 arası 7 yılını at: Doğru dürüst 35 yılım süresince 6 yıl "dışarıda" ya kalmışım, ya kalmamışım. Ya yaşamışım, ya yaşamamışım. Onun bölük pörçük darmadağınıklığı, 'kaçmaktan koşmaya vakit bulamamış' olması... yaşama anlamını mı komuş?"[6]

Gerçekten de uzun hapislik yılları ve dışarıda geçen yılların da hapisteymiş gibi yaşanması ihmal edilemez. Ancak, Kıvılcımlı'nın yalnızlığını tamamen buna bağlamak pek mümkün değildir, Kıvılcımlı 60'lı yıllarda da tek başınadır, bir türlü çoğalamamıştır.

Yalçın Küçük, Kıvılcımlı için "Hep güncelde yaşıyor. Tutarlılık gereği nedir; hiç bilmiyor"[7] diyor. Benzer bir değerlendirmeyi, yine eleştirel bir yaklaşımla Mihri Belli için Sırrı Öztürk yapmıştır. Gerçekten, Kıvılcımlı da Mihri Belli de güncelde yaşamaya önem vermiş, tüm enerjilerini epeyce farklı tarzlarda bu yolda sarf etmişlerdir. Eski kuşaktan olup 60'lı yıllarda gençlerle ilişki kurmaya çalışan sadece Mihri Belli ve Kıvılcımlı'dır.[8] Sorun Kıvılcımlı'nın güncelde yaşaması değil, güncelde politik olma adına devrimci pratiği imkânsızlaştıran bir pratik sergilemesi, politik olamamasıdır. Gençlerle ilişki kurma çabası sonsuzdur ama bunu başaramamıştır. Mihri Belli bu açıdan açıkça Kıvılcımlı'nın ilerisinde, orijinal bir yerde durmaktadır.[9] Bu bağlamda Ertuğrul

---

[6] Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.,** s.276. Kıvılcımlı'nın 1950-1957 yılları arasını yaşanmış saymamasının sebebini, tam 15 yıl sonra, 1950'de hapisten çıkar çıkmaz buluştuğu Şefik Hüsnü'nün, ona politik hiçbir şey yapmaması telkin etmesinde aramak gerekir. Kıvılcımlı o andan itibaren kendi bildiğini yapmaya başlayacaktır. Ama yıllar sonra kendi bildiğini yaptığı, Vatan Partisi'ni kurduğu o yılları kayıp yıllar olarak anacaktır.

[7] Yalçın Küçük, **Aydın Üzerine Tezler-5,** İstanbul 1997, Tekin Yayınevi, 2. Baskı, s.437.

[8] Sadık Göksu, hastalığı nedeniyle ilk hastaneye yattığında Kıvılcımlı'ya "Anılarını yazsana" demiş. O da "Bunamadım ki" demiş. (Sadık Göksu, **Kıvılcımlı Yazılar-Bilinmeyen Yönleriyle Dr. H. Kıvılcımlı Yoldaş,** İstanbul 2006, El Kitapları, 1. Baskı, s.72)

[9] Mesela, Kundakçı ile arkadaşları yurtdışına giderken Kıvılcımlı TKP'lilerle temas kurmayın demekle yetinir. Mihri Belli ise nasıl olsa temas kuracaklarını bilmektedir ve ona göre konum alır, tavsiyelerde bulunur. (Suat Şükrü Kundakçı, **Bir Ömür Bir Sohbet,**

Kürkçü'nün Kıvılcımlı'nın demokratik devrim analizinin TİP'e karşı konum alışta daha elverişli olduğuna dikkat çekerken Kıvılcımlı ile Mihri Belli'yi karşılaştırması gayet açıklayıcıdır: "Doktor'un belli pratik faaliyetlerinin yetersizliği dolayısıyla gerçekte pratik politika alanında hakim olan, daha çok, hatta çok büyük ölçüde M. Belli idi. Bu anlamda, Doktor'un ancak yukarıdan, teoriyle yakından ilgili olanlar katından yaptığı müdahalelerden söz edebiliriz. Yoksa pratik faaliyeti daha çok M. Belli'ye yakın olanlar yürüttüler."[10]

Kıvılcımlı'nın pratik faaliyetler konusunda yetersizliğine ek olarak, kabul edilemez politik önerileri vardı. Kıvılcımlı'nın 'Leninist'liğinden gelen teorik tespitleri bazı durumlarda güne fiilen uygun düşmesine rağmen, politik önerileri hiçbir zaman uygun düşmüyordu. Teoride kazandığını politikada harcayıveriyordu. Mesela Kıvılcımlı, yukarda bahsedilen 'demokratik devrim' tartışması temelinde uygun teorik konumda olmasına rağmen 1970'li yıllarda bile pratikte TİP'te ısrar edebilmekteydi. Kıvılcımlı'nın TİP'ten umudunu kesip kesmediği sorusuna Kundakçı şu yanıtı verir: "Kesmemişti hayır. 'Parti şimdilik budur. Yeter ki partinin örgüt yapısını, programını Vatan Partisi görüşüne adapte ettirelim' hesabını taşıyordu Doktor."[11] Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Kıvılcımlı güncelde sürekli kafasındaki ilkeler için yaşamaktaydı.

Kısaca, "Kıvılcımlı aslında pratik politikanın en can yakıcı meselelerini teorileştirmek gibi bir yeteneğe sahipti..."[12] ama pratiğinde bunun karşılığı yoktu ya da benimsenemez politik öneriler halinde vardı. Kıvılcımlı, güncelde güncelin doğasına aykırı bir zihniyetle yaşamakta, pratik önerileri gençler tarafından kabul görmemektedir. Ertuğrul Kürkçü o dönemi anlatırken, Kıvılcımlı ile birlikte olamamalarının gerekçeleri olarak Kıvılcımlı'nın devlete ilişkin tahlillerini ve pratik önerilerinin kendileri için kabul

---

İstanbul 2005, TÜSTAV, 1. Baskı, s.112) Belli politik gerçekliğin içinde, gerçeği görerek hareket eder. Kıvılcımlı'da içkin olan yaşamsal idealizm adeta hayatın gerçeklerini de idealize etmesine neden olmaktadır. Kıvılcımlı gerçeği algılarken tahrif edebilmektedir. Bulgaristan'da kuyruktaki insanları görünce "Müşteriler kuyrukta huzurla bekliyorlar" (Hikmet Kıvılcımlı, **Yol Anıları,** İstanbul 1998, a.g.e., s.212) der. Suriye'de sosyalizm görür.

[10] Ertuğrul Kürkçü, "Söyleşiler", **Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Devrimci Hareketin Genel Otokritiği,** İstanbul 1994, Alaz Yayıncılık, s.151.

[11] Suat Şükrü Kundakçı, **a.g.e.,** s.139

[12] Ertuğrul Kürkçü, "Söyleşiler", **a.g.e.,** s.150.

edilebilir olmayışını göstermiştir.[13] Kürkçü, Kıvılcımlı'nın askeri darbeyle bu işin çözülebileceği yönündeki yaklaşımının çok olumsuz bir etki yarattığını vurgulamaktadır.[14] Haklıdır!

Katıldığı seminerlerde gençlere "çocuklar" ya da "evladım" diye hitap eden Kıvılcımlı, tüm çabalarına rağmen aslında gençleri politikanın öznesi olarak görmeyi başaramaz. Üstelik bu yeni bir durum gibi de görünmemektedir. Mihri Belli 1957'de Sultanahmet Cezaevi'ne gelen Vatan Partilileri "Yaşlı başlı kimselerdi" diye tanımlamaktadır.[15] Yani, Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi gençlere hitap edememekte, etmemektedir. Yalçın Küçük'ün Vatan Partisi için dedikleri bu anlamda açıklayıcıdır: "O sırada Doktor'un Vatan Partisi açıklamaları var. Gazetede resmi çıkardı. Ama biz niye komünist partisini ararken, Dr. Hikmet'in Vatan Partisi'ni görmezdik, bilemiyorum."[16]

Kıvılcımlı'nın 60'lı yıllar boyunca reorganizasyonunu gerçekleştirmeye çalıştığı parti de bu partidir. 1971 yılında yaptığı bir konuşmada bile açıkça TKP ve Vatan Partisi'nin "reorganizasyonunu" önerir.[17]

Dolayısıyla, pratik anlamda Mihri Belli'de olan Kıvılcımlı'da yoktur. Bunu teslim etmek gerekir. Ancak Kıvılcımlı'nın ardında bir gelenek bırakmasını, geleneğinin takipçilerinin bulunmasını sağlayan teorik yetkinlik de Mihri Belli'de bulunmamaktadır. Kıvılcımlı'nın kitaplardan gelen bir etkisi vardır. Ertuğrul Kürkçü o yılları anlatırken Kıvılcımlı'nın teorik anlamda özel bir önem taşıdığını teslim eder: "Şüphesiz Doktor'un yaklaşımı Mihri Belli'ye göre çok daha teorik ve yüksek bir soyutlama düzeyindeydi."[18] Kıvılcımlı'nın etkisinin hep kitaplar aracılığıyla olduğunu, dönemlerinin teoriyle haşır neşir olan insanlarının daha çok Kıvılcımlı'dan etkilendiğini de vurgular.

Kıvılcımlı'yı Türkiye Devrimci Hareketi ve Marksizm içinde tutan her ne varsa aslen teori alanıyla ilgili, teori alanından olmalıdır.

---

[13] **A.g.e.,** s.145.
[14] **A.g.e.,** s.158.
[15] Mihri Belli, **a.g.e.,** s.426.
[16] Yalçın Küçük, "Söyleşiler", **Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Devrimci Hareketin Genel Otokritiği,** a.g.e., s.150.
[17] Hikmet Kıvılcımlı, **Durum Yargılaması,** İstanbul 1999, Derleniş Yayınları, 1. Baskı, s.87-8.
[18] **A.g.e.**

Marksizm ve Kıvılcımlı

"Daha sonraki Marksçılardan hiçbiri onun vardığı irtifaa çıkamadılar. Düşünen bir adamdı Kıvılcımlı. Hızlı düşünen bir adamdı..." (Cemil Meriç)

Kıvılcımlı'nın 50 yıllık mücadele tarihinin neredeyse tamamı, pratik devrimciliğin olmadığı bir ortamda geçti. Devrimcilik geldiğinde ise, Kıvılcımlı devrimcilerin tarafında değildi.[19] Dolayısıyla Marksizmin politik varlık kazanmasında somut pratik etkisinden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü Marksizm tek başına devrimcilik değildir ama devrimci olunmadan da Marksist olunamaz. Türkiye'de Marksizmin politik varlık kazanması 1971 devrimci kopuşu sonrasında, Kaypakkaya'nın eseriyle başlamıştır.

Kıvılcımlı'nın eseri Türkiye'de Marksizmin teorik özgülleşmesinin ifadesidir ve bu temelde Marksizmin Türkiye'deki varlığına dâhil edilmelidir.[20] Yani Türkiye'deki Marksizm için Kıvılcımlı'nın eseri pratik politik değil teorik anlama sahiptir. Elbette Kıvılcımlı'nın politik ve teorik eserini devrimciliğin olmadığı bir dönem özgülünde değerlendirmek gerekmektedir. Devrimciliğin olmadığı bir dönemde, devrim-

---

[19] Kıvılcımlı gençlerin eylemlerini sahiplenir: "Biz, hiçbir eylemin provokasyon olduğu hakkında en ufak kanaat geçirmiyoruz. Tam tersine, gençliğin bugün yapmak zorunda bırakıldığı bütün eylemlerin, bir kaçınılmaz insancıl **nefis müdafaası** olduğu kanısındayız." (Hikmet Kıvılcımlı, **Durum Yargılaması,** a.g.e., s.102) Kıvılcımlı şehit olan gençleri **Yol Anıları**'nda saygıyla anar: "Elbet dökülen masum devrimci kanı boşa gitmedi ve gidemezdi ve gitmeyecektir. Diyalektiğin öbür momenti zartzurtla hiçe indirilemez. Tepecektir. Temiz genç kanın döküldüğü toprakta tohum kaçınılmazca çimlenecek, filiz verecektir. Buna, en başta piyesi sahneye koyan kurnaz, o çok hain parababalarının en ufak kuşkuları bulunmasın." (Hikmet Kıvılcımlı, **Yol Anıları,** a.g.e., s.44) Ancak bu sahiplenmede de hissedilebileceği gibi, gençlerin bir oyunun içine çekildiği kanısı Kıvılcımlı'da hakimdir. Öyle ki, "Çocuklar 'biz kızdırdık' sanıyorlar. Arılar: 'çocuklar yuvamıza çomak soktular' sanıyorlar." (Hikmet Kıvılcımlı, **Yol Anıları,** a.g.e., s.58) der. Sol yazarların hepsinin anarşiye karşı çıktığını övünerek anlatır ve anarşiye karşı çıkanların başına kendisini koyar: "En başta 'Mao Mao'culuğu ben şiddetle yerdim. '**Silahlı Savaş'** sözü etmenin **'gönüllü CIA ajanlığı'** olduğunu yazdım." (Hikmet Kıvılcımlı, **Yol Anıları,** a.g.e., s.97)

[20] Melik Kara, "Devrimcilerin Marksizmi", **Teori ve Politika 12**, Güz 1998, s. 13.

cilik kıstasından hareketle ayrım yapmak geçersiz, anlamsız olacaktır. Ancak Kıvılcımlı'nın devrimciliğin olmadığı dönemdeki pratik politik tutum alışları da Marksizm'e uzaktır, uzak olmadığı durumlarda ise genelde bir özgünlük taşımamaktadır.

Kıvılcımlı'nın eserinin Türkiye'deki Marksizme dâhil oluşu pratik bir durum olarak da ortaya çıkmıştır. Bunu kesinlikle gözden kaçırmamak gerekir. Türkiye'deki Marksist politik özneler içinde kendisini Kıvılcımlı'nın ardılı şeklinde ifade eden bir özne de bulunmaktadır. Kıvılcımlı'nın bir gelenek yaratması, yarattığı geleneğin içinde Marksist bir öznenin bulunması onun Marksistliğinin ve Marksizm açısından öneminin pratik bir 'kanıt'ı olarak alınabilir.

Yol çalışmaları

Kıvılcımlı'dan Marksizmin Türkiye'deki teorik özgülleşmesi anlamında neler alınabilir, sorusuna cevap ararken Kıvılcımlı'nın mücadele tarihinin tasnifini yapmak yararlı olacaktır. Ancak bu tasnifin Yılmazer'in yaptığı tarzda aslen kronolojik ve 'tek Kıvılcımlı' algısıyla gerçekleştirilmesi uygun değildir. Yılmazer, Kıvılcımlı'nın hayatını üç döneme ayırmaktadır. 1929 yılında Kıvılcımlı hapse düşene kadar geçen "Mücadeleye Giriş ve Şekilleniş" dönemi. Yani Kıvılcımlı'nın 'esersiz' çocukluk dönemi. 1929'dan 1960'lara kadar uzanan "Yetkinleşme ya da Yol Otokritiği ve Tarih Tezi" dönemi. Ve "1960 Sonrası ile Sentezleşme Konağı."[21] Bu, tipik bir giriş-gelişme-sonuç üçlemesidir. Yılmazer, Kıvılcımlı'nın mücadeleye yeni girdiği yılları bir dönem olarak almaktadır. Ardından, Yol çalışmaları ile Tarih Tezi arasında bir süreklilik tanımlayarak, Vatan Partisi'ni de içeren ikinci bir dönem tanımlamaktadır. Üçüncü dönem de zaten Kıvılcımlı'nın ikinci dönemde geliştirdiği teori ve pratiği 1960 sonrası kuşaklarla buluşturma pratiğidir.

Kıvılcımlı, kategorik ayrımları içeren bir şekilde tasniflenmelidir. Tek bir Kıvılcımlı değil "iki Kıvılcımlı" üzerinden düşünmek gerekmektedir. Kıvılcımlı'nın Üçüncü Enternasyonalci, TKP'li olduğu dönemle, zorunlu olarak TKP'nin dışında kaldığı, tek başına olduğu dönem arasında niteliksel farklar bulunmaktadır. 1920'li yılların başından 1950'lere uzanan dönemde, özellikle 20'li ve 30'lu yıllarda

[21] Mehmet Yılmazer, "Türkiye'de Proletarya Hareketi ve Dr. H. Kıvılcımlı", **Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Devrimci Hareketin Genel Otokritiği**, a.g.e., s.52.

Üçüncü Enternasyonal'in dünya çapında tartışılmaz hegemonyası varken Kıvılcımlı'nın eserlerinde gördüğümüz teorik ve politik yaklaşımlar 1950'ler sonrasındaki yaklaşımlarından kategorik farklar içermektedir.

1920'li yılların başından 1950'ye kadarki dönemin 'özgün olmayan' TKP'li Kıvılcımlı'sından bize **Yol çalışmaları** kalmıştır.[22] Üçüncü Enternasyonal'in en parlak dönemlerinden gelen özgüven ve teorik yetkinlikle donanmış bir Türkiyeli militanın, Üçüncü Enternasyonalci anlayışı ülke özgülüne iyi bir şekilde uyarlayan ayrıntılı Türkiye analizleri olarak nitelendirilebilecek Yol çalışmaları, Türkiye'de Marksizmin özgülleşmesi açısından önemli bir başlangıç olabilirdi. Ancak 70'li yıllara kadar 'kamuya' mal olmamış, ancak 70'li yıllardan itibaren Sosyalist Gazetesi ile başlayarak parça parça yayınlanmıştır. Dolayısıyla böyle bir başlangıç işlevi görememiş, 1930'larda kaleme alınmasına rağmen, tam 40 yıl sonraki, 1970'lerdeki Marksist politik varoluşa bile geç kalmıştır.

Yol çalışmalarının Türkiye'de Marksizm anlamında hayati olan bölümü "İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark)" başlıklı Kürt ulusal sorununu ele alan bölümdür. Bu bölüm Komintern'in genel doğrultusuna uygun olarak geliştirilmiş ve bu sayede Türkiye özgülünde katkı niteliğinde bir sonuç ortaya çıkmıştır. Özgünlüğü, Kürt ulusal sorununu tespit etmesidir. Türkiye'de bu sorununun varlığını ilk tespit eden Marksist Kıvılcımlı'dır.

Ancak "İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark)" ilk kez 1979'da yayınlanmıştır.[23] Kıvılcımlı'nın da en az ardılları kadar saklı tuttuğu Kürt ulusal sorunu hakkındaki bu çalışma, 1930'lu yıllarda yazılmış olmasına rağmen, 1979'da 'gerçek' haline gelmesi dolayısıyla –en azından 1979'a kadar- politik olarak hiçbir önem taşımamaktadır. Yol'un tez ve görüşlerinin 1979 sonrasında Kıvılcımlı ardıllarının Kürt ulusal sorununa Marksist yaklaşımında özel bir etkisi olduğu ortadadır. Ancak Kaypakkaya'nın ulusal sorun konusundaki politik Mark-

---

[22] **Emperyalizm: Geberen kapitalizm** ve **Devrim Nedir?** isimli kitaplar da aynı bağlamda ele alınabilir. Kıvılcımlı'nın Emperyalizm üzerine kitabı Lenin'in eserinin Türkiye uyarlaması gibidir.

[23] Derlenişçilerin şu eleştirisi dikkate değerdir: "Onlar, yine içtenlikten ve kavrayıştan yoksun oldukları için Kıvılcımlı Usta'nın Kürt Sorununa ilişkin büyük eserini (...) 5 yıl boyunca gömerler." (**Eneski Sosyalizm Ortamındaki Truva Atı: Yeni Vatan Partisi,** İstanbul 1996, Derleniş Yayınları, 1. Baskı, s.17)

sist yaklaşımının bu süreçten tamamen bağımsız olduğu açıktır. Kaypakkaya için geç kalınmıştır. Kürt ulusal hareketinin doğuşuna da geç kalmıştır. "İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark)" makalesinin bu geç kalmışlığı Kıvılcımlı geleneğinin de geç kalmışlığıdır. Öcalan'ın Kıvılcımlı'yı çeşitli vesilelerle Kürt ulusal sorununa yaklaşımı nedeniyle anması ise aslında Kıvılcımlıcı hareketle uzun yıllar süren dirsek temasından gelmektedir, 1930'larda yazılan yazıdan değil.

Tüm bunlara rağmen Üçüncü Enternasyonalci Kıvılcımlı'nın Yol çalışmaları, ülke özgülünde Marksizm bağlamında özel bir anlama sahiptir. Bu temelde Marksizme katkıları belirlenmeyi beklemektedir. Günümüzden bakıldığında da bu katkının çok dikkate değer olmayacağı saptanabilir.

Ulusal sorun ve Kıvılcımlı

Kıvılcımlı, 1930'larda yaptığı tespiti daha sonraki yıllarda hiç dillendirmemiştir. Sadece zorunda kaldığında Kürt ulusal sorununun farkında olduğunu ifade etmiş[24] ancak bunu politikleştirmenin şiddetle karşısında durmuştur. Katıldığı seminerlerde kendisine bu konuda sorulan sorulara verdiği yanıtlar tam anlamıyla bu niteliktedir:

"Şimdi, yani, bu konuda konuşmak kuru kabadayılık biçimiyle olmaz, arkadaşlar. Zaten bu konuda konuşulacak tek söz de yersiz, boşa söz olur. Bu, ancak eylemlerin konuştuğu bir alandır. Ben bu kadar söylüyorum. Bu konudaki derdimi, arkadaşların açtırmamalarını özür dileyerek rica ediyorum."[25]

Bu cevaptan tatmin olmayan dinleyicinin söyledikleri gayet anlamlıdır: "... bu meseleyi böyle ufak yollu geçiştirmeniz de anlamlıdır, sanıyorum. Eğer, daha önce dediğiniz şeylerde ısrar ediyorsanız, tekrar açıklayınız."[26]

Kıvılcımlı dinleyicinin bu tepkisini hak etmektedir çünkü 60'lı yıllarda Kürt sorununa ve bu sorunun gündemleşmesine dönük tavrı açıkça Marksist değildir; komplocu bir zihniyetin ürünüdür. Sadık Göksu, Kıvılcımlı'nın Sosyalist dergisinde Kürt sorunu hakkında herhangi bir söz söylen-

---

[24] Mesela Kürtlere dönük asimilasyon girişimlerine gönderme yaparak şöyle der: "...bütün o sömürge politikacısı kafasıyla yapılan teşebbüsler boşa gitmiştir." (Hikmet Kıvılcımlı, **Durum Yargılaması,** a.g.e., s.128) Böylece Kürt ulusunun sömürge olduğunu dillendirmiş olur.

[25] Hikmet Kıvılcımlı, **Durum Yargılaması,** a.g.e., s.125.

[26] **A.g.e.,** s.127.

mesini, hatta "halklar" denmesini yasak ettiğini anlatır.[27] Anılarında yazdıklarına bakılırsa bu doğrudur:

"'Türkiye Halkları' lafı altında açık seçik provokasyon yattığını nefesim tükeninceye dek ben açıkladım. En çok bana içerledikleri saklanamadı. Ordunun geniş tarafsız yığını "Kürtlük" umacısı ile ürkütülerek, 'Vatan bölünüyor' çığlığı altında faşizme çekilecekti."[28]

Kıvılcımlı'nın Kürt ulusal sorunu hakkındaki tavrı 60'lı yıllarda bu kadar açıkken, Kıvılcımlı ardıllarının onun Yol çalışmalarına gönderme yaparak 60'larda da aynı görüşleri savunduğunu dile getirmeleri gerçek gelişmeyi gözardı etmek anlamına gelmektedir. Onlara göre Kıvılcımlı aslında Kürt ulusal sorununu hiç unutmamış, hep dile getirmiştir. Hatta Demir Küçükaydın gibi, Deniz Gezmiş'in 'kayıt dışı' varlığında Kürt sorununa yaklaşım temelinde Kıvılcımlı izleri bile aranmaktadır. Yani o dönemde Kürt ulusal sorununa dönük oluşan ilginin altında Kıvılcımlı'nın gizli varlığı aranmaktadır. Kıvılcımlı'nın aklının içindekiler, bu sorunun 'bilgi'sine sahip olması onun Kürt ulusal sorunu karşısında aldığı tavrın doğru olduğu anlamına gelmez. Kayıt dışı ifadelere alaka göstermemek gerekir. Kaldı ki, onun bu yıllarda tarihe geçen görüşü, Kürt ulusal sorununun dile getirilmesinin provokasyon olacağı şeklindeydi. Kayıt altında olan budur.

Tarih Tezi

1950'ler, Kıvılcımlı'nın 'özgün'leşerek devlet ve ordu tahlillerinde vb. Marksizmden uzaklaşmasına ve 1970'teki devrimcileşme sürecinin dışında kalmasına uzanan yola giriş dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu aynı zamanda, Marksizmin teorik özgülleşmesi bağlamında katkı niteliğinde eserler verdiği döneme geçiş anlamına da gelir. Hapisten yeni çıkan Kıvılcımlı'ya 1950'de gerçekleşen ilk görüşmelerinde politik hiçbir şey yapmamasını salık veren Şefik Hüs-

---

[27] Sadık Göksu, **a.g.e.,** s.264.

[28] Hikmet Kıvılcımlı, **Yol Anıları,** a.g.e., s.98. 6 Mart 1971 tarihli seminerinde, **Deccal Kapımızı Nasıl Çalıyor?** kitabında "Türkleşmiş vatandaşlar" gibi bir ibare bulunduğunu iddia eden dinleyiciye, o kitapta iddiasının tam bunun tersi olduğunu söyler. Ancak Sadık Göksu'nun da pek severek kullandığı o kitapta geçen bir cümle vardır ki, dinleyiciyi haklı çıkarmaktadır: "ADANA, DİYARBAKIR... Bu iki Şehrin mihveri, Arapça – Kürtçe konuşan Türklerin mihveridir." (Hikmet Kıvılcımlı, **Deccal Kapımızı Nasıl Çalıyor?**)

nü, bir anlamda yeni bir dönemin açılışını yapmıştır. Yalçın Küçük yerinde bir tespit yapıyor: Kıvılcımlı diğerlerinden farklı olarak "Vaktini TKP'yi tekrar kazanmak, TKP'de yönetime gelmek şeklinde bir mücadeleyle geçirmek istemiyor. Kendi mücadelesini sürdürüyor."[29] Artık TKP'nin dışında ama pro-Sovyet zihniyetin sürekli hâkimiyetinde olan Kıvılcımlı özbeöz kendi malı olan Vatan Partisi'ni kurmuştur. Bu, yeni Kıvılcımlı'nın doğuşudur ve Kıvılcımlı 1960 sonrasında da hep Vatan Partisi'nin reorganizasyonu için çalışmıştır.

1950'li yılların Vatan Partisi'nden Marksizme kalan **Eyüp Mitingi**'dir. Aydınlanmacı olmayan, İslam'a, ülke orijinalitesine özgül yer veren politik yaklaşım Kıvılcımlı'nın ünlü Eyüp Sultan Konuşmasında simgesini bulur. Ama bu politik yaklaşımın uygun pratiği Eyüp Mitingi olmadığı gibi, uygun örgütü de Vatan Partisi değildir. Buna rağmen, Kıvılcımlı, aydınlanmacı olmayan Marksist bir geleneğin kendine referans alabileceği Türkiye'deki ilk Marksisttir.

1950'lerde doğan yeni Kıvılcımlı 1960'larda da varlık ve gelişmesini sürdürmektedir. Bu yılların Kıvılcımlı'sının politik olarak sahiplenilip edinilecek ve katkı niteliğinde neredeyse hiçbir politik pratiği yoktur. Kıvılcımlı, 1960'lı yıllara kitaplarıyla damgasını vurmuştur. Katkısı Marksizmin teorik özgülleşmesi bağlamındadır ve **Tarih Tezi** başlığı altında toplanabilir. Eyüp Mitingi'ndeki politik yaklaşım da Tarih Tezi'ne içkindir.

Kıvılcımlı, Osmanlı'yı düşünen ilk Marksisttir. Yazdıklarının hepsi yanlış olsa bile tek başına bu bile çok önemlidir, katkı niteliğindedir. Kaldı ki, böyle bir külliyen yanlışlıktan bahsedilemez.[30]

En başta şunu belirtmek gerekir ki barbarlık-medeniyet çatışması binlerce yıla uzanan köklü bir çatışmadır. Perinçek de yıllar önce yazdığı Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'nde yer alan devlet ve ordu teorisine dönük eleştirisinde buna benimseyerek dikkat çekmiştir ve barbarlık ile medeniyetin çatışmasının binlerce yıla dayanan ve hala ihmal edilmemesi gereken bir olgu olduğunu vurgulamıştır.[31] Kıvılcımlı "İlkel Sosyalizm" dediği göçebeliği 6 bin yıldır kapita-

---

[29] Yalçın Küçük, "Söyleşiler", **a.g.e.,** s.52.

[30] Teori ve Politika'nın 12. sayısında ayrıntılı bir Tarih Tezi eleştirisi yapılmıştır. Bkz.: Ali Osman Alayoğlu, "Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi ve Politik Sonuçları", **Teori ve Politika** 12, Güz 1998.

[31] Doğu Perinçek, **Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet,** İstanbul 1991, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, s.55.

lizm öncesi sınıflı toplumların, 500 yıldır da kapitalizmin yıkmaya çalıştığını sık sık vurgular. Yani tarihi bir anlamda yerleşik toplumun göçebeliğe karşı mücadelesi olarak algılar. Bu, güçlü bir saptamadır.

Ayrıca, yukarda da belirttiğimiz gibi, Tarih Tezi'nden Eyüp Mitingi çıkmaktadır, aydınlanmacılık eleştirisi doğabilmektedir. Yine Tarih Tezi'nden hareketle geliştirilecek medeni-barbar ayrımının pratik politikada bir karşılık bulabileceğini TİP Beşiktaş İlçe Teşkilatı'nda 25 Şubat 1970'de yaptığı konuşmada açıkça görebiliyoruz.[32] Sosyalist sektöre, köylülere, kısmen işçilere barbar yakıştırması yapan Kıvılcımlı, konuşmasında barbarlığı olumlu edinimin konusu haline getirmektedir. Benzer bir yaklaşımı, yıllar önce, Alevilerin göçebe gelenekleriyle ilişkisine gönderme yaparak da gerçekleştirmiştir: "Alevi köyü, Orta Asya'dan kılıcı sıyırıp gelmiş göçebe atalarımızın içine girdikleri medeniyetin gelişkin sınıflı Toplum reziletlerine en az bulaşmış topluluklarıdır."[33]

Direniş'in eleştirisine cevap

Direniş Gazetesi'nin 2001'de çıkan bir sayısında yer verilen "Eleştirilere Kısa Bir Cevap" başlıklı yazıda, "iki Kıvılcımlı" ayrımı yapmanın uygun olmadığı, ancak böyle bir ayrımın önce Toplumsal Kurtuluş dergisinde, ardından Maya dergisinde, en son olarak da Teori ve Politika'da dillendirildiğine

---

[32] Hikmet Kıvılcımlı, **Üç Seminer,** İstanbul 2000, Derleniş Yayınları, 1. Baskı, s.32-3.

[33] Hikmet Kıvılcımlı, **Türkiye Köyü ve Sosyalizm**, İstanbul 1980, Derleniş Yayınları, 1. Baskı, s.5. Teori ve Politika'nın 26. sayısında yer alan bir çalışmada, Kıvılcımlı'nın barbar'ı edinilmeye çalışılmaktadır: "Kıvılcımlı'nın tarih tezinde yerini bulan 'barbarlık', politik karşılığını Türkiye topraklarında gelenek bağlamında, ordu ve gençliğin barbar geleneklerinin taşıyıcısı olarak görülmesinde buldu. Aslında bir anlamda modern dönemin mücadeleleri işçi sınıfında ifadesini buldu, 'olmaması gereken' mücadeleler de barbarlık deyişiyle edinilmeye çalışıldı.

"Kıvılcımlı'nın barbar'ı, bilim iddiasından koparılması halinde iddialı politik karşılıklar bulabilir. Sönen değil, her an ve an kendini politik olarak üreten barbarlık kavrayışı öne çıkarılabilir. Tarihin derinliklerinden gelmeyen, bugünün gerçeği olan bir barbarlık!

"Ama tarihten kerterizler alınarak ortaya konulan, anlaşılan bir barbarlık! Köyden gelen kırsal ideolojilerle bezenmiş işçilerin, sömürgeleştirilenlerin tepkilerinden, barbarlıklarından beslenen bir bakış açısı..." (Ali Osman Alayoğlu, "Barbarlar ve Asiler", **Teori ve Politika 26**, Bahar 2002, s.66.)

dikkat çekilmektedir. Yazarın deyişiyle, Yol çalışmalarının Kıvılcımlı'sının Leninist, 1960'lardaki Tarih Tezi'nin Kıvılcımlı'sının ise darbeci, Kemalist olduğunu iddia eden bu ayrımın geçersizliği şöyle ortaya koyulabilir: "Eğer bir ayrım yapılacaksa bu yaşlı/genç Kıvılcımlı biçiminde değil, ana teorik yazıları ile propagandif yazıları arasında yapılmalıdır."[34] Ayrıca, Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'ne öngelen İslam Tarihi çalışmasını ilk olarak 1933'te yoldaşlarına anlattığına dikkat çekilerek ayrım tarihsel olarak da reddedilmekte; Kıvılcımlı'da Yol çalışmalarına kadar uzanan teorik bir sürekliliğin bulunduğu vurgulanmaktadır.

Yukarıda yaptığımız dönemselleştirmeden de görüleceği gibi, Kıvılcımlı'nın, yazarın deyişiyle propagandif yazılarından bize Marksizm bağlamında kalabilecek şeylerin neredeyse tamamı Yol çalışmalarındadır. Yani "Leninist Kıvılcımlı"dadır. 1950'li ve 60'lı yıllardaki "propagandif" yazılarının tamamı ise Kemalist, Orducu, Reformist niteliktedir; politik olarak uygunsuzdur. Kıvılcımlı'nın ikinci döneminden bize politik olarak kalan tek ama ihmal edilemeyecek denli önemli olan şey aydınlanmacı olmayan zihniyetidir. Bu zihniyetin yaratılmasında asıl etkin rol Tarih Tezine aittir. Üstelik, aydınlanmacı olmayan bir zihniyetin izlerine Kıvılcımlı'nın ilk döneminde de rastlanabilmektedir.

Ayrıca Teori ve Politika'nın 12. ve 23. sayılarında ye verilen yazılarda[35] Direniş yazarının iddiasının aksine "teorik yazıları ile propagandif yazıları arasındaki ayrımlar" gözetilmektedir. Kıvılcımlı'nın politik taktik amaçlı söyledikleri ile teorik sözleri özellikle ayrıştırılmaya çalışılmaktadır. "Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi ve Politik Sonuçları" başlıklı yazıda, başlığından da anlaşılabileceği gibi, Tarih Tezi'nin teorik eleştirisi ile politik sonuçları ayrı ayrı ele alınarak eleştiri konusu yapılmaktadır.

Böyle yapıldığına dair burada ayrıntılı bir anlatım yapılabilir ancak asıl dikkat çekilmesi gereken nokta, Kıvılcımlı ardıllarının, Kıvılcımlı'yı savunma adına Kıvılcımlı edinimini subjektif bir tarzda yapmalarıdır. Kıvılcımlı eleştirilerine yay-

---

[34] "Ölümünün 30. Yıldönümünde Dr. Hikmet Kıvılcımlı: Eleştirilere Kısa Bir Cevap" (İmzasız), **Zafere Kadar Direniş,** Sayı: 14, Ekim 2001

[35] A. O. Alayoğlu, "Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi ve Politik Sonuçları", **Teori ve Politika 12**, Güz 1998; Alayoğlu, "Bir 'Yol' Hikayesi: Kıvılcımlı Geleneğinin Politik Analizi", **Teori ve Politika 23**, Yaz 2001

gın cevap verme tarzı, "bu tarz eleştirileri çok kişiden duyduk, hep aynı eleştiriler" demekten ibaret kalmaktadır. Öncelikle birçok çevre ve kişi tarafından aynı türden eleştiriler yapılması cevabın zorunluluğunu artırır. Kıvılcımlı ardıllarının işin kolayına kaçmadan, eleştirileri karikatürize etmeden, yani 'zorlama' değil analitik yanıtlar vermeleri zorunludur. Oysa yapılan basitçe, işi geçiştirmektir: "Kıvılcımlı'ya yukarıda saydığımız sıfatları yakıştırmaya çalışanlar onun eserlerinin bütününe bakmak yerine, bir makalesinden, bir mektubundan yola çıkarak onu mahkûm etmeye çalıştılar. En son Teori ve Politika dergisi de Kıvılcımlı'nın 12 Mart'ın hemen ertesinde yazdığı 'Ordu Kılıcını Attı' yazısını yayınlayarak onun 'orduculuğunu' kanıtlamayı vazife edindi."[36]

Bu, açıkça haksız bir eleştiridir. Kıvılcımlı'nın Orducu, Kemalist olduğu tek bir makalesinden hareketle söylenmemektedir. Böyle bir saptamaya birçok yazısı ele alınarak ulaşılmaktadır. Kaldı ki, ilgili yazı Türkiye'de devrimciliğin doğduğu bir dönemdeki tavır alışı gösterir niteliktedir.

Tarih Tezi'ne dönük teorik eleştirilere karşı da benzer bir yaklaşım sergilenmektedir. Oysa aksinin yapılması, birçok kişi tarafından dile getirilen eleştirilere yanıt verilmesi gerekmektedir. Şefik Hüsnü'den[37] Mihri Belli'ye[38], onlardan Doğu Perinçek, Murat Belge ve Yalçın Küçük'e kadar bir dizi kişi Kıvılcımlı'nın barbar tanımının idealist olduğunu iddia etmektedir. Bu geçiştirilemez! Tarih Tezi'nin teorik ve politik sonuçlarının Teori ve Politika'nın 12. sayısında yapılan eleştirisi de böyle değerlendirilmelidir.

Perinçek'in bugün gönül rahatlığıyla savunamayacağı yıllar önce yaptığı Kıvılcımlı'nın devlet ve ordu teorisine dönük eleştirisinde –ki Sadık Göksu da Perinçek'in Kıvılcımlı'nın yoluna geldiğini, doğruyu bulduğunu belirtir– somut ve yerinde saptamalar yapılmaktadır. Perinçek, Kıvılcımlı'nın barbarlık ile medeniyet arasındaki çatışmaya dönük saptamasına katılmakta ancak bu çatışmayı günümüzde Kıvılcımlı'nın bulduğu yerde, yani orduda bulmamaktadır:

---

[36] **A.g.e.**

[37] "Hikmet Kıvılcımlı arkadaş... barbarlığı idealize ediyor... Barbarlığın idealize edilmesi Marksizm değil Rosenbergciliktir." (Akt.: Sadık Göksu, **a.g.e.,** s.71-2.)

[38] "Tarih tezinin aklıma yatmayan yanları vardı. Örneğin sınıf toplumu değil diye barbarlığı idealize eder görünmesi gibi." (Mihri Belli, **a.g.e.,** s.429)

"Peki, eski Türk kabilelerinin göçebe savaşçılığı tamamen yanıp bitip kül mü oldu? Hayır, o gelenek-göreneğin kalıntıları, hakim sınıfların devleti ve ordusu içinde değil, ama halkın içinde yaşamaktadır. 800 yıllık Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin baskısına rağmen, kandaş toplumun kalıntıları, feodal kültüre ve baskılara karşı varlığını korumaya çalışan halk kültürü içinde, Alevilik gibi halk mezhepleri içinde, Yörükler ve zorla iskan edilmiş eski göçebe topluluklar arasında yaşamış ve bugüne kadar gelmiştir."[39]

Perinçek bu tespitinden hareketle Kıvılcımlı'nın devlet ve Ordu tespitlerini şöyle eleştirmektedir:

"Ordusu 'devrimin vurucu gücü' olan bir 'finans kapital' devleti, hangi silahlı güce dayanarak halkı baskı altında tutmaktadır? Herhalde yalnız polise ve Ülkü Ocaklarının komandolarına dayanarak değil. Yoksa Kıvılcımlı'nın 'vurucu gücü' ordu olan 'devrim'i, bir *burjuva reformu* olmasın!"[40] Perinçek, yaptığı eleştiriden hareketle, Kıvılcımlı'nın sınıflar üstü devlet, sınıflar üstü ordu tanımladığını söylemektedir.[41]

Kıvılcımlı, kendi deyişiyle gelenek-görenek üretici gücünün orduda varlığını sürdürdüğünü düşünmektedir. Bu, onun Kemalizme bakışını da belirlemektedir. Doğrudur, Kıvılcımlı hiçbir zaman Kemalist devrimin burjuva devrimi olduğu savını geri almamış, ısrarla savunmuştur. Zaten teorisi aksini gerektirmemektedir.

1970'li yıllarda katıldığı seminerlerde Kemalizmin bir burjuva hareketi olduğunu açıkça dile getirirken[42] Kemalizmin asker-sivil küçük burjuvazinin hareketi olduğu iddialarını da şiddetle reddetmektedir. Çünkü Kıvılcımlı, orduya verdiği ilericilik rolünde ordu mensuplarının küçük burjuva olmasından hareketle davranmaz. Orduda mevcut olduğunu iddia ettiği 'vurucu güç' Osmanlı'daki İlmiye ile Seyfiye'deki tarihsel gelenek-görenekten gelir: "Yani, küçükburjuvaziden önce, o gelenek rol oynuyor. Ve vurucu güç haline getiriyor onu. Küçükburjuvazinin eylemi olmaktan çıkıyor o zaman."[43] Kısaca, orduya verdiği rol, Tarih Tezi'nde yer alan üretici güçlerden birinin tarih sahnesindeki yerini sürekli almasından gelen bir roldür. Gelenek-görenek üretici gücü sınıflar üstü bir konuma çıkmakta, dolayısıyla

---

[39] Doğu Perinçek, **a.g.e.,** s.55.
[40] **A.g.e.**
[41] **A.g.e.,** s.78.
[42] Hikmet Kıvılcımlı, **Üç Seminer,** a.g.e., s.90-1-2.
[43] **A.g.e.,** s.93.

sınıflara da o gücü kendi tarafına çekmek kalmaktadır: "Kadere bırakıldığı için **27 Mayıs** ziyan olmuş. Kadere bırakıldığı için Birinci **Kuvayimilliye** hareketi ziyan olmuş."[44]

Kıvılcımlı'nın formülasyonu gayet açıktır ve hiç de "'vurucu güç' bir bütün olarak ordu değil ordu gençliğidir"[45] tezini haklı çıkarmamaktadır. Kıvılcımlı'ya göre "Hiçbir Amiral veya Generalin, bile bile Türkiye'yi Amerikan üssü yapmak isteyebileceği düşünülemez. Bu bakımdan Türkiye'nin bağımsızlığını savunmak için kurulmuş **Türk Ordusu** elbet aldatılmıştır. Orduya karşı **aldatmaca oldu**. 27 Mayıs o aldatmacanın tepkisidir."[46] Kötülükler ya finans-kapitalden ya da onların işbirlikçisi tefeci-bezirgân sermayeden gelmektedir.

Kıvılcımlı'nın 'vurucu güç' tespiti gayet net ve kategoriktir; yani arızi değildir. Özgüç işçi sınıfı, yedek güç köylülük ve vurucu güç ise ordu başta olmak üzere eski Sünuf'u Devlet denilenlerdir.[47] Ve kendisi de bu 'vurucu güç' tanımının Marksist devlet teorisiyle çelişik halini bilmekte Marksizmin kavramlarının içine girmediğini söylemekte, "Türkiye'ye özgü"[48] olduğunu öne sürmektedir.[49]

Tartışılmayacak kadar açık olan gerçek şudur: Ordu, Kıvılcımlı için şiddete muktedir tek güçtür ve ikna edilmesi gerekmektedir. Hatta Kıvılcımlı, silahlı mücadele diyen devrimcilere silahın ordunun elinde olduğunu hatırlatır ve ordudan yararlanmayı önerir.[50] Bu savunusunu şöyle taçlandırır: "Bütün yapacağımız, bu Vurucu Gücün İşçi Sınıfıyla Sosyalizm alanında gerekli olan ve kendi çıkarlarına da en uygun olan birleşmesini sağlamak olmalıdır."[51]

Yani, Direniş yazarının dediğinin aksine 1960 yılında Vatan Partisi Genel Başkanı sıfatıyla "İkinci Kuvvayi Milliye

---

[44] **A.g.e.,** s.87.
[45] "Eleştirileri Kısa Bir Cevap", **Direniş Gazetesi,** a.g.e.
[46] Hikmet Kıvılcımlı, **Deccal Kapımızı Nasıl Çalıyor?**
[47] Hikmet Kıvılcımlı, **Finans Kapital ve Türkiye,** İstanbul 1978, Kıvılcım Yayınları, 1. Baskı, s.73-77.
[48] **A.g.e.,** s.75.
[49] "Türkiye Ordusunun Fransız Ordusu gibi olmayıp devrimci oluşu." (Hikmet Kıvılcımlı, **Durum Yargılaması,** a.g.e., s.42) Benzer bir biriciklik savunusunu için bkz.: Hikmet Kıvılcımlı, **Üç Seminer,** a.g.e., s. 84-85.
[50] Hikmet kıvılcımlı, **Durum Yargılaması,** a.g.e., s.108.
[51] Hikmet Kıvılcımlı, **Üç Seminer**, a.g.e., s. 86.

Gazanız kutlu olsun"[52] diye Cemal Gürsel'e telgraf çeken Kıvılcımlı, 'vurucu güç' olarak nereyi gördüğünü ve ikinci kurtuluş savaşı şiarına nasıl bir anlam yüklediğini 1970 yılındaki seminerlerinde de tutarlı bir şekilde gösterir. Bir tek yazıya dayanarak değil, koca bir sürece dayanarak Kıvılcımlı'nın orduculuğundan bahsedilmektedir.

Burada Kıvılcımlı'nın Kemalist, Orducu yaklaşımlarını kısaca ve sadece bir kaynağa dayanmaksızın tekrar ele aldık ve ardıllarından bizce şu soruya vermeleri artık zorunlu hale gelen cevabı bekliyoruz:

Yol çalışmalarının Kıvılcımlı'sının Leninist, 1960'lardaki Tarih Tezi'nin Kıvılcımlı'sının ise orducu, Kemalist olduğu açık bir gerçek değil midir?

Kıvılcımlı'daki süreklilikler ve kesintiler

Direniş'teki yazıda 'iki Kıvılcımlı' yaklaşımını ikinci reddediş gerekçesi olarak Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'ne öngelen dönemlerde de Tarih Tezi'ni işaret eden kimi yazılarının ve pratiklerinin olması gösterilmektedir. Hatta bu reddediş tersten de yapılmaktadır. 1960'lı yıllarda Kıvılcımlı'nın Kemalizmin burjuva devrimi olduğunu belirttiği satırlar, Kürt ulusal sorununu bildiğini ifade eden sözler, İnönü'yü eleştiren tutumları, "27 Mayıs, Yön'ün Yönü, Devletçiliğimiz" kitabında yer alan ve devletçi yaklaşıma aykırı olan ifadeler aktarılarak, "Belki de Kıvılcımlı arada bir gençlik günlerini anımsamaktadır"[53] denilmektedir.

Kıvılcımlı'da elbette tüm mücadele hayatı boyunca varlığını koruyan temalar bulunmaktadır. Ama bunlar Direniş yazarının iddia ettiği bağlamlarda değildir. Direniş yazarının süreklilik olarak belirttiği hususlarda kesintiden bahsedilmesi gerekir.

Doğru; Yol çalışmalarında bile, barbar-medeni ikiliğini çağrıştıran veya dolaysızca dile getiren görüşler var. Nitekim Kıvılcımlı 1940'lı yılların başlarında da 'barbarlar'ın medeniyeti yıkışından bahsediyordu.[54] Ancak bunlardan hare-

---

[52] Hikmet Kıvılcımlı, "Önsöz", **İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz**, Tarihsel Maddecilik Yayınları.

[53] "Eleştirileri Kısa Bir Cevap", **Direniş Gazetesi,** a.g.e.

[54] Hikmet Kıvılcımlı, **Devrim Nedir,** İstanbul 2005, Alaz Yayıncılık, s.76. Kıvılcımlı, daha Yol çalışmaları zamanında bile üstyapısalcı bir anlayış taşımakta, altyapının üstyapıyı belirlediği tezine kuşkuyla yaklaşmaktadır. Bu yaklaşımının Tarih Tezi'nin yolunu açtığı belirlenebilir.

ket ederek 'tek Kıvılcımlı' tanımı yapmak mümkün değildir. Doğaldır ki her kopuşa öngelen süreçte kopuşun işaretleri bulunur ve her kopuştan sonra da kopuş öncesine gidişgelişler gerçekleşir. Yani, Tarih Tezi'ni elbette Yol çalışmalarına kadar uzatabilir, orada Tarih Tezi'nin izlerini bulabilir, Kıvılcımlı'nın 60'lı yıllardaki yazılarında da Yol çalışmalarındaki yaklaşımlara rastlayabilirsiniz. Bunlar sürekliliğin ispatı olamazlar.

Ancak Kıvılcımlı'nın hayatında 'iki Kıvılcımlı' ayrımını aşan süreklilikler bulunduğunu da tespit etmek gerekir. Kıvılcımlı 50 yıllık mücadele hayatı boyunca tutarlı bir pro-Sovyettir. 1920'li 30'lu yıllarda Leninisttir, 50'li yıllarda Sovyetler Birliği ne kadar Leninist ise o da o kadar Leninisttir. Sovyetler Kemalizme karşı olduğunda karşıdır, taraf olduğunda taraftır. Oysa genellikle bu görülmemekte, Kıvılcımlı'daki değişiklikler başka şeylere yorulmaktadır. Mesela tamamen Yalçın Küçük'ün hayalinin ürünü olan 1937'de Kıvılcımlı'nın intihar ettiği ve Nazım Hikmet'in bunu engellemeye çalıştığı hikâyesi böyledir ve bu hikâyeye itibar etmemek gerekir. Şu sözler Kıvılcımlı'nın tutarlı pro-Sovyet ruhunu göremeyen sözlerdir: "1932 yılında anti-emperyalizmi, kapitalizme bağlanma olarak da değerlendiren Doktor, 1937 yılında, Bayar-İnönü anti-emperyalizminden medet umuyor"[55] Oysa Kıvılcımlı'nın yaptığı Sovyet politikalarını takip etmektir sadece. Benzer bir görememe Küçükaydın için de söz konusudur. O da Kıvılcımlı'nın Stalin hakkında söylediği olumsuz sözleri hayra, yani kendi girdiği Troçkizm yoluna yorar ve Kıvılcımlı'nın bir şeylerin farkına varmaya başladığını ama nihayetine erdirmeye ömrünün izin vermediğini belirtir. Oysa Kıvılcımlı Stalin hakkında, resmi Sovyet kaynaklarıyla eşzamanlı olarak olumsuz konuşmaya başlamıştır.

Kıvılcımlı dünyadan öğrenip kendi ülkene bak der. Dünya sorunlarını Sovyetler Birliği'ne havale etmiş, kendini ülke özgülüne hasretmiştir. 1970 yılında bile SSCB'ye ilişkin soruları, bunlar bizi aşar tarzı cevaplarla geçiştirir.[56] Şöyle der: "Sosyalist ülkelerin teorik alanda ve pratik alanda yaptığı sonsuz mücadele ve propaganda vb. deneyleri var, biçimleri var, parolaları var... Bunları bizim memleketimizde nasıl benimseriz? Ve biz kendimize, kendi omzumuza dü-

[55] Yalçın Küçük, **Aydın Üzerine Tezler-5,** a.g.e., s.431.
[56] Hikmet Kıvılcımlı, **Üç Seminer,** a.g.e., s.60-1.

şen görevi nasıl daha başarı ile sağlarız? diye düşünsek daha faydalı olur gibime geliyor."[57]

Bunları söyleyen Kıvılcımlı'nın dünya olaylarına ilişkin düşüncesi ise hiç de tarafsız değildir, Sovyet düşüncesinin kararlı takibi şeklindedir. Mesela resmi Sovyet düşüncesini takip ederek 68 Fransa öğrenci hareketlerini ABD'nin provokasyonu olarak görür.[58] Ona göre, "Uluslar arası Finans-Kapital derhal harekete geçti. De Gaulle Fransasının önce **parasını** (Gençlik ve İşçi hareketleri) vesilesiyle alaşağı etti."[59] Fransa ABD'ye çeşitli konularda karşı çıkınca "...patlatılan talebe, işçi, solcu, kolcu olayları ile sermayeler Fransa'dan kaçırıl"dı.[60]

Burada yinelemek gerekir ki, Kıvılcımlı'daki Leninist sürekliliğin yarattığı uygun politik tespitler de oldu. Pro-Sovyet olması ve 1930'ların Leninizmiyle teorik harcının karılması onu, 1960'lı yıllarda, Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim tartışmasında "demokratik devrim" savunusuyla, Kemalizmin niteliği tartışmalarında da "Kemalizmin burjuva hareketi olduğu" tespitleri bağlamında uygun yere koyabilmiştir. Finans-kapital tespitleri de 'Leninist'liğine dayanmaktadır. Karma ekonomi tarifiyle tefeci-bezirganlığı ekonomik analizlerine dahil etmesi özgündür.[61] Bu özgünlüğün dikkatten kaçtığı zamanlarda Kıvılcımlı, finans-kapital tespiti nedeniyle zorunlu olarak Türkiye'yi Fransa ile aynı yere koyar. Türkiye'nin Fransa ile aynı muameleye maruz kaldığını, ABD'nin ikisine aynı şekilde davrandığını düşünür. Türkiye'yi üçüncü dünyada değil de emperyalist dünya içinde görür.[62] Yani Kıvılcımlı, kimi zamanlar, Leninist tespit ısrarıyla Türkiye'nin sınıfsal yapısını olduğundan gelişkin gösterir. Benzer bir yaklaşımı Kemalist devrimi ve 1920'lerdeki burjuvaziyi tanımlamada da yaptığını belirtmek gerekir.

---

[57] **A.g.e.**, s.64.
[58] Hikmet Kıvılcımlı, **Yol Anıları,** a.g.e., s.63.
[59] Hikmet Kıvılcımlı, **Deccal Kapımızı Nasıl Çalıyor.**
[60] **A.g.e.**
[61] "Türkiye'de, Kadim Toplumun **Tefeci Bezirgan** soysuzlaşması ile, Modern Toplumun Tekelci **Finans-Kapital** dejenerasından KARMA bir düzen, ezberlenmiş formülleri şaşırtır." (Hikmet Kıvılcımlı, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi,** İstanbul 1974, Tarih ve Devrim Yayınevi, 2. Baskı, s.12) "Türkiye **melez** bir ekonomi taşıyor." (Hikmet Kıvılcımlı, **Durum Yargılaması,** a.g.e., s.46)
[62] Hikmet Kıvılcımlı, **Üç Seminer,** a.g.e., s.63.

Kıvılcımlı'daki 'iki Kıvılcımlı'yı aşan diğer nokta da kendi deyişiyle 'legaliteyi istismar' taktiğidir. Açıkçası Kıvılcımlı yeraltında ne olduğuyla hiç meşgul değildir. Yol çalışmalarında 'Legaliteyi istismar' taktiğini önerir. Ardından ömrünün sonuna kadar hep "legaliteyi istismar" taktiğinin yılmaz sürdürücüsü konumundadır. Bu bağlamda Kürkçü'nün şu saptaması yerindedir: "'Anarşi yok. Büyük Derleniş' broşüründe yazdıkları bize çok şematik ve sadece legal planı hesaba katan bir görüş olarak gelmişti."[63] Doğru! Çünkü Kıvılcımlı sadece legaliteyi hesaba katıyordu Yol çalışmalarından bu yana sadece 'legaliteyi istismar'ı düşünüyordu. Bu bir taktik değil nas'tı!

Kıvılcımlı'daki bir diğer süreklilik ise, teorik yazılarında modernist bir Marksizm kavrayışını dillendirdiği zamanlarda bile duruşu itibarıyla hiçbir zaman laik, aydınlanmacı bir konum almamasıdır. Tarih Tezi'nin olgunlaşmasını takiben bu tavrı teorik dayanaklar da kazanmıştır. 1965 yılında yayınlanan "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi" kitabına Kur'an'dan aldığı bir ayetle başlar. 1970'de şöyle der: "Yani din elbette, hele bizim dinimiz, Müslüman dini devrimci, ilerici, gerçekten halkçı bir dindir."[64] Kıvılcımlı bu alanda da ilk'tir ve ilk olması fiiliyatta da karşılığını bulmuştur; Kürt sorununa ilişkin yaklaşımı gibi olmamışa dönmemiş, onun pratiğinde sürekli yaşamıştır. Öyle ki, o dönemlerin genç devrimcisi Ertuğrul Kürkçü şöyle demektedir: "Doktor, Türkiye'de orijinal olanı yakalamaya çalışıyordu. (...) Dinin Türk toplumuna etkilerini tartışanlardan biriydi Doktor ve biz hepimiz laik gelenekten gelen insanlar olarak, Türkiye'de zaten insanların laik olduklarını varsaymak gibi bir yanılsama içindeydik."[65] Kundakçı da bunu destekler şekilde konuşmakta, Kıvılcımlı'nın din aleyhtarlığı, Kemalist laisizm gibi tavırlarının hiç olmadığını vurgulamaktadır.[66]

Hikmet Kıvılcımlı, ilk kıvılcımı çaktı.

---

[63] Ertuğrul Kürkçü, "Söyleşiler", **a.g.e.,** s.163.
[64] Hikmet Kıvılcımlı, **Üç Seminer,** a.g.e., s.73.
[65] Ertuğrul Kürkçü, "Söyleşi: Hikmet Kıvılcımlı Üzerine", **Çağdaş Yol,** S:3, s.110-4.
[66] Suat Şükrü Kundakçı, **a.g.e.,** s.153.

Pozitivizm ve Marksizm

Deniz Cumhur Başaraner

Genellikle doğa bilimleriyle birlikte anılan pozitivist yöntemin, sosyal bilimlerde uygulanıp uygulanamayacağı tartışma konusudur. Pozitivizmle ilgili anlayışlarda onu sadece doğa bilimlerine bırakan veyahut sosyal bilimlerde de uygulanabileceğini söyleyen eğilimler var. Bununla birlikte pozitivizmi reddetmeye çalışan ama yine onunla benzeşen anlayışlar (tarihselcilik) da mevcut.

Bu çalışmada pozitivizm özelinde aslında bilime ampirisist yaklaşım konu edilmeye çalışılacak. Doğa bilimlerindeki pozitivist yöntem Alexandre Koyre'nin yaklaşımlarıyla genel bir paralellik çerçevesinde tartışılacak. Daha sonra ise bilimin konumuna ilişkin doğa bilimleriyle sosyal bilimler ayrımını bağlayan bir bilim anlayışı üzerinde durulacak. Bu konumlandırma sonunda da pozitivizmin ve onun karşıtı olarak görülen tarihselci epistemolojinin bizi asıl bağlayan husus olan Marksizm alanındaki teorik ve politik etkileri üzerinde durulmaya çalışılacak.

I. Pozitivizm: Metodoloji

"Genellikle pozitivizmin veya "pozitif felsefenin" kurucusu olarak Auguste Comte (1798-1857) kabul edilir."[1] Bununla birlikte Alexandre Koyre'ye göre pozitivizmin kökeni Yunan gökbilimine dayanmaktadır.[2]

"Pozitivist için bilim dışsal dünyaya ilişkin kestirimci (predictive) ve açıklayıcı bilgi elde etme girişimidir. Bunu yapmak için dışsal dünyada bulunan düzenli ilişkileri ifade eden, oldukça genel önermelerden oluşan teoriler inşa edilmelidir. Bu genel önerme ve yasalar, sistematik gözlem ve deney yoluyla keşfettiğimiz olayları hem kestirmemize hem de açıklamamıza imkan verirler."[3]

Fenomenler arası ilişkiye dair yasaları oluşturmak için gözlem ve deneyden faydalanması pozitivizmin ne kadar karakteristik bir özelliğiyse, yukarıdaki açıklamada geçen "kestirimci" sözcüğünün bilime biçtiği işlevlilik de onun aynı ölçüde karakteristik bir özelliğidir. "Fenomenlerin tahmin edilebilirliği ... onlar üzerinde denetim kurmanın şartıdır ve mühendislikte kullanılmasını mümkün kılar."[4] Yani bir amaç için, işlevli-operasyonel bir araç olarak belirlenen bilim, sorunları çözmenin bir yöntemidir: **Bilim metodolojidir**.

"Her bilgi dalı üç zorunlu tarihsel aşamadan geçer: Teolojik, metafizik ve nihayet "pozitif" ya da "bilimsel" aşama."[5] Daha önceki aşamalarda gerçeğe dair açıklamaların, gerçek dışı-tepeden inme öğelerle yapılmasına bir tepki olan pozitivist felsefe, bilginin kaynağını kurgulardan gözlemlere-deneylere çekmiştir. Böylece soyut bir alandan atıp tutan teolojik ve metafizik anlatıların ayakları yere yani somut alana basmış oluyordu. İdealist tasarımlar yerine, gözlem ve deney yoluyla sürekli olarak gerçekten beslenen, gerçekten yasalı düzenlilikler öğrendikçe ona müdahale edebilecek bir bilim doğuyordu. Gerçekliği deney ve gözlemle sınamayı referans olarak aldığı için, bu onun materyalist olarak görülmesine yol açan yanıltıcı bir faktör olarak düşünülebilir.

---

[1] **Marksist Düşünce Sözlüğü**, Yayın Yönetmeni: Tom Bottomore, Çev. Derleyen: Mete Tunçay, İletişim Yay., İstanbul 2005, s.466

[2] Bak.: Alexandre Koyre, **Bilim Tarihi Yazıları,** Çev: Kurtuluş Dinçer, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 6. Basım, 2004

[3] Russel Keat / John Urry, **Bilim Olarak Sosyal Teori,** Çev. Nilgün Çelebi, İmge Kitabevi Yay., 1. Baskı, 1994, s. 9

[4] **Marksist Düşünce Sözlüğü**, s.466

[5] **a.g.e.**, s.467

Diğer yandan doğa bilimlerinde kullanılan bu 'işlevli' felsefenin, sosyal bilimlerde de kullanılmasında hiçbir sakınca olamazdı: "Comte'un esas düşünsel ve siyasal projesi, doğal bilim yöntemlerinin toplumun incelenmesine aktarılması, yani "bilimsel sosyolojinin" kurulmasıydı. Comte'a göre...Aydınlanma'nın özünde eleştirel ve dolayısıyla "negatif" felsefesi eski toplum düzenini alaşağı edebilmiştir, ancak yeni düzenin pekişmesi için pozitif felsefenin bizzat insanlığın incelenmesine de aktarılması gerekmektedir."[6]

Doğa bilimlerinin bu pozitivist yönteminin sosyal bilimlere uygulanıp uygulanamayacağı hususuna değinmek için öncelikle doğa bilimlerindeki pozitivizme bakmak gerekiyor.

Doğa bilimlerinde pozitivizm

Pozitivizm öz-görünüş ikileminde tavrını görünüşten yana koyar. Bu yüzden olguların sistematik bir şekilde gözlemlenmesi ve onları sınayabileceğimiz deneyler vasıtasıyla ulaşabileceğimiz yasalılığı savunur. "Kendinde şey" olarak maddenin öz halindeki görülemeyecek yasaları bilinemezdir, bu yüzden de öze dair oluşturulan yasalılıklar ya teolojik ya metafiziktir.[7]

Ama deney ve gözlemden teoriye gitmenin belli problemleri vardır: "Hiçbir sonlu sayıdaki gözlem kanıtı (ki daha fazlasını biz elde edemeyiz) tüm zaman ve mekanlara uygulanabilecek bir yasanın doğruluğunu temin edemez. Gözlenecek olay örnekleri sayı açısından potansiyel olarak son-

---

[6] **a.g.e.**, s.467

[7] Realist ise burada tavrını 'öz'den yana koyar. Ama o da bilgi nesnesini gerçek nesne içine yerleştirir. Keat ve Urry her ne kadar realizmin, pozitivizmdeki "açıklama ve kestirim" ikiliğinde ağırlığı açıklamaya verdiğini söylese de (Keat/Urry, **a.g.e.**,s.10) realizm ve pozitivizm arasında önemli bir fark yoktur. Ali Osman Alayoğlu'nun söyledikleri bu hususta açıklayıcıdır: "(R)ealist....yanlışlamacı (yanlışlamacı pozitivistleri kastediyor) gibi teoriden dolayımlanma konusunda ileri bir aşamadadır. Bilgiyi gerçekten ayırma yönünde önemli bir işlev görmekle birlikte, bilgiyi gerçeğin özüne yerleştirerek kendi yaptığı ayrımı silikleştirir, dedikleri anlamsızlaşır."(Ali Osman Alayoğlu, Realist Bir "Kopuş" Tanımlama Girişimi, **Teori ve Politika 6**, s.28) Gerçek nesne tektir, realizm onu öz-görünüş olarak ikiye bölmekle pozitivizm ile aynı düzeydedir. "Dolayısıyla öz ve görünüşün, öz ve görünüş sorunsalı içinde terk edilmesi, ikinci bir aşamayı, bizzat ikilemin terk edilmesini gerektirmektedir."(Ali Osman Alayoğlu, Realist Bir "Kopuş" Tanımlama Girişimi, **a.g.e.**, s.29)

suzdur."[8] Bununla birlikte deney ve gözlemin verilerinin, boş bir kafaya girip kendiliğinden bir şeyler oluşturduğunu düşünmek ise diğer bir yöndür. Bir deney yapılacaksa bile bu deneyin hangi konuda, ne için ve nasıl yapılacağının belirlenmesi bir teorik kurguyu gerektirir, bu yüzden tümdengelimci pozitivistler olarak doğrulamacı ve "yanlışlamacının, tümevarımcı pozitivisti –pozitivist sorunsal içinde kalmasına rağmen- birçok noktada aşmasını sağlayan, teorinin ayrıcalıklı konumunu tanımasıdır."[9] Doğrulamacı, teorinin kestirdiklerinin sürekli hayat bulmasıyla (yani deney ve gözlem sonucunun mantıksal dizgeyle çakışmasıyla) teorinin güçlenip meşruluk kazanabileceğini söyler. "Yanlışlamacılara göre ise 'doğrulama' mümkün değildir."[10] Teori test edilmeli ve yanlışsa terk edilmelidir. Doğrulamacı ve yanlışlamacı pozitivizm arasında kategorik bir fark yoktur. Görülen ortak noktalardan bir diğeri ise, bilimi yerleştirdikleri zeminin ne kadar oynak olduğudur.

Alexandre Koyre, deneyin teoriyi doğurmayacağı ama teorinin ilerlemesinin de pratikle olamayacağı konusunda net bir duruş sergiler: "Hiçbir bilim *tractacus de methodo* (yöntem üzerine inceleme) ile başlamamış, ... hiçbir zaman tümüyle soyut bir biçimde hazırlanmış bir yöntemin uygulanması sayesinde ilerlememiştir."[11]

Koyre için öncelikli olan bilimsel kuramdır ve deneyle oluşturulamaz, doğrulanıp yanlışlanamaz: "Galileo'nun doğru bir bilimsel yönteme bakışı, aklın yalın deneye üstünlüğünü, deneysel olarak bilinen bir gerçekliğin yerine ülküsel (matematiksel) örnekleri geçirmeyi, kuramın olgulardan önceliğini içermektedir....-doğrusu, Galileo ne zaman deneyle yetinse yanılır."[12] Bu yüzden Koyre, pozitivizmi vazgeçmenin ve başarısızlığın çocuğu olarak tanımlar.[13] Galileo'nun ünlü Pisa deneyini yapmadığını savunur[14], çünkü o deneyin başarısızlıkla sonuçlanacağı kesindir, toplar farklı zamanlarda yere düşecektir.

---

[8] Russel Keat / John Urry, **a.g.e.**, s.22
[9] Ali Osman Alayoğlu, Realist Bir "Kopuş" Tanımlama Girişimi **a.g.e.**, s.23
[10] Russel Keat / John Urry, **a.g.e.**, s.22-23
[11] Alexandre Koyre, **a.g.e.**, s.93
[12] **a.g.e.**, s100-101
[13] **a.g.e.**, s.97-98
[14] **a.g.e.**, s.213-226

Şu anda ortalama bir lise öğrencisi söz konusu deneyin yanılma sebebinin havanın varlığı olduğunu rahatlıkla söyleyebilir. Galileo'ya bu pencereden bakan biri onun kuramsal devriminin farkına varamaz. Çünkü günümüzde Galileo'nun kanunları *a priori* konumdadır, ideolojik olarak yaşamımızın bir kabulüdür. Ama Galileo'nun, hem döneminin hakim düşüncesi olan Aristotelesçi fizik anlayışından kopuşu, hem de kendi günlük gözlem ve deneyiminden kopuşu kuramsal (epistemolojik) bir kopuştur.

Olgudan kopan olguya gidemez, kuramda kalır. Çünkü bilimsel yasalar belli yasalılıklar üzerine kuruludur. Bu yasalılıklar da bir kesinlik ve determinizm vazederler. Bu zorunlu akış ise gerçek dünyada gözlemlenemez, bulunamaz. Devinimle ilgili bilimsel yasalar hakkında Koyre şöyle der: "Aristotelesçinin gerçeği olanaksızla açıklamak, başka deyişle, gerçek varlığı matematiksel varlıkla açıklamak için gösterilen yılmaz çaba karşısında kendini şaşkın, sarsılmış bulması şaşırtıcı değildir. Matematiksel varlıkla açıklamak; çünkü daha önce de dediğim gibi, sonsuz bir uzayda düz çizgi üzerinde devinen bu cisimler, *gerçek* bir uzayda gezinen *gerçek* cisimler değil, *matematiksel* bir uzayda gezinen *matematiksel* cisimlerdir."[15] Bu, gerçek dünyanın ve bilim dünyasının net bir şekilde ayrılışıdır: Birbirine indirgenemeyen iki farklı uzay.

Bilimin gerçekliği açıkladığı alan, gerçekten ayrı bir uzayda olduğu gibi, bilimsel pratikle uğraşan kişinin gerçekliğinden de ayrı bir uzaydadır: "Örneğin, geometriyi bulmuş olanlar Nil vadisindeki tarlaları ölçmesi gereken Mısırlılar değil, ölçmeye değer hiçbir şeyleri olmayan Yunanlılar'dır; Mısırlılar reçetelerle yetinmişlerdir"[16] ve diğer yandan "(b)ize Newton'u açıklayabilecek olan XVII. Yüzyıl İngilteresi'nin toplumsal yapısı değildir."[17] Koyre'nin anlayışı doğrudur; bilim toplumsal ilişkiler ağından bağımsız olduğu gibi, sorunlara reçete yazan bir metodoloji de değildir. Ama bilimle uğraşan 'bilim adamı', toplumsal ilişkiler ağının bir parçası olan ve bu ağdan etkilenen, aynı zamanda da hayatta kendine belli amaçlar biçen bir insan olarak, *gerçek* bir uzayda yaşayan *gerçek* bir bireyse, gidimli bir yaklaşım sergilersek, bilimin 'bilim adamı'ndan da kopması gerekir. Bilim, bilimsel uğraş veren insanın sosyal varlığının uzayından ayrıldıkça

[15] **a.g.e.**, s.175
[16] **a.g.e.**, s.256
[17] **a.g.e.**, s.256

kendini bulur, bu yüzden kavramsallaştırmalar ideolojik uzaydan (gerçek uzaydan) koptukça bilimselleşir. 'Bilim adamı'nın uğraştığı şey, ondan koptukça düşünce alanına geçecek ve sadece burada var olacaktır. "Bu bağlamda , felsefeci/filozof, politikacı, sanatçı vb. insan bireyleri ve toplulukları vardır, ama "bilim adamı" diye nitelendirilebilecek bir birey "tür"ü yoktur. İlk sıralananların tümünün sosyolojisi yapılabilir, ama bir "bilim sosyolojisi" meşru olamaz. Tarih bilim için dışsal bir koşuldur, kategorik bir boyut değil."[18] Sadece, bilimin kuruluşu ve geliştirilmesine dair "bilimsel pratik" için tarih içsel bir koşuldur.

Teknoloji ile bilim arasındaki düzey ilişkisi de aynı şekildedir; ikisi ayrı kulvarlarda ilerlerler. Teknolojik gelişmenin bilimsel gelişmeyi tetiklemesi durumu söz konusu değildir, bilimin gelişmesi de teknolojideki atılımlar demek değildir: Çok önemli tarihsel sonuçları olan, "ateşli silahların keşfi gibi devrim niteliğindeki bir keşfin bile ne bilimsel temeli ne bilimsel etkisi olmuştur."[19]

Bu konuda Koyre'nin verdiği en çarpıcı örneklerden biri de Leonardo Da Vinci konusunda söylediklerıdir. Leonardo Da Vinci, dokuma tezgahlarından türbinlere, tornalardan baskı makinelerine, denizaltılardan uçan makinelere birçok şeyi icat etmiş ve en önemlisi bunların hiçbirini pratik olarak üretmemiştir.[20] Bu icatların hepsini sadece kağıda dökmüştür. Onun desenleri, "(u)ygulayıcının deneyimini değil, kuramcının düş gücünü gösteren"[21] birer kanıttır. Ama Leonardo'nun oluşturduğu bir bilim değildir: "Leonardo'nun bilimsel yapıtında kuramsal düşüncenin bu yüceltilişi, ne yazık ki bir parça kuramsal kalır. Uygulamaya koyamaz bunu; soyut düşünmeyi öğrenmemiştir. Şaşırtıcı bir sezme yeteneği vardır ama, sezgiyle bildiği ilkelerden doğru bir türetim yapamaz;"[22] o, dahi bir teknologdur.

Koyre, bilim ile uygulamalı bilim (teknoloji) arasındaki bağı önemsemediği için idealizm eleştirisine maruz kaldığını söyler. Bilimlerin kurulmasından sonra teknolojiyle bir işbirliği olduğunu kabul eder. Ama kuramla pratik arasındaki bu etkileşimin –kuramın pratiğe, pratiğin kurama sızmasının-

---

[18] Metin Kayaoğlu, Felsefede Marksizmin Sonuşmaz Problemi, **Teori ve Politika 5**, s.17, 27 no'lu dipnot
[19] Alexandre Koyre, **a.g.e.**, s.89
[20] **a.g.e.**, s.142-143
[21] **a.g.e.**, s.143
[22] **a.g.e.**, s.141

özü bakımından çağcıl (yani tarihsel) bir şey olduğunu belirtir. [23]

Bütün bu olumlu yaklaşımlarına rağmen Koyre, kuram ve gerçek arasındaki ilişkisizliği savunurken, bazı yerlerde yalpalamalar yaşar. Kuramın gelişmesini teleskopa[24], hesap makinesine ya da fotoğrafçılığın gelişmesine[25] bağladığı, otomatik fabrikalarımız cisimleşmiş kuramlardır[26] dediği ya da Da Vinci'nin yaptıklarının sadece bir parça kuramsal olduğunu belirtirken bilimsel sıfatını kullandığı yerler, Koyre'nin bilimi konumlandırırken kategorik felsefi bir tutumu sonuna kadar götürememesinden kaynaklanır. Bilim, gerçek ve felsefenin ilişkileri, duruma ve bağlama göre değil, kategorik ve zorunlu olmak gerekir.[27]

Ali İhsan Topçu, Koyre'nin netleşemediği yerden devam eder ve kategorik-felsefi bir çizgi çeker: "Bilimsel bilginin oluşum süreçlerinde tarihsel deneylere ille de bir rol vermek gerekiyorsa, bu, maksimum lojistik bir rolün ötesine geçemez."[28] Bu lojistik rol teknoloji için de geçerlidir. Koyre, cisimleşmiş kuram yaklaşımını ise, iki ayrı uzay kavramsallaştırmasıyla kendisi çürütür.

II. Bilimin Konumu

Sosyal bilimler-doğa bilimleri ayrımı suni bir ayrımdır. Konumu, kuruluşu ve geliştirilişi bakımından bütün bilim disiplinleri aynı biçimdedirler, tek farkları bilgi nesnelerinin farklılığıdır. Sosyal bir bilim olan tarihsel materyalizmi de doğa bilimlerinden ayıran tek fark onun bilgi nesnesinin toplum olmasıdır. "Farklı bilim pratiklerinden bahsetmek yerindedir, farklı bilim tanımlarından değil."[29]

Althusser, bilimin oluşumu için gerek şartın ideolojik alandan epistemolojik bir kopuş olduğunu söylüyor ve ampirisizme bilgi nesnesi ile gerçek nesneyi ayırarak savaş

---

[23] **a.g.e.**, s.254
[24] **a.g.e.**, s.90
[25] **a.g.e.**, s.276, 9 no'lu not
[26] **a.g.e.**, s.253
[27] Metin Kayaoğlu, Marksist Politikanın Teorik Öncülleri, **Teori ve Politika 1**, s.11'den uyarlanıp kullanılmıştır.
[28] Ali İhsan Topçu, Marksizm ve Pozitivist Yorumu, **Teori ve Politika 39**, s.268-269
[29] Ali Osman Alayoğlu, Nesnellik Sorunu ve Bilimsel-Teorik Sistemler, **Teori ve Politika 5**, s. 51

açıyor.[30] İdeolojik alan, öznellik demektir. Ampirik bilgiler, gerçek gerçeğin, bir öznenin gerçekliğinden geçerek yansımasıyla oluşur. Yaşamın bir parçası olan her türlü bilgi taraflı olmak zorundadır. Toplumun bilgisi, onunla uğraşan kişiye sahip olduğu ideolojiden kırılıp yansıdığı için göreli olacak, ve toplumun akışının yasalı halini çıkarmak, o kişinin ya da zümrenin yaşam alanını (ideolojik alanı) terk etmeden imkanlı olmayacaktır.

Tersini savunmak ise her öznenin (kişi, sınıf, ırk) kendi bilimi olduğunu savunmak ve bilimi öznenin ideolojik bakışına indirgemektir. Tarihsel olarak bilimin söylediklerinin bir ideolojik silah haline getirilmesi, bilimin taraflılığına bir kanıt sayılamaz: " Kopernik Sistemi Güneş'in merkez olduğunu söylerken gayet nesneldi fakat yer merkezli dünya anlayışına dayanan kilise ideolojisine karşı olmasıyla burjuvaların elinde kilisenin otoritesini kırma araçlarından biri oluverdi."[31] Aynı şey Marksizm için de geçerlidir: Marx ezilen işçilerin safında olduğu için proleter devrimi öngörmez ve diğer yanda tarihsel materyalizmin öngördükleri işçilerin sınıfsal çıkarlarına uygun olduğu için, işçiler Marksizmi ideolojik edinime tabi tutarlar.[32]

Bilimin epistemolojik konumuna ilişkin bir çerçeve sunmaya çalışırsak:

1) "Bilginin üretimini, bilgi benzeri materyallerden bağımsız ve bunların aracılığı olmadan hayal edemeyiz. Bilgi, bilgi-benzeri öncellere bağımlıdır."[33] Bu *lojistik destek* basit betimleyici kuramlardan, derinlemesine ve kapsamlı bir pozitivist ya da realist incelemeye kadar çeşitlendirilebilir. Sonuçta bilim, gerçek dünyayı açıklamak için vardır ve buradan doğar, ama onun bütünlüğünü yansıtabilmek ve 'an'ların kısmi görünüşünün, gerekliliklerinin ve olumsallığının kısıtlayıcılığından kurtulmak için onun üzerindeki başka bir uzaydan nesnel bir bakışa ihtiyaç duyar.

Diğer yandan 'bilim adamı'nın (veya bilimsel çalışma içindeki bir ekibin) emeği de bu *lojistik destek* içine konmalıdır. "Her teori, sonuçta tarihsel insan birey(ler)i tarafından

---

[30] Bak.: Louis Althusser, **Kapital'i Okumak**, Çev. Celal A. Kanat, Belge Yay., 1. Baskı, 1995

[31] Ali Osman Alayoğlu, **a.g.e.**, s44

[32] **a.g.e.**, s.44

[33] Roy Bhaskar, Felsefe ve Bilimsel Realizm, Çev.: Aysel Kara, **Teori ve Politika 4**, s.63

ortaya konur".[34] Ama bu pratik içindeki bireyler, epistemolojik olarak kendilerinden de kopması gereken bu çalışmanın konumunun farkında olmayabilirler. Althusser, Marx'ın epistemolojik kopuşu gerçekleştirdiğini, kuramsal bir devrim yaparak bilimsel bir konsept oluşturduğunu ama bilimsel konseptlerin nasıl oluştuğuna dair bir kuramı açık şekilde ortaya koyamadığını söyler.

2) Bilimler, kendi nesnelerine dair, yasalı bir yapı kurarlar.* Bu yapısal kavramsal sistematik içerisinde hiçbir aksama veya rastlantı söz konusu olamaz. Yapının öğeleri arasındaki ilişki o bilimin yasalarıyla belirlenmiştir. Bu, *bir yapının kendi öğeleri üzerinde etkililiği konseptidir.*[35] Bu yapının etkililiği öylesine güçlüdür ki sadece epistemolojik-kavramsal öğeleri üzerinde değil, bilimin kurulmasında ontolojik-lojistik destek veren 'bilim adamı' üzerinde de denetim kurar: "Onun pratiğinin bilim alanında kalmasına olanak sağlayan, ideolojisini eleyen bilim alanının mekanizmasıdır."[36] Bu yüzden epistemolojik alana dair "geriye dönülmezlik ilkesi" geçerlilik kazanır. Epistemolojik alandan ideolojik alana her dönüş, ideolojik alanın her nüfuzu artık bu yapının etkililiğiyle bertaraf edilir.

3) "Bilim için süreç vardır ve süreçte "içinde bulunulan an"ın kategorik bir yeri ve anlamı yoktur."[37] Bu süreçler yaşanmış ya da yaşanacak sürece dair kavramsallaştırmalar olabilir ama 'an'ın olumsallığı bu kavramsallaştırmaya engeldir. Süreçlerin yasalı ilerleyişi 'an'da belirmez. Süreçler kavramsal bilgi nesneleriyle açıklanır, çünkü sadece kavramsal olan nesneler arasında yasalı bir yapı kurulabilir. Bilim için tüm süreç bellidir, her türlü yasalı akışın geldiği ve gittiği yer bellidir. Bu yüzden bilim için eşsürem geçerlidir, kavramlar dünyasında her şey her zaman vardır sadece süreçler arasındaki öncelik ilişkisinden bahsedilebilir.

Tarihsel gerçeklikte ise artsürem vardır. İnsanlar birbirini takip eden anları görebilirler ve ne yapacaklarsa bu 'an'larda yaparlar. "(İ)çinde bulunulan an, bir zaman birimi

---

[34] Metin Kayaoğlu, **a.g.e.**, s.7

* Althusser, tarihin yasasını, bir özün belirleyiciliği ile değil bir yapısal konseptle ilk kez Marx'ın açıkladığını söyler. Bak.:L. Althusser, **a.g.e.**

[35] L. Althusser, **a.g.e.**, s.50

[36] Ali Osman Alayoğlu, Bilim Olarak Tarih Üstüne, **Teori ve Politika 4**, s.7

[37] Metin Kayaoğlu, **a.g.e.**, s.13

değildir. O, zaman olarak ölçüldüğünde artık o an olmayan, o an olarak varolduğunda zaman olarak varolmayan bir gerçektir."[38]

4) Epistemolojik bir kopuşla kurulan bilim, tamamlanmış değildir. Bilim kendini geliştirmeye devam eder. Lenin'in şu sözleri bunu çok iyi açıklar: "*(...) bilgilerimizin nesnel, mutlak gerçeğe yaklaşıklık sınırları tarihsel olarak görelidirler, ama bu gerçeğin varlığı, bizim ona yaklaşmakta olduğumuz kadar kesindir. Tablonun çevre çizgileri tarihsel olarak görelidirler ama tablonun nesnel olarak varolan bir modeli temsil ettiği kesindir. Şu ya da bu anda, şu ya da bu koşullar içinde şeylerin doğasına değin bilgimizde ...(belli bir noktaya kadar) ilerlemiş olmamız olgusu tarihsel bakımdan görelidir, ama hiçbir bakımdan göreli olmayan şey, bu cinsten her olgunun mutlak nesnel bilginin bir ilerlemesi olduğudur.*[39]

Bilimin çizdiği modelin yetersizliği kavramsal düzeyde kanıtlanabilir. Bilimin ilerleyişi de kavramlarla olur. Lenin'in belirttiği mutlak olan ilerleyiş "geri dönülmezlik" ilkesiyle bağıntılıdır.

Althusser, Engels'ten iki alıntı yapar ve bu konuyu tartışır: "... bir şeye ilişkin konsept ile onun gerçekliği, hep birbirine yaklaşan ama asla kesişmeyen iki asimptot gibi yanyana giderler. *İkisi arasındaki bu ayrımlılık; konsepti doğrudan ve dolaysız şekilde gerçeklik olmaktan ve gerçekliği de dolaysız şekilde kendi konsepti olmaktan engelleyen ayrımlılığın ta kendisidir."*[40]

"Bilim açısından tanımlamalar değersizdir; çünkü, bunlar hep yetersizdirler. Biricik *gerçek* tanımlama *şeyin* kendisinin *gelişimi*dir; ama *bu da artık bir tanımlama değildir.* Yaşamın ne olduğunu bilmek ve göstermek için, yaşamın tüm biçimlerini incelemeli ve bunları karşılıklı bağlantılar içinde sunmalıyız. Öte yandan, *sıradan amaçlarla*,

---

[38] Metin Kayaoğlu, Geçmiş-Bugün-Gelecek Diyalektiğine Reddiye, **Teori ve Politika 8**, s.33
Politika için 'an' konjonktürdür. Buradaki an teorik ve kavramsaldır, günlük kullanım anlamıyla düşünmemek gerekir. Konjonktür için süre zarfı birkaç gün olabileceği gibi yıllarca da olabilir.

[39] Lenin'den aktaran: Yılmaz Sezer, Devrimci-Maddeci Felsefe İçin Başlangıç Noktaları, **Teori ve Politika 1**, s.53 Buradaki "tarihsel" sözcüğünü, bilimin kendine içkin tarihi olarak algılamak gerekiyor.

[40] Engels'in Conrad Schmidt'e yazdığı mektuptan akt.: L. Althusser, **a.g.e.**, s.115

sözümona bir tanımlamanın en ortak ve aynı zamanda en önemli özelliklerinin kısa bir serimlemesi de çoğu kez yararlı, hatta gereklidir ve eğer ondan, kendisinin aktarabileceğinden daha çok şey beklenmiş değilse, zararlı da olamaz."[41]

Althusser iki alıntının paralelliğinin farkındadır ve ikinci alıntıdan biraz devam ederek önce yorumunu yapar sonra da sorusunu sorar: "Bu uslamlamadaki bütün yanlış-anlama aslında konseptlerin kuramsal gelişimini gerçek tarihin genesisiyle karıştıran yanılgıda yatmaktadır."[42] "Engels'in yorumlamasının, onun Conrad Schmidt'e yanıtında çoktan karşılaşmış olduğumuz bir izleği -konseptin özgün zayıflığı izleğini- içerdiğini artık göstermemiz gerekir mi?"[43]

İki alıntıda da Engels net bir şekilde ampirisisttir. İkinci alıntıda ampirisizmin iki çeşidi olan tarihselcilik ve pozitivizmi birleştirir. Önce tarihselci bakış devrededir. Engels, bilgi nesnesi-gerçek nesne özdeşliğini gerçek nesne lehine kurar: Epistemolojiyi tarihsel 'an' belirler, her 'an'da bilim tekrar tekrar kurulur. Bütün 'an'lar özgündür. Birinci alıntıyla bağlantılı olarak, bilimin en gelişkin hali şimdiki halidir ama bilim yarın daha gelişmiş olacaktır. Bu anlayış bilimin kendine içkin tarihini reddeder ve onun yerine kronolojik tarihi koyar. Althusser'in bu tarihselci anlayışı açıklayan *"şimdinin geçmiş karşısındaki meşru epistemolojik birincilliği"*[44] belirlemesi çok yerindedir. İkinci alıntının devam eden kısmı ise pragmatist pozitivist bir bakıştır: Sıradan *amaçlar* için genellemeler yapmak işlevlidir, ama bundan görevinin üzerinde bir şey beklememek gerekir, günü kurtarması yeterlidir.

Althusser'in Engels'ten yaptığı birinci alıntıyı Ali İhsan Topçu eleştirir: "Althusser'in "birbirine yaklaşan ama kesişmeyen iki asimptot" sözü de eleştirel bir yaklaşımı gerektiriyor. Konsept ile gerçekliği iki asimptot yerine hareket yönleri aynı olan, fakat aralarında sıfır derece açı bulunan iki paralel doğruya benzetmek, pozitivizme karşı daha uygun ve uzlaşmaz bir örnek olmaz mıydı? Hiç kuşkusuz yaklaşmayla kesişme arasındaki fark kategoriktir, ancak kesişme özelliği göstermese de, birbirine yaklaşma eğilimi gösteren konsept ile gerçeğin, bu yaklaşma sınırlarını tartışmak, ayrıştırmayla

---

[41] Engelsin Anti-Dühring için hazırlık notlarından akt.: L. Althusser, **a.g.e.**, s.159. İtalikler orijinal.
[42] L. Althusser, **a.g.e.**, s.159
[43] L. Althusser, **a.g.e.**, s.160
[44] L. Althusser, **a.g.e.**, s.173

ilgili kararlı duruşu daha gevşek zeminlere taşımayacak mıdır?"[45]

Evet, asimptotik yaklaşımdaki bilginin sonsuza doğru gerçek nesneye sonsuz küçük bir farkla yaklaştığı, neredeyse onun içine geçtiğini söyleyen ampirisist önermeye karşı "paralellik" benzetmesi ileri bir adımdır. Ama yeterli değildir.

Birincisi bu paralel doğrulu grafikte bilgi nesnesinin doğrusu ile gerçek nesnenin doğrusu aynı uzayda yer alırlar. İkincisi bir doğru olarak ilerleyen bilimsel bilgi değişmez ve mutlak olarak algılanabilir.

Asimptotik yaklaşım doğrudur, yaklaştığı yer yanlıştır. Bilimsel bilgi, asimptotik olarak yaklaşır, ama konsepti olduğu şeye (gerçek gerçeğe) değil, yine bir konsept olan bilimsel mutlak hakikate.

III. Pozitivist ve/veya Tarihselci Bir Marksizm

Doğa bilimlerindeki bilim-teknoloji ayrımıyla Marksizm'deki bilim-politika arasında bir fark vardır: "Geleneksel teknoloji yaklaşımında 'mühendis', uygulama yaptığı nesnenin dışındadır... Oysa politikacı, politika yaptığı (uygulama yaptığı) nesnenin bir unsurudur. Daha uygun ifade etmek gerekirse; politikacı politikasını, yöneldiği nesnenin içinde yapar."[46]

Marksizm gibi, tümleyenlerinden biri bilim (tarihsel materyalizm), biri politika olan bir bütünlük için pozitivist felsefenin pratik ve politik etkileri doğa bilimlerine göre çok daha fazladır. Marksizmin pozitivist yorumuyla tarih bilimi her 'an'da geçerli olup uygulanabilecek bir yöntemdir. Tarihin yasası her 'an'da belirir. İşte burası tam olarak özneli-deolojik bakışın devreye girdiği yerdir.

Marksizmi sahiplenen pozitivist bir anlayış, doğrulamacı bir bakış açısıyla tarihsel materyalizmin söyledikleri için kanıt bulmaya çalışacaktır. Kendi bakış açısından bulacaktır da. Ve böylece *seçtiği* kanıtlarla teoriyi doğrulayacaktır.

Diğer yandan anti-Marksist (ama pozitivist) birisi de teorinin yanlışlanması için kanıtlar arayacaktır ve o da kendi açısından kesin birçok kanıt bulacaktır. Sonuçta iki yaklaşımın sahipleri de algıda ideolojik bir seçiciliğe sahiptir. Bura-

---

[45] Ali İhsan Topçu, **a.g.e.**, s. 269

[46] Metin Kayaoğlu, Marksist Politikanın Teorik Öncülleri, **a.g.e.**, s.29

da Marksist, anti-Marksist ile aynı pozitivist düzlemde kaldıkça teorik olarak bir üstünlüğe sahip değildir. Her pozitivist, teorinin istediği yerini çekiştirip, kendi ideolojik pozisyonuna göre onu yanlışlar, doğrular, teoriye bir şeyler katar ya da çıkarır; yani istediği revizyonu yapar. Pozitivist alan keyfiliğin kol gezdiği bir alandır. Özneye bağımlı olduğu, nesnelleşemediği için de idealisttir.

* * *

Tarihin motoru üretici güçlerdir. Üretici güçler üretim ilişkilerini belirler. Üretim ilişkileri, üretici güçlerin gelişmişlik oranına denk düşmüyorsa yıkılır ve yeni üretim ilişkileri kurulur. Teorik olarak toplumun belirlenmesinin temelinde üretim vardır. Toplumu belirleyen üretici güçlerdir. Tarih biliminin açıkladığı evreli ilerleme (ilkel komünal toplumdan komünizme) çizgiseldir. Daha ileri olan bir toplumsal evreden geriye dönüş söz konusu olmadığı gibi evre atlamak da olası değildir.[47]

Üretici güçler yeteri kadar gelişmedikçe, sosyalizmin ve komünizmin kurulması imkansızdır. Ama 'an'lara baktığımızda birçok sosyalizm deneyimiyle karşılaşırız. Ve sonra yıkılışını görürüz. Sosyalizm deneyimlerinin 90'lı yıllarda kabul edilen çöküşüne kadar gün pozitivist Marksistlerin günüdür. Ama çöküşten sonra gün pozitivist anti-Marksistlerin günüdür.

Bu yüzden sosyalizm ile 'an'daki sosyalistlerin iktidarını ayırmak gerekir.[48] Üretici güçlerin belirlediği üretim ilişkilerinden doğan toplumun bir bileşeni olan sosyalistler, eşitlikçi bir devlet kurabilirler, ama zamanı gelmedikçe sosyalizm kurulamaz. Çünkü üretici güçleri geliştirmek gibi bir yetileri yoktur. Ve üretici güçler yeterince gelişmemişse kurdukları da çökmeye mahkumdur. Diğer yandan üretici güçler yeterince gelişip sosyalizmin 'zaman'ı geldiğinde de kurulan devletler 'kitaptaki gibi' olmayacaktır. O zamankiler de, hayatta kendi özgüllüğüyle oluşacaktır.

---

[47] Bu kural bir toplumsal bütün için geçerlidir. Evre atlamanın yani aradaki bir evreyi yaşamadan o evrenin ilerisine geçmenin Amerika'nın keşfiyle yaşandığı söylenebilir ama bu keşfe kadar iki ayrı toplumsal bütünlüğün ayrı ilerleyişi vardır, ileri olan geri olanı sıçratmıştır.

[48] Ali İhsan Topçu, Aydınlanma Eleştirisi İçin Ön Gerekçeler, **Teori ve Politika 32-33**, s.54-55

Üretici güçler, emek gücü, hammadde ve teknolojiden oluşur. Başat olansa teknoloji ve hammaddedir, bunlar emek gücünü belirlerler.[49] Biz gerçek yaşamı_gözlemlediğimizde, tarihsel süreçleri belli bir anda başlayıp belli bir anda bitmiştir diye tanımlayamayız. Şu teknolojik gelişme ve şu hammaddenin bulunuşuyla feodalizm bitip kapitalizm hayata başlamıştır gibi bir düşünce bilimi gündelik hayatta arayan pozitivist bir indirgemeciye ait olabilir.

Metin Kayaoğlu'nun iki önermesi yol açıcıdır:

"Marksizm alanında ve genel olarak sol harekette, tarihteki güçlerin niteliğini değerlendirmedeki temel ölçütün, tarihsel olarak ileriyi mi geriyi mi temsil ettiklerine ilişkin bir ortak anlayış olduğu görülüyor."[50]

"Marksizmin bileşeni olan tarih bilimine göre, elbette komünalizme göre köleciliğin güçleri, köleciliğe göre feodalizmin güçleri, feodalizme karşı kapitalizmin güçleri devrimci rol oynar. Bu kesindir ve bu anlayışta, değer yargılarına yer olmadığı için, kapitalizmin güçlerinin feodalizme karşı veya öteki pre-kapitalist üretim tarzlarına karşı "insanlık dışı", "kanlı", "sömürüye / sömürgeleştirmeye dayalı", "kan emici" bir ilişki yürütüyor oluşunun da herhangi bir önemi bulunmaz."[51]

Bilimin söylediğini 'an'da arayan bir pozitivist Marksist Irak işgalinde direnişçileri, İsrail'e karşı Filistin halkını, Türkiye'de Kürt hareketini ya da Rusya'da Bolşevikleri savunamaz.

Tarih biliminin kıstaslarına pozitivistçe bakarsak A.B.D. Irak'tan, İsrail Filistin'den, Türkiye genel olarak Kürdistan'dan daha ileri bir konumdadır. Sosyalizmin kurulması için kapitalizmin ömrünü tam olarak doldurması gerekir. Bunun için de kapitalizmin alabildiğine dünyaya yayılması, 'geri'de olanları geliştirmesi şarttır. Bilimsel olarak kapitalizm, tüm dünyaya egemen olmadan, üretici güçlerin gelişmişliğiyle olan çelişkisi son haddeye ulaşmadan yıkılamaz.

'Emperyalist barbarlar', işgal ettikleri yerlerde yer altı zenginliklerini sömürürler, emekçileri kıyımdan geçirirler, bombalarla o ülkenin alt yapısını çökertirler, tarım politikala-

---

[49] L.Althusser, **a.g.e.**, s.234-235

[50] Metin Kayaoğlu, Hangi Tarihin Mirasçısıyız?-Bir Tarih Anlayışı İçin Anahatlara Doğru, **Teori ve Politika 39**, s.55

[51] Metin Kayaoğlu, Hangi Tarihin Mirasçısıyız?..., **a.g.e.**, s.57

rıyla tüm köylülüğü iflas ettirirler. Ama her zaman buralarda (bilimsel olarak) daha gelişmişini kurarlar. Onlar, biçtikleri mazlum ülkelerden kesinlikle daha ileridirler. Üretici_güçler kavramını fabrikaya, emekçiye, petrole indirgeyen bir pozitivist bu gördüğünden hareketle Marksizmi reddetmek zorundadır. Bu görüntüye karşı diğer bir refleks ise tarihselci bir savunmayla, ideolojik kavramları bilim içine salmak ve "kapitalizm üretici güçleri yıkıyor, bu yüzden gericidir" demektir ki bunun sonucu da bilimin reddidir.

'An'a bu tarz bilimsel bakışın tersten algılanışının en önemli politik sonuçlarından biri de "barbar ezilenler"in devrimci dinamiklerini görmemektir. İşçiler dışında devrimci dinamiklere kapalı olmak ve bu dinamikler içinde de yıkıcı olana değil yapıcı-yaratıcı olana önem vermek bu anlamda anılabilir. Bu anlayışların gerekçeleri şunlardır: Marksizme göre kapitalizm döneminde tek devrimci sınıf işçi sınıfıdır. Çünkü odur ki üretimden gelen gücünün bir gün farkına varacak ve bu sistemi yıkacaktır. Ama daha iyisini yapmak için yıkacaktır, çünkü üretmenin kutsallığının farkındadır artık. Öfke, nefret, ezilmişliğin-dışlanmışlığın patlaması olan hareketler, 'sınıf dışı' ve devamında 'sınıfsal bilinç'ten yoksun iseler devrimci olamazlar. Tarih biliminin tek işaret ettiği sınıf işçi sınıfıdır.

Metin Kayaoğlu ise tam tersine üretimden kopmanın devrimcilik ürettiğini, üretimden kopan toplumsal kesimin sınıfsal veya kültürel niteliğinin değil, kopmanın önemli olduğunu, bu coğrafyaya ilişkin bir tarihyazımı çerçevesinde teorileştirmeye çalışıyor. Bu konuda öncelikle bilimi işe karıştırmamak gerekliliği hususu üzerinde de sürekli duruyor: "Kapitalist üretim tarzında işçi sınıfı her zaman devrimci güçtür. Fakat, somut tarihte, üretim tekniklerinin gelişmesi karşısında işçiler, işçi grupları, toplulukları, tabakaları çoğu zaman gericidir. Üretim araçlarındaki her gelişme, bazı işçi bölüklerini üretimden kusarken, başka bazı işçi bölüklerini sürece sokar. Bir somut konjonktürde, durumundan memnun olmayanın herhalde işsiz kalan işçiler olması beklenir. Bu, somut konjonktür bilimsel bir kesitin konusu olabilirse, üretim güçlerinin gelişmesine karşı çıkan bir işçi sınıfı görmek anlamına gelecektir.* İşte, gerçek tarihi bilimsel bilginin

---

* Konjonktürün bilimsel bir kesitin konusu olması pozitivizmdir ama yazar bunun farkındadır, "olabilseydi bilim geçersiz olurdu" demeye çalışarak pozitivizmi mahkum etmektedir. Zaten yazı boyunca tüm çabası, bilim ve politika alanlarının ayrı olduğunu anlatmaya,

tarihiyle karıştıranların, işsiz kalmış işçileri kavram olarak işçi sınıfıyla karıştıranların düştüğü tuzak budur."[52]

Daha sonra bu konuyu günümüzden bir örnekle pekiştirir: "Ek olarak, işletmesi özelleştirilen işçinin devletleştirmeyi savunması ve bunun için eylem yapması da tarihsel olarak gerici niteliktedir. Bugün, üretimdeki yeni gelişmelere kendini uydurmaya çalışan ya da buna bizzat öncülük eden egemen sınıf bölükleri ilericidir. Özelleştirmeye direnen işçiler (ve 'ulusalcılar') ise tarihsel olarak gerici."[53] Burada bahsedilen "somut tarihteki işçilerin gericiliği", pozitivist bir bakışın bilimsel olarak onu öyle görmek zorunda olduğu anlamındadır. İşçi sınıfı ve işçiler ayrımı yapmamanın bedeli budur.

Ama Kayaoğlu duraksamaz ve devam eder, konjonktürde üretimden kopamayan işçilere yönelik "politik ilericilik" sıfatını mahkum eder: "1990-91'deki Zonguldak madenci direnişi, bu anlamda üretici vasfını yitirmeme konusunda bir örnek niteliğindedir. Genel olarak sol hareketin bu direnişi kutsama eğilimine aykırı olarak, maden işçilerinin direnişi hiçbir zaman dar anlamda politik, geniş anlamda devrimci nitelikte olmadı; onlar işçi (bir işletmede üretim yaparak ortak ekonomiye katkıda bulunan, toplumsal işbölümündeki yeriyle kimliklenenler olarak) olmak dışına hiçbir kritik anda çıkmadılar. Oysa onların toplumun ve ekonominin bekası karşısında bir sorumluluk duymaktan kurtulmalarıydı asıl tayin edici olan. Eğer bu işçiler Mengen'de asker barikatına yürüselerdi bu değerlendirme yapılamayacaktı. Artık onlar, verili ilişkilerle ilişkiyi koparan ve yeni tarz bir ilişki kurmaya yönelenler olacaktı."[54]

Ezilenlerin özgürlük arzusunun tek yolu devlet aygıtının baskısından kurtulmaktır. Tarihteki ezilen hareketleri için de bu hep devlete karşı savaşmakla olmuştur: "Buna, ezilenler açısından, devlete karşı sürekli bir anarşi arayışı da denilebilir."[55] Ezilenler bazen iktidarı almış, bazen uzun yıllar süren savaşlar sonucu yenik düşmüşlerdir. Ama bu devrimci savaşımlarının sonucu hem güç olmanın getirdiği özgürlüğü tatmışlar, hem de devletle çatışarak devletin di-

---

özdeşleştirmeye çalışanların birçok tarihsel örnekle teorilerinin çökertilmesine yöneliktir.

[52] **A.g.e.**, s.56

[53] **a.g.e.**, s.61, 164 nolu dipnot

[54] **a.g.e.**, s.28, 47 nolu dipnot

[55] **a.g.e.**, s.18

ğer ezilenler üzerindeki etkilerini kırmışlardır.[56] "Ezilenlerin mücadelesinin başarıya ulaşmasının ilk belli başlı belirtisi, devletin varlığının ne ölçüde geriletildiğidir. Devlet bir aygıt olarak ne kadar geriye itilmiş, ne kadar çözülmüş, ne kadar ötelenmişse ezilenler o kadar iyi durumda, o kadar kudret sahibi, o kadar devletlidir."[57]

Üretimden kopamayan bir mücadele anlayışı devlete karşı bu özgürleştirici savaşıma katılamaz. Metin Kayaoğlu "Makine kıran işçidense, kurallarına göre oynadığı oyunla, iş yavaşlatan, grev yapan veya başka araçlarla ücretini ve iş koşullarını düzeltmeye yönelen işçi arasında bir ayrımın meşruiyeti ne kadardır?"[58] sorusunu haklı bir şekilde sorar ve devam eder: " (T)oprak işgal eden veya bu uğurda mücadele yürüten köylü modeliyle, toprağını dağa çıkarak ya da kente göçerek terk eden "çift bozan" köylü modeli arasında bir ayrıma gitmek ne kadar anlamlıdır? Bu iki köylü davranışı ile yukarıda ifade edilen iki tür işçi davranışı arasında bir paralellik kurulabilir mi? Toprak işgalinin devrimci biçimler aldığı sayısız örnek bulunmaktadır. Ancak, toprak işgali eylemi, bir istikrarı, toprağı acilen işlemeyi zorunlu olarak öngörür. Bu eylem, kısa sürede bir müstahkem mevkiye sahip olmak ve cephe savaşı vermek zorundadır. Toprak işgali eylemi, üretimle ilişkiyi tanım gereği kesemez. Toprak işgal eden köylü, dar anlamda üreticidir. Grev yapan işçi de dar anlamda üreticidir. Ve geçim koşullarını bir yere bağlamıştır. Oysa, çift bozan köylüyle, şiddet eylemlerine girişen işçinin üretici vasfı askıya alınmıştır; deyim yerindeyse, o, artık bir asalaktır / artık massedendir."[59]

Bahsedilen, oyunu kuralına göre oynamayı bırakıp, kuralları kırmaktır. Tabiri caizse savunulan tam anlamıyla 'sistem dışı'na çıkmaktır. Oyunun kurallarını kırmadan değiştirmeye çalışan mücadele modeli için Kayaoğlu şunları söylüyor: "Bu anlamda, üretici zanaatkarı, tarımcı köylüyü, işindeki sendikalı işçiyi verili haliyle bir mücadele figürü olarak almak da, bir tarih ve mücadele anlayışını ortaya koyucu nitelikler arz ediyor. Bu model, mevcut toplumsal işbölümünün söz konusu kesimler lehine demokratikleşmesini öne

---

[56] Güncel bir örnek olarak Güney Amerika'daki gelişmelere A.B.D.'nin müdahale edemeyişinde, Ortadoğulu devrimcilerin kanlı mücadelelerinin katkısı göz ardı edilebilir mi?
[57] **a.g.e.**, s.18
[58] **a.g.e.**, s.27
[59] **a.g.e.**, s.27-28

çıkarmak zorundadır; *savaş önerisi* bu model için gerekli olmayan bir üretim-dışılık anlamına gelecektir."[60]

Toplumun tüm kesimleri konjonktürde eşittir, hepsi "çağ"daştır: "Bir ülkede, aynı zamanda işini kaybeden prekapitalizmin zanaatkarıyla, kapitalizmin işçisi arasında tarihsel ilerilik-gerilik ayrımı yoktur. Her ikisi de, aynı "çağ"ın, aynı konjonktürün insanlarıdır. Tepkilerinin değeri konusunda önsel bir öncelik-sonralık ilişkisi kurulamaz. Her birinin tepkisinin değerini şiddeti tayin eder. Bir ortak yanları vardır; tarih bilimiyle an'ı birbirine bağlamaya meraklı olanların anladığı "tarih" karşısında her ikisi de gericidir!"[61]

İşçicilik, konjonktürde işçilerden ayrı olan her ezilen hareketini ikincil görür. Ya bu hareketleri görmezden gelir (ve bunu Çin ve Küba devrimini, Nepal-Kolombiya-Venezuella-Ortadoğu'daki hareketleri yadsımaya kadar götürür), ya da bunları işçi sınıfının arkasında savaşmaya, sınıf hareketine tabi olmaya çağırır. Bunun karşılığı politik körlüktür.

Türkiye özgülünde bu körlük Kürt hareketine bakışta kendini belli eder. İşçi hareketini, devletle karşı karşıya gelmek, çatışmak, ezilmek anlamında kat be kat aşan Kürt hareketini işçilerin arkasına çağırmak, işçici bir refleksle hala Kürt ulusu diyememek, "Kürt halkı-Kürt emekçileri" gibi yerini bulmayan söylemler kullanmak politik körlük değil de nedir? İşçi hareketini savunup devletin şiddetine maruz kalanlar, işçi oldukları için değil devrimci-öncü oldukları için ezildiler, öldürüldüler. Kürtler ise ezilmeyi, öldürülmeyi, hor görülmeyi topyekun bir ulus olarak yaşadılar.

İşçicilerin devrimci olanlarının tipik özelliği, birçok devrimci atılımlarında kendi işçici epistemolojilerini pratik olarak yıkmalarıdır. Ama bunu teorik olarak kıramamanın sonucu başka birçok konjonktürde yukarıda bahsettiğimiz politik körlükle sonuçlanmaktadır.

* * *

Diğer yandan hem üretimin belirleyiciliğini savunup, hem de üretimden kopmayı savunmak bir çelişki değil midir? Burada politik olarak savunduğumuz "üretimden kopma" kavramını pozitivist bir algıya tabi tutmamak gerekiyor. Düğüm, düzeylerin farklılığı anlayışıyla çözümleniyor. Bilimsel olan "üre-

---

[60] **a.g.e.**, s.28, İtalikler bana ait.
[61] **a.g.e.**, s.56

tim" kavramı ile, kelimenin bilinen anlamıyla "üretim"i birbirinden ayırmak gerekiyor.

Bilimsel olarak toplumdaki hiçbir şey üretim tarzından bağımsız olamaz. Teorik olarak "sistem dışı"na çıkmak olası değildir. Tarihteki her devrimci hareket de tarih bilimsel olarak üretim tarzından bağımsız değildir, ondan kopamaz.

Bahsedilen konjonktürel olarak toplumsal işleyişin devamını sekteye uğratan, kurallı ve durağan ilerleyişe çomak sokan, anarşi yaratarak-düzenliliği bozarak devleti zor duruma sokmaya-yıkmaya yol açan, 'an'daki üretimden kopuştur. Savunulan politik argüman, kaybedecek hiçbir şeyi kalmayan, ezilmiş ve savrulmuş kitlelerin yıkıcı dinamiğinin, devletin istediği sınırlar dışına çıkmaya aday olduğu, çıktığı zaman ise bu dinamiklerin devlet karşısında devrimci bir varoluş sergiledikleri ve bu varoluşun Marksistler tarafından değerlendirilmesi gerektiğidir.[62]

Tarihselcilik

Bir pozitivistin işçi kitlelerine önderlik eden Bolşevik partinin devrimini bile savunamayacağını söylemiştik. Nedenini tarihselci Gramsci çok iyi açıklıyor:

*"Bolşevik Devrimi, olaylardan çok ideolojilerden oluşur. (Bu nedenledir ki, günlük olaylara ilişkin bildiğimizden daha fazlasını öğrenmeye aslında gereksinimimiz yok.) Bu devrim, Karl Marx'ın **Kapital**'ine karşı bir devrimdir. Rusya'da Marx'ın Kapital'i proletaryadan daha çok burjuvazinin kitabıydı. Çünkü olayların önceden belirlenmiş bir yolu nasıl izlemesi gerektiğinin; proletaryanın kendi ayaklanmasını, kendi sınıf istemlerini, kendi devrimini düşünebilmesinden önce, Batı tipi bir uygarlığın kurulmasıyla Rusya'da bir burjuvazinin nasıl gelişmek ve bir kapitalist çağın nasıl açılmak zorunda olduğunun eleştirel bir kanıtı olarak duruyordu Kapital. Ama olaylar, ideolojilerin üstesinden geldi. Olaylar, tarihsel maddeciliğin yasalarına göre Rusya'da tarihin nasıl gelişeceğini belirleyen eleştirel şemanın yanlışlığını kanıtladı. Bolşevikler, Karl Marx'ı reddediyorlar. Onların apaçık eylemleri ve fetihleri, tarihsel maddeciliğin yasalarının sanı-*

[62] Yine güncel bir örnek verilebilir bu konuda. Serhıldanlardan sonra İstanbul Tarlabaşı semtinde polisle birkaç kez çatışan Kürt gençlerinin üretimle pek ilgisi olmamakla birlikte bir kısmının geçimini yankesicilik vb. yollarla sağladığını -Tarlabaşı'nın özgüllüğünü düşünerek-söylemek çok da uydurma olmasa gerek.

labileceği ve sanıldığı kadar katı olmadığına tanıklık etmektedir."[63]

Gramsci, politikayı bilimsel kalıplara hapsetmeye çalışan pozitivist bilim anlayışına karşı çıkmakta haklıdır. Ama pozitivizmi sosyal bilimler alanında tırpanlarken, Marksizmin temeli olan bilimi de kesip atmaktadır. Tüm alıntı bir tarihselcinin ne demek istediğini çok iyi kanıtlıyor: Katı olmayan bir yasalılığa sahip bilim. Hem yasalı olup hem katı olmayan bir teori yasa değildir. Buradan çıkan sonuç şudur: Tarihsel materyalizm bilim değildir.

Tarihselcilik doğa bilimlerine ait yasalara ilişkin pozitivist anlayışın, toplum için geçersiz olduğunu söyler, bunun sebebi de "özne" faktörüdür. İnsanın olduğu yerde yasalar geçersizdir. Eyleyen, düşünen insan yasalarla sınırlanamaz. Bunun sonucu toplum ve doğa ayrımıdır, iki ayrı ontoloji tanımıdır.

Tarihselciler öz-görünüş ikiliğinde toplumda öz olarak insanı görürler.[64] Bu yüzden bilginin en üstünü şu andaki insanların bilgisidir, çünkü ona bağlıdır, onun denetimindedir: *"Şimdinin geçmiş karşısındaki meşru epistemolojik birincilliği."* Her ne kadar tarihselciler pozitivizme karşı çıksa da amaçları onun sadece toplumdaki egemenliğine son vermektir. 'Öz'ü kendilerine, 'görünüş'ü doğa bilimlerine yani doğa bilimlerinden anladıkları pozitivizme bırakırlar. Doğayı pozitivistlere bırakırlar, toplumu kendilerine ayırırlar.[65]

Tarihselciler, doğa bilimlerini bunu pozitivizm dolayımıyla kabul ettikleri için bilimi yanlış tanırlar[66] ve bu yanlış tanıma işleminden dolayı sosyal alanda onu pozitivizmle birlikte reddederler.

---

[63] Antonio Gramsci, *Kapital*'e Karşı Devrim, **Teori ve Politika 35-36**, s.125-126

[64] Jale Karakaş, Tarihselcilik-Pozitivizm Çatışması Karşısında Teorik Bir Duruş Önerisi, **Teori ve Politika 5**, s.109

[65] Bu konuda tarihselcilerin epistemolojik çelişkisini mutlak tarihselcilik aşar ancak. Metin Kayaoğlu bunu şöyle belirtir: "Tarihsel idealizm tutarsız: Bir yandan, bütün bilginin tarihsel insanın bilgisi olduğunu savunuyor, diğer yandan doğaya ilişkin bilginin bundan muaf olduğunu düşünüyor. Mutlak tarihselcilik tutarlı: Doğasal olsun, toplumsal olsun bütün bilgi tarihsel insana aittir, sınıfsaldır; bu anlamda, özne-nesne diyalektiği doğasal nesneyle ilişki bakımından da geçerlidir." Metin Kayaoğlu, "Eleştiri Silahı" ve "Silahların Eleştirisi" Marksizmde Ayrımlar, **Teori ve Politika 8**, s.14

[66] Bu dolayımlama yine mutlak tarihselciler için geçerli değildir. Mutlak tarihselciler doğa bilimlerini de tanımazlar.

Epistemolojik olarak pozitivizm ve tarihselcilik aynı sorunsal içindedir. Kökenleri ampirisizmdir. Tarihselci, pozitivisti çürütürken pozitivist gibi düşünmek zorundadır.

Yukarıdaki alıntıda Gramsci, yanlışlamacı bir pozitivist gibi davranır ve tarihsel materyalizmi reddeder. Pozitivistle aynı düşünce tarzıyla yola çıkar vargısı farklıdır. Bu işin pozitivistlerin dediği gibi olamayacağını söyleyerek, yanlışlanan teorinin yerine (pozitivistlerin yaptığı gibi) yenisini koymak yerine pozitivizmle birlikte tarihsel materyalizmi de çöpe atar.[67]

Tarihselci anlayışla Marksizm, teorik bir silahtan, ideolojik bir araç mertebesine geriler.

IV. Bilimin Politikaya Katkısı

Marksist teorik bütünlükte bilimin temel olma niteliği onun ayıracıdır. Ama Marksizmi diğer ezilen ideolojilerinden ayıran şey tarih bilimi ise, bu bilimin ezilenler için dövüşenlere bir katkısı olması gerekir.

Tarih biliminin, Marksistlere politika alanında pratik bir şeyler vermeyeceğine yukarıda değinmeye çalıştık. Ama onun dolaysızca politikaya katacak bir şeyi olmasa da, felsefeye yaşam alanı açması sayesinde katacağı çok şey vardır. Bu üç bileşen hususunda Vedat Aytaç şunları söylüyor: "Bilim ve politika arasındaki ilişki felsefe dolayımıyla kurulur. Kategorilerle düşünen felsefenin, Marksist bütünlük içindeki merkezi konumu buradan gelir. Felsefe, bir yandan kategorik uslamlama yoluyla bilim öğesiyle dolayıma girerken; diğer yandan idealizmle girdiği savaşta (düşman arazisinde kılıç sallayarak) politika ile dolayıma girer."[68]

Felsefenin Marksizmin teorik-pratik bütünlüğündeki bu merkezi rolü bilim sayesinde vardır. Felsefe, felsefi alanda kaldığı sürece idealizmdir. Felsefenin alanı için Yılmaz Sezer'in söyledikleri çok belirleyicidir:

---

[67] Ali İhsan Topçu'nun, Gramsci'nin anti –pozitivizmini överken atladığı nokta da budur. Bak: Ali İhsan Topçu, Marksizm ve Pozitivist Yorumu, **Teori ve Politika 39**

[68] Vedat Aytaç, Marksist Tümleyenlerin Ayrım ve İlişkisi Üzerine, **Teori ve Politika 6**, s.10

"Bir, felsefede epistemolojik düzeyde felsefe içi çelişki yoktur. İki, felsefi tezlerin doğruluğu ya da yanlışlığı ontolojik düzeyde kanıtlanamaz."[69]

Bunun anlamı şudur: Materyalizm, epistemolojik düzeyde felsefe alanında, ontolojik düzeyde ideoloji (Engels'in "çöreğin yenmesi onun kanıtıdır" örneği) alanında kaldıkça idealizmi yenemez. İdealizmi yenmek için bilime yaslanmak zorundadır. Bilim sayesinde materyalizm ayakta durabilir.[70]

Ontolojide felsefeyi kullanmanın, materyalizm dolayımıyla konjonktürde savaşmanın getireceği avantajlardan yararlanmanın emniyet sübabı bilimdir. Felsefe, bir politik öznenin konjonktürdeki tüm güç ilişkilerini, tüm diğer özneleri ve kendini nesnel bir çerçevede değerlendirmesi hususunda ona (politik özneye) teorik bir silah verir.

"Kendiliğinden materyalizmi" teorik düzeye taşımak ve onu o düzeyde tutmak bilim ve bilimin gelişmesi sayesinde olasıdır. Çünkü bilimin bıraktığı her boşlukta idealizm kendi zeminini yaratır.[71]

* * *

Marksizm alanındaki öznelerin genel hatalarından birisi de yine pozitivizm sorunsalı içerisinde kalarak, Marksizmin doğuşuna tarihte biçilen ayrıcalıklı roldür, tarih ikiye bölünür: Marksizm öncesi ve sonrası! Bu bölünme doğa-toplum ve dolayısıyla doğa bilimleri-toplum bilimleri ikilikleriyle aynı sorunsal içerisindedir.

Bu anlayışa göre ezilme ve sömürüyü tarih sahnesinden silmek için tarihin iç işleyişini bilmek gerekir. Bu da Marksizm ile olanaklı olmuştur. Tarihsel materyalizmden sonra artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Artık tarihin akışında sürüklenen insan toplulukları, akışı fark etmiştir ve yönü-

---

[69] Yılmaz Sezer, Devrimci-Maddeci Felsefe İçin Başlangıç Noktaları, **Teori ve Politika 1**, s.34

[70] "Materyalizm, genel olarak, bilimlerin ortaya çıkışı (epistemolojik boyut) ve ontolojik etkilerinin belirişi ve güçlenişi ile canlanma göstermiştir. Materyalizm, bir felsefe okulu olarak, epistemolojik düzlemde, bilimlerin sularından fazla uzaklaşamaz, boğulur. Materyalizm, epistemolojik düzlemde boyunu geçen sularda yüzemez." Metin Kayaoğlu, Felsefede Marksizmin Sonuşmaz Problemi, **a.g.e.**, s.30

[71] Bilimin, felsefeye bu katkısının bilime geri dönüşü de olur. Materyalizm, bilimin içine sızmaya çalışan metafizik öğeleri ayıklamak suretiyle bilime yardımcı olur. (Yılmaz Sezer, Devrimci-Maddeci Felsefe İçin Başlangıç Noktaları, **a.g.e.**, s.35)

nü değiştirmeye adaydır. Ama bu yönü bir tek Marksistler değiştirebilir. Bunun politik sonucu Marksist olmayan ezilen hareketleriyle ilişkilerde ortaya çıkar.

Marksizme göre tarihi ikiye bölen anlayışın idealist olduğu açıktır: Maddenin bilgisi ile maddeye yön veren insan ya da aynı anlamda bildiği yasalılıkla bu yasalılığa müdahale eden özne-yasalılığı bozma. Bilim sadece yasayı saptar, onu değiştiremez. Tarihsel-toplumsal akış, epistemolojik düzeye bilim sayesinde taşınmıştır ama bu epistemolojik düzeydeki tanımlama olmadan da bu akış kendini gerçekleştirir. Daha açık söylersek, tarihsel materyalizmin belirttiği komünizmin kurulmasının zorunluluğu, eğer tarihsel materyalizm bunu söylemeseydi de zorunludur. Marksizm diye bir şey hayatta olmasaydı akış yine bu yönde olacaktır ve komünizm kurulacaktır. Bilim söylediği için bu akış oluşmaz, o müdahaleci değildir, sadece saptar. Bu saptananları bilenler için akışı değiştirmek yerine hızlandırmak şeklinde beliren anlayış da kategorik olarak değiştirmeyle aynı epistemolojiye sahiptir: Akışa müdahale. Bilimin müdahalesini savunmak, yasalılığın reddi olmakla birlikte bilim tarafından kurulan bir gerçekliği savunmaktır; "düşüncenin belirlediği varlık" önermesi idealisttir.

Bu idealist-pozitivist teze karşı en güçlü argüman yine Marksizmin bilim bileşenidir. Tarihsel materyalizmin nesnesi olan toplumun öğelerinden biri bilim değildir. Tarih biliminin kurduğu yasalı yapı içinde üretici güçler, üretim ilişkileri, toplumsal formasyon arası ilişkiler tarihin akışını belirlerken, bilimlerin bu arenada hiçbir yeri yoktur. Bu yörede herhangi bir bilim, öznelerin onu sahiplenmesi yani bilimin ideolojik edinimi şeklinde var olabilir. Yani tarihsel materyalizmin, tarihsel materyalizme konu olabilmesi, ideolojik olarak edinilmiş varlığıyla mümkündür. İdeoloji de üst yapıda alt yapı tarafından belirlenen bir öğe olarak var olur, belirleyen değil belirlenendir. Bilimin konumunu gözden kaçırmamak için bir daha dikkat çekmek gerekiyor: *Belirlenen, tarih biliminin epistemolojik özerk varlığı değil; onun ideolojik formdaki varlığı, edinilme durumudur, başka bir deyişle ontolojideki yankılarıdır.*

Tarih bilimi, kendine tarihte biçilen bu pozitivist ayrıcalığın önünü kendi alanıyla keser. Bu alanla kendisinin geleceği kurmaya yarayan yegane araç olduğuna dair anlayışı yıkar. 'Gelecek', bilim olmasa da gelecektir. Biraz daha ilerlersek bunun bir diğer anlamı da Marksizm olmadan da, genel olarak tüm tarihte devrimciliğin varolabileceğidir.

Bu teorik saptamanın Marksist özneler için politik önemi, Marksist olmayan ve Marksizme ideolojik olarak da uzak olan öznelerin devrimci olabileceğidir. Marksist öznelerin, Marksist olmayan ezilen hareketleriyle aralarına koydukları ideolojik engel bizzat Marksizmin bilim bileşeniyle yıkılır.[72]

V. Sonuçlar

- Pozitivizm, hem doğa bilimlerini, hem de tarihsel materyalizmi 'an'a hükmeden ve uygulanabilirliği olan bir yöntem olarak görür. Bu yüzden de Marksizm alanındaki pozitivist anlayış, politikaya kısıtlayıcı kurallar koyar. Bilimin tanımlamaya çalıştığımız özerk alanından dolayı hem doğa-toplum bilimlerindeki pozitivizm, hem de doğa-toplum bilimleri ayrımı reddedilmelidir.
- Pozitivizm ve tarihselcilik, birbirlerine karşıt gibi görünseler de, birçok hususta bir araya gelebilirler. Birçok teorik önermenin pozitivizm ile tarihselciliği aynı anda barındırması da bir tesadüf değildir. Onlar ampirisist epistemolojinin iki fraksiyonudur. Bu yüzden pozitivist bir bilim anlayışının politikaya getirdiği kısıtlamaların panzehiri tarihselcilik değildir.
- Sorunun düğümlendiği nokta 'bilgi nesnesi-gerçek nesne', 'süreç-an', 'bilim-politika' ayrımını koymamaktır. Bu ayrımı yapmayan ve ideolojik sorunsaldan kopamayan her epistemolojik yaklaşım, bilime ideolojik bir seçicilikle yaklaşmış, 'an'ın gereklerine ve kendi ideolojisine göre bir miktar tarihselci-bir miktar pozitivist kalarak kendi gününü kurtarmaya çalışma eğiliminde kalmıştır. "Sonuç; pozitivizmle

---

[72] Tarihsel ilerilik ve Marksistler ile diğer ezilen hareketleri arasındaki ideolojik engel hususunda Metin Kayaoğlu'nun tarih biliminden faydalanarak söyledikleri bu konuda açıklayıcıdır: "Ezilenlerin mücadelesinin tarihi yoktur. Ezilenler, ezilen olarak varoldukları momentle birlikte ezilmeye karşı mücadeleyi de başlatmıştır ve bu, durum sürdükçe olagidecektir... Mücadelenin tarihinin olmaması, mücadele edenlerin her zaman 'çağdaş' oldukları anlamına gelir. Geri toplumsal düzeni gerisin geriye getirmek diye bir şey söz konusu olamaz; sadece böyle bir arzu olur. Eylemin kendisi, verili maddi üretim tarzının izin verdiği düzeni getirebilir sadece, dolayısıyla, en geri ideolojilerle dahi olsa, silahlanmış olanlar, eğer bir şey kuracaklarsa sadece daha ileri bir şey kuracaklardır."(Metin Kayaoğlu, Hangi Tarihin Mirasçısıyız?..., **a.g.e.**, s.16-17)

tarihselcilik arasında salınan bir 'Marksizm tarihi' olmuştur."[73]

- Bu salınım, herhangi bir zamanda devrimci mücadelenin ihtiyaçlarına öncel cevaplar verebilecek teorik bir zemine sahip değildir. Bilim-felsefe-politika; Marksist teorik bütünlüğün bu üç bileşenini, ayrımlı yerlerini tanımlamadan birbiri ile ilişkilendiren her epistemoloji, teorik bütünlüğü kaybedecektir. Bu teorik bütünlüğün kaybı, teorinin öncelliği hususunda, Marksist teorik bütünlüğün devrimci mücadeleye kazandıracağı avantajları ortadan kaldıracaktır.

[73] Metin Kayaoğlu, Marksist Politikanın Teorik Öncülleri, **a.g.e.**, s.10

İki Teori: Materyalizm ve Nominalizm

Ali Pınarbaşı

1– Giriş

Materyalizm bilim için ve kendisine karşı özel bir tutum almayanlar için doğal bir teoridir. Yani, tartışma dışında olanlar için *a priori* olarak kabul edilmiş bir teoridir. Bilinçli ya da bilinçsiz, günlük insan pratiğinin veri kabul ettiği pratik bir teoridir. Nedenselliğe karşı çıkan bir felsefecinin günlük yaşamında nedenselliğe uygun davranması gibi materyalizm pratikte veri olarak kabul edilir. Bu durumda materyalizmin felsefi statüsünü araştırmak uygundur.

Nominalizmin "varolandan fazlasını varsaymamak" ilkesi genellikle kabul gören bir ilkedir. Genel pratik bu ilke doğrultusundadır. Bu durumda nominalizmin felsefi statüsünü sorgulamak uygundur.

Bu yazı "materyalizm ve nominalizm arasında bir ilişki kurulabilir mi" sorusunu araştırma amacını taşımaktadır. Bu amaçla, her ikisine dair problemler ve bunlara çözüm üretme iddiasındaki argümanlar sunulacak ve bunlardan hareketle aralarındaki ilişki incelenecektir. "Materyalizm nominalizmi gerektirir mi" sorusu temel soru olarak alınacaktır.

2– Fizikselcilik materyalizm ayrımı

Fizikselcilik "bütün varlıkların, özelliklerin, ilişkilerin ve verilerin fizik ya da diğer doğal (fiziksel) bilimlerce çalışılan şekilde"[1] olduğunu ileri sürmektir. Bu tanım bir kere ortaya konulunca, ona karşı durmak oldukça zor görünüyor. Materyalizme ilişkin daha gevşek bir tanım ise "her şey fizikseldir"[2] ya da "her şey maddidir" şeklinde. Akademik felsefe dünyasında materyalizm ile fizikselcilik'in çoğunlukla aynı anlama geldiği kabul ediliyor. Fakat bu tanımlardan hareketle fizikselciliğin materyalizmle özdeş olduğu söylenebilir mi?

Bilim ve felsefe ayrımı yapılmazsa, epistemolojik ve ontolojik alan ayrımı yapılmazsa materyalizm ve fizikselcilik özdeştir. Ayrım yapıldığı anda ise bu iki teori neredeyse iki zıt uçtadır.

Bilimin dünyası tümellerden oluşur. Bilim için tek bir insanın, tek bir su molekülünün bir gerçekliği yoktur. Bilim tikellere ilgisizdir. Onları kendi dünyasına soyutlama ve sınıflama işleminden geçirerek alır. Bilimin bu nesnel karakteri felsefede fizikselciğe kapı açar. Soyutlama fikri bir kere oluşunca nominalizmden uzak durmanın gereği artık anlaşılır. Fizikselcilik nominalizmi reddetmek durumundadır.

Materyalizmin söz konusu sorundaki tutumu nedir? "Her şey maddidir" boş denebilecek kadar basit bir gerçeği ifade ediyor. Bir argümantasyona gerek duymayacak, öncesinde ve sonrasında bir başka önerme daha söylenemeyecek bir tanım. Bu tanım bir içgüdü olarak "her şey tikeldir" önermesine de açık görünüyor. Bunun bir örneğini Kayaoğlu vermişti: "Materyalizmin nominalizme yakınlığı ya da onunla özdeşliği kesin görünüyor"[3].

Fizikselciliğin tezi oldukça güçlü görünüyor. Bilimlere konu olamayacak ne olabilir ki? Nesnelleştirilemeyecek ve soyutlanamayacak bir varlık mümkün mü? Bir kere bu türlü bir bakış açısına sahip olunca, yıkılmaz bir teori karşımıza çıkıyor. Bilimin yanılmaz aklından başkasını tanımayan, ilerlemeci ve aydınlanmacı bir paradigma. Bu akıma karşılık materyalizmin aynı güçte silahları yok, gerçeğin kendisi dı-

---

[1] Tim Crane; D. H. Mellor, **There is No Question of Physicalism.** *Mind*, New Series, Vol. 99, No. 394. (Apr., 1990), s. 185.

[2] Daniel Stoljar, "Physicalism" içinde Stanford Encyclopedia of Philosophy. http://plato.stanford.edu

[3] Metin Kayaoğlu, Felsefede Marksizmin Sonuşmaz Problemi, **Teori ve Politika/5**, s. 6

şında. Bilimsel pratiği, politikayı ve felsefeyi ontolojik alanda eşitleyen bir gerçek. Bunlar gerçek karşısında eşit çünkü gerçek söze karşı sağırdır. Söz ancak tarihsel ve anlık bağlamıyla gerçeğin içine dahil olur. Fizikselciliğin yıkılmaz söylemi karşısında materyalizm ancak sessiz ve zayıf bir şekilde "yine de her şey maddidir" diyebilir.

Gerçek ve söz ayrımı yapılmadan fizikselcilik kendinden emin, sancısız görünüyor. Bu ayrım yapılarak ortaya çıkan materyalizm ise tikel/tümel sorunu içinde sancılarıyla birlikte var.

Bir başka kavram olarak doğalcılık "felsefenin metodları, doğal bilimlerin metodlarıyla paraleldir"[4] şeklinde tanımlanır. Bazıları için doğalcılık, materyalizmden ayrıdır fakat onu kapsar: "işlevselcilik, davranışçılık ve fizikselcilik [materyalizm] doğal teoriler olarak düşünülür"[5].

Fizikselcilik, materyalizm ve doğalcılığın birbirinden ayrı olduğu söylenebilmekle birlikte, üçü de "doğal bilimlerin görüş alanında olmayan varlıkları"[6] reddetmekte ortaktır. Bu yazıda alıntılanan görüşler aksi söylenmedikçe doğalcılık, materyalizm ve fizikselcilik ayrımı yapmamaktadır.

3- Materyalizmin problemleri

Materyalizm "doğal" bir felsefi görüş olması nedeniyle tercih edilmekte. Bilim dünyasının doğal ontolojisi olarak kabul edilmekte. Ama "her şeyin fiziksel olduğu iddiası göründüğü kadar açık değil"[7]. Nedeni materyalizmin bilime değil felsefeye ait oluşudur. Bilim için bir genelleme ifade eden görüş, felsefe için bir gereklilik olmalıdır.

Materyalizm açıkça bir soyutlamadır. Bütün varlıkların özelliği olarak bir "madde"yi varsayar. Madde sadece soyut bir özellik değil, fakat aynı zamanda bütün tikellerinde bulunan bir özelliktir. Yani bütün tikeller "maddi olma" özelliğine sahiptir. Bu önerme birçok sorun doğurur. İlk olarak, "madde" terimi ile kastedilenin tatmin edici bir hesabını vermek durumundadır. İkincisi, soyut olması özelliğiyle, materyalizmin "soyut özellikler"e bakışını netleştirmesini zorunlu kılar.

---

[4] J. D. Trout and Paul Moser, Dictionary of Philosophy of Mind http://www.artsci.wustl.edu/~philos/MindDict/materialism.html

[5] Michael Tye, Naturalism and the Mental. Mind, New Series, Vol. 101, No. 403. (Jul., 1992), s. 421

[6] J. J. C. Smart, **Philosophy and Scientific Realism**. New York: Humanities Press, 1963, s 65

[7] Tim Crane; D. H. Mellor, **a.g.e.**, s. 185

Üçüncü olarak, doğal bilimlerin "madde"sinin felsefenin "madde"sine özdeşliği sorununu ortaya çıkarır.

Son sorun bir kenara bırakılıp ilk iki sorun detaylandırılacak. Bütün varlıkları oluşturan "madde" terimini önermekle materyalizm, maddeyi bir töz olarak sunar. Madde tek tözdür. Varlığın tek koşulu olarak maddenin kabulüyle materyalizm tekçidir. Ama bu durumda ciddi bir sorunla yüzleşmesi gerekir: Doğal bilimlerde maddeye tanınan bir yer yoktur. Fizik atom-altı parçacıklardan bahsederken maddenin adını anmaz. Bu durumda yapay bir şekilde inşa edilmiş bu kavramı materyalizm nasıl savunabilir?

Diğer yandan bu sorunun materyalizme ait olduğu ve fizikselcilik için bir sorun oluşturmadığı iddia edilebilir. Bu durumda materyalizmin kendi sorunları ortaya çıkar. Dış dünyanın bağımsız gerçekliğinin tanımlanması bilimin onu tanımlayabileceğine dair kuşku yaratır. Bilim gerçekliğin nesnel bir otoritesi olabilir mi? Olabilirse mesela, akıl-beden düalitesine uygun bir açıklama getirmelidir[8]. Birçokları bunu yapmasının mümkün olmadığını söylüyor. Gerçekte, materyalizmin "madde"siyle, materyalizmin aklı belirleyen "beden"i arasında kategorik bir fark bulunmuyor.

Maddeyi bütün tikellere ilişkin tözsel bir özellik olarak tanımlamanın yarattığı sorunlar açık. Diğer yandan maddenin belirleyiciliği değil de soyut bir özellik olma hali düşünülürse materyalizm nominalizmin klasik sorunları ile karşı karşıya gelir.

4– Materyalizm ve Nominalizm

Fiziksel ya da maddi olmaya ilişkin sorun bir açıdan nominalizm ve realizm arasında yaşanan sorundur. Soru, "materyalizm 'fiziksel (ya da maddi) olmak' gibi soyut bir özelliği barındırabilir mi?" şeklinde formüle edilebilir. Sorunun kendisi paradoksal görünse de geçerli bir sorudur. Materyalizmin "maddi olma özelliği"ne ilişkin sorun, nominalizm ve realizm arasında yaşanan "soyut bir özellik mümkün müdür?" sorusunun bir örneği olarak düşünülebilir. Herhangi bir soyut özelliği değil, "maddi olma" özelliği tartışılmaktadır. Fiziksel olmak, kırmızılıktan veya yuvarlaklıktan farklı bir nitelik taşır. Kırmızılık algıya açıkken fiziksellik değildir. Kırmızılık, yuvarlaklık gibi nitelikler dalga boyu, şekil gibi niceliksel özelliklere dönüşerek bilimin konusu olabilirken fiziksellik bu nitelikte değildir. Fiziksellik diğer herhangi bir özelliğe dönüşemeyen,

[8] Tim Crane; D. H. Mellor, **a.g.e.**, s. 206

nedensellik zincirinde tarif edilemeyen bağımsız bir varlığa sahiptir.[9]

Materyalizm ve nominalizmin birbiriyle uyumlu olduğu şeklinde bir eğilim, sorgulansa bile mevcuttur.[10] İlk bakışta en azından "gereğinden çoğunu varsayma" ifadesiyle bilinen Ockham'ın Usturası kuralını her ikisi de kabul eder görünür. Fakat bu, uyumluluk için yeterli bir argüman değildir. Nominalizm için doğanın kuralları olması gerekmezken, materyalizm için bu gerekli bir şarttır. Crane ve Mellor'a göre, bir nominalist "fiziksel bilimlerin doğayı tanımlamak için yeterli öncüllere sahip olduğuna"[11] inanmayabilir. Bu durumda nominalist için iki yol vardır: dünyayı "tanımlamak" için başka bir yöntem bulmak ya da onun nihai bir tanımının olamayacağını öne sürmek. Birinci yol gerçekçi değilken ikincisi bir dogmatizme kapı açar. Nominalist, bilimin dünyayı tanımlamak için tatmin edici olamayacağını söylemekte. Ancak bilimden üstün bir yol öne sürmemekte. Crane ve Mellor'un eleştirdiği görüş açık ki epistemolojik bir nominalizmdir: Bilgiyi sınıflamaya çalışan bir nominalizm. Ancak bir kere bilgi dünyasına girildi mi nominalizmin açıklayıcı gücü yok olur. Nominalizmin konusunun ve alanının bilgi olmadığı söylenmeli. O, bilgileri değil nesneleri ayırmalıdır. Nominalizm ontolojik materyalizmi tarif eder. Bilimin dili tümeldir; felsefenin de öyle... Ancak felsefi bir alan olarak nominalizm felsefe olmaklığını reddedercesine salt tikelleri varsayar. Materyalizmin zayıflığına karşın gerçekliği vakası nominalizm açısından da geçerlidir.

Materyalizmin nominalizmin bir türü olduğu söylenebilir. Yalnızca tikellerin varlığını öne süren ama fiziksel yasaların varlığını da öne sürüp, bunların nasıl kurulduğunu araştıran bir türü. Bu durumda fiziksel yasaların tikellere yerleşmiş olması gerekir. Bu yönde çabalar da olmuştur. Doğal sınıf nominalizmi, benzerlik nominalizmi ve trop teorisinin bu konuda özel görüşleri vardır.[12]

Fiebleman materyalizmi nominalizmin bir türü olarak görür:

---

[9] D. M. Armstrong, **Universals an Opinionated Introduction**. *Colorado: Westview Press, 1989, s. 73*

[10] Campbell Crockett, **The Confusion over Nominalism.** *The Journal of Philosophy*, Vol. 47, No. 25. (Dec.7, 1950), s. 753

[11] Tim Crane; D. H. Mellor, **a.g.e.**, p 185

[12] D. M. Armstrong, **a.g.e.**, s 14-18

"Yalnızca varolmak gerçektir... tek bir tür gerçeklik akıl ve fiziksel nesneler olarak adlandırdığımız tikellere aittir... Bu mutlak nominalizm felsefesidir. İki tür tikel, akıl ve fiziksel nesneler iki alt bölümü oluşturur... İkinci bölüm... fiziksel nesneler, yalnızca onlar vardır ve gerçektir. Diğer her şey ya onlardan türemiştir ya da gerçek değildir. Bu mutlak materyalizmdir."[13]

5– Materyalizm, nominalizm ve kuşkuculuk

Nominalizmin kuşkuculukla suçlandığını görmek şaşırtıcı değildir. Kuşkuculuk "bilginin kesin olmadığını"[14] ifade eden epistemolojik bir tezdir. Bu durumda onun nominalizmle ilişkisi ne olabilir?

İlişki nominalizmin özellikler ve ilişkileri açıklamaktaki zayıflığından gelmektedir. John Wild ünlü nominalist Ockhamlı William'ı eleştiriyor: "Anlaşılır bir söylemin sembollerini ve kastettiğini değiştirme gücüne sahibiz; onların ne olduğunu bilmemiz mümkün olmasa da"[15]. Bir nominalist için semboller, insan aklı dışında bağımsız varlığa sahip tümeller değildir. Sadece tikellerin varlığını kabul etmekle, nominalizm sembolleri tikellere yerleştireceği güvenli bir yer bulmalıdır. Ama bu çok kolay değil. Bir tikelde ya da bir tikel kümesinde olamayacak kavramlar vardır. Sıfır sayısı, kanatlı bir at vb., açıkça hiçbir tikelde yer alan kavramlar değildir. Bu durumda bu tür kavramların ne şekilde var olduğunu açıklamak nominalizm açısından çok kolay değil.

Nominalizmin kuşkuculukla suçlanması geçerli bir argümandır. Nominalist, nedensel ilişkiler veya yasalar için tümelleri varsaymayan tatminkar bir argümantasyon sunmalıdır. Bunun bir yolu nominalist kalmayı sürdürerek kuşkuculuğu kabullenmektir. Fakat açık ki bu, nominalizmin zayıf bir yorumuna yol açar. Onun açıklayıcı gücü sınırlanacak ve böylece tercih edilmez bir tez haline dönüşecektir. Başka bir yol ise yasaları tikellerin içinde yer alacak şekilde düşünmektir ve gerçekten de bu tür bir çaba olmuştur. Soyut tikelleri ifade eden "trop" terimi bir örnektir.

---

[13] James K. Feibleman, The Range of Dyadic Ontology. The Journal of Philospohy, Vol. 51, No. 4, (Feb. 18, 1954), s. 118

[14] Campbell Crockett, **The Confusion over Nominalism.** *The Journal of Philosophy*, Vol. 47, No. 25. (Dec. 7, 1950), s. 755

[15] Campbell Crockett, **a.g.e.**, s. 756

6- Materyalizm, nominalizm ve bilinç

Tekçi bir teori olarak materyalizm, salt düşünsel varlıkların fiziksel dünyadan bağımsızlığını kesin biçimde reddeder. Bu nedenle, akıl – beden sorunsalı söz konusuyken, materyalizmin doğal söylemi, aklın bedence belirlendiğini ifade etmelidir. Ama sorun bilinen çelişkilerle yüklü olduğu için bu ifadeyle yetinmek mümkün değil.

Fizikselce belirlenmeyen akli varlıkların olabilirliği iddiası iradenin varlığını gerektirir. Bir başka deyişle insan bilinci basit beyin işlemlerinden ibaret değildir.[16]

Maddi dünyadan bağımsız bilinç materyalizm açısından açık ki kabul edilemezdir. Bilinç materyalizmin tekçiliğine karşı Kartezyen düalizmini öngörür.

Bağımsız bilincin varlığını reddetmek göründüğü kadar kolay değil. Smart bir örnekte bilinç sorununa örnek veriyor ve sorunun üstesinden gelmenin yolunu arıyor.

Smart'ın karşı durduğu argüman şöyle özetlenebilir: Gödel teoreminin bir sonucu insanın makina olmadığı şeklindedir. Gödel teoremi, "basit sayı teorisinin herhangi bir formalizasyonu için öyle bir önerme mümkündür ki sistemin içinde ne kanıtlanabilir ne de çürütülebilir"[17] der. Bilgiyi işleyen bir makina girdi olarak sadece basit sayıları alır; bu makina aynı zamanda kapalı bir sistemdir. Bu durumda makinanın kendi başına Gödel teoremini ortaya atma kapasitesi yoktur. Ama insanın vardır. Bu nedenle insanla makina arasında kategorik bir ayrım olmalıdır.

Smart'ın bu argümantasyona cevabı bir başka makina kurgulamaktır. Bu makina, öncekiyle aynı sayı dilini ve aynı zamanda önceki makina tarafından kanıtlanamayacak önermeleri de girdi olarak alacaktır. Bu durumda, Gödel teoremine göre bu sonraki makinanın da kanıtlama kapasitesini aşan önermeler olacaktır. Smart bu durumda bir dile sahip ve kendi davranış kurallarını deneysel olarak öğrenebilen bir makina önerir. Ve bu makinanın insandan bir farkı olmadığını iddia eder.[18] Fakat bu aynı zamanda "bütün bilginin deneysel olduğunu" iddia etmektir. Smart'ın argümantasyonu geçerli ise, bütün matematiksel kanıtlar deneysel bilgiye dayanmalıdır. Bu, gerçeklikten uzak bir durumdur. Gödel'in teorisini kanıtlamak bir yana herhangi

---

[16] J. C. Smart, **a.g.e.**, s. 88
[17] J. C. Smart, **a.g.e.**, s. 116
[18] J. C. Smart , **a.g.e.**, s. 120

bir geometri teoremi bile deneysel bilgiyle kanıtlanamaz. Dolayısıyla, Smart'ın bilincin bağımsızlığı iddiasına karşı ürettiği argümantasyon materyalizm açısından bir katkı değildir.

Smart örneği, akıl-beden problemine karşı fizikselci bir çözüm bulmanın göründüğünden zor olduğunu gösteriyor.

Nominalizm açısından da bilinç konusu sorunludur. Nominalizmin sorunu "fiziksel nesnelerin nasıl olup da iradi özellikler gösterdiğidir".[19] Stoljar'a göre "bunun bir sorun olduğu açık değil. Ancak bir şeyin aynı anda hem fiziksel hem de iradi özelliklere sahip olamamasını iddia etmek için bir neden varsa böyle bir sorundan bahsedilebilir. Ama böyle neden açık bir şekilde ortada değildir".[20]

7- Bilimlerin birliği

Materyalizmin mantıksal bir sonucu "bilimlerin birliğini" ilkece savunmaktır. İlkece vurgusu kritik öneme sahiptir. Bu vurgu yapılmazsa, sorun pratik boyutlarıyla ikiye katlanacaktır. Bilimlerin birliği başarılı bir şekilde gerçekleştirilemese bile, onun gerçekleştirilebilirliğinin ilkece mümkün olduğu iddia edilebilir.

Stoljar'a göre materyalizm bilimlerin birliği iddiasına gerek duymaz:

"Bilimlerin birliği... açıktır ki bilimlerin nasıl ilerlemesi gerektiğine dair metodolojik bir tezdir... Öte yandan fizikselcilik (materyalizm) metodolojik değil metafiziktir. Dolayısıyla bilimlerin birliği tezi ile eşdeğer değildir."[21]

Bu argüman çok ikna edici görünmüyor. Bilimlerin birliği tezinin metodolojik olması onun ontolojik sonuçları olmasını engellemez. Bilimlerin birliği iddiasına göre çeşitli bilimler arasındaki ayrımlar geçicidir. Bilimler gerçekte dünyayı değişik derecelerde ayrıntıyla ve farklı terimlerle açıklar. Psikoloji acı duygusunu akli bir durum olarak ifade ederken fizik için bu, bedendeki atomların bir durumudur. İlke olarak psikolojiyi fiziğe indirgemek mümkündür. Fakat bilimlerin birliği sadece metodolojik bir tez ise bu tür bir önerme onun için fazla iddialı olacaktır. Bilimlerin birliği tezi materya-

---

[19] Daniel Stoljar, **Nominalism and Intentionality**. *Noûs*, Vol. 30, No. 2. (Jun., 1996), s. 221

[20] Daniel Stoljar, **a.g.e.**, s. 221

[21] Daniel Stoljar, "Physicalism" içinde Stanford Encyclopedia of Philosophy. http://plato.stanford.edu

lizmin maddi varlıklarını varsaymadan böyle bir iddiada bulunamaz. Bu nedenle bilimlerin birliği tezi materyalizmi gerektirir.

Nominalizm için ise durum farklıdır. Nominalizm bütün tikellerin kurucu bir özelliği olarak fizikseli görmez. Fakat soyut özelliklerin tümel olabilirliğini de kabul etmez. Örneğin acı duygusu canlılar için ortak bir tümel olamaz. Acı duygusu ancak her tikel canlının kendi özelliği olabilir. O halde bu ne tür bir özelliktir? Bir tür nominalizme göre, acı duygusu bir doğal sınıfa ait olan canlıların ortak özelliğidir. Doğal sınıf nominalizmi[22] bu açıdan temel olarak bilime dayanmalıdır. Örneğin fizik "bütün maddi varlıklar atomlardan oluşmuştur" diyorsa, bu durumda atomlardan oluşan nesneler bir doğal sınıf oluşturur. Doğal sınıf nominalizminin bilimlerin birliğini reddetmek için bir nedeni yoktur. Tersine, onu savunmak, psikoloji gibi tehditkar bir alan konusunda elverişli olacaktır.

[22] D. M. Armstrong, **a.g.e.**, s. 14

Rethinking MARXISM, Volume 8, Number 4 (Winter 1995)

Marksist Teori ve Kitle İdeolojisi Olarak Marksizm

"Gerçekte Varolan Sosyalizm"in Çöküşünün Batı Avrupa Marksizmi Üzerindeki Etkileri

John Milios

Çeviri: Özgür Yakupoğlu

Doğu Avrupa ve eski SSCB'deki "varolan sosyalizm"in çöküşü Batı Avrupa'da Marksist teorinin genel bir geri çekilişi ile aynı zamana denk düşmektedir. 1970'lerde batı ülkelerinde gerçekten de bir "moda" olan Marksizm, neredeyse tüm kalelerinden (entelijensiya ve bilim adamlarından oluşan unsurlar ve "ciddi" gazetelerin sayfaları vb.) geri çekilerek alanı, Marksizm karşıtı diğer teorik eğilimlere bıraktı. Toplumsal bilimler "Marksizmden arındırılmış" bir hale büründü.

Bu koşullar altında, birçok anti-Marksist entelektüel ve gazeteci, bir kez daha,[1] Marksizm'in yaklaşan "nihai" ölü-

[1] G. Masaryk, 1898 gibi erken bir tarihte "Marksizmin Krizi" üzerine yazan ve bu krizin kaçınılmaz şekilde aşılmasını öngören ilk kişiydi. (Bensussan 1986, 720).

münü öngördü. Argümanlarını desteklemek için genellikle ilkel bir ampirisizme başvurdular: Marksizm, "varolan sosyalizm"in yaşandığı ülkelerde "gerçekliğini bulmuştur". Bu rejimlerin çöküşü, Marksizmin başarısızlığını kanıtlamaktadır. Marksizm bir hataydı ve bu yüzden sonu geldi.[2]

Eğer işler bu kadar kolay olsaydı ve eğer toplumsal evrim, toplumsal antagonizma dinamiklerinden (sınıf mücadelesinden) değil de teorik düşünce sistemlerinin "gerçekte uygulanışlarından" (aslında bunlardan "doğru" olanı nihai hakimiyetini kurar) kaynaklanıyor olsaydı, bu durumda, örneğin bugün Kutsal Sorgunun gerçekliğinde başarısızlığı gözler önünde olan Hıristiyan inanışı gibi çok sayıda çelişkili ve saçma inançtan kurtulmuş olurduk.

Fakat bunlara rağmen, Marksizmin geri çekilişi "varolan sosyalizm"in çöküşü ile ne dereceye kadar ve hangi koşullar altında bir ilişki taşımaktadır. Avrupa'daki "varolan sosyalizm"in çöküşünün, zorunlu olarak, tarihsel evrimin esas olarak "iki toplumsal sistem" arasındaki antagonizma tarafından belirlendiğini ve kapitalizmin krizinin "sosyalizm"in yükselişinin kaçınılmaz sonucu olduğunu savunan "Sovyet Marksizmi"ne ait belirli bakış açılarını da beraberinde götürdüğü açıktır. Ancak, Marksizm, "Sovyet Marksizmi" olarak adlandırılan teorik sistemle aynı değildir ve Marksizmin her versiyonu Doğu rejimlerine referansla tanımlanmamaktadır. Marksizm her zaman çeşitli (Marksist) eğilimler ve düşünce okulları biçiminde varolmuştur. Bunun yanı sıra, Marksizm yalnızca bir teorik sistem olarak algılanamaz: o aynı zamanda bir kitle ideolojisi de teşkil etmektedir. Bir kitle ideolojisi olarak Marksizmin geri çekilişi, Doğu rejimlerinin çöküşünden en az bir on yıl önce başladı.

Marksist teori hiçbir zaman "tek ve biricik" olmamıştır

Marksist teorinin ve Marksist analizin birden fazla yorum içerebileceği ve tek ve benzersiz bir teorik yönelim temelinde evrilmeyeceği Marx'ın öldüğü andan itibaren zaten açık bir hale gelmişti. Marksizmin varoluşu her zaman, çeşitli Marksist eğilimlerin veya okulların oluşturulması ile iç içe geçmiştir. Bunlar esas olarak, çelişkili ve karşıt teorik ilkeler, konumlar ve sonuçlar temelinde oluşturulmuştur.

---

[2] Bu yaklaşıma dönük yakın tarihli Marksist bir eleştiri için bkz.: Science and Society (1994, 130-34)

Fenomen evrenseldir ve Marksizmin geliştiği tüm ülkelerde hayat bulmuştur. Aşağıda, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında, çeşitli Marksist eğilimler arasındaki en önemli teorik tartışmaların tipik özellikleri yer almaktadır:

- Danielson şahsında (*Kapital*'i Rusça'ya çevirmiştir ve Marx ve Engels ile, mektuplar aracılığıyla düzenli diyalog içerisindedir) Rus Narodnikleri ile Plehanov (ve daha sonra Lenin) şahsında Rus Sosyal Demokratları arasında gerçekleşen, kapitalizmin gelişimi ve uygun sosyalist strateji sorunuyla ilgili tartışma; bu tartışma Plehanov'un 1877'de Narodnikler'in politik örgütünden ayrılmasıyla başlayıp 1905 Rus devrimine kadar sürmüştür (Milios 1992).
- Engels'in ölümünden (1895) kısa bir süre sonra doruğa ulaşan ve sosyalist devrim sorununa odaklanan Alman Sosyal Demokratları arasındaki iç teorik tartışma. Tartışma "Revizyonistler" (Bernstein) ile "ortodoks Marksistler" (Kautsky, Luxemburg) arasındaydı. Ölümünden kısa bir süre önce[3] bir dereceye kadar Engels'in belirli görüşlerini ifade eden Bernstein, esasen, (devrimci) Alman sosyal demokrasi teorisini kendi (reformist) politik taktiğine uyarlamayı denedi (Bensussan, 1986, 723; ayrıca Fuelberth 1972, 22 ve sonrası). Ana tezi, sosyalizme geçişin, silah olarak parlamentarizmi kullanarak ekonomik ve politik bir reform süreci yoluyla gerçekleştirilebileceği ve gerçekleştirilmesi gerektiğidir.[4]
- Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlayan ve uluslararası sosyalist hareketin dağılmasından sonra dünya savaşları arasındaki dönem boyunca devam eden esasen Batı'nın "ortodoks" Marksist safları içindeki uzun teorik tartışma. Bu tartışma, kapitalist ekonomik krizlerin karakteri, kapitalizmin "çöküşü" teorisi ve

[3] Bernstein, Engels'in yakın bir dostu ve iradesinin uygulayıcısı idi. Alman Sosyal Demokrat Partisi içinde büyük bir yetkiye sahipti. Yaşlanan Engels'in "revizyonist" görüşleri Marx'ın Fransa'da Sınıf Savaşı çalışmasına 1895 tarihli önsözünde görülebilir (Engels 1976).

[4] İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde, diğer ülkelerin sosyalist hareketlerinde "revizyonistler" ile "Ortodoks" Marksistler arasında vuku bulan tartışmanın aktarımı ve O. Bauer, A. Gramsci, K. Korsch gibi entelektüellerin görece özerk teorik varoluşu için bkz. Bensussan (1986).

benzeri konularla ilgiliydi. Bu tartışmadan ortaya çıkan teorik cepheler büyük oranda bugüne kadar varlığını korumuştur (Milios 1994).

- İkinci Enternasyonal (Kautsky) ve Üçüncü Enternasyonal (Lenin, Luxemburg) teorisyenleri arasında, uluslararası sosyalist hareketin Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki kopuşundan sonra savaş konjonktüründeki toplumsal değişim, devlet ve sosyalist devrim, sermayenin uluslararasılaşması ve emperyalizm, dağılım teorisi ve benzeri sorunlarla ilgili olarak vücut bulan tartışma.
- Başlangıçta Rus Sosyal Demokratları[5] arasında, daha sonra ise Bolşevik parti içinde 17 Ekim devriminden önce ve devrimin ilk döneminden sonra devrim stratejisi, devlet teorisi, ulus ve ulusların kendi kaderini tayin hakkı, sosyalist inşa, değer, adalet ve hak teorileri ve benzeri sorunlarla ilgili olarak vücut bulan oldukça bol tartışmalar (Bkz. Bettelheim 1974).
- 1920'lerin sonundan 1930'ların sonuna kadar, bir yanda Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (SBKP) Stalinist önderliği ve Komünist Enternasyonal ile diğer yanda muhalif Marksist gruplar ve entelektüeller arasında, Sovyet rejimiyle de alakalı olmakla birlikte esasen politik strateji ve sosyalist inşa hakkında vücut bulan tartışma (Labica 1992)

Bu Marksist eğilimler çokluğu ve aralarındaki tartışmalar, 1940'lar ve 1950'lerde "Sovyet Marksizmi'nin şaşırtıcı teorik stabilizasyonuna rağmen İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etmiştir. Bu stabilizasyon, bu dönemde SSCB'nin ve geleneksel Sol'un büyük etki yaratan politik başarılarının sonucuydu. Bu başarılar şöyle sıralanabilir: a) SSCB ile Batılı kuvvetlerin, "Sosyalist Sistem"in SSCB'ye komşu olan

---

[5] 1905 Rus devriminin yenilgisinden sonra ve 1912'de Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin kopuşuna kadar Rusya sosyalizminin akımları, eğilimleri yalıtılmış entelektüelleri arasındaki teorik karşıtlıklar sona ermedi. Son derece şematik bir tarzda bu tartışmalar içinde üç teorik eğilimin ayırt edilebildiğini söyleyebiliriz: "Sol" (Otzovistler, "Pravda" grubu-Troçki ve diğerleri), "merkez" (Bolşevikler-Lenin, Partiye sadık Menşevikler-Plehanov ve diğerleri) ve "Sağ" (Menşevikler, legalistler, ve diğerleri). Ayrıca bkz. Gayman (1986). Benzer bir şekilde, Alman "ortodoks Marksist" saflarında da iki akım ayırt edebiliriz: "Sol" (Luxemburg, Liebknecht ve diğerleri) ve "merkez" (Bebel, Kautsky ve diğerleri).

altı ülkeye yayılmasına yol açan itilaf kuvvetleri karşıtı muzaffer askeri ittifakı ve b) ilgili unsurlar (Yugoslavya, Arnavutluk, Çin ve Güney Doğu Asya'nın diğer bölgeleri) nezdinde politik iktidar varsayımına ya da geleneksel Sol'un (Savaş sırasında İtilaf kuvvetlerince işgal edilmiş pek çok Batı Avrupa ülkesinde) önemli oranda güçlenmesine yol açan etkili anti-faşist, işgal karşıtı cepheler politik stratejisi.

Savaş sonrası ilk dönemde şaşırtıcı stabilizasyonuna rağmen "Sovyet Marksizmi" hiçbir zaman tek Marksizm versiyonu olmadı. Özellikle Sol'un saflarında SBKP'nin Yirminci Kongresi ile bağlantılı olan politik yeniden dağılımın ardından Sovyet ordusunun komşu "sosyalist" ülkelere (Macaristan, Doğu Almanya ve Çekoslovakya) müdahalesi, 1960'ların sonunda Batı Avrupa ülkelerindeki radikal işçi ve gençlik hareketleri (Fransız 1968 Mayısı, vb.), Çin Kültür Devrimi, Çin-Sovyet tartışması ve SBKP ile ÇKP arasındaki teorik karşıtlık ve Üçüncü Dünya olarak adlandırılan bölgelerin tümünde pek çok yeni ulusun inşasına yol açan anti-kolonyalist hareketler.

Batıda, eş zamanlı olarak ya bir bütün olarak "Sovyet Marksizmi"nden veya bazı yönlerinden ya da onun post-Stalinist versiyonundan kopuşlarını deklare ederek teorik konumlar yaratan ve/veya kendi ülkelerinin politik konjonktürüne müdahale etmeye çalışan Marksist entelektüel grupları, Marksist teorik eğilimler ve Sol'un politik örgütlerinde bir gelişme yaşanıyordu.

Çeşitli Marksist eğilimler şahsında Marksizm, kapitalist toplumların neredeyse her alanıyla ilgili yeni bilgiler üretmeye girişti ama sadece bunlarla yetinmedi: pre-kapitalist toplumsal biçimler de araştırıldı. Ekonomi ve ekonomik kriz, kapitalist gelişim, pre-kapitalist üretim biçimleri ve kapitalizmdeki geçiş süreçleri, kapitalist devlet ve aygıtları, ulus, sosyalizm ve "gerçekte varolan sosyalizm", sermayenin uluslararasılaşması ve dünya piyasası, kültür ve eğitim, ideoloji ve felsefe, tarih ve tarihsel yorum, yani kısacası son otuz yılda toplumsal gerçekliği ilgilendiren fiili teorik konular bütünlüğüne farklı Marksist bakış açılarından yaklaşıldı.

Marksist teorinin tarihsel seyrine dair bu nükteli özetten sonra, başlangıç olarak bir sonuç çıkartabiliriz: Marksizm hiçbir zaman "yekpare" bir teori olmamıştır. Aslında

varolan, aralarında sürekli teorik, ideolojik (ve hatta politik) çekişmeler yaşanan çeşitli Marksist eğilimlerdir.[6]

Bu sonuç, tesadüfi bir tarihsel sonuç olmaktan ziyade, Marksist teorinin dahili yapısal özelliklerini ortaya koymaktadır. Bu durumda, gelecekte de, Marksizmin yalnızca, birbirinden ayrı olan bu teorik eğilimler formu altında varolacağını iddia edebiliriz. Althusser'in doğru bir şekilde belirttiği gibi, "Marksist bilim bize zorunlu olarak çatışmalı ve hizipçi bir bilim paradigması sunmaktadır" (Althusser 1977a, 93). Aslında, "Marksist bilim ve Marksist araştırmacı, nesnesi Marksist teorinin kendisi olan çatışma içinde bir konum almalıdır" (Althusser 1977a, 94).

Yukarıdaki sonuç temel alındığında, yukarıda kısaca özetlediğimiz Marksist teorinin tarihsel seyrine "Marksizmin krizi" olarak yaklaşabiliriz: "Marksizmin krizi" (Çeşitli Marksist, eğilimler arasında sürekli teorik, ideolojik ve politik çekişme), bir başka deyişle, Marksist teorinin normal varoluş koşuludur[7] (Ayrıca bkz. Labica 1992; Balibar 1984, 1986).

Bu durumda incelenmesi gereken soru, "Marksizmin krizi"nin bir yanda Marksist teorinin daha fazla geliştirilmesine dönük nüvelerinin diğer yanda ise etkisinin daralmasının nüvelerinin hangi koşullardan kaynaklandığıdır.

Bu soru, bugün, girişte belirtilen şekilde ortaya atılmaktadır: "Varolan sosyalizm"in çöküşü neden kendisini, işçi örgütlerinde ve sol partilerde de bulunan ve "Sovyet Marksizmi"ne muhalif, eleştirel bir Marksist eğilim olmayan, hakim ideolojinin en tutucu versiyonlarına teslim etti.

Bu soruya cevap vermeye girişmeden önce, Althusser ve meslektaşlarının analizleriyle ve Marx-Engels ve Lenin'in metinleriyle ve aynı zamanda Dünya savaşları ve Çin Kültür Devrimi arasındaki dönemin bazı Marksist yazarlarıyla bağlantılı olarak birkaç yıl önce açıklamış olduğum Sovyet Marksizmi (ve "gerçekte varolan sosyalizm") eleştirisini ö-

---

[6] Bu nedenle, bugün Marksizmin "yekparelik", "partiye boyun eğme" ve benzerinden başka bir şey olmadığını söyleyenlerin tümü, ya hiçbir şey anlamamıştır, ya da ucuz propaganda yoluna gidiyordur.

[7] Althusser (1978) "Sovyet Marksizmi"nin (Stalinizm) oluşumunu ve Marksist teori üzerindeki hegemonyasını, Marksist krizin derinleşmesi ve aynı zamanda "engellenmesi" olarak tanımlamaktadır. Engelleme, Marksizmin krizinin açık eklemlenmesinin yönünü değiştirmiştir ve bu nedenle, Stalinizmin hegemonyasından başka bir yönde evrilmesi muhtemeldir.

zetleyeceğim (Milios 1988, 1990). Bu sayede, sadece "nesnesi Marksist teorinin kendisi olan çatışma içinde bir konum alma" (Althusser 1977a, 94) tavsiyesine cevap vermekle kalmayıp kendi özel boyutunda sorulması gereken soruyu da ortaya koymaya çalışacağım.

Türev A: "Sovyet Marksizmi"nin Marksist bir eleştirisi

Stalinizmin yükselişinin ardından, kabaca 1920'lerin sonlarından itibaren SSCB'ye hakim olan Marksizm versiyonu, sadece Sovyetler Birliği'yle de sınırlı kalmayan, binlerce Marksist, yüz binlerce Komünistin ölümü ve zorla susturulmasıyla, diğer Marksist ve Komünistlerin uyguladığı susturma ve ölümle damgalanmıştı. Bu süreçte ortaya çıkan Marksizm versiyonu, burada "Sovyet Marksizmi" olarak adlandırabileceğimiz versiyon, aşağıda biraz da nükteli olarak ifade edeceğim üç ideolojik alt bütünlüğe dayanmaktadır:

1) Enstrümantalist, *mekanistik bir devlet* ve egemen sınıf *algılayışı*, Lenin'in Hilferding ve Hobson'dan ödünç aldığı belirli görüşlerin dogmatik olarak düzenlenmesi, çarpıtılması ve seçici bir tarzda okunmasından doğan bir algılayış. Bu algılayış çerçevesinde Marksist sınıf mücadelesi ve sermaye ilişkisi teorisi, kapitalist toplumsal ilişkileri "tekeller" olarak, kapitalist devleti ise yalnızca bu tekellerin elinde bir "araç" olarak kavrayan basit şema ile değiştirilir.

2) "Tekelci kapitalizm" ve devletin mekanistik kavranışıyla yakından alakalı olan Sovyet Marksizmi, kendisini, şematik olarak katastrofizm olarak adlandırılacak olan ve kapitalizmin ölümcül çöküş, "çürüme" ve dağılma aşamasında olduğunu iddia eden bir dizi teorik kavrama dayandırmıştır. Bu kavramlar, ilk olarak 1920'lerde, "kapitalizmin genel krizi" teorisinde formüle edilmiştir (ancak başlangıçta hakim bir rol oynamamıştır) (Varga 1969).

3) Son olarak, Sovyet Marksizminin sabit temeli, Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Enternasyonal'den miras aldığı "klasik" ekonomizm olarak ortaya çıkmaktadır: ekonomizm, toplumsal evrimin, sınıf mücadelesinin değil, üretici güçlerin üretim ilişkileriyle çatışmaya girecek bir düzeye kadar gelişmesi ve bu sayede üretim ilişkilerinin dönüşümünü kaçınılmaz kılmasının sonucu olarak kavramaktadır. Bu kavram çerçevesinde, kapitalist üretim ilişkilerinin üretici güçler için bir engel olduğu ve kapitalist ekonominin

kendisini sürekli bir durgunluk içinde bulduğu varsayılmaktadır (ayrıca bkz. Althusser 1984).

Türev B: "Gerçekte varolan sosyalizm" sosyalizm değildi

Görüşlerimin ait olduğu Marksist gelenek, Doğu toplumlarına, "Sovyet Marksizmi"nin aldığı konumların tam karşısında yer alan bir dizi analiz ve konum temelinde yaklaşmaktadır. Burada, bu konumların en önemlilerini özetlemeye çalışacağım:

İlk olarak, sosyalizm belirli bir üretim biçimine karşılık gelen bir rejimden değil, kapitalizmden Komünizme geçiş işlevi gören bir toplumsal rejimden oluşmaktadır: İşçi sınıfı iktidarı rejimi (Balibar 1976).

İkinci olarak, tüm sosyalizm dönemi boyunca yürütülen sınıflar mücadelesi, esas olarak iktidarın işçi sınıfı tarafından alınmasından öncekiyle aynıydı; bu işçi sınıfı ile burjuvazi arasında, ya (işçilerin elindeki) iktidarın korunması ve genişletilmesi ya da aynı şekilde iktidarın (burjuvazi tarafından) alınmasına dönük bir iktidar mücadelesiydi.

Devrim öncesi dönemle karşılaştırıldığında, sosyalizm koşulları altındaki sınıf mücadelesi radikal olarak farklı biçimler almaktadır. Sonuç olarak sınıflar farklı formlarda görünür: sınıflar Marx'a göre, sınıf mücadelesi çerçevesinde tanımlanmalıdır.[8]

Kapitalizmden Komünizme tarihsel geçiş dönemi sırasında üretim düzeyindeki sınıf mücadelesi[9], üretim araçları ve üretim çıktısı üzerinde denetim sağlama mücadelesidir; bu nedenle, işçi sınıfı ile burjuvazi arasında üretim araçlarına güçlü bir şekilde sahip olma mücadelesidir. Üretim araç-

---

[8] Marx'ın da yazdığı gibi, sanayi sermayesinin "varoluşu kapitalistlerle ücretli işçiler arasındaki sınıf antagonizmasının varoluşunu da içerir" (Marx 1992, 136). Veya bir başka formülasyonla ifade edersek: İçerisinde en gizli sırrı, tüm toplumsal yapının gizli temelini ve ayrıca bu sayede, egemenlik ve bağımlılık ilişkisinin politik biçimini gördüğümüz şey ... her durumda, üretim koşullarının sahiplerinin üretenlerle doğrudan ilişkileridir" (Marx 1991-927). Ste. Croix'in (1984, 100) doğru bir şekilde gözlemlediği gibi, Marksist teoriye göre, "sınıf ... sömürü olgusunun, içerisinde sömürünün toplumsal bir yapı halinde barındırıldığı yöntemin kolektif toplumsal ifadesidir."

[9] Yani, sınıf mücadelesi toplumsal ilişkileri hem özgül kuruluşlar hem de tüm ekonomi düzeyinde belirlemektedir.

ları üzerindeki "devlet mülkiyeti", bazı koşullar altında işçi sınıfına üretim araçları üzerinde denetim gücünü vermekle birlikte tek başına denetimi garanti etmez: Politik olarak hareketli ve politik olarak hakim proletaryanın üretim araçlarını ekonomik olarak denetleme için müdahale etmesi temelinde yasal bir biçim oluşturabilir ancak olaylar bu yönde gelişmeyebilir de (Bettelheim, 1970, 87).

"Üçüncüsü, "varolan sosyalizm" rejimleri ile batı kapitalizminin ülkeleri arasında en önemli fark kapitalist iktidarı yerine işçi sınıfı iktidarının, işçi demokrasisi ve halk iktidarının toplumsal ve politik kurumlarının veya sosyalist üretim ilişkilerinin varolması değildir. Fark, ekonominin kurumlar üzerindeki devlet denetimi dahilinde "tekelci bir biçimde düzenlenmesi" ve farklı ekonomik sektörlerdeki kapitalist rekabetin sınırlandırılmasıdır. Bu çerçeve dahilinde, beklenen talep ve bununla ilgili olarak, piyasadaki bir sektör üzerinde tekelci bir denetime sahip olan her bir devlet tröstünün "üretim planlaması" ve aynı zamanda devletin finansal makamları (bakanlıklar) tarafından üretilen artı ürünün belirli bir yüzdesinin alıkonulması (ve yeniden dağıtımı) "sosyalist planlama" olarak adlandırılmıştır. Bu ekonomik sistemde, münferit bir şirketin [*enterprise*] eylemlerinin sınırlandırılmış olması durumuna rağmen, işçilerin üretim araçlarından ve üretilen üründen ayrılığı, klasik kapitalizmdekine benzer koşullarda yeniden üretilmeye devam edilmiştir (Milios 1990). Ayrıca, fark, politik diktatörlükte, yani tek partili sistemde ve gerçekte "varolan sosyalizm" rejimlerinde vatandaşların en temel politik haklarından (gösteri, grev, basın vb. özgürlüğü) yoksun olmalarındadır.

Yukarıda belirtilenler doğrultusunda, Doğu Avrupa rejimleri devlet kapitalizmi rejimleri olarak kabul edilebilir (ayrıca bkz. Resnick ve Wolff 1994a, 1994b)[10]

---

[10] Doğu rejimlerinin çöküşü, kronik krizlerinin, en önemlileri a) politik diktatörlük rejiminin meşrulaştırılmasındaki eksiklik ve esasen b) "plan" ile şirket arasındaki (yani, egemen sınıfların iki ana fraksiyonu: devlet "bürokrasisi" ile şirketler diktatörlüğü arasındaki) doğal çelişki olan bir dizi faktöre kadar geri götürülebilecek krizin olası sonuçlarından biridir. Ekonominin üretken olmayışı ve sürekli olarak kurumlara (özel kapitalizm türünden) "daha fazla özerklik" talebi şeklinde kendini gösteren bu çelişki, Kruşçev'den Gorbaçov'a kadar tüm "reform programlarının" "gizli nedeni" idi. Prestroyka ile başlayan yeniden dağılma bağlamında şirketlerin özerkliği hayati sınırın ötesine geçti, "varolan sosyalizm"in krizi bir çöküşün özelliklerini kazanmaya başladı.

Yukarıdaki iki gerilemeden sonra, havada bıraktığımız soruya geri dönebiliriz: "Sovyet Marksizmi"ne karşıt olan Marksist eğilimler Doğu rejimlerinin ve bunların resmi ideolojilerinin çöküşünden neden faydalanamadı? Bu soruya cevap vermek için Marksizmin ikili karakterini kavramamız gerekir: bir tarafta teorik sistemi, diğer tarafta ise kitlelerin ideolojisi.

Marksist teori ve ideoloji

Marksist teorinin tarihsel varoluş dönemini kısaca gözden geçirerek "çatışmalı" bir çifte yapıya sahip olduğunu gördük: a) Marksizm, analizinin merkezine hakimiyet, egemenlik ve sömürüye dayalı sınıf ilişkilerini yerleştirdiği için, hakim burjuva ideolojisi biçimleriyle çatışma (bu çatışma, burjuva ideolojisi ve onun ürettiği "toplumsal bilimler" tarafından gizlenmeye ve meşrulaştırılmaya[11] çalışılır) ve farklı Marksist eğilimler arasında vuku bulan Marksizm dahilindeki çatışma. Marksist teorinin gelişimi, "iç çatışma" veya "Marksizmin krizi" dahilinde gerçekleşir.

Marksizmin evriminin tarihsel olarak incelenmesi sonucunda, bir başka sonuç daha kolayca çıkartılabilir: Marksizmin gelişimi, her zaman sınıf mücadelesinin evrimi ve toplumsal, politik ve ideolojik konjonktürün dönüm noktaları ile belirlenir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Sovyet Marksizminin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki hegemonyası ve ayrıca 1968 Mayıs'ından sonra eleştirel Marksizm versiyonlarının ortaya çıkışı, sınıf mücadelesinin özgül konjonktürü ile bağlantılı olarak ele alınmadıkça yorumlanamaz.

Ancak bu noktada, şu konuda ısrar etmeliyiz: Marksizm, yalnızca toplumsal ve politik koşullarla ya da toplumsal mücadelelerle "uyarılan", şöyle ya da böyle akademik karaktere sahip bir teori oluşturmaz. Ayrıca Marksizm, sadece teorik bir sistem olarak değil, bir kitle ideolojisi olarak, işçi sınıfı örgütleri ve hareketlerinin politik eylemini belirleyen bir ideoloji olarak da inşa edilmiştir.

Gerard Bensussan'ın doğru bir şekilde belirttiği gibi, "Marksizm, Marx'ın kendisinin teorisi bile olsa sadece Marksist teoriye indirgenemez. Kitlelerle buluşur, tarihle iç içe geçer, toplumsal pratiklere katılır: Bu durumda aynı zaman-

---

[11] Althusser'in (1990, 144) felsefe için söylediği şey genel olarak ideoloji için de geçerlidir: "Felsefede her boşluk her zaman zaten işgal edilmiştir. Felsefe içinde, sadece, o konumu tutan düşmana karşı bir konum alabiliriz.

da bir (belki de birden fazla) ideolojidir de. Krizleri, bu sorunlu durumun krizleridir (Bensussan 1986, 729).

Kitlelerin ideolojisi olarak Marksizm, kendi başına Marksist teori değildir. Elbette, Marksist teorinin, işçiler ve daha geniş halk hareketi için "savaş konumları" ve politik strateji ilkeleri olarak işlev görebilen sonuçlarındandır. Kapitalizmin sınıf sömürüsüne dayalı karakteri, üretim-dağılımın birliği ve artı değerin işçilerden sermaye lehine alınması, sermaye ile emeğin özünde varolan çatışma, devlet ve onun biçimsel olarak tarafsız –medeni eşitlik- aygıtlarının gizli sınıf karakteri, bu kapitalist politik iktidarın sosyalizmin ön koşulu olarak devrilmesi ve benzerleri, Marksist teorinin, çeşitli tarihsel koşullarda kitle ideolojisi olarak Marksizme (kitle Marksizmi) temel teşkil eden sonuçlarıdır.

İşçi hareketinin *pratik ideolojisinden*[12] bahsediyoruz. Bu ideolojinin öğelerinden bazıları, Marksizm öncesi kapitalizm eleştirilerinde de mevcuttu. Günlük politik ve sendikalist mücadele içerisindeyken işçi sınıfı, bu Marksist ideolojinin belirli konumlarına (genellikle reformist versiyonlarına), herhangi bir Marksist yazın bilgisinden bağımsız olarak, neredeyse kendiliğinden yaklaşmaktadır.

Tam aksine, örneğin Marx'ın değer biçimi ve para, toplam toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi veya üretimin fiyatı ve genel kar oranının eşitlenmesi ve benzerleri ile ilgili yazılarında yer alanlar türünden teorik tezler, Marksist teorinin, kural olarak soyut teorik karakterleri nedeniyle kitle ideoloji olarak Marksizm olarak adlandırdığımız şey içerisinde yer almayan ana öğelerini oluşturur. Bunlar, teorik bir sistem olarak Marksizmin parçasıdır.

Burada, teorik bir sistem olarak Marksizmin, politik ve toplumsal sınıf mücadelesinden ayrı bir teorik sistem anlamında "akademik Marksizm"i ifade etmediğini de belirtmeliyiz. Tam aksine, bir kitle ideolojisi olarak Marksizm, dogmatizm ve reformizmden sadece teorik bir sistem olarak Marksizm ile beslendiği ve zenginleştirildiğinde kurtulabilir. Aslında bu durumda, teorik bir sistem olarak Marksizm, doğrudan

[12] Pratik ideolojiler, nosyonları-temsilleri-görünümleri davranış-hareket-tutum-jeste dönüştüren karmaşık formasyonlardır. Pratik normlar olarak grup işlevleri, insanların toplumsal ve bireysel varoluşlarının gerçek nesnelerine ve gerçek sorunlarına ve tarihlerine dönük olarak aldıkları somut tutum ve konumları yönetecektir (Althusser 1990, 83; ayrıca bkz. 1977b).

sınıf mücadelesi konjonktürü ile bağlantılı analiz öğelerini (ve sonuçlarını) çıkartabilir.

Sadece bu koşullar altında, (Tugan-Baranovski'den Althusser ve Poulantzas'a kadar) akademik Marksistlerin çalışmaları Sol'un ideolojik konjonktürüne hayati müdahaleler yapıp doğrudan politik sonuçlar ortaya çıkartırken (ideolojik cepheleri ve politik güç ilişkilerini etkilemişlerdir) Hilferding veya Luxemburg gibi Sol'un politik liderlerinin kesinlikle teorik bir sistem olarak Marksizmin parçası olan çalışmalar *(Finans Kapital, Sermaye Birikimi)* kaleme almış olmasını anlamlandırabiliriz. Tam aksine, teorik bir sistem olarak Marksizm, bürokratik sosyalist ve Komünist partilerin önderleri tarafından es geçilmiştir çünkü bu partilerin ve bu önderlerin oluşumu ve yeniden üretiminde temel teşkil eden özgül kitle Marksizminin yanılmazlığına bir tehdit oluşturmaktadır.

Marksizmin ikili karakterinin (teorik sistemi/kitle ideolojisi) konumu Marksizmin mevcut geri çekilişinin tam olarak ne anlama geldiğini kavramak açısından özellikle önemlidir. Marksizmin geri çekilişi, Marksist teorinin kendisini ilgilendirmez. Kapitalist gerçekliği anlamak ve eleştirmek için kendilerini araç olarak sunmaya son verenler Marx'ın örneğin Kapital'de kurduğu teorik kavramlar değildir. Bu kavramlar çağdaş analiz açısından önemini kaybetmediği gibi bu Marksist analizlerin üretilmesine de son verilmedi. Ayrıca, bunların kapitalizme dönük savunmacı burjuva teorilerine üstünlüğüne dair hiçbir şüpheye de yer yoktur. Basitçe ifade edersek, Marksizmin geri çekilişi teorik bir analiz sistemi olarak yanlışlandığı anlamına gelmez. Ancak bu, içinde bulunduğumuz aşamada, Marksizmin bir kitle ideolojisi olarak yeniden üretilme yeteneğinde bir geri çekilme olduğu anlamına gelir. Bu daha sonra elbette, teorik bir sistem olarak Marksizmi de etkilemektedir. Mevcut bazı Marksist analizleri "istenmeyen" durumuna düşürür ve Marksist entelijensiyadaki birey sayısını azaltır, çünkü entelektüel alanda Marksizmi teorik bir versiyon haline getiren şey ve devletin ideolojik aygıtları kesinlikle kitle Marksizminin, bir kitle ideolojisi olarak Marksizmin gücünün yattığı yerdi.

Marksizmin mevcut krizi, Marksizmin tarihindeki en akut haline bürünmüştür. Sistematizasyonu ve yayılması devletin ideolojik aygıtlarının (eğitim, aile, medya, kilise vb.) ezici üstünlüğüyle desteklenen burjuva ideolojisiyle mücadelesinde Marksizmin sadece bir avantajı vardır: İşçi sınıf-

larının mücadele koşullarıyla iç içe geçme kapasitesi; bir başka deyişle işçi sınıfına nüfuz etme, kitlelerin ideolojisi olarak yeniden üretilebilme yeteneğidir (ayrıca bkz. Althusser 1977b). Marksizmin bu yegane avantajını kaybetmesi, mevcut krizi tanımlayan şeydir.

Ancak bu noktada, bu makalenin başında ifade ettiğimiz sorunla tekrar karşılaşıyoruz: Kitlelerin ideolojisi olarak Marksizmin güçlü formu 1980'lere kadar "Sovyet Marksizmi" idi. Marksist eğilimlerin kitleler üzerindeki etkisi, esasen "içerden" (diğer Marksist eğilimlerden) hiçbir tehdit görmeyen "Sovyet Marksizmi" ile karşılaştırıldığında son derece sınırlı idi.

"Sovyet Marksizmi"nin hegemonik konumunu bir kitle ideolojisi olarak yorumlamanın gerekçeleri, daha önce de belirttiğimiz gibi başlangıçta 1940'lar ve 1950'ler sırasındaki tarihsel gelişime kadar izlenmiştir. Elbette, burada, her bir ülkedeki politik ve toplumsal gelişime dönük somut analizlerle daha da derinleştirilmesi gereken bazı genel açıklamalar yaptığımız ortadadır. Yine de bunu –açıklamamızın her bir ülkedeki politik gelişimin bir şekilde bazı özelliklerini ve özgül biçimlerini ihmal ettiğini- aklımızda tutarak birçok Batı Avrupa ülkesinde Sol ve kitle ideolojisi olarak Marksizmin gelişiminde bazı temel benzerlikleri izleyebiliriz ve bu benzerlikler, 1980'lerin sonundan bu yana gerçekleşen Marksist etkinin geri çekilişini açıklar gibi görünmektedir.
"Türev A"da kısaca açıklanmış olan "Sovyet Marksizmi"nin tüm teorik binası, özgül bir politik stratejiyle son bulur: Bu, daha sonra yeniden Marksist strateji olarak öne çıkan bir tür hükümetçilik-reformizmdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bu strateji, "sosyalizme yavaş, aşamalı ve barışçıl geçiş olarak düzenlendi. Geleneksel Komünist Sol, sadece, gelişen sosyalist partiler tarafından ablukaya alınan sistemin yönetilmesi için "ilerlemeci" bir alternatif çözüm oluşturdu.

1980'lerin başlarına kadar bu ideoloji, halk sınıflarının ekonomik ve toplumsal konumunu iyileştiren belirli politik sonuçlar ürettiği için savunmacı karakterini gizleyebilmiştir: "sosyal devlet" ve "refah devleti", eğitim reformu, gelirin ücretlere yansıyacak şekilde yeniden dağıtımı, sendikaların kurumsal olarak güçlendirilmesi ve benzeri gibi hususlar, geleneksel Sol'un, gözle görünür bir zafer ihtimaliyle birlikte uğruna mücadele ettiği hedeflerdi.

Birinci Dünya Savaşı döneminde, sosyal reformların gözle görülür etkililiği ve savaş öncesi dönemde Avrupa'da

devrimci hareketlerin yenilgisi, reformizme kaymanın neden Marksistleri cezbettiğini açıklamaktadır. Ayrıca, sosyalizme giden yolu açacağı varsayılan Sol bir hükümet perspektifi de giderek Sol'u, varlığını sürdürebilir herhangi bir Marksist çatı halinde yapılandırılmasına son verilen "pragmatik" bir politik program benimsemeye itti. Sol'un "kapitalist tekellerin ulusallaştırılması" talebinin, sosyalizmle değil sol partilerin egemen ideolojiye tabi olmasıyla aynı anlama geldiği görüldü.

Böylece, geleneksel Sol'un içinde bir ideolojik değişim süreci başladı: Savaş sonrası ilk dönemin bir kitle ideolojisi olarak Marksizmi, varolmak için Marksizme ihtiyaç duymayan bir reformist ("sosyalist") hükümetçilik lehine geri çekilmeye başladı. Aslında bahsettiğimiz şey, bir kitle ideolojisi olarak Marksizmin, gizliden gizliye gerçekleşen bir geri çekilmesi ve reddedilmesi sürecidir.

Bu sürece gizliden gizliye diyorum çünkü resmi parti kararları sözsel olarak "Sovyet Marksizmi"nde ısrar ediyordu. Ancak bu yine de gerçek bir süreçti çünkü, geleneksel Sol'un üyelerinin ve destekçilerinin "pratik ideolojisi" hızlı bir şekilde ("ilerlemeci") bir burjuva ideolojisi türüne dönüşüyordu: "kurumsal reform", "sosyal devlet" ve "ekonomik gelişim" retoriği.

Bu süreç, kapitalist ekonomik krizin sosyalist hükümetleri bile (Fransa, İspanya, Yunanistan...) "gelirin yeniden dağıtımının" artık sistemi yönetmek için "gerçekçi" bir politika oluşturamayacağına ikna ettiği bir zaman olan 1980'lerin başlarında yoğunlaştı. Sol'un kadrolarının bir kısmı bu noktada, reformizm "Ütopyası" üzerinden "ekonomik stabilizasyon" pragmatizmi ve "realizmi"ni tercih etti ve gelişim retoriğini "yenilenmiş" Sağ'ın "modernizasyon" hakkındaki hezeyanıyla ilişkilendirdi.

Sol'un ideolojik değişimi, egemen sınıfların işçi kuvvetlerine, bir dizi sert ekonomik program yoluyla uygulamaya koyulan cepheden (ekonomik, politik, ideolojik) saldırı aşamasına denk gelmiştir (ayrıca bkz. Ioakimoglu ve Milios 1993).

Klasik burjuva ideolojisi alt toplamlarının Sol'un pratik ideolojisi üzerinde hakimiyeti (yani kitle Marksizminin geri çekilişi) bu aşamada, "varolan sosyalizm" rejimlerinin çöküşü gerçekleştiğinde zaten tamamlanmıştı.

Bu süreçler, Sol'un 1970'ler ve 1980'lerde bir hükümet kurma şansı bulduğu Avrupa ülkelerinde (İngiltere, Al-

manya, Fransa, Yunanistan, İspanya ve İskandinav ülkeleri) hızla ilerlemiş gibi görünmektedir. Solun her zaman muhalefette kaldığı İtalya gibi ülkelerde, işler başka bir yoldan yine aynı sona ulaşmış gibi görünmektedir: Sol, "kararsız" seçmenleri "politik güvenilirliğine" ikna etmeye dönük nafile bir çabayla, giderek, tutucu hükümetlerin konumları ve argümanlarına yaklaşan politik argümanlar benimsedi. Ancak "kararsız seçmenler" genellikle orijinalini (Muhafazakarlar), taklidinden (Sol) daha güvenilir bulurken geleneksel olarak Sol'u destekleyen toplumsal sınıflar ve tabakalar bu politikalardan ötürü günden güne daha da hayal kırıklığına uğradı.

Sonuç notları

Bu durumda Doğu rejimlerinin çöküşünün sonucu, "Marksizmin krizi" (Marksizmle birlikte varolan bir durum) veya kitlelerin ideolojisi olarak Marksizmin geri çekilişi (Doğu Avrupa ve eski SSCB'de 1989-91 olaylarından birkaç yıl önce başlamış olan bir süreç) değil, Marksizmin bu geri çekilişinin pratik bir kitle ideolojisi olarak ortaya koyulması ve genele yayılmasıdır.

Bu, Doğu Avrupa toplumlarında meydana gelmiş olana simetrik bir fenomendir. Bu ülkelerde "Sovyet Marksizmi", belirli bir toplumsal politikayla da (tam istihdam, garantili ücret seviyesi) bağlantılı bir şekilde sadece bir devlet ideolojisi, devletin bir baskı ideolojisi olarak iş gördü ve halk kitlelerinden bir hoşgörü onayı aldı. Bu olgu, yani Doğu Avrupa'daki "Sovyet Marksizmi"nin artık kitlelerin desteğine sahip pratik bir ideoloji veya entelektüeller arasında güçlü desteğe sahip bir teorik sistem bile olmayışı rejimlerin çöküşüyle birlikte yüzeye vurdu: "Sovyet Marksizmi", Doğu Avrupa'da, "varolan sosyalizm" rejimleriyle birlikte bir gecede ortadan kayboldu. Doğu Avrupa'nın sosyalist (eski Komünist) partileri, artık "Sovyet Marksizmi" değil, muadilleri Batı Avrupalı sosyalist partiler gibi "ılımlı" reformizm ve "toplumsal duyarlılık" ideolojileri temelinde hareket ediyor. Buna paralel olarak, kurulan diğer partilerin (muhafazakar, milliyetçi ve hatta faşist) politik kadroları da, çoğunlukla Komünist partinin ve devletin, birkaç ay önce "Sovyet Marksizmi"nin muhafızları olarak kabul edilen memurlarından oluşuyordu.

Elbette, kitlelerin ideolojisi olarak Marksizmin geri çekilişinin genele yayılması, Batı'daki hakim burjuva ideolojisinin "muhafızları"na "Marksizmin krizi ve ölümü"nü ilan etme

ve bu sayede (eski) Marksist entelektüellerin bir kısmını geleneksel burjuva ideolojilerine itme fırsatını vermektedir.

Sonuç olarak ortaya konulan soru, Marksizmin geri çekilişinin ne derece kalıcı (veya geçici) olduğunun düşünüldüğüdür. Marksizmin gücünün kaynağını, işçi hareketine nüfuz etme ve onunla iç içe geçme yeteneğinde bulduğu ve bu sürecin bu hareketin gelişim koşullarının doğasından ortaya çıktığı dikkate alındığında sadece tek bir cevap verebiliriz: Marksizmin geri çekilişi, işçi sınıfının sosyalist (yani, antikapitalist) hareketinin (yeniden) ortaya çıkışıyla son bulacaktır.

Burada ifade ettiğimiz konum hiçbir şekilde, tüm Marksistlerin tek yapması gereken şeyin hareketin dirilmesini beklemek olduğu anlamına gelmemektedir. Marksizmin işçi hareketine "içkin" oluşu, çatışmanın (egemen ideolojiye muhalefet) kesinlikle hiçbir zaman son bulmayacağını göstermektedir. Ayrıca, bu "içkinlik" başka bir anlama daha gelmektedir: Marksist entelektüelin bir Marksist olarak işlev görebilmesi için, öncelikle, sınıf mücadelesi bağlamında devrimci proleter bir duruş benimsemiş olması gerekir.

Louis Althusser'in doğru bir şekilde belirttiği gibi:

"Bu kavram, kişinin, sınıflı bir toplumda neler olup bittiğini anlayabilmek için proleter sınıf konumlarını benimsemesinin mutlak gerekliliği olgusuna dayanmaktadır. ...insan her yerden her şeyi göremez şeklindeki basit bulguya dayanmaktadır. Kişi, bu çatışma gerçekliğinin dokusunu, çatışmanın kendisinin içinde herhangi bir konumu değil sadece belirli konumlar alırsa ayırt edebilir çünkü pasif bir şekilde bazı diğer konumları benimsemesi, egemen ideoloji olarak adlandırılacak olan sınıf yanılsamaları mantığına kapıldığı anlamına gelir. Doğal olarak bu önkoşul, burjuva ideolojisinin doğal bilimlerin pratiğini yorumlamakta kullandığı tüm pozitivist geleneğin karşısındadır. Esas olarak, Marx, tüm çalışması boyunca farklı bir şey söylememektedir. Kapital'in son sözünde bu eser "proletaryayı temsil etmektedir" diye yazarken, son tahlilde, kapitali anlayabilmek için proletaryanın konumlarını benimsemek gerektiğini ortaya koymaktadır" (Althusser 1977a, 94).

Marksizmin gelişiminin taşıyıcılarının proleter konumuna dayanacak olması şeklinde ifade edebileceğimiz bu koşul altında, gelecekte işçi ve halk hareketiyle bağlantı kuracak olan Marksizmin "Sovyet Marksizmi"nin bir tekrarı

veya varyasyonu olmayacağını; geleceğin sosyalizminin "gerçekte var olan sosyalizm" olmayacağını umabiliriz.

Kaynakça

Althusser, L. 1977a. "Uber Marx und Freud" Ideologic und ideologischeStaatsapparate [İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları] içinde. L. Althusser, 89-107. Hamburg: VSA-Verlag.

1977b. "Anmerkung uber die ideologische Staatsapparate." Ideologic und ideologische Staatsapparate [İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları] içinde. L. Althusser, 154-68. Hamburg: VSA-Verlag.

1978. "Enfin la crise du marxisme!" Paris: Maspero.

1984. "Reply to John Lewis." Essays on ideology ["John Lewis'e Cevap" , İdeoloji Üzerine Makeleler] içinde. L. Althusser, 61-139. New York: Verso.

1990. *Philosophy and the Spontaneous Philosophy of the Scientists and Other Essays* [Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi ve Diğer Makaleler]. New York: Verso.

Balibar, E. 1976. *Sur la dictature du prolétariat*. Paris: Maspero.

1984. "L'idée d'une politique de classe chez Marx." *Les Temps Modernes*, no. 451: 1357-1406.

1986. [Marksizmin krizi, Marksizmin gerçekliği]. Theseis 6: 103-110.

Bensussan, G. 1986. "Krisen des Marxismus." In *Kritisches Worterbuch des Marxismus*,vol. 4, ed. G. Labica and G. Bcnsussan, 719-34. Berlin: Argument.

Bettelheim, C. 1970. *Calcul économique et formes de propriété*. Paris: Maspcro.

1974. *Les luttes de classe en URSS. Premiére période, 1917-1923*. Paris: Masperol Seuil.

Engels, F. 1976 [1895]. "Einleitung." *Marx-Engels Werke*, vol. 7, 511-27. Berlin: Dietz.

Fuelberth, G. 1972. *Proletarische Partei und bügerliche Literatür*. Neuwied: Luchterhand.

Gayman, J.-M. 1986. "Liquidatoren." In *Kritisches Worterbuch des Marxismus*, vol. 4, ed. G. Labica and G. Bcnsussan, 783-85. Berlin: Argument.

loakimoglou, E. and Milios, J. 1993. "Capital Accumulation and Over-Accumulation Crisis." *Review of Radical Political Economics* 25 (2): 81-107.

Labica, G. 1992. "Le pari perdu. Essai sur la crise du Marxisme réel." *Les Études Philosophiques* 1 (January-March): 41-54.

Marx, K. 1991. *Capital* vol. 3. London: Penguin Classics.

1992. *Capital* vol. 2. London: Penguin Classics.

Milios, J. 1988. [Yunan toplumsal formasyonu: yayılmacılıktan kapitalist gelişime]. Athens: Kritiki.

1990. [SSCB'de devlet planlaması ve şirket]. Theseis 33: 19-54.

1992. [Lenin'in kapitalist gelişim sorununa yaklaşımı, 1893-1900]. Theseis 38: 93-126.

1994. "Marx's Theory and the Historic Marxist Controversy on Economic Crisis (1900-1937)." *Science and Society* 58 (2): 175-94.

Resnick, S. and Wolff, R. D. 1994a. "Between State and Private Capitalism: What Was Soviet 'Socialism'?" *Rethinking Marxism* 7 (1): 9-30.

1994b. "Capitalisms, Socialisms, Communisms: A Marxian View." In *Current Perspectives in Social Theory*, vol. 14, ed. B. Agger, 135-150. Greenwich, CT: JAI Press.

Science and Society 1994. "Socialism: Dead Again, Born Again." *Science and Society* 48 (2): 130-34.

Ste. Croix, G. E. M. de. 1984. "Class in Marx's Conception of History, Ancient and Modern." New Left Review, no. 146: 92-111.

Varga, E. 1969. *Die Krise des Kapitalismus und ihre politischen Folgen*. Frankfurt: EVA.

"İçerdeki" İç Barbarların Yıkıcılığı

Süleyman Yılmaz Bulduruç

Ezilenlerin, politik düzeyde parçalanmışlığı, buna bağlı olarak da geriye çekilişleri devam ediyor. Önemli bir süredir genel ezilenler kitlesini ortak hedefler doğrultusunda yönlendirecek, Marksizmin bir zamanlar başardığı teorik-ideolojik-politik toparlayıcılık ufukta gözükmüyor. Buna karşılık, konjonktürde, ezilen kitlelerin çok parçalı olmakla birlikte hareketlenmeleri de gözardı edilemez. 1999 Seattle eylemiyle emperyalist metropollerden bir yayılma sağlayan "Küreselleşme Karşıtı Hareket" çok bileşenli yapısına ve buna bağlı açmazlarına rağmen, politik düzeyde bir canlanmaya, Mayıs 68'den beri metropollerde ilk defa görülür düzeyde kitlesel eylemliliklere yol açtı. Ardından getirdiği tartışmalarıyla ve ideolojik ayrışmalarıyla bir arayışı da gösterdi hareket. Küreselleşme karşıtlığı içinde "Kara Blok" olarak geçen devrimci anarşizmin konumu dikkat çekici. İçinde olunan konjonktürde "Küreselleşme Karşıtı Hareket"te bir geriye çekiliş gözleniyor.

Irak işgali öncesi oluşan ve işgalin ilk zamanlarında aktifleşen "Savaş Karşıtı Hareket" de küreselleşme karşıtlığıyla birlikte ele alınabilir. Özgün yönleriyle ve kapsayıcı yapısıyla belirginleşen savaş karşıtlığının sürece yayılan geriye çekilişi olası emperyalist müdahalelerle yeniden can-

lanmaya aday. Hareketin metropol merkezli olan kesiminin heterojen yapısı konjonktürel dalgalanmaları da beraberinde getiriyor. Ezilenlerin önemli bir direniş odağı İslam merkezli gelişiyor. Özellikle emperyalist müdahalenin yoğun olduğu İslam coğrafyası, hem kendi sınırları içinde hem de emperyalist metropollere yönelik militan direniş potansiyelini açığa çıkarıp eylemli hale getirmiş durumda. Önümüzdeki dönem bu hareketin artarak süreceğini söylemek abartı ya da temenni niteliğinde olmasa gerek.

Güney Amerika'da Venezüella, Chavez önderliğinde "Bolivarcı Hareket"le ABD'ye karşı özgün bir tutum alıyor. Bolivya'da eylemci kimliğiyle bilinen Morales'in aldığı seçim başarısı ABD'nin arka bahçesinde "ezilen devlet isyanlarında" önemsenmesi gereken politik tutumlar sunuyor. Meksika Zapatistaları, Arjantin İşsiz İşçi Hareketi, Brezilya Topraksızlar Hareketi birlikte değerlendirildiğinde ezilenlerin politik pratiğinde Güney Amerika önemli bir konuma yerleşiyor. Geleneksel gerilla hareketiyle Kolombiya'da FARC ve ELN de kıtadaki bu politik canlanmalar nezdinde cephe gerisi alanlar edinme şansını yakalayıp ileri atılma olanağı buluyor.

Dünyanın başka bir köşesinde NKP(M) önderliğinde sürdürülen 'Halk Savaşı', HKP(M) ile birlikte Güney Asya Maoist Partiler Koordinasyon Komitesi'ni hayata geçirerek yerel mücadeleyi bölgeye yaymayı amaçlıyor. HKP(M)'nin kitlesel eylemleriyle eş güdümlü yürüttüğü askeri eylemlerinde yükselmeler yaşanırken, Nepal'de monarşiye karşı yapılan birlik ve kitle eylemleri sürecinde NKP(M)'nin inisiyatifi dikkat çekici.

Aktüel politik mücadelelerin önemli bir kesimini serimlediğimizde görülüyor ki emperyalizm karşıtı mücadele hem metropollerde, hem de metropollerin hegemonya alanlarında ezilenlerin politik pratiğinin ateşleyicisi konumunda.

Emperyalist hegemonyanın hissedildiği alanlardaki direnişleriyle "sınırdaki" iç-barbarlar ezilenlerin ilgilerini üzerlerine çektiler. Diğer yandan "içerdeki" iç-barbarlar metropollerde, kendi varlıklarını ispatlayıcı eylemlere girişiyorlar. "İçerdeki" iç-barbarların içerilme süreci ve hareketin politik düzeyde yankısını bulduğu yıkıcı, isyancı, istikrar bozucu edimi incelemenin ve ilginin esas konusudur. "İçerdeki" iç-barbarlar göçmenlikle denkleştirilecek, ezilenlerin politikalarına alan açıcı olarak nüfus hareketinin politik sonuçlarına,

Paris örneği de göz önünde bulundurularak değinilmeye çalışılacaktır.[1]

Göçerlik

Göçerlik tarih boyunca farklı bağlamlarda yaşanmıştır. Göç, iktisadi yaşamın toplumsal sonucu olarak geneiienebilir. Bu anlamıyla geçim araçlarına ulaşma çabasının bir sonucudur. Göçerliğin bir toplumsal yaşam tarzı olarak belirdiği hayvancılık etkinliğinin yapısı sürekli hareketi zorunlu kılıyordu. Diğer yandan sürekli hareket halinde olan göçerlerle, belirli alanlarda yerleşik –toprağa bağlı- yaşam kuranlar arasında toplumsal açıdan bir gerilim doğar. Bilinen tarihin önemli bir bölümü göçebe toplulukların yerleşik topluluklara yönelik istilalarından bahseder. Barbar akınları olarak ifade edilen bu istilalar, yerleşik medeniyetlere yönelik bir talanı ve koşullar elverdiğinde büyük yıkımları da beraberinde getirmiştir.

Bir yere ait olmayan, yarın nerede olacağı bilinmeyen ile toprağa bağlı yaşayan arasındaki çatışma farklı tarihsel koşullarda farklı şekilde yaşanır. Ortaçağ Avrupa'sında göçmenlik bir tür serserilik olarak anlaşılır. Senyörlerin malikanelerinden kaçan ya da kovulanlar yığınlar oluşturur. Ortaçağ din isyanlarının, dilenci rahipler peşinde hareket eden kilise dışı hareketlerin temel dayanağı olmuştur, topraklarından kopan köylü yığınları.

Kapitalizmin erken dönemlerinde göç kırlardaki emek fazlasının kentlere akışıyla belirginleşti. Yine sömürgelerde oluşturulan yerleşimlere doğru önemli göç akınları oldu. Tek boyutlu olarak ele almak yetersiz kalır göç olgusunu. Savaşlar, siyasi baskılar, hastalık salgınları, afetler tarih sürecinde farklı göç dalgalarını oluşturmuştur. Günümüzde bu dalganın devamı dünya kırlarından emperyalist metropollere yönelik göçtür. Bu göç dalgası emperyalist metropolleri sar-

---

[1] "Sınırdaki" ve "içerdeki" iç barbar belirlemesi A. Osman Alayoğlu'na aittir ve yazı boyunca takip edilecektir. "Dünya çapında bir varlık olarak kapitalizmin, tekelci emperyalizm ile imparatorluk tanımlamalarına içkin, birbiriyle bağlantılı iki temel özelliğinden bahsedebiliriz: Merkezileşme ve içselleşme. Bu durum 'haklı savaşlar' (iç savaşlar), savaşlar çıkarabilecek çelişkiler yaşamayan bütünleşmiş emperyalistler, 'eski' ve 'yeni' asiler ile 'sınırlardaki' ve 'içerideki' iç barbarları yaratıyor". A.O. Alayoğlu, "Barbarlar ve Asiler: Yeni Dünyanın Keşfi", **Teori ve Politika 26**, Bahar 2002, s.62.

sarsan, gündelik yaşamın temel problemlerinden biri haline dönüsmüştür.

Göçmen hayaleti

"Dünya üzerinde bir hayalet dolaşıyor. Marx bu hayaletin komünizm olduğunu söylemişti. Bugün ise dünya üzerindeki hayalet göçerlerdir ve bence, göçmenler imparatorluğu istila eden 21. yüzyıl yeni 'barbarları'dır, ancak bu olumlu bir barbarlıktır. Bu göç hareketini sonuna kadar destekliyorum..." diyor Negri. Bir bakıma göçerliğe politik bir misyon da biçerek, politik etkinliğin bir türü olarak göçün teşvikini öneriyor. Kürt ulusal sorununa yönelik Negri'nin tavsiyesi "gemilere dolup Avrupa sınırına dayanın..."[2] oluyor...

Negri göçün sadece iktisadi bir olgu olmadığını belirtiyor. Spinoza'nın "arzu insanın özüdür" ifadesinin politikaya uyarlanması olarak "göçmenler sefaletten kaçmıyorlar, aynı zamanda özgürlük, bilgi, refah arıyorlar... Arzu kurucu bir güçtür ve yoksullukta kökleşmiş olduğundan daha güçlüdür: Yoksulluk basitçe sefalet değildir, aynı zamanda arzunun işaret ettiği ve emeğin ürettiği olanaklardır... Hiç olmazsa yoksulların ve göçmenlerin Prometeusçuluğu dünyanın tadı tuzudur ve dünya göçerlik ve melezleşme sayesinde gerçekten değişir..." diye selamlıyor göçerliği.[3]

"İmparatorluk"ta Hardt ve Negri 'çokluğu' oluşturan öğeleri belirlerken göçerliğe önemli bir yer tanıyorlar. Bu konumlandırma, sadece politik bir güç potansiyeli olarak göçerlik değil, aynı zamanda kurucu bir öğe, imparatorluğun merkezi yapısını oluşturan bir kategori olarak göçerlik vurgusunu içeriyor. "Kitlesel göçün üretim için zorunluluğu" saptamasıyla "kapitalist servet ve özgürlüğün parlak ufuklarına doğru harekete geçen büyük kitlelerin 'kaçak emekleri' olmaksızın Avrupa'da, ABD'de, Asya'da tasarım, medya, elektronikten bilime, maddi olmayan üretimin yenilikçi sektörleri olur muydu?[4] sorusu cevaplanarak göçerliğin kapitalist sistemdeki ekonomik faaliyette önemli bir emek potansiyeli taşıyıcılığı işlevi vurgulanıyor.

---

[2] A. Negri ile Söyleşi, **Cosmopolitik**, S.3, İlkbahar - Yaz 2002.

[3] A. Negri, "İmparatorluk ve Çokluk: Küreselleşmenin Yeni Düzeni Üzerine Bir Diyalog", Çev.: Sinem Özer, **Conatus**, Sayı 2, Temmuz-Ekim 2004.

[4] A. Negri, M.Hardt, **İmparatorluk**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul 2001, s. 399.

Politik düzlemde göçerliğe yapılan vurgu ikili bir karakter taşıyor, İmparatorluk yazarlarınca. Bir yandan "yasal ve mevzuata uygun hareketler, gizli göçler yanında cüce kalıyor: Ulusal egemenlik sınırları kevgire dönmüş ve her türlü düzenleme bu şiddetli baskı karşısında çaresiz"[5] denilerek göçerliğin "imparatorluk merkezlerine" akınının istikrar bozucu potansiyeli, kontrol edilemezliği ele alınıyor, diğer yandan; "yerellikten çıkış, gümrük kapıları ve sınır ihlalleri, egemenlikten kaçış, üçüncü dünya özgürleşmesinin etkin kuvvetidir"[6] ifadeleriyle "imparatorluk merkezlerinin" dışındaki alanların politikasında, göçerliğin etkin bir rol oynadığı öne sürülüyor... İmparatorluk yazarları açısından, göçerlik politik düzeyde, üzerinden atlanamayacak kadar belirgin etkili ve çok yönlü bir fenomen olarak tasarlanıyor.

I. Wallerstein da, benzeri bir vurguyla, göçmenlerin önümüzdeki süreçte Kuzey ve Batı ülkelerinde, politik açıdan önemini öngörmekle birlikte "sistem karşıtı hareket"in potansiyel sorunlarına ve göçmenlik ile ilgili tutumların belirsizliğine dikkat çekiyor.

Sorunsalı belirleyen Wallerstein, "izinsiz göç günümüz dünyasının süregiden ve alanını genişleten bir gerçeğidir" saptamasının ardından, politik düzeyde konumlananları sıralarken, sağ kanat hareketlerin ırkçı demagojileri odak noktası olarak kullanan yapıların ve buna karşı 'sistem karşıtı hareket'in militanlarının konumunu soruyor ve yanıtlıyor: "Kuzeydekiler, esas olarak, ırkçılıkla savaşmak ve izinli ya da izinsiz göçün kuzeyde yarattığı sosyo-politik sonuçlar üzerine yoğunlaşıyorlar: göçmenlerin insan hakları, oy hakları vb..." Ancak bu eksenin yeni sorunlar çıkardığı kanaatini ifade ediyor Wallerstein; dünya vatandaşlığı, sınırsız hareket serbestisi sloganlarıyla oluşan yeni militan tutumun sorunlar taşıdığı ve netliği vermediği görüşünde. Diğer yandan göçmenlerin göç ettikleri coğrafyalardaki 'sistem karşıtı hareket'lerin de benzer sorunlarla uğraşmak zorunda olduğu sonucuna varıyor. Negri ve Hardt'la birleştiği noktada Wallerstein da göçün politik bir gündem olduğu ve gelecekte göçten kaynaklı politik sonuçların uç vererek sistemi sıkıştıracağını belirtiyor.[7]

---

[5] **A.g.e.**, s.227
[6] **A.g.e.**, s.369.
[7] C. Arrighi, T.K. Hopking, İ. Wallerstein, **Sistem Karşıtı Hareket**, Çev.: B. Somay, S. Sökmen, C. Kanat, Metis Yay., İstanbul 1995, s.137.

Göçün ve göçmenliğin günümüzde aldığı şekli ve geleceğe yönelik gelişim ivmesinin de artarak devam edeceğini söyleyen Wallerstein, "göçmenler kapitalist dünya ekonomisinin artık beşyüz yıldır ayrılmaz bir özelliği haline gelmiştir elbette. Gelgelelim üç şey değişmiştir: Birincisi süreci çok daha kolay hale getiren küresel ulaştırma teknolojileri; ikincisi, küresel itişi çok daha yoğun hale getiren küresel ekonomik ve demografik kutuplaşmanın yaygınlığı; üçüncüsü ise, zengin devletlerin akıntıya direnme yeteneklerini tahrip eden demokratik ideolojinin yaygınlaşması"[8] ifadeleriyle sorunu daha dikkat çekici hale getiriyor.

Teori ve Politika sayfalarında Kayaoğlu da konuyu tereddütsüz "göçü dünyanın yeni resminin temel figürlerinden biri..." şeklinde seçikleştiriyor. Kuzey ve Batı nüfuslarındaki dönüşümün hızlanarak süreceği, dolayısıyla bu nüfus dönüşümünde yaşlı emperyal merkezlerin çalışabilir emek gücü ihtiyaçlarının artacağı öngörüsü, Güney ve Doğu ülkelerindeki emek gücü fazlasıyla emperyalist metropollerdeki emek açığının kapatılacağı belirlemesiyle birlikte anlam kazanıyor.[9] Göçmenlerin maddi motivasyonu olarak bu koşulların artarak devam edeceği ifade ediliyor. Sonuçta, "Dünyanın temel çelişkilerinden biri göç hareketini doğuran, onun onun doğurduğu sorunlarda yatıyor..."[10]

Proletarya

Marksist teorik-politik konum, özneleri ancak mücadele eden aktif ezilen kitleler içinde, politik faaliyet alanında görür. Bu öznelerin konumu, an'a, politik konjonktüre, müdahalelerinde belirginleşir. Bu ayrımla, tarih aşırı özneyle, tarihsel özne arasında temel açıdan bir ayrım yoktur. Kategorik olarak denk olan insan özne ile sınıf özne politikanın öznesinin karşısında her daim hazır ve nazır olarak kurulu çıkartılırlar. Konjonktürde bulunan politika ve politikanın taşıyıcılarıyla oluşan özneleşme ile bilimsel düzeyde yer alan sınıf arasında bir bağlantı kurulamaz. Dolayısıyla sınıf politikası gibi bir argümanın temel dayanağı düzeyler arasındaki kısa devredir. Proletaryanın da bu anlamda "tarihsel bir özne" olarak ele alınan işçi sınıfının politikadaki adı olması üzerine çalışılmıştır. Proletaryayı teorik-politik bir kavram olarak ele almak uygundur. Marx ve Engels'in metinlerinde ve daha

---

[8] Wallertein'den aktaran M. Kayaoğlu, "Bitimsiz Mücadele Kesintisiz Devrimcilik", **Teori ve Politika/26**, Bahar 2002, s.33.
[9] **A.g.e.**, s.33.
[10] **A.g.e.**, s.33.

sonraları çoğunlukla işçi sınıfıyla özdeş kullanılsa da bu tür kullanımlarında dahi politik göndergeler taşır.[11] Proletarya kavramının Roma hukukundan devralınışı da politik göndergesi üzerinde durmayı gerektirir.

19. yüzyıl atmosferinde, bilimsel düzeyde teknik bir kavram olarak 'işçi sınıfı' ile teorik-politik düzeyin kavramı olan "proletarya" örtüşmüştür. 19. yüzyılın ezilen kitlelerinin politik özneleşmeleri deyince akla gelen en temel toplumsal kesim işçi yığınlarının olduğu ve işçi yığınlarının kitlesel eylemi olarak yaşam bulduğu kesindir. Marksizmin kurucularının teorilerini oluşturduğu tarihsel dönemde Marksizme daha sonraları "işçi sınıfının" her konjonktürde politik özne olarak proletarya işlevini taşıdığı, politik mücadelelerde "işçi sınıfının", "işçilerin" ayrıcalıklı yeri olduğu, geleceği ancak politik mücadelelerle işçilerin kuracağı şeklindeki belirlemeler esas alındı. Felsefi-ideolojik temelli "işçi sınıfının", kendinde bilince sahip bir sınıf olduğu ve politik eylemiyle "kendisi için" sınıf haline geleceği temel alındı. 19. yüzyılın politik atmosferi ve tarih biliminin iktisat disiplininin belirlemeleri Marksizm içinde uzun erimli tartışmaların önünü açtı; işçicilik, dar-Marksizm anlayışları Marksizmin egemen yorumu olurken Marksizm dışına çıkmış yaklaşımların da saldırı hedefi olarak tarih biliminin egemen yorumu haline geldi. Bilimin kavramsal yapısıyla, politikanın akışkanlığı arasında kısa devreler oluştu, konjonktürde işçi sınıfı arandı. İşçilerin varlığının görülmediği politik eylemler, devrimler, toplumsal pratikler kuraldan sapma, Marksizm dışı yaftasıyla cezalandırıldı. Proletarya kavramı bu anlamda politik düzeyde daha kapsayıcı ve teorik-politik olanaklar sunan şekilde ele alınabilir.

İşçi sınıfı-proletarya ayrımı kimi soruları da ortaya atıyor. Proletarya ele avuca gelmez, tanımlanamaz bir politik öznellik midir? Her konjonktürde ezilenlerin aktif politik pratiğini taşıyan yığınlar genel olarak proletarya olarak mı ad-

[11] Marksist klasiklerde "proleterleşme süreci" olarak geçen ifadeler mevcuttur. Ekonomik proleterleşme, toplumsal proleterleşme ve politik proleterleşme diye ayrım yapabiliriz. Marx, Kapital'in birinci cildinde özellikle üretici güçlerin gelişmesini betimlediği, "Makine ve büyük sanayi", "Sermaye Birikimi" gibi bölümlerde henüz "işçi sınıfı" olarak teorik tanıma girmeyen ama maddi yaşamda proleter koşulları taşıyan yığınların durumunu anlatır. İngiltere örneğini oldukça zengin betimler. Bu ayrımlarda politik proleterleşme kavramı, proleter kavramının merkezi olarak ele alınacaktır. Diğer ayrım noktaları sınıf kavramının içinde kendini bulur.

landırılır? Proletaryanın politik faaliyetteki belirleyiciliği ve bileşenleri nelerdir? Konjonktürde belirginleşen politik özne olarak proletaryanın genel ezilen kitlesinden ayrılan yönü nedir?

Roma hukuku 'proletarya' kavramını "sayılmaya layık olmayanlar"a verilen ad olarak ele alıyordu. Marx'ın ise 'proleter yaşam koşulları' 'mülkiyetten özgürlük', 'zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayanlar' diye ifade ettiği, emeğin kendinin yeniden üretimini kıt kanaat sağlayabilenlerin maddi yaşam koşullarını vurguladığını izleyebiliriz. Bunun politikaya yansıması 'adsızların adı' olan proletaryadır. Ancak Marksizm 'proletarya' kavramını bu düzeyde bırakmamış, aynı zamanda kurucu politikanın bir öznesi haline getirmiştir. Devrimci 'proletarya' devrim konjonktüründe yıkıcı politik faaliyeti taşırken aynı zamanda siyasal iktidarın ele geçirildiği koşullarda kurucu politikanın da bir taşıyıcısıdır. Proletarya diktatörlüğü kavramı bu kurucu bedenin sahasıdır.[12]

Proletaryayı özneleşen diğer ezilen kesimlerinden ayırmak için dört öğe belirleyebiliriz.

Yaşam koşulları. 'Proleter' sıfatıyla ifade edilen yaşam koşulları üretim sürecine bağlı toplumsal yaşamı belirten bir öğedir. Esas olarak, ezilenlerin kendi çokluklarını üretmek dışında toplumsal üretimden pay almayan kesiminin maddi yaşam koşullarıdır 'proleter yaşam koşulları'. İşçi sınıfının bilimsel tanımlaması ile yaşam koşulları üzerinden tanımlanan proletarya yakınlıklar gösterir. Yaşam koşulları diğer yönden yoksunluğu da taşır. Yoksunluk bir toplumsal durum belirlemesidir, şiddete maruz kalmayı, aşağılanmayı, yok sayılmayı ifade eder. Yaşam koşulları bu anlamlarıyla egemenler karşısında çok boyutlu bir ezilenler kitlesini ifade edebilir.

Özneleşme. Politika 'an'da beliren özneler aracılığıyla ve özneler tarafından yapılır. Proletarya tarih içine gizli, her daim hazır ve nazır bekleyen, fırsat kollayan pusudaki özne değildir. Egemenlere karşı ezilenlerin verdiği eylemli mücadelede adlanır, konum kazanır, şekillenir.

---

[12] Marksizmin bilim bileşeninin bir kavramı olarak 'proletarya diktatörlüğü', politika bileşeninin teorik kavramı olarak 'proleter öznelliğe' direkt bir geçiş olanağı sağlamaz ise de bir çağrışım verir. Kısa devre riskini taşımakla birlikte özgün bir iktidar tarzı olarak 'proletarya diktatörlüğü'nün kuruculuğu ile politikadaki kuruculuk arasında bir iletişim sağlanabilir.

Yıkıcı politika. Belirli bir an'da seçikleşen-özneleşen-ezilenlerin mevcut toplumsal formasyona yönelik politik-pratik duruşlarının direkt ya da dolaylı yollardan egemenlerin siyasal iktidarına-devlete ve mevcut toplumsal ilişkilere yönelik şiddet içeren politik aktivitesidir.

Kurucu politika. Belirli bir an'da seçikleşen-özneleşen-ezilenlerin mevcut toplumsal formasyona yönelik politik-pratik duruşlarıyla birlikte alternatif toplumsal oluşumları üretme potansiyelini taşıyarak iktidarı ele geçirip karşı iktidar kurabilme amacına yönelik politik aktivite ile birlikte mevcut siyasal iktidara eleştirel, düzenleyici müdahalelerin toplamını kapsar.[13]

Proletarya = Maddi yaşam koşulları + özneleşme + yıkıcı politika + kurucu politika.

Ezilenlerin her politik özneleşmesi 'proletarya'yı kavramsal olarak vermez. Farklı ezilen kesimler, farklı konjonktürlerde, farklı politika pratiğine girer ve politik düzlemde farklı roller oynarlar. Kadınlar, çevreciler, göçmenler, ezilen uluslar, işçiler, köylüler vs. diye devam edebileceğimiz ezilen kesimlerin politik ifadeleri egemenlerle politik düzeyde karşı karşıya gelir. Kimi zaman tüm bu öznellikler ortak güdülerle politik düzeyde bir araya gelip ortak hedefe yönelik politik eylemde birleşir, ya da özel gündemler doğrultusunda ayrışır. Proleter özneleşme tüm bu özellikleriyle politik pratiğin seçik, ayırt edilebilir öznelliğidir. Ortaya çıktığı konjonktürün politik niteliğiyle ilgili olarak görülmemesi, ayırt edilememesi olanaksızdır...

Zizek, 'özgürlük' olarak ele aldığı proleter yaşam koşullarının mülkiyetten azadeliğini varoşları değerlendirirken, maddi yaşam koşullarının diğer birçok bağı da gevşettiğini ifade ediyor. "Bu insanların birçok özelliğinin eski Marksist tanım içinde proleter devrimci sınıfla ne kadar benzerlik taşıdığını görmek son derece şaşırtıcıdır. Varoşlarda yaşayanlar klasik proletaryadan da fazla olmak üzere sözün çifte anlamıyla özgürdür. Zira hem bütün o önemli bağlardan 'kurtulmuşlardır', hem de devlet ve polis düzenlemelerinin dışında özgür bir mekanda hayat sürmektedirler. Geniş bir

[13] Kurucu ve yıkıcı politika ayrımları, devrimci ve reformcu politik pratiği de verir. Yıkıcı politika yoksunluğu, eleştirel sınırlar içinde kalma, sistem tarafından verili hukuksal normatifliğin içine sıkışarak yapılan politik pratik reformizm olarak ele alınabilir. Yıkıcı politika ise sisteme yönelik taarruzları nedeniyle devrimci politika pratiğidir.

kolektif oluşturan bu insanlar, bir tür birlikte olma hali yaratmaları gereken bir duruma sürüklenmiş ve aynı zamanda her türlü etnik ve dini gelenekten yoksundurlar."[14] Proletaryanın bu yeni görüntüsü eski toplumsal aidiyetlerin yitimiyle yeni bir kolektif aidiyetin politik figür olarak belirmesini getiriyor, Zizek değerlendirmesiyle.

"... Emekleri kapitalist üretim ve yeniden üretim biçimleri tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak sömürülen ve bu biçimlere tabi kılınan herkesi kapsayan geniş bir kategori..."[15] olarak sınırları çizilen proletarya İmparatorluk yazarlarınca 'işçi sınıfıyla' eş anlamlı olarak kullanılmıştır. 'İşçi sınıfının' bilim tarafından yapılan tanımlaması deforme edilerek bir genişlemeye uğratılmıştır. Hardt ve Negri Marksizmin işçici eğilimleriyle hesaplaşırken politikanın lehine bilimi parçalama eğilimindedir. Açıkçası 'proletarya' kavramına ihtiyaç duymazlar, çokluk kavramıyla toplumsal pratiği anlamlandırırlar. 'Proletarya' kavramı da ancak geçmişten gelen bir mirasa dönüşür.

"Proleterleşme yanlışın evrenselleştirici bir öznesinin adıdır. O bir politik özneleşme tarzının adı olarak iş görmüştür. Politikada özneler sabit ve istikrarlı bedenlere sahip değildir, onlar kendilerine özgü anları, yerleri, belirişleri olan ve ilişkiye sokacak ve ... olana yer verecek ... argümanlar ve gösterimler icat etmek gibi özel bir role sahip, dalgalanıp çalkalanan fail(ler)dir."[16] Bir fail olarak proletarya ortaya çıktığı konjonktürü kuşatır, damgasını vurur, kurucu ve yıkıcı bir eylemsellik sunar.

İç Barbarlar

Roma'nın proleterleri ve barbarları vardı. Ancak barbarlar ne kadar Roma'da olsalar da onlara Roma'nın barbarları demek ancak Roma'ya yönelik eylemlerinden kaynaklı olarak kabul edilebilir. Proleterler kendi çokluklarından başka bir şey üretmemekle politik düzlemin yoklarıyken, 'barbarlar' dışarılıklarıyla ve içeriye yönelik akınlarıyla var kılıyorlardı kendilerini. Şiddetleri onları gözardı etmenin olanağını yok ediyordu. Barbarların varlığı akıttıkları kanla özdeşti.

Bugün egemenlerin hegemonyası tüm politik alanda ve toplumsal yaşamda hissediliyor. Beklenen çöküş gerçek-

---

[14] S. Zizek, "Varoşların Özgür Dünyası", **Birgün**, 9 Kasım 2005.
[15] A. Negri-M. Hardt, **a.g.e.**, s.77.
[16] J. Ranciere, **Uyuşmazlık: Politika ve Felsefe**, Çev. Hakkı Hünler, Aralık Yay., İzmir 2005, s.125.

leşmedi. Krizler sistemin kendini yeniden yapılandırmasını ve uyum kabiliyetini açığa çıkardı. Emperyalist hegemonya küresel bir içerilik yarattı. "Dünyanın bütün ezilenleri barbarlar ve asiler olarak ikiye ayrıldı. Ezilenler arasında aşılması gereken bir hiyerarşi oluştu."[17] Eskinin proleterleri kurucu ve yıkıcı politikanın özneleri, yeni sürecin istikrar unsurları, katlanılabilir muhalifleri, asileri haline dönüştü. Barbarlar ise 'imparatorluğun merkezinde' yaşamayanlardan oluşan 'sınırdaki iç barbarlar ile merkezde göçmen olarak hayatını sürdüren, emek gücü akışkanlığının ürünü olan 'içerdeki iç barbarlar olarak ikiye ayrılabilir.[18]

'İçerideki' iç-barbarlık nitelemesinin taşıdığı bir anlam da egemenlerin hegemonyasının hissedildiği dönemlerde "kurucu politika"nın taşıyıcısı olan ezilenlerin bir kesiminin egemen politik gündeme eklemlenmesi ile oluşan konjonktürel boşlukla ilgilidir. Egemenlerin hegemonyası altında ezilenlerin politik alternatifi ya egemenlere eklemlenmek, yani "kurucu politika" paradigması, ya da 'yıkıcı politika' yani istikrarsızlaştırıcı, tahrip edici eylemdir. Kurucu politika taşıyıcılarının sistem tarafından içerilmesi –en azından katlanılabilir düzeye indirilmesi- yıkıcı politikanın emperyalist metropollerde yeni bir özneleşme olanağı yakalamasına, göçmenlerle ilişkiye geçmesine zemin yarattı. Barbarlığın tarihsel ediminin projeksiyonu altında bu yıkıcı tahrip edici yön metropollerdeki göçmenlerin 'içerideki' iç-barbarlaşma sürecini anlatır. Ezilenlerin metropol coğrafyalarda 'içerideki' iç-barbarlar olarak giriştikleri eylem içerdedir ancak egemenler tarafından içerilmezler.

La-Haine

27 Ekim 2005'te Paris'in kuzey-doğusundaki Clichy-Saus-Bors'te 15 yaşındaki iki göçmenin polisten kaçarken öldüğü, bir göçmenin yaralandığı olaydan sonra ortaya çıkan ve farklı alanlara yayılıp yaşlı kıta egemenlerinde bir panik havası oluşturan eylemlilikler gözleri göçmenlere çevirdi. Biliyoruz ki tek tek olaylardan genel politik sonuçlar çıkarmak riskli bir yöntemdir. Ancak göçmenlerin –'içerideki iç-barbarların- bir tür politika taşıyıcısı olarak vurgulanması bu tekil eylemleriyle sınırlı değildir. Ayaklanma ancak olabilecek olanın an'da hayat bulmasıdır.

---

[17] Alayoğlu, **a.g.e.**, s.64.
[18] **A.g.e.**, s.68.

"Eski metropollerde sömürge kökenli nüfusun giderek artan meşru varlığından dolayı (göçmenler) Avrupa günlük yaşamının temel konusudur..."[19][20] Bir dönemin sömürge nüfusu akınlar halinde metropollere yığılmaktadır. Sırf bu nüfusun geldiği coğrafyalar göz önünde bulundurulduğunda dahi ortada politik çatışmanın nüveleri bulunabilir. Sömürgenin metropollere taşınması, sömürenin sömürge üzerindeki tahakkümünün metropol merkezine taşınması anlamını da beraberinde getirir. Fransa'daki deyişiyle banliyölerde yaşanan bu yığın halindeki 'içerdeki' iç-barbarlar her gün şehir merkezine akın ederler ve akşam banliyölerine geri dönerler. Bir metropol sakininin hakkında hiçbir fikri olmadığı, hatta yaklaşmamak için yeterince yargısının olduğu mekanlarda yaşarlar. Mekansal ayırma, mekan boyutunu aşan toplumsal bir ayrılmadır. Metropol merkezlerinde koloniler kurulmuştur.

Göçmen işçiden yabancıya, oradan göçmene evrilmiş adlandırmalarla 'içerideki' iç-barbarlar metropollerde bir ırkçılığa tabi tutulur. Temel söylemi "işimi alan yabancı" (bu arada belirtilmeli Fransa Avrupa kıtasının en yoğun işsizlik problemini çeken ülkedir. İşsizlik oranları yüzde 10'a yakındır) olarak ortaya konan bu yeni-ırkçılık 'ırksız ırkçılık' çerçevesi içinde yer alır. "Baskın teması biyolojik soyaçekim değil, kültürel farklılıkların aşılmazlığı olan bir ırkçılık, ilk bakışta bazı grup ya da halkların diğerine üstünlüğü değil 'sadece' sınırların kaldırılmasının sakıncasını, hayat tarzının ve geleneklerin bağdaşmazlığını savunan böyle bir ırkçılık haklılıkla farkçı-ırkçılık olarak adlandırabiliriz."[21] Popüler deyişle 'ötekileşmeye' tabi tutulan 'içerideki' iç-barbarlar tüm metropol sakinleri için tek bedene sahiptir; o kara derilidir, Magriplidir, Araptır, Türktür, çoğunlukla suçludur, pis işleri yapandır, sonuçta buraya ait olmayan dışarıdan olandır. Metropolde ne kadar süredir yaşadığı, doğup büyüdüğü yerde olmasının önemi yoktur bu ayrımda. Metropol sakini açısından o ait olmadığı yerdedir, bir geçicidir...

---

[19] Türkiye'de 1996'da Protesto adıyla gösterilen 'Nefret' 1995 yapımı Kossovitz filmidir. Paris banliyölerinin Kasım 2005 yıkıcılığının erken bir habercisi gibidir film.

[20] S. Maraorde, "Hareket Halindeki Vatandaşlık", Çev. Dilek Oğuz, **Conatus/3,** s.3.

[21] E. Balibar, I. Wallerstein, Irk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler İçinde, E. Balibar, Bir Yeni ırkçılık Var mı?, Çev. Nazlı Ökten, Metis Yay., İstanbul 1995, s.30.

Yanan sokakların açtığı bir tartışma da 'içerdeki' iç-barbarların sınıf niteliğidir. Proleter yaşam koşullarında yaşayan, ağırlıkla işçi sınıfına tabi olan, önemli bir kısmı işsizlikle boğuşmak zorunda kalan, ülkelerini terk edip gelmiş bir yığını oluşturur 'içerideki' iç-barbarlar. Hem çalışma koşulları açısından hem de politik konumlanışlarıyla metropollerin yerleşik işçileriyle aralarında önemli ayrımlar mevcuttur. Metropollerin yerli işçileri politik olarak göçmen kitlesinin konumlanışıyla aynı düzlemde bulunmuyor. Irkçılığın adı geçen yeni türü yerli işçilerle göçmenler arasında, sınıf aidiyetlerinin ortak yapısının politikaya taşınması açısından kısa dönemde aşılmaz görülen engellere dönüşüyor. Alayoğlu'nun belirttiği gibi bir zamanların iç barbarları şimdinin asileri olabiliyor ve dünya çapında asilerden farklı olarak bir iç barbarlaşma yaşanıyor. Bu iç barbarların karakteristiğini yıkıcılık olarak vurgulamak gerek.

Paris'teki ezilen pratiğinin anlamını "isyanımız kinimizden büyük ve biz sadece ateşle kendimizi ifade edebiliyoruz" sözleriyle bir eylemci oldukça net ifade ediyor. Paris banliyölerindeki iç barbarların vatandaşlık bağı ile metropol ülkeye bağlı olması ya da kaç kuşaktır metropolde yaşıyor oluşu eylemliliğin ifadesi yanında anlamını yitiriyor. Benzer politik eylemlerin yaşlı kıtayı sarma potansiyeli iç barbarların ateşle özneleşmesini de beraberinde getiriyor. Yaşlarının genç olması, işsiz, suçlu, baldırı çıplak, Arap, Magripli, karaderili olmaları, onlara ateşin bir beden vermesi önünde engel değil. Görmezden gelinmenin, varlıklarının yok sayılmasının yerine eylemlerinin şiddetiyle görünür kılınıyorlar, ateşle var oluyorlar.

'İçerideki' iç-barbarların politik düzlemde belirginleşmesinin aracı yıkıcı politika oluyor. Steril, saf, uygarlık sınırlarında bir politik pratik aranması beyhudedir. Barbarların yıkıcılığı banliyödeki araçları ayırmaz, tıpkı kamu binalarını ayırmadığı, okulları da tutuşturduğu gibi. Şiddet pratiği içindeki hedefler pratiğin öznelerince yeterince seçiktir. Modern medeniyet aklı, kaldırımlar, okullar yanarken görüş menziline ancak giren barbarlıkla dehşete kapılıyor. Yoksulların ve yoksunların hiç ulaşamayacağı mekana, medeniyete kin kusması olarak kınayıcılıkla iç içe geçmiş bir hoşgörü sergiliyor yıkıcılığa en fazla ama kendisine dışsal olanın sınırlarını çizmede de olabildiğince hevesli, kendisinden akıl isteyenin bulunmadığının bile farkında değil... Medeni aklın taşıyıcısının ufkunun sınırı ve ezberindeki "steril politika" anlayışı izin vermez yıkıcılığa ve 'sadece ateşle kendini

ifade etmeye"... Entegrasyon projeleri çıkarılır dosyalardan, vatandaşlık bağları akla gelir, soldan sınıf kardeşliği dillendirilir, proleter öncünün beklenmesi salık verilir. Barbarlığın yaktığı ateşe karşı medeniyetin itfaiyeciliği rolü ele alınır. İç barbarların yıkıcılığı karşısında alınan ideolojik-politik tutum, ayrımlar da çizer pratik-politik yaklaşımlar arasında; ezilenlerin tüm diğer pratik konumlanışlarında çektiği ayrımlar gibi. Ve görünen o ki, bundan sonra da ayrımlar çekmeye devam edecek ezilenler..

Yıllar Sonra... Savunma!

Jale Karakaş

Teori ve Politika'nın yaşı on oldu ve kendi bildiğince on yaş kutlamalarını gerçekleştirerek, üç büyük kentte "Marksizm İçin Tartışmalar" adını verdiği toplantılar düzenledi. Son iki sayısını da onuncu yıla ve bu toplantılara ayırdı. Çok iyi iş yaptıkları kesin, ellerine kollarına sağlık. (Yalnız, İstanbul toplantısının kayıtlarının tamamı yayınlanabilseydi biz okuyucular için sağlanan katkı daha büyük olacaktı.)

Teori ve Politika'da bir dönem yazmış ve kolektif içi tartışmalara, çalışmalara katılmış biri olarak, izlediğim Ankara toplantısının ardından bir yazıyla düşüncelerimi açıklamayı düşünürken, toplantıları aktaran sayıdan sonra, bu yazının acilen yazılmasının, Teori ve Politika'ya pek çok anlamda teşekkür borcum olduğuna karar verdim.

Pek çok anlamda teşekkür, çünkü Teori ve Politika yayınlanmakla, Marksizm ile ilgili olarak kafa yoran, ama piyasa içi Marksist görünüşlü yayınlarla da tatmin olamayacak kadar zeka pırıltısı gösteren ve hiçbir örgütlülüğe mensup olmayan bir yığın insan için, rahatça nefes alıp, ciddi düşünceleri okuyabileceği ve hatta tartışabileceği bir atmosfer yarattı. Bu, Türkiye sol geleneği için başlı başına bir kazanımdır. Örgütler hemen "hani nerede bu insanlar" diyecektir, işte burada, bu yazıda. Ama emin olun ki, en azından bu yazının yazarı, sizlerin değil, faniliği el verdiği müddetçe

Teori ve Politika'nın arkasında, yanında, olmaya devam edecektir.

Teori ve Politika, Marksizmin krizde olduğunu ve bu krizin bir "Bütünsel Marksist Oluşum" ile aşılabileceği düşüncesiyle yayınlanmaya başladı. Bunun gerçekleşebilmesi için de teorik alanda esaslı bir mücadelenin verilmesi gerektiğini söyledi, ama hiçbir zaman pratik-politik faaliyetten vazgeçmesini de kimseye telkin etmedi. Pratik-politik mücadeleyi, genelde düzene muhalif görünen ama özünde düzenle uzlaşmış ve kaynaşmış entelektüel Marksistler gibi yorumlamadı. Bu konuda net bir devrimci tavır sergiledi. Bu nedenle de görülmemezlikten gelinemedi. Teorik duruşunun pratikteki en önemli yansıması ise en başta, Türkiyeli Marksistlerin entelektüel olabileceği ve düşünce üretebileceğini göstermesiydi. Bu yazıda, Teori ve Politika'nın politik duruşundan daha çok teorik duruşunu şekillendiren bir iki temel kabul üzerinde duracağım, ki bu kabuller toplantılarda gözardı edilmiş gibi durmaktadır. Bu amaçla da Ankara Toplantısındaki bir kılavuz düşünceyi izlemenin uygun olduğunu düşünüyorum.

"...meselemiz iki kademeli konuşulabilir, ben sadece birinci kademede fikrimi söyleyeceğim, ikinci kademenin ise sadece niteliği hakkında konuşacağım.

Şimdi birinci soru şu: Teori ve Politika'nın yaptığı şey yapılabilir miydi? Yapmak mümkün müdür bunların yaptıklarını? Sadece 'imkandan' değil yerindelikten de konuştuğumuz düşünülmelidir. Bunların yaptıklarını yapmak gerekli midir; yaptıkları anlamlı mıdır, meşru mudur? Yaptıkları derken kast ettiğimiz şey, burada kendileri tarafından tarif edilmiş 'teorik-politik faaliyet' ve buna izin vermeyecek şekilde tanımlanmış –izin vermeme tehlikesi ile malûl- kalelerden çıkıp, dergi/kolektif etrafında 10 yıldır yaptıkları işi yapmaları...

...

...bence birinci kademenin sorunu burada çözülüyor. Onlara 'entelektüel sapmaları' var demiyoruz. 'Siz heretik, sapkın Marksistlersiniz' demiyoruz, diyemiyoruz... Yaptıkları işin böyle bir temeli var, yani gösterdikleri hassasiyet yüzünden diyelim. Demek ki gayriahlaki veya gayrimeşru değil kısaca...

... Politik bir seksiyonu olmadan, örgütü olmadan, pratik politika yapmadan, devrimci pratik içinde olmadan böyle bir teorik faaliyet yapılabilir miydi? Evet cevabının

Teori ve Politika etkinliğinden çıktığını tespit etmek istiyorum, evet yapılabilirmiş ki yapıldı, son derece verimli, zenginleştirici bir çaba idi.

İkinci kademe şu: Bunun üzerinde fazla konuşmayacağım, birinci kademenin sonucuna geri döneceğim sonra. Böyle bir faaliyet yürüttüğünüzde muteber bir Marksizm çıkar mı? Buradan ancak İkinci Enternasyonalcilik, Bernştaynculık, -konuşmalarda işaret edildiği için sıralıyorum- teorik tutuculuk, post Marksistlik, Althussercilik, Maoculuk mu çıkar? Yani ancak bunlar mı olursunuz bu yolda gidildiğinde, politik bir seksiyonunuz, bir örgütünüz olmadığında ya da olamadığında buradaki çoğunluğun muteber kabul edeceği bir Marksizm alanı içerisinde kalmaya devam eder misiniz? Bu da ikinci kademe, çok uzun bir konudur, aslında 30 cilttir konuşuluyor bu konu.

...

...zaten politik özne olarak kabul ettik onları, 'küçük' yahut etkili değil diye eleştiriyoruz... Yahut işte demin sıraladığım merkeze göre 'sağ veya sol sapmalarla' malûl kabul ediyoruz. Oysa bu yöntem kullanılmaya başlandığı anda TP için ikinci kademeyi zaten inşa etti bile, itibari alan içerisinde kabul ettik ki muteber olup olmadığını sorguluyoruz... 'Birbirimize' yaptığımız gibi yani."[1]

Burada kılavuzluğu kabul edilen düşünce şudur: Söz konusu iki kademe, Teori ve Politika'nın teorik diline tercüme edildiğinde görülür ki, ontolojik alana ait iki kademedir. İlk kademe, tamamen gerçek gerçeğe aittir. 'An'a, konjonktüre aittir, yani politiktir. İkinci kademe ise, ontolojideki epistemolojiye ilişkindir. Yani, Teori ve Politikanın diline tercüme edersek, teoriyle malûl olan ontolojideki epistemolojiye ilişkindir. Teori ve Politika'nın altını çizdiği en önemli ve her okuyucusu için anlaşılması en zor noktalardan biri olan, ontolojik ve epistemolojik alan ayrımı ve bu alanların ilişkisizliği konusuna geldik. Bu ayrım, iki alandan birinde durularak teorik ya da pratik gerekçelerle reddedilebilir; ya da kabul edilebilir. Ama toplantılardan ortaya çıkan gerçek şudur ki, Teori ve Politika için çok temel bir teorik kabul olan bu konuyu kimse sorun edinip tartışma gereği, hatta neredeyse sorma gereği bile hissetmemiştir.

Teori ve Politika'nın birinci sayısından beri, bilim-felsefe-politika bileşenlerinden oluşan "epistemolojik düzey"

---

[1] Selçuk Kozağaçlı, **Teori ve Politika 38**, s.120,121,122 .

ve teori-politika-pratik bileşenlerinden oluşan "ontolojik düzey" ayrımı ısrarla vurgulanmaktadır. Bu iki alan arasında kesin bir "ilişkisizlik" kabul edilmektedir. Çünkü "bilimsel politika" gibi bir ucubeden teoriyi, özellikle Marksist teoriyi temizlemek gerekmektedir. Çünkü bu ucubenin kolları, teorik-politik faaliyet yapmak isteyenlerin boğazlarını, bu faaliyete "izin vermeyecek şekilde tanımlanmış-izin vermeme tehlikesi ile malûl-kalelerde" sıkmaktadır. "Bilimsel politika", hem teorik çalışmayı hem de politika yapmayı "imkansız" kılan bir anlayıştır. Bu nedenle de, "bilimle politika radikal bir şekilde ayrılmalıdır". "Marksist bilimle Marksist politika farklıdır; çünkü nesneleri farklıdır. Politika 'gerçek nesne', bilim 'bilgi nesnesi' üzerinden yapılır. ... Bilimin kendine özgü nesnesi vardır. Onun gerçek gerçekle politikanın olduğu türden **dolaysız ilişkisi** söz konusu değildir. Bilim, içinde bulunulan an'a kördür. (Olsa olsa bilim, ona 'teknoloji' vasıtasıyla 'müdahale' eder.) ... **içinde bulunulan anda, bilimin (dolaysız) 'uygulanması' ya da aranması politikanın reddidir; antipolitiktir.**"[2]

Bu alıntılardan da anlaşılacağı üzere, Teori ve Politika'nın "derdi", birinci sayısından beri, "bilimle politikanın radikal bir şekilde ayrılmasıdır". Bu çok önemli bir tespit ve kabuldür. Bilimsel politika anlayışı, ne yazık ki Marksizme de bulaştırılmış olan, "toplumsal fizik"i, dolayısıyla "toplum mühendisliği"nide mümkün gören A. Comte'un saf pozitivist projesinden başka bir şey değildir. Bu anlayış Teori ve Politika'nın yaptığı gibi toptan reddedilmelidir. Ancak bu reddetme ile tüm teorik sorunlar, sihirli değnek değmişçesine çözülecek midir? Elbette hayır. Ama teorik-politik faaliyet zorlu bir faaliyettir ve zaman alır.

Epistemolojik düzey-ontolojik düzey ayrımının ayrıntılı şemasını çıkardığı yazısında M. Kayaoğlu, çıkardığı şemanın sorunlu kısımlarını şöyle ifade eder: "Ancak, ideoloji boyutu eksik olan bu statik şemanın, kendi mütevazi sınırlarında bile sorunlar var-ifadeler, kendi sorunsalı çerçevesinde bile paradoksal öğelerle yüklü: Bir bütün ve onun tarihsel açık ucu, ne demek? Bütün ve açık çelişkili değil mi? Politikanın hem teorik, hem pratik nitelik göstermesinin anlamı ne? Marksizmin, epistemolojik, ve ontolojiyi de kapsayan olmak üzere, iki ayrı tür bütünlüğünden bahsetmenin gerekçeleri nasıl kurulabilir? Politikanın (ve Marksizmin), pratik ve

---

[2] Vurgular bana ait. M. Kayaoğlu, "Marksist Politikanın Teorik Öncülleri", **Teori ve Politika 1**, s.11,12,13.

teorik olarak ayrılmasının nasıl temellendirilebileceği, ve önsel olarak bu kavramın bir bütün ve tam karşılığı olduğunun kabulünün idealist sonuçlara yol açıp açmayacağı üzerinde çalışmak oldukça çetin olmaz mı?"[3]. Bu sorunlara bir soru da ben eklemek istiyorum: Politikanın gerçek nesneyle dolaysız bir ilişki kurduğu tezinde, "dolaysızlık" ne ifade etmektedir? Ve "gerçeğin politikleştirilmesi" eylemi de, gerçek nesneyle "dolaysız bir ilişki" türü müdür?

Bu ve benzeri pek çok soru, Teori ve Politika'nın kabulleri üzerinden sorulabilir ve tartışılabilir. Kendilerinin de kabul ettiği gibi, bunlar birer kabuldür, hareket noktasıdır ve teorik olarak geliştirilmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Örneğin Teori ve Politika'nın ayrımlarından biri olan "teorik politika" üzerine söylenecek her şey bu ayrım üzerinden, ama bu ayrımın "zaman"la ilgili sorunları çözüldükçe söylenebilecektir. Ancak bu kabuller ve taşıdıkları sorunlar üzerine toplantılarda tek sözcük edilmemiş olması, Teori ve Politika'nın "teori" yanının bilinmediği ve pek de ciddiye alınmadığını gösteriyor.

İkinci ana konu, Teori ve Politika'nın "Marksizmin krizi" tespitidir, aslında bu tespit onlardan önce yapılmış ve onlar tarafından da kabul edilmiş bir tespittir demek daha uygun olur sanırım. Teori ve Politika bu krizin varlığını kabul edip çözüme katkıda bulunmak amacıyla da kendine teorik bir misyon yüklediğini ilan etmiştir sadece. Toplantılarda görülen odur ki, bu krizi kabul edenler ve etmeyenler olarak ikiye bölünmüş bir sol hareket vardır. Ama ilginç olan, her iki kesimde de "madem bu krizi telaffuz ediyorsun, hadi bakalım çözümü de söyle" tavrıdır. Söz konusu alanın teorik alan olduğunun farkında olmayan bir bakıştır bu. Bu sağda, solda, önde, arkada hep reçeteler arayan, kafa yormaya üşenen, ezberci ve tipik "tembel" bakışıdır. Böyle bir bakışa sahip sol teorisizliğe, dolayısıyla da politikasızlığa mahkumdur.

Evet Marksizm krizdedir. Sadece Marksizm değil, tüm teori dünyası krizdedir. Özellikle 20. yüzyılın son on yılından itibaren, "zaman" ve "mekan" algılarımız hızla değişmektedir. Aynı ulus-devletlerin kuruluş sürecindeki "mekan devrimi"ne benzer bir "zaman-mekan devrimi"yle karşı karşıyayız. "Egemen devlet genel olarak yalnızca yeni ve Orta Çağ'ın krallık ya da topluluk düzenini yıkan düzen kavramı değildir; o aynı zamanda, özellikle yeni *mekan* düzeni kav-

[3] M. Kayaoğlu, **a.g.m**., s.9,10.

ramıdır, yani herhangi bir yeni düzen değildir ve kendinden önceki düzen anlayışlarını ortadan kaldırmaz. Önemli olan, onun, büyük çapta ve şimdiye kadar örneği görülmemiş yeryüzü mekan devriminin dünya siyaseti ve uluslararası hukuktaki ilk etkilerini gösterdiği anda, mekan düzenine ilişkin anlayışları tarihsel bakımdan belirlemesidir."[4] Yaklaşık 16. yüzyılın ikinci yarısı olarak işaretlenen ulus-devletlerin kuruluşunun yarattığı mekan devriminin etkileri sanılandan daha büyük oldu. Mekan, devlet'in kendini ifade ettiği alan olarak, tüm teorik ve siyasal dünyanın da odağında yer aldı. Ardından gerçekleşen Sanayi Devrimi, icat ettiği makineleriyle "zaman"dan anlaşılanı altüst etti ve Marx *Kapital*'in birinci cildinde artı değerin üretiminde emek-zamanın rolünü inceledi. Dünyadaki işçi mücadelesinin önemli bir ekseni "çalışma süreleri"nin kısaltılması oldu.

Zaman ve mekan algısındaki yeni değişikliğin çağımızdaki anahtar kavramı "küreselleşme" gibi görünmektedir. Her şey küreselleşmektedir; sermaye, emek, yoksulluk, iletişim, her şey küreselleşmektedir! her şeyden önce de zaman ve mekan küreselleşmektedir. [Ontolojik ya da pratik düzeyde zaman ve mekan algısında bulanıklık yaratmak aynı zamanda bir "işkence tekniği"dir. Ve hepimiz bu çağa özgü bulanıklığın travmalarını yaşıyoruz, bir süre daha da yaşayacağız gibi.]. Zaman ve mekan algısındaki bu yeni değişiklik, teoride de kara-delikler oluşturmaktadır. Kara-deliklerin, hem genel olarak teorik alanda hem de Marksizm içinde keşfedilmesi hepimizin önündeki ödevdir. Bu noktada Teori ve Politika'nın belirlediği, belirlemeye çalıştığı "zaman" anlayışı ve düzeyler arasındaki ilişkisizlik vurgusu, kara-deliklerin keşfedilmesinde rol oynayabilecek midir? Bu tespitleri yeni zaman-mekan'ı kavramaya ve teorileştirmeye katkı sunabilecek midir? "Konjonktürün dışında bir yer yoktur; konjonktürle en etkin etkileşim, dolayısıyla onun hareket ettiricisi olma imkanı, 'fiziksel' etkiler yaratacak bir aktivite içinde olmaktır."[5] Bu kadar net ve politik bir duruşa sahip olan Teori ve Politika'nın belki de artık ontolojideki "teori"yle ilgilenmesinin zamanı gelmiştir. Marksizmin krizinin aşılması açısından, ontolojideki teori'nin düğümlerini çözmeye gayret etmek önemli görünüyor.

---

[4] C. Schmitt, "Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet", ***Devlet Kuramı***, Der.:C. Bali Akal, Dost Yay., Ank., 2000, s.249.

[5] M. Kayaoğlu, "Post-Marksizm ile Dar-Marksizmin Ötesinde", **Teori ve Politika 24-25**, s.24.

Evet, "Marksizmin krizi" legal, illegal tüm örgüt ve partilerin boynundaki bir ip gibi sallanmaktadır. Bunu hissetmekte ama "ne yapmak gerektiğini" bulamamanın neden olduğu saldırganlıkla, teorik çabalar küçümsenmektedir. Bu saldırganlık hali, "inanç yoğunluğu" ile anlaşılabilir hale getirilebilir ve böyle bir yoğunluğa saygı da duyulur, ancak inançlar yenilenmeye ihtiyaç duyar. Bu ise sorgulama ile söz konusu olabilir. Teorik faaliyet, her alanda olduğu gibi, inançların yenilenmesinin bir yoludur, en etkili yollarından biri hatta, çünkü sorgular! Sorgulayanlar en büyük inançsızlar olabilir ya da en büyük inançsızlar haline gelebilirler, ama bu inananlar için her zaman bir tazelenmeye yol açar. Sonuç olarak Teori ve Politika'nın teorik faaliyeti en kötü olasılıkta bile hayırlı bir şeylere vesile olabilir ancak. Öyleyse panik niye? Niye böyle ısrarla teoriye karşı duruş? Yanıtlardan biri sanırım teorik her çabanın, yılların eyleme ve düşünme "hazır biçimleri"ni değiştireceğinin öngörülmesidir. Yani "ezberlerin bozulması" paniğidir esas panik.

Bu "tembel" bakışın doğal bir uzantısı gibi görülebilecek, ısrarlı bir "örgüt olun" çağrısıyla karşılaşılmış toplantılarda. Kendine teorik bir misyon biçmiş, bunu ilan etmiş ve bu misyonu gerçekleştirebilmek için "buna izin vermeyecek şekilde tanımlanmış –izin vermeme tehlikesi ile malûl- kalelerden" çıkmış bu oluşuma böyle bir çağrıda bulunmak en hafifinden komik olmaktır. Ayrıca örgütlenme ve örgüt tipleri birbirinin tıpkı-aynısı olmak zorunda değildir. Örgütlenme ve örgüt tipleri ihtiyaçlara göre değişir ya da değiştirilir. Bu anlamda Teori ve Politika'nın örgütsüzlüğü ya da örgütlülüğünün ölçüsünü ne koyabilir ki? Ama, topyekûn reddetme cesaretsizliği ve "biz size benzeyemiyoruz, siz bize benzeyin bari" içsel itirafı ne yazık ki kendini "örgüt olun" çağrısında ifade edebiliyor gibi görünüyor.

Sonuç olarak Teori ve Politika on yıl boyunca üstlendiği teorik misyonunu hakkıyla yerine getirmekle birlikte, bu noktada muhataplarını yeterince dürtememiş ki, muhataplar onların en temel teorik kabullerinden bîhaber onları, onlarla tartışmaya kalkıyor. Bu da gösteriyor ki, Teori ve Politika sadece politik duruşu ile muhataplarının dikkatini çekiyor, teorik duruşu ile değil. Bu tespit ise hem Teori ve Politika için hem de onun muhatapları için bir başarısızlık tespitidir ne yazık ki. Hedeflenen etkileşim henüz gerçekleşmekten uzak görünüyor, ama gerçekleşmemesi için bir neden de yok görünüyor.

Emperyalizme Direnen Her Kesime Destek Görevdir

Anahid Hazaryan

Dünyada reel sosyalist sistemin çöküşüyle 90'lı yılların başlarında eski komünist ülkelerde yaşanan parçalanma ve Batılı devletlerin de manipüle ettiği irili ufaklı etnik çatışmalar dışında emperyal güçlerin neden olduğu belli başlı savaşlar kabataslak şöyle özetlenebilir;

- 1999 yılında Kosova'daki olayları kışkırtarak ve bahane ederek, Karadağ'la birlikte Yugoslavya federasyonunun son parçası olan bu bölgeyi de hakimiyetlerine sokmak amacıyla ABD ve Avrupalı müttefiklerinin Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'e, NATO askerlerinin tüm Yugoslavya topraklarını işgal etmesini öngören Rambouillet anlaşmasını dayatmaları; Miloseviç'in bu teslimiyetçi yaklaşımı reddetmesi üzerine Batılı güçlerin Sırbistan'ı bombalaması; Belgrad yönetiminin Kosova'dan askerlerini çekmesiyle işgalcilerin Kosova'ya yerleşmesi. Böylece iç kargaşa yoluyla Bosna'nın koparılmasının ardından Kosova'nın daha geniş çaplı bir savaşla emperyal devletlerin denetimine sokulması.
- ABD'den çok Avrupa'nın ilgi alanına giren Balkanlar'ın paylaşım savaşının tamamlanmasının ardından küresel

hegemonya için kilit önem taşıyan Ortadoğu, Kafkaslar, Orta Asya ve Güneydoğu Asya'ya kadar uzanan çok büyük bir coğrafyayı kontrol altına alma planları kapsamında ilk olarak, 11 Eylül bahanesiyle emperyal güçlerin 2001 yılında Afganistan'a müdahalesi.

- ABD'nin Ortadoğu'yu yeniden şekillendirme projesi kapsamında, önünde engel olarak gördüğü, bir anlamda Miloseviç gibi "eski dünya"dan kalan Saddam Hüseyin'in ortadan kaldırılması için 2003 yılında Irak'ı, eskinin "güneş batmayan imparatorluğu" şimdiki zamanların ise "kifayetsiz muktedir"i olan İngiltere'yle beraber, Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki birkaç kukla devletin askerlerini de "kan parası" karşılığı yanlarına alarak Irak'ı işgali. Her ne kadar Irak'taki çıkarlarını tehdit edebileceği için Fransa, Almanya gibi Avrupa'nın lider ülkeleri bu savaşa doğrudan katılmadılarsa da, CIA'nin Irak ve Afganistan'daki tutukluları taşıdığı işkencehanelerini topraklarında misafir etmeleri ve Alman gizli servisinin de Irak'ın işgaliyle ilgili önemli istihbarat bilgilerini Pentagon'a vermesi suretiyle dolaylı olarak hizmet sundular.
- Irak'ın sonu meçhul bir kan gölüne çevrilmesinin ardından ABD, İsrail'in de baskısıyla şimdi gözünü İran ve Suriye'ye dikmiştir. Suriye yönetimi şimdilik Batı karşısındaki ılımlı tavrıyla çok fazla şimşekleri üzerine çekmediği için ya da daha doğrusu İran gibi çok sert bir kayayla uğraşılması gerektiğinden, ABD kendisine hodri meydan diyen İran Cumhurbaşkanı Ahmedinecad'ı nasıl bertaraf edeceği ve İran'ı yörüngesine sokacağının hesabını yapmaktadır. Washington yönetiminin bölgedeki yakın dostu faşist İsrail'i de güvence altına almak amacıyla İran'a askeri bir harekat düzenlemesi muhtemel gözükmektedir. Üstelik bu kez, Irak savaşında biraz geri planda kalan ve bu nedenle paylaşım savaşında eşit muamele görmemekten kaygı duyan Avrupa'nın da ABD'den çok daha ileri gidip Tahran yönetimini hedef almaktan çekinmediğini not etmekte fayda var.

Yukarda kabataslak özetlemeye çalıştığımız gelişmelerin önemli bir ortak noktasını gözden kaçırmamak gerekiyor; Batılı güçler her şeyden önce tüm dünyayı kendileri açısından "dikensiz bir gül bahçesi"ne dönüştürme niyetini taşıyorlar. Miloseviç, Saddam ve Ahmedinecad... Bu üç lider yan yana getirildiğinde ortak noktaları Batılı ülkeleri rahatsız

etmeleri ve direnmeleridir. Dünyaya çekidüzen vermek isteyen emperyal güçlerin ise direnişe tahammülleri yoktur. Ya dünya ülkeleri kendi düzenleriyle çatışmayan politikalar benimseyip, kuklaları gibi davranacaklar ya da işgal edileceklerdir.

Dünya hegemonyası askeri ve askeri olmayan operasyonlarla iki şekilde sağlanmaktadır. Askeri olmayan operasyonlar ekonomiden sosyal yaşama uzanan geniş bir yelpazede, kansız bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu dolaylı olarak sömürgeleştirme projeleri Yugoslavya örneğinde görüldüğü gibi ulusal bilinci, onuru yok etmek, halkları emperyal güçlerin isteklerine uygun bir yapıya sokmak suretiyle gerçekleştirilmektedir.

Miloseviç: "Sömürgecilik soykırımdır"

Öte yandan, Batı'nın "kötü adam" ilan ettiği Miloseviç Sırbistan'daki işbirlikçi yönetim tarafından teslim edildiği emperyalistlerin Lahey'deki mahkemesinde de, onların doğrulttuğu silahın geri tepmesini sağladı. Ve bundan dolayı da, emperyallerin hücrelerinde şaibeli bir ölümle hayatını noktaladı. Belki de, Miloseviç'in sonunu hazırlayan emperyallerin göstermelik mahkemesindeki konuşmalarının can sıkmasıydı.

Nitekim ABD merkezli Uluslararası Eylem Merkezi'nden Lahey'deki duruşmayı izleyen delegasyonun başkanı Bill Doares, Miloseviç'in 15 Şubat 2002'deki daha ikinci duruşmasıyla ilgili şu açıklamalarda bulunuyor: "Bugün Slobodan Miloseviç tüm ezilen halklara ve dünya üzerindeki tüm ilerici güçlere seslendi. Son derece açık konuşarak, 'sömürgecilik soykırımdır' sözüyle Batı Avrupa ve ABD'nin kendisine yönelik sözde suçlamalarını tersine çevirmiş oldu. Afrika, Asya ve Latin Anerika'nın nasıl 19. yüzyılda sömürgeciliğin kurbanları olduklarını anlattı ve emperyalist güçlerin bu bölgelerde denetimi yeniden ele geçirmeye çalışıp, sömürgeciliği Doğu Avrupa ve Balkanlar'a yaymaya çalıştıklarını kaydetti. Miloseviç'in çağrısı aynı zamanda Güney Afrika'dan Cenova'ya (İtalya), Prag'dan Kalküta'ya kapitalist küreselleşmeye karşı savaşan herkese yönelik. Miloseviç 'etnik temizlik' yaptığı için hapiste değil. Eğer bu doğru olsaydı, Miloseviç şimdi muhtemelen, Filistin'i Filistinlilerden 'temizlemeye' çalışan İsrail Başbakanı Ariel Şaron gibi Beyaz Saray'ın konuğu olurdu. (...) Ayrıca Miloseviç eğer iktidarda kalmak isteseydi ABD'yle anlaşırdı. Ancak Doğu Avrupa'da neler olup bittiğini, bu ulusların nasıl emperyalistler

tarafından satın alındıklarını gördü. Yugoslavya'da da aynı şeyin olmasını istemedi. Aynı zamanda (Batılı devletler) Miloseviç'i ruh hastası bir Sırp milliyetçisi olarak göstermek istediler. Oysa Miloseviç Yugoslavya'daki tüm halkların eşitliği için mücadele edilmesi gerektiğini özellikle vurguladı. Hatta savcının 'Sırp Sosyalist Partisi' ifadesini de düzelterek 'Sırbistan Sosyalist Partisi' dedi. Yani Sırbistan'ın Sırplar dışında başka halkları da kapsadığına işaret etti."[1]

Bu arada ABD eski adalet bakanlarından Ramsey Clark'ın Miloseviç ve daha sonra Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in savunmasını üstlenmesi dikkat çekici. ABD'nin emperyal politikalarını sık sık eleştiren ve Miloseviç'le Saddam'ın savunmasını üstlendiği için ülkesindeki egemen güçlerin çok ağır tepkilerine hedef olan Clark bu duruşuyla da övgüyü hak ediyor. 1967 ila 1969 yılları arasında, Başkan Lyndon B.Johnson döneminde adalet bakanlığı görevine getirilen ancak Vietnam Savaşı'nın gittikçe kızışmasına ve FBI'ın da ülke içinde barış aktivistlerine yönelik yoğun baskılarına tepki olarak görevinden istifa eden Ramsey Clark daha sonra kendisini sol çevrelerin davalarına adayan hümanist bir aktivist. Nitekim davalarını üstlendiği isimler arasında Miloseviç ve Saddam Hüseyin dışında Bosnalı Sırp lider Radovan Karadziç ve Dünya Ticaret Örgütü'nü yerle bir eden eylemin sorumlusu olarak gösterilen Mısırlı kör imam Ömer Abdülrahman var.

Clark'ın aşağıda bazı alıntılar yaptığımız şu sözleri ise bir marksistin de ağzından çıkabilecek ifadeler olarak değerlendirilebilir[2]:

"1991 yılında Yugoslavya'da değişik milliyetlere ait insanların yaşadığı altı federatif cumhuriyet vardı. (...) *Time* dergisi 1991'de Doğu Avrupa'da en ilerici ve en başarılı ülkenin Yugoslavya olduğunu yazmıştı. Ve hemen ülkeyi dağıtmak amacıyla dış güçler harekete geçti.

"Bizler planlı olarak Yugoslavya'yı parçaladık. Ülkeyi ekonomik açıdan sömürmek amacıyla parçalamak ve diğer Doğu Avrupa ülkelerine de bağımsız olmak gibi hayaller kurmaya cüret etmemeleri mesajını vermek ABD'nin politikasıydı. Ekonomik ya da siyasi bağımsızlık istiyorsanız ezilirsiniz. Yugoslavya'nın komşularına gönderilen vahşi mesaj buydu."

---

[1] www.iacenter.org/bosnia/yugo_milosturntable.htm, a.g.e
[2] www.brainyquote.com

Clark, Irak'ın ABD ve müttefikleri tarafından işgale uğrayıp kıyıma uğramasından önce Saddam yönetimini köşeye sıkıştırmak amacıyla uygulamaya konan yaptırımların neden olduğu yıkımı da şu sözlerle açıklar:

"İrak 1970'lerden 1990 yılına kadar bölgede yaşam koşulları en iyi olan ülkeydi. Kişi başına düşen gelir yaklaşık 3000 dolardı ve ilaç da bedavaydı. Yaptırımlar kitle imha silahıdır. Soykırımdır."[3]

"Saddam Hüseyin Irak'ın özerkliğini, bağımsızlığını ve halkını Yeni Dünya Düzeni kapsamında ABD hakimiyeti ve sömürüsüne teslim etme talebini reddettiği için şeytanileştirildi."[4]

"Başkan Bush'un itham ettiği 'haydut devletler' ABD otoritesine teslim olmadıkları için 'haydut'turlar. Bunlar arasında Küba, Aristide yönetimindeki Haiti, Irak, İran, Kuzey Kore, Lübnan, Suriye, kısa süre öncesine kadar Liberya, Libya ve son olarak, Ekvator, Venezüella."[5]

Latin Amerika'dan sola hayat öpücüğü

Dünya on küsur yıl gibi tarih açısından kısa sayılabilecek bir dönemde, gerçek vahşi yüzüyle ortaya çıkan kapitalizmin saldırganlığıyla sefalet ve kan içinde yüzerken – ve de ne yazık ki yüzmeye de devam edecek – Latin Amerika'da Venezüella'dan esen sol rüzgarların kıtaya yayılması yeni bir umut yarattı.

Gerçi Nepal'de yönetime karşı direnen ve son zamanlarda yönetimi iyice zorlayan Maocu gerillalar, komşu Hindistan'da kırsal kesimde etkili olan ve ülkede 600 kadar yöreyi ele geçirdikleri tahmin edilen –etki alanlarını genişlettikleri Hint polisi tarafından itiraf ediliyor– Halkın Kurtuluşu Gerilla Ordusu, Kolombiya'da Kolombiya Devrimci Silahlı Güçler (FARC), emperyalizme karşı direniş bayrağını yere düşürmediyse de, Latin Amerika'daki sol söylemli liderlerin devletin denetimini ele geçirmesi çok daha güçlü örnekle olarak ortaya çıkmalarını sağlıyor.

---

[3] www.brainyquote.com

[4] www.radicalleft.net/blog/_archives/2005/11/30/14292555.html, Ramsey Clark:"Saddam Hussein was demonized to justify Iraq war", (Ramsey Clark:"Irak savaşını haklı çıkarmak amacıyla Saddam Hüseyin şeytanileştirildi").

[5] www.radicalleft.net/blog/_archives/2005/11/30/14292555.html, a.g.e

Nitekim *Green Left Weekly*'de Stuart Munckton imzalı makale Latin Amerika'da her zaman küllerinden yeniden doğmayı başaran sol ruhu şu sözlerle açıklıyor:

"8 Ekim 1967'de Arjantin doğumlu sosyalist devrimci Ernesto Che Guevara Bolivya'da bir CIA ajanı tarafından katledildi. Küba Devrimi'nin başarıya ulaşmasına katkıda bulunduktan sonra Che, emperyalizme karşı mücadeleyi genişletmek amacıyla Bolivya'ya gitmişti. Bu olaydan yaklaşık 40 yıl sonra 18 Aralık'ta yerli kökenli yoksul bir koka üreticisi ve Sosyalizme Doğru Hareket'in lideri Evo Morales Bolivya'nın yeni devlet başkanı seçildi.

12 Şubat tarihli *Sydney Morning Herald*'da David Segal tarafından kaleme alınan "Viva Che, kapitalizmin komandantesi" başlıklı makalede Che'nin imajının şirketler tarafından bir pazarlama aracına dönüştürülmesine işaret ederek, Che'nin devrimci fikirlerinin öldüğünü ileri sürüyor ve yazısını şu sözlerle tamamlıyordu: 'Kapitalizm kazandı'.

Ancak herhalde birileri kapitalizmin galip geldiğini Latin Amerika'daki yoksul işçi ve köylülere anlatmayı unutmuş olmalı... Kuşkusuz, Morales de bu mesajı almamış... Morales devlet başkanlığı yemin törenindeki açılış konuşmasında, Che ve "Latin Amerika için ölen milyonlarca kişi"nin anısına bir dakikalık saygı duruşu çağrısında bulunarak, yürüttüğü mücadelenin "Che Guevara'nın yürüttüğü savaşın devamı" olduğunu kaydetti.

Son yıllarda pek çok ABD yanlısı hükümet Latin Amerika'daki halk isyanları sonucu devrildi ve bölgede seçimle işbaşına gelen, Washington destekli neoliberal politikalara meydan okuyan hükümetlerin sayısı hızla artmaya başladı. (...)

1980'li ve 90'lı yıllarda ABD ve uluslararası finans kurumları Latin Amerika'ya katı neoliberal politikalar dayatarak milyonlarca insanı yoksullaştırdılar.

Bölgedeki ilk isyan işareti de Şubat 1989'da Venezüella'dan, yoksulların bazı temel gıda maddelerinin fiyatının IMF'nin dayatması sonucu artırılmasına karşı kendiliğinden sokaklara dökülmesiyle geldi. 1990'lı yıllar boyunca neoliberalizme karşı hareketler büyüdü. Bolivya'da kitlesel isyan 2000 yılında ülkenin suyunu özelleştirme girişimini durdurdu. 2003 ve 2005 yıllarında Bolivya'da Morales'in de desteklediği, doğalgaz rezervlerinin millileştirilmesi talebine odaklanan kitlesel eylemler ABD yanlısı hükümetleri devirdi.

Pek çok ülkede kitlesel hareketler hükümetleri tavize zorlasa da hala yönetimi ele geçirmiş değil. Ancak Venezüella'da mücadele dönemsel isyanların ötesine geçip ülkeyi dönüştürecek, sürekli bir devrime dönüştü. 1998 yılında işbaşına gelen sosyalist Devlet Başkanı Hugo Chavez'in hükümeti, yoksul çoğunluğun Venezüella'nın kaynaklarının denetimini ele geçirmelerini ve böylece geri kalmışlıkla mücadele etmelerini sağlayacak bir savaşa ön ayak oldu. Chavez yoksulların yararına olacak reformları uygulamaya koyduğunda, yerli seçkinler ve çokuluslu güçler ABD'nin de desteğiyle Chavez'e karşı sayısız darbe girişiminde bulundular.

Ancak kapitalist seçkinlerin iktidarı vermemekte direnmesi, yoksulların yalnızca hükümeti seçip reformları uygulayarak değişimin sağlanmasının imkansız olduğunu algılamalarını sağladı. Böylece Venezüella halkı devrim yolunu seçti ve iktidarı ele geçirmek amacıyla sokaklarda savaşmaya başladı. Bu süreçte pek çok insan kapitalizmin reformunun mümkün olmadığını anladı.

Venezüella, Sovyetler'in çöküşünün ardından öldü denilen ve gömülen sosyalizmin bayrağını yeniden yükseltti. Venezüella devrimi "21. yüzyılın yeni sosyalizmi"ni kurmaya çalışıyor. Ve de başarılı oluyor: Yoksulluk azalıyor ve yoksullar gittikçe güçleniyor.

Latin Amerika'da emperyalizm henüz tam anlamıyla yenilmediyse de epeyi zemin kaybetti. Bolivya'dan Venezüella'ya, Küba'ya insanlara Che Guevara'nın ruhunun yalnızca Smirnoff votkalarının üzerindeki Che'nin yüzünde yaşadığı fikri dayatılmaya çalışılıyor. Oysa tam tersi: Che'nin uğruna savaşıp öldüğü devrimci sosyalizm hala yaşıyor ve ilerliyor."[6]

Emperyalizme karşı radikal İslam-Katolik işbirliği

Öte yandan, 11 Eylül süreciyle başlayan ve Irak işgaliyle doruğa çıkan "gayri resmi" İslami direniş dışında bugün İslami rejimle yönetilen İran'ın Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinecad'ın "resmi" olarak ABD'ye ve işbirlikçilerine meydan okuduğu gözleniyor.

---

[6] http://www.greenleft.org.au/back/2006/657p24.htm, Stuart Munckton, "From Che to Chavez: Latin America revolts against the empire" (Che'den Chavez'e: Latin Amerika imparatorluğa isyan ediyor), 22 Şubat 2006.

Bu arada, İran gibi İslami bir rejimle yönetilen bir ülkenin devlet başkanının dünyayı kasıp kavuran emperyal düzene karşı ilk başta Venezüella'nın ardından tüm Latin Amerika halklarının önderine dönüşen ve tüm dünyada sol için bir umut arz eden Bolivarcı Devlet Başkanı Hugo Chavez'le dayanışması da, emperyalizme karşı İslam – Latin Amerika işbirliğine işaret ediyor Nitekim *Asia Times*'ın internet sitesinde M.K.Bhadrakumar imzasıyla yayımlanan yazıda da bu gerçeğe vurgu yapılıyor: "İran'da seçimlerden galip çıkan Mahmud Ahmedinecad'ı kutlayan dünya liderleri arasında bir devlet başkanı özellikle protokol davranışlarının ötesinde bir tavır sergiledi: Venezüella Devlet Başkanı Hugo Chavez. Ahmedinecad 4 Ağustos'ta resmen yemin edip görevine başlayacak –bu nedenle de, bu aşamada diplomatik kanallar aracılığıyla bir kutlama mesajı gönderilmesi yeterlidir– olmasına rağmen Chavez Ahmedinecad'ı telefonla aradı. Ahmedinecad'ın yemin töreninde hazır bulunmak üzere üst düzey Venezüellalı bir delegasyonun Tahran'a gönderileceğini belirtti ve kendisinin de daha sonra Tahran'ı ziyaret etmek istediğini bildirdi. (...) Chavez doğru zamanda doğru şeyi yaptığının farkındaydı. Bir şekilde, kısa süre önce Arap ülkeleriyle Latin kıtasını bir araya getiren toplantının etkilerini daha da ileriye taşımaya çalışıyordu. Chavez'in tavrı, dünya düzeninde İran ve Venezüella gibi ülkeler arasındaki benzer görüşleri yansıtmayı amaçlayan politik bir sembolizmin dışavurumuydu.

Venezüella ile İran arasında ilginç benzerlikler var. Ne İran ne de Venezüella 'sağ' ve 'sol'un klasik tanımlarına uyuyor. Ayrıca Chavez'in ilerici politikalarının militan bir sekülarizm sınavını geçeceği de söylenemez. Onların kökeni Latin Katolik kilisesine dayanıyor. Che Guevara ve bir dizi devrimcinin başarısız olduğu yerlerde Latin Katolik kilisesi yarıkürede "kurtuluş" ateşini söndürmemeyi başardı. Öte yandan, İran da Marksist ve Marksist olmayan sosyalizmden hak ettiği payı almış bulunuyor. Zaten her iki bağlamda da, "yoksul mümin" camiye ya da kiliseye gidiyor. Ama bu durum İran ve Venezüella'daki devrimleri daha az demokratik kılmıyor."[7]

Görüldüğü gibi, dünyada emperyalizmin tehdit ettiği, biri İslamcı bir devrim gerçekleştirmiş, diğeri ise Bolivarcı bir

[7] www.atimes.com, "Left, right; Iran and Venezuela in lockstep" (Sol, sağ: İran ve Venezüella art arda yürüyor), MK Bhadrakumar, 8 Temmuz 2005.

politikayı benimseyen, politik geleneği de Latin kilisesinden beslenen bir liderle sosyalizme evrilme sinyalleri veren bir ülke talana, işgale susamış emperyallere karşı güçlü bir dayanışma sergiliyor.

Öte yandan, Filistin'deki seçimlerden galip çıkan radikal İslamcı Hamas, İsrail'e karşı silahlı mücadele yoluyla direndiği için İsrail'in hamisi ve ortağı Batılı emperyal devletler tarafından boğulmaya çalışılıyor; Batılı-Siyonist ittifakın, dayatmalara onurlarını korumak için ellerindeki kısıtlı olanakları kullanarak karşılık vermekten çekinmeyen Hamas'ı dize getirerek, istedikleri şekle sokmak üzere topyekün harekete geçtiği sıralarda Hamas'a dayanışma mesajları gönderen Latin ülkeleri oldu.

Dünyada olup bitenleri özetlemeye çalışan bu yazının amacı bilinen olayları tekrarlamak değil. Yalnızca, dünyada marksist bir sol anlayışın güçlü olmadığı bir süreçte devrimci solun emperyallerin hışmına uğrayan devletleri ve liderlerini muğlak ifadeler kullanmadan, "ne Sam ne Saddam" ya da İran devletini es geçerek ABD – İsrail'e karşı "İran halkının yanındayız" gibi sözümona nesnel söylemlere başvurmak yerine çok net bir şekilde taraf olduğunu yani politik liderlerine, siyasi rejimlerine destek çıktığını dile getirmelidir.

Unutmamak gerekir ki, Miloseviç emperyallerin zindanlarında ölmüş, Saddam Hüseyin saklandığı yerden çıkarılarak zavallı bir halde, zamanında Nazilerin Yahudilere yaptığı gibi dişleri kontrol edilerek medya aracılığıyla tüm dünyaya sergilenmesi suretiyle onuru yerle bir edilmiştir, şimdi ise İran Cumhurbaşkanı Ahmedinecad hedef tahtasına yerleştirilmiştir. Bu üç liderin de ortak noktası direndikleri için emperyalizm tarafından ezilmeleridir ve bu nedenle, izledikleri politikaların doğru ya da yanlış olduğu tartışmalarından bağımsız olarak kendileri marksist solun desteğini hak etmektedirler. Nitekim Venezüella'nın İran'a, Hamas'a sıcak mesajlar göndermesini de bu bağlamda değerlendirmek gerekir (Venezüella Devlet Başkanı Chavez, Saddam Hüseyin devrilmeden önce de Bağdat'ı ziyaret ederek saldırgan Siyonist-Batı ittifakı karşısında moral desteği vermeye çalışmıştı).

Dünya hiçbir zaman olmadığı kadar çok büyük bir emperyal saldırganlıkla karşıyadır. Bu nedenle, Batı tarafından ehlileştirilmeyi reddeden her ülke yönetimine sahip çıkılmalıdır.

Venezüella, Bolivya, Küba, ABD tarafından "nükleer tehdit" olarak görülen Kuzey Kore, İslamcı İran, Filistin'de Hamas, Nepal'deki Maocu direnişçiler, Kolombiya'da FARC....

Küba Notları

Ömür Yurtöze

Bir aylık Küba gezisinde edinilebilen sınırlı bilgi ve gözlemlere dayalı olan bu notlar, genelleme düzeyi tartışılır olmakla birlikte yayılma özelliği gösteren somut olgulara dikkat çekmek, Küba romantizmini biraz olsun gerçekle ilişkilendirmek ve buradan hareketle temel meselelere göndermelerde bulunmak amacıyla kaleme alındı.

Nasıl anlatmalı seni Küba? Sınırlı verilerle bilgiççe genellemelere mi gitmeli? Sosyalizmin timsali ilan edip politik pirimler mi çıkarmalı? Cebelleştiğin sorunları işleyerek sermaye egemenliğine karşı mecali kalmamış kesimlerden olmayacak destekler mi istemeli? Arada bir rüküş etkinliklere konu ederek "sol vicdanı mı" rahatlatmalı? Dahası, beşiğindeki "romantik ve maceraperest" devrimcilikten ruh mu çağırmalı? Yoksa kitabi ölçeklerle ideolojik hükümlere vararak fevkalâde bir iradeyle ayakta tuttuklarına burun mu kıvırmalı?

Hangi yönlerine vurgu yapmalı Küba? Kapitalist kuşatmaya ve tüm yoksunluklara rağmen sebatla sürdürülebilen sosyalist iktidarın sırrına mı? Yoksulluğu paylaştırma ve asgari ihtiyaçları karşılamak üzere kapitalist mekanizmaları kullanma yöntemlerine mi dikkat çekmeli? Kültürcü yaklaşımlara hapsetmediğin "yeni insan" söylemini, mı ön plana

çıkarmalı? Böylece; zorunlu ihtiyaçların üstesinden gelen, kendisine yetebilen, becerikli, tamirci-usta-işçi aramayan, günlük yaşamda başardıklarının tadına varan, özgüveni yerinde, bir mesleğe sıkışıp kalmayan çok yönlü insanlarının varlığını mı irdelemeli? Özellikle eğitim ve sağlık alanında kapitalist dünyaya kabul ettirdiğin başarılarından, devrimin ihraç aracı düzeyine getirdiğin doktorlarından mı söz etmeli? Sıcak, samimi ve kendisiyle barışık insanlarını mı anlatmalı? Egzotik atmosferinde "bastırılmış ve kışkırtılmış bireyselliklerin" fütursuzca yaşanabilirliğine mi dem vurmalı?

İyisi mi sana güzellemeler düzen ve aleminin sarhoşluğuna kapılanlara mesafe koymalı. Payımıza seni sorgulamak, deneyimlerini süzmek, kalıplarımızı gözden geçirmek, içinde bulunduğun süreçten kaygılanmak ve "elimizi çabuk tutmak" düşmeli. Özellikle kör göze parmak misali ortaya koyduğun teori-politika ilişkisine gözlüğünle bakmalı. Ancak, tüm sorunlu varlığınla militanlığı yitirmeyenlerin propaganda malzemesi olduğunu, "ayağı yerden kesilenleri" duygusal düzeyde de olsa rehabilite ettiğini, methiyelerin ise gerçekliğine azımsanmayacak katkılar sunduğunu, aynı zamanda benliğine henüz kontrol edebildiğin virüsleri yaydığını da unutmamalı.

Methiyeler, tüketim çılgınlığıyla bitimsiz açlıklıklarını gidermek isteyenlerin tatil beldesi haline getiriyor seni. Senin ise; gözlenebilir ölçekteki insanlarını özentiye, bireyciliğe, para kazanmaya, dilenmeye, hırsızlığa, karaborsaya, fuhuşa, dolayısıyla ücreti düşük olduğu için devlete ait istihdam alanlarında çalışmamaya iten, eşitsizlik açısını büyüten turizm gelirine ihtiyacın var. Bu yaman çelişkiyi kontrol altında tutan iraden henüz var ancak üstesinden gelebilme düzeyi tartışılır gibi.

Mecbur kaldığın NEP benzeri uygulamalar, Miami'ye kaçan karşı devrimcilerin yakınlarına gönderdikleri dövizler ve özellikle kapıları açtığın turizm, kapitalist sistemin omurgası olan orta sınıfı ve piyasa tipi insanı geliştiriyor. Devlet mülkiyetinde olduğu halde belirli vergiler karşılığı işletilmesi özelleştirilen taksi, pansiyon, büfe, kafeterya, lokanta ve barların gelirleri cazip görünüyor. Garsonluk ve taksi şoförlüğünün revaçta olduğu belirtiliyor. Turizm sektörüyle bir biçimiyle ilişkili alanlar başta olmak üzere karaborsanın giderek yaygınlaştığı dillendiriliyor ve gözleniyor. En sarsıcı olanı, Havana'nın kenar mahallelerinin Devrimi Savunma Komitelerinde sorumluluk üstlenenlerin, rom ve puronun yanı sıra halka dağıtılması için verilen gıda maddelerini de

çalarak karaborsada satabilmeleri, sokak ve pazar yerleri bir yana puro fabrikalarında ise tütün saran işçilerden bazılarının "el altından" puro satma çabasını denetçilerin görmezden gelmesi oluşturuyor.

İşsizlik sorunun yok ama çalışmak istemeyen ve gayrı meşru alanlara yönelen veya çalışıp da çalan insanlarınla boğuşuyorsun sebatla. Burjuva demokrasilerinde üst kademelerde hırsızlık arttıkça cezası ağırlaşan küçük hırsızlıklara ceza uygulamıyor senin yöneticilerin. Bilebildiğimiz proletarya diktatörlüğü uygulamalarından da farklı olarak sabırla gayrı meşru yönelim içinde olanların rehabilitasyonu için uğraşıyorlar. Çünkü, gasp ve örgütlü olmayan "sapmaları" tedavi edilebilir insani zaaf kapsamında değerlendiriyorlar.

İnsanların da sabır küpü doğrusu. Otobüs durağında, market-kafeterya önünde, kısacası ihtiyaçlarını giderebilecekleri herhangi bir yerde beklemekten bıkanlara, kavga bir yana asık suratla tartışanlara dahi tanık olmadık bir ay boyunca. Sanki zaman denilen boyutla hiç ilgileri yokmuş gibi. "Kara kara düşünenleri" görmediğimiz gibi lanse edildikleri gibi her an şen şakrak da değiller ama güleçler, her an iletişime açıklar. Sokakta etrafıyla ilgili yürürler, göz temasından kaçınmazlar. Kendileriyle barışık halleri, toplumsallıktan kopmayan, dolayısıyla bireyciliğin bunalım dehlizlerinde yüzmeyen kişilik yapılarından kaynaklı galiba. "İd-ego-süper ego" üçlüsünü taşımıyorlar. "İçi-dışı bir" insan tiplemesini temsil ediyorlar. Yaygın kiliselerine ve Katolik inançlarına rağmen din meselesini bireysel düzeye ve kilisenin dört duvarı arasına çekebilmişler. Irk, kültür, milliyet ve farklı ulusların varlığını sorun düzeyinde tartışılmasını anlamıyorlar. Cinsiyet ayrımıyla ilintili sorunlara, kadına yönelik şiddet, taciz ve tecavüz gibi kavramlara yabancılar. Turizmle ilişkili sınırlı fuhuş dışında cinselliği, günlük yaşamın kendisine has bir yeri olan alelade bir ihtiyacı ve paylaşımı düzeyinde yaşıyorlar. Dolayısıyla, ne gereğinden fazla abartarak sadakat-aldatma gibi ahlaki çerçevede bakıyorlar, ne de yabancılaştırıcı bir tüketim nesnesine dönüştürüyorlar.

Devlet sektöründe çalışanlar ile güvencen saydığın Devrimi Savunma Komitelerinde görev üstlenenlerin yorgun düştüklerini, bürokrasinin gelişkinliğini gözledik Küba. Devlete ait bir büfeden yapılan küçük bir alış-verişin denetim adına iki-üç ayrı kayda tabi tutulduğunu ancak hiç de amaca hizmet etmediğini, çünkü önemlice bir bölümünün el altından satıldığını fark ettik. Hizmet ve mal üretiminin esas ola-

rak devlet eliyle yürütülmesinin insanları tembelliğe ve hırsızlığa ittiği, onları üretkenliğe sevk edecek ve her şeyi sahiplenmesini sağlayacak gerekçelerin oluşturulamadığı, dolayısıyla gelişmenin sağlanamadığı, özel sektör olmadan da sağlanamayacağı teranelerini dinledik. Senin somutunda bu tür liberal ağızlara verdiğimiz cevaplar karın doyurmayan laf olarak kaldı. Zoraki çalışan alt kademedeki görevliler ve işçilerin nasıl motive edilebileceğine hazır cevaplar bulamadık. Dört yanın okyanus olduğu halde deniz ürünlerinin kıtlığı, hayvansal ve tarımsal ürünlerin hem yetersiz hem de kalitesiz oluşu, patlayan kanalizasyonun bir hafta süresince onarılmaması, hırsızlığa karşı tüm evlerin hemen fark edilebilir düzeyde korunaklı olması, çevre temizliğine özen gösterilmemesi gibi basit göstergeler üzerine düşündük. Devrime ait tüm varlığının turizm için seferber edilebilmesine, dolayısıyla pek karşı olduğumuz metalaştırılmasına şaşırdık. Her şeyi de zorunlu ihtiyaçların dayatması üzerinden açıklamada zorlandık. Kaynakların yetersizliğine ve ambargoya rağmen ayakta duruşuna saygıda kusur etmedik ama birazcık iradeyle turizm dışında da gerçekleştirilebilir olanların yapılamamasının temel nedenlerini sorguladık. SSCB ve diğer 'Doğu bloku' ülkeleriyle otuz yıllık bir ilişkinin altyapı düzeyine nerdeyse hiç yansımamasından hareketle sosyal emperyalizm tezinin bazı argümanlarını hatırladık.

Orta kademe yöneticilerin özgüveni ve umutlu halleri, kitlelerin gamsızlığını perdelemeye yetmiyor. Castro sonrası belirsizliğini koruyor. Miami'den beslenenler yakın gelecekte liberalizme geçmeyi umutla bekliyor. Çok uzaklarda esintisi hissedilen Chavez'in yanı başına rüzgar olamaması düşündürüyor. Başka ülkelere ilginin, turizm etkisiyle dolaşım özgürlüğü ile sınırlı kalması dikkat çekiyor.

Sözün kısası Küba, ayağımızı yerden kesmekten ziyade düşüncenin girdaplarına sürükledin. Kuşatılmışlık içinde bir nefessin, uygulama çabasında olduğun sisteme düşman olanların dahi sana saygı göstermek zorunda kalması ve methiyeler dizmesi soru işaretleri eşliğinde ruhumuzu okşuyor. Ancak, devrimi gerçekleştirme sürecinden başlayarak biriktirdiğin deneyimler ve yaşadığın sorunlar, meselelerimizin üzerinde daha çok kafa patlatmamıza ve dirayetli olmamıza işaret ediyor. Devrimin, mükemmel programlar ve dört başı mamur saf teorilerle gerçekleşmediğine, kuru-sıkı bir iradenin de yetmediğine, iktidarın da yaratıcılıkla beslenen ideolojik hegemonya ile sürdürebilirliğine dair sunduğun verilerle çıkınımız bir kez daha doluyor. Bu bildik tekerleme

içinden koşullarımıza göre gerekenleri ayıklamak, birleştirmek ve yenilerini eklemek maharetimize kalıyor.

Kitabi anlamda bilebildiğimiz sosyalist sistemi uygulaman olanaksız gibi. Her şeyden önce işçi sınıfın, sanayin ve diğer altyapı özelliklerin kendisine mahsus. Sosyalist bir söylemin benimsenmesi, üretim araçları üzerindeki devlet mülkiyeti ve kapitalist üretim yöntemleri eşliğinde eşitliğin belirli açılarla korunması, sosyalist sistemin tanımına ilişkin tartışmaları zenginleştiriyor. Dolayısıyla, konu ile ilgili tartışmalara kazandırılan bir nitelemeyle[1] sosyalistlerin iktidarda olduğu Küba tanımı, bazı tartışma noktalarıyla birlikte daha açıklayıcı görünüyor. Sosyalistlerin iktidarı, nesnel dayanaklarını Küba'da yaşayanların belki Güney Amerika'ya özgü bazı özellikleriyle sosyalist kültüre yatkınlıklarında ve tarihsel anti-emperyalist bilinçlerinde buluyor. Bu varsayımın hükmü ise, eşitlik ve özgürlük dengesinin altyapı düzeyinde ne ölçüde sağlanacağında düğümleniyor.

[1] "Sosyalistlerin iktidarı" nitelemesi, bilgilerim dahilinde Teori ve Politika'nın yazarlarından Ali İhsan Topçu'ya ait.

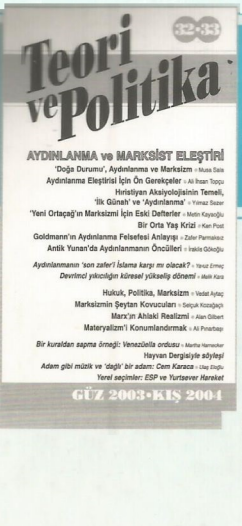
Teori ve Politika
32-33
AYDINLANMA ve MARKSİST ELEŞTİRİ
'Doğa Durumu', Aydınlanma ve Marksizm
Aydınlanma Eleştirisi İçin Ön Gerekçeler
Hristiyan Aksiyolojisinin Temeli,
'İlk Günah'ı ve 'Aydınlanma'
'Yeni Ortaçağ'ın Marksizmi İçin Eski Defterler
Bir Orta Yaş Krizi
Goldmann'ın Aydınlanma Felsefesi Anlayışı
Antik Yunan'da Aydınlanmanın Öncülleri
Aydınlanmanın 'son zaferi'i İslama karşı mı olacak?
Devrimci yıkıcılığın küresel yükseliş dönemi
Hukuk, Politika, Marksizm
Marksizmin Şeytan Kovucuları
Marx'ın Ahlaki Realizmi
Materyalizm'i Konumlandırmak
Bir kuraldan sapma örneği: Venezüella ordusu
Hayvan Dergisiyle söyleşi
Adam gibi müzik ve 'dağlı' bir adam: Cem Karaca
Yerel seçimler: ESP ve Yurtsever Hareket
GÜZ 2003-KIŞ 2004

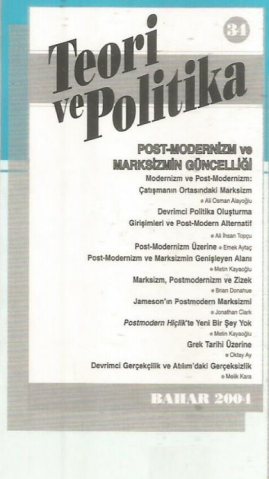
Teori ve Politika
34
POST-MODERNİZM ve MARKSİZMİN GÜNCELLİĞİ
Modernizm ve Post-Modernizm:
Çatışmanın Ortasındaki Marksizm
Devrimci Politika Oluşturma
Girişimleri ve Post-Modern Alternatif
Post-Modernizm Üzerine
Post-Modernizm ve Marksizmin Genişleyen Alanı
Marksizm, Postmodernizm ve Zizek
Jameson'ın Postmodern Marksizmi
Postmodern Hiçlik'te Yeni Bir Şey Yok
Grek Tarihi Üzerine
Devrimci Gerçekçilik ve Atılım'daki Gerçekçilik
BAHAR 2004

Teori ve Politika
35-36
EZİLENLERİN MARKSİZMİ
Ezilenlerin Marksizmi
Marksist Çağrı ve Ezilenler
Partili-Sol ile Toplumsal-Sol'un Birliği
'Sanayi Öncesi' Kalabalık
Aşağıdan Tarih
Hegel'e Dönüş
Kapital'e Karşı Devrim
Gecekondudan Varoşlara
Ezilenler ve Marksizm
Ezilenlerin mücadele pratiklerine sınırlı bir bakış
Marksizm ve politika üzerine notlar
Ezilenler ve Marksizmin politika anlayışı üzerine
Latin Amerika'da ezilenlerin iki hareket prestiji
Butterfly ve Pinkerton'lardan arınmış bir dünyaya doğru
Ezilenlerin kendi savunmalarını örgütleme hakkı
Irak: Herkesin Savaşı ya da Bir Savaşın Anatomik Özeti
YAZ-GÜZ 2004

Teori ve Politika
10. YIL SAYISI
37
MARKSİST BİR TEORİK-POLİTİK AKIM
Geçmiş misyon gelecek
Teori ve Politika üzerine marjinal düşünceler
Teori ancak devrimci politikanın içinde devrimci olur
Teorik bir mevzi
Teori ve Politika'nın azameti ve selameti
Teori ve Politika'nın 10. yılında geleceğe dönük gözlemler
Katı olan her şey buharlaşırken Teori ve Politika
'Yeşil mağlubiyetçi' mi?
Sığınaklardan çıkmalı! Ama nasıl!
Tarihsel yenilgi ve siyasal sonuçlar
Marksizmin krizi ortamında Teori ve Politika
Laiklik ve Marksizm
Tarihsel maddecilik ve sosyalizmin zorunlusu
Solda kuramsal derinlik arayışı
Bir 'eleştiri' mantığı ve üstünlüğü
Eleştirilere kısa bir cevap
Yıldız güncesi
Bir diyalog çağrısı olarak postmodernizmi anlamlarak
Marksizmin geleceğine umutla bakmak
'Teori' yoksulluğu ve 'Politika' yoksunluğu
Tanımı ve kapsamı açısından İşçi sınıfı
10. yılda kısa bir politika turu
David Bohm'un bütünlük ve düzen anlayışı
Teori ve Politika'nın bazı önemleri üzerine
Pratik ve Teori ve Politika
36 sayının dizini
BAHAR 2005

Teori ve Politika
10. YIL
38
MARKSİZM İÇİN TARTIŞMALAR
Marksizmde kriz • Özne ve determinizm • İslam ve anarşizm
• Post-Marksizm ve dar-Marksizm • Kovizmik ve Kayyabekçe
• Materyalizm • Devrim ve zorunluluk • Yücelik ve kuruculuk
• Ezilenler ve İşçiler • Politika ve bilim • Arı ve süreç
• MLKP, TKP-K ve diğerleri • Türkiye'de politik Marksizm
• Ezilenlerin Marksist partisi
Mehmet Güneş • Bilinç ve Eylem
İbrahim Horoz • Mayıs
Muzaffer Kaya • Direniş
Cem Özatalay • Bedreddin'i Hareket
Kenan Alpay • Özgür-Der
Kürşad Kızıltuğ • Siyaset
Hakan Öztürk • Emekçi Hareket Partisi
Ercan Coşkun • Köz
Esra. Sarıoğlu • Emekçi Hareket Partisi
Metin Kayaoğlu • Teori ve Politika
Ali Osman Alayoğlu • Teori ve Politika
Ali İhsan Toppu • Teori ve Politika
Oğuzhan Kayserilioğlu • Toplumsal Çeşitlilik
Anıt Baba • Bedreddin'i Hareket
Eylem Şen • Köz
Selçuk Kozağaçlı
Özcan Özen
Seda Ayvazoğlu
10. Yıl • Gülsüm Emek Ayfaç
Slavoj Zizek ve İdeoloji Üzerine Bir Deneme • İ. Veli Saltık
İki Totaliterlik • Slavoj Zizek
YAZ 2005

Teori ve Politika
10. YIL
39
EZİLENLERİN TARİHYAZIMI
Hangi Tarihin Miraşçısınız?
Bütünsel Bir Varlık Olarak Şeyh Bedreddin
Patronaj İsyanı
Hilafete Karşı Komintern,
Kemalizm ve Emperyalizm İttifakı mı?
Devrim Teorisine Doğru
Devrimler: Yapısal Bir Analiz
Komünist Hareketin Genel ve
Kronik Krizi Üzerine
10. yıl tartışmaları
Marksizm ve Pozitivist Yorumu
Toplantıların Ardından
Ezberler Bozulurken Teori ve Politika
Yeni Dönemde Ne Yapmalı?
Ana Akım Dışında Bir Marksizm
Paris Ayaklanması
GÜZ 2005

6.00. - YTL